

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**YOZGAT KIRSALINDA YAŞAYAN ÜÇ KUŞAK
KADININ TOPLUMSAL CİNSİYET
ROLLERİNDEKİ DEĞİŞİM**

HÜLYA ÇAKIR

**SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

TEMMUZ 2016

**YOZGAT KIRSALINDA YAŞAYAN ÜÇ KUŞAK KADININ
TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNDEKİ DEĞİŞİM**

Hülya ÇAKIR

**DOKTORA TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2016

Hülya ÇAKIR tarafından hazırlanan “Yozgat Kırsalında Yaşayan Üç Kuşak Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki Değişim” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı/Sosyoloji Bilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Erdal AKSOY

Sosyoloji Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan : Prof. Dr. Suna BAŞAK

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Prof. Dr. Dolunay ŞENOL

Sosyoloji Anabilim Dalı, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Serdar SAĞLAM

Sosyoloji Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK

Sosyoloji Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 12 / 07 / 2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Suna BAŞAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hülya ÇAKIR

12/07/2016

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hülya ÇAKIR

YOZGAT KIRSALINDA YAŞAYAN ÜÇ KUŞAK KADININ
TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNDEKİ DEĞİŞİM

(Doktora Tezi)

Hülya ÇAKIR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2016

ÖZET

Modernlikle birlikte yaygınlığı hızlı bir biçimde artmış olan iletişim ve etkileşim sistemlerinden kaynaklı gelişmelerle yaşanan değişimin hızla diğer kurum ve yaşama alanlarına da yansımalarının fazla zaman almadığı gerçeğinden hareketle, büyük ölçekli değişim süreçleriyle kadının toplumsal konumunun, rollerinin değişip değişmediğini betimlemeyi hedeflemektedir. Araştırmada Yozgat'ın merkez ve ilçelerine bağlı Hüyükkişla, Paşaköy, Güdülmahacılı, Topçu, Divanlı, Erkekli, Gökçekişla, Lök, Osmanpaşa, Gelingüllü ve Büyükincirli köylerinde yaşayan, aynı haneden büyükanne, anne ve 17 yaşından büyük 30 kadınla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İki aşamalı olarak tasarlanan saha araştırmasının ilk aşamasında köylerin sosyo-kültürel yapılarına ait veriler “Köy Bilgi Formu”, ikinci aşamasında katılımcılara ait veriler ise “Kadın Soru Formu” aracılığıyla elde edilmiştir. Görüşmelerden edinilen sosyo-demografik verilerin analizinde SPSS programı; üç kuşaktan kadınların düşüncelerinin betimlenerek bulguların tanımlanmasına yönelik analizlerde ise MAXQDA 11.0 paket programı kullanılmıştır. Toplumsal cinsiyet açısından toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili olarak, aile içi iş bölümü, aile içi karar süreçlerine katılım, eğitim, çalışma hayatı, doğurganlık ve gündelik hayat konuları incelenmiştir. Köylerin sosyal yapılarının da etkisiyle kadınların toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılarda kuşaklararası farklılık görülmemiş, cinsiyet rol standartlarında değişim gözlemlenmiştir. Kalıp yargıların değişmemiş olmasının, köklü bir değişimden bahsetmeyi olanaksız kıldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Bilim Kodu : 1138
Anahtar Kelimeler : Toplumsal Cinsiyet, Kırsal Toplumsal Yapı, Ataerkillik,
Toplumsal Cinsiyet Rollerini.
Sayfa Adedi : 283
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Erdal AKSOY

CHANGES IN GENDER ROLES OF THE THREE GENERATIONS OF WOMEN
LIVING IN RURAL YOZGAT

(Ph. D. Thesis)

Hülya ÇAKIR

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

July 2016

ABSTRACT

Prevalence of modernity together quickly increased communication and interaction systems change quickly from shocks experienced by other institutions and also a reflection of the fact that it takes more time to move to the living area, with large-scale process of change in the social status of women, it aims to describe the roles have changed. Yozgat centers and districts connected in research Hüyükkişla, Paşaköy, Güdülemahacılı, Topçu, Divanlı, Erkekli, Gökçekişla, Lök, Osmanpaşa, Gelingüllü and Büyükincirli villages, grandmother of the same household, the mother and the mother's 17 years older girls, including 30 women with semi-structured Interviews were conducted. The two-stage designed as the first stage of field research in the village of socio-cultural structures of data "Village Information Form", the data of the actors in the second stage "Women Questionnaire" was obtained through. SPSS software to analyze the socio-demographic data obtained from the interviews; the description of the ideas of three generations of women, while MAXQDA 11.0 software was used in the analysis for the identification of the findings. With regard to gender roles in terms of gender division of labor within the family, participation in decision-making within the family, education, working life, fertility issues and everyday life were examined. Villages in stereotypes about gender roles of women by the effect of generational differences unprecedented sociological structure, changes in gender role standards were observed. Of the stereotypes have not changed, it was found that makes it impossible to talk about a fundamental change.

Science Code : 1138
Key Words : Gender, Rural Social Structure, Patriarchy, Gender Roles.
Page Number : 283
Supervisor : Doç. Dr. Erdal AKSOY

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın her aşamasında değerli fikirleriyle bana yol göstererek desteklerini esirgemeyen danışmanım Sayın Doç. Dr. Erdal AKSOY'a tüm içtenliğimle teşekkür ederim. Tez izleme komitesinde bulunan, bilgi ve katkılarıyla tezime yön veren hocalarım Sayın Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ ve Sayın Doç. Dr. Serdar SAĞLAM'a, Yüksek Öğrenim hayatım boyunca yardımlarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ ve Sosyoloji Bölümü'ndeki hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Çalışmalarım sırasında görüş ve katkılarını esirgemeyen Sayın Yrd. Doç. Dr. Ejder ÇELİK'e, beni her daim destekleyen ve deneyimleriyle yardımcı olan Dr. Hatice BAŞ'a, her zaman yanımda olan, manevi desteklerini esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım Dr. Hatice ARI, Öğr. Gör. Emel YİĞİTTÜRK EKİYOR, Arş. Gör. Tuğba METİN ve Okutman Hatice ALTUNOK'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her anında ve aldığım bütün kararlarda sevgileri ve bana olan inançları ile her zaman yanımda olan sevgili annem Aynur ÇAKIR, babam Mehmet ÇAKIR, ablam Leyla ÇAKIR PEHLİVAN ve değerli dostum Yeliz BAYRAM'a sonsuz teşekkür ederim. Araştırmanın tamamlanmasını katkılarıyla mümkün kılan tüm katılımcılara gönülden teşekkür ederim.

Hülya ÇAKIR

Ankara, 2016

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Araştırmanın Konusu	7
1.2. Araştırmanın Amacı	8
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	8
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	8
1.4.1. Araştırma Bölgesine İlişkin Bilgiler.....	9
1.4.1.1. Yozgat İlinin Tarihçesi	9
1.4.1.2. Coğrafi Konumu	10
1.4.1.3. Nüfusu.....	10
1.4.1.4. Araştırma Kapsamına Alınan Köy Yerleşim Yerleri.....	12
1.4.1.4.1. Divanlı Köyü	14
1.4.1.4.2. Güdülemahacılı Köyü.....	14
1.4.1.4.3. Topçu Köyü	14
1.4.1.4.4. Gökçekışla Köyü	15
1.4.1.4.5. Büyükincirli Köyü	15

1.4.1.4.6. Osmanpaşa Köyü.....	15
1.4.1.4.7. Lök Köyü.....	15
1.4.1.4.8. Gelingüllü Köyü.....	16
1.4.1.4.9. Erkekli Köyü.....	16
1.4.1.4.10. Hüyükkişla Köyü.....	16
1.4.1.4.11. Paşaköy.....	16
1.4.2. Katılımcıların Belirlenme Süreci.....	17
1.4.3. Veri Toplama Teknikleri.....	18
1.4.4. Görüşme Formunun Hazırlanması.....	19
1.4.5. Görüşme Formunun Uygulanması.....	19
1.4.6. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler.....	19
1.4.7. Verilerin Analizi ve Yorumlanması.....	20

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Araştırmada Kullanılan Kavramlar.....	21
2.1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet.....	21
2.1.1.1. Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları.....	23
2.1.1.2. Toplumsal Cinsiyet ve Sosyalizasyon.....	26
2.1.1.3. Toplumsal Cinsiyet ve Ataerkillik.....	29
2.1.1.4. Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümü.....	33
2.1.2. Toplumsal Değişme.....	36
2.1.2.1. Toplumsal Değişme ve Türkiye.....	40
2.1.2.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını.....	43
2.1.2.3. Toplumsal Değişim İçinde Türk Kadınının Psiko-Sosyal Kimliği.....	49
2.1.2.4. Toplumsal Cinsiyet Rollerinde Değişim.....	51
2.2. Kuramsal Çerçeve.....	55
2.2.1. Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımları.....	55

2.2.1.1. Geleneksel Yaklaşım	55
2.2.1.2. Eşitlikçi Yaklaşım.....	56
2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Roller Kuramları	57
2.2.2.1. Yapısal - İşlevselci Kuram.....	58
2.2.2.2. Çatışmacı Kuram.....	59
2.2.2.3. Sembolik Etkileşimci Kuram	60
2.2.3. Feminist Yaklaşım.....	62

3. BÖLÜM

KIRSAL TOPLUMSAL YAPIDA KADIN VE DEĞİŞİMİ

3.1. Kırsal Alan	69
3.2. Kırsal Toplum	72
3.3. Kırsal Kadın	76
3.3.1. Köy Kadını	78
3.3.2. Kasaba Kadını	79
3.4. Kırsal Toplumsal Yapıda Değişme	79
3.4.1. Sanayileşme.....	81
3.4.2. Nüfus Yapısında Meydana Gelen Değişmeler	82
3.4.3. Tarımda Makineleşme	83
3.4.4. İç ve Dış Göçler.....	86
3.4.5. Kentleşme.....	93
3.4.6. Karayolları ve Karayolu Vasıtalarında Meydana Gelen Değişme	94
3.4.7. Kitle İletişim ve Haberleşme İmkanlarının Artması	96
3.5. Kırsal Dönüşüm ve Kadın.....	97
3.5.1. Köy Ataerkilliğinin Dönüşümü	100
3.6. Toplumsal Değişme İle Kuşaklararası Değişim.....	103
3.6.1. Erkeklerin Köy Dışına Çalışmaya Gitmesi ve Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki Değişim	103

3.6.2. Kırdan Kente Göç İsteği	105
3.7. Kadının Kırsal Kesimdeki Sosyo-Kültürel Konumu	107
3.7.1. Eğitim Hayatında Kadın	110
3.7.2. Kadınların Evliliğe Bakışı	115
3.7.3. Roller ve Karar Alma Bağlamında Kadın	116
3.8. Kırsal Alanda Kadının Çalışma Yaşamındaki Yeri	119
3.8.1. Üretim Süreçlerinde Kadınların Değişen Rollerini	127
3.8.1.1. Kırsal Alanda Kadın Girişimciliği ve Kalkınma Projeleri	130
3.8.2. Gelirin Kullanımı.....	136
3.8.3. Sosyal Güvenlik.....	137

4. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

4.1. Üç Kuşağın Sosyo-Demografik Verilerinin Değerlendirilmesi.....	142
4.1.1. Yaş.....	142
4.1.2. Medeni Durum.....	143
4.1.3. Evlenme Yaşı.....	143
4.1.4. Evlenme Şekli.....	150
4.1.4.1. İmam Nikahı	158
4.1.5. Bir arada Yaşama Durumu	160
4.2. Üç Kuşağın Toplumsal Cinsiyet Rollerini İle İlgili Verilerinin Değerlendirilmesi	163
4.2.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerine Kuşaklararası Bakış.....	167
4.2.2. Üç Kuşağın Eğitime Bakışı	171
4.2.3. Üç Kuşağın Çalışma Hayatına Bakışı	179
4.2.4. Üç Kuşağın Aile İçi İş Bölümüne Bakışı	189
4.2.5. Üç Kuşağın Aile İçi Kararlara Katılıma Bakışı.....	193
4.2.5.1. Ekonomik Kararlara Katılım	196
4.2.5.2. Sosyal Kararlara Katılım	199

4.2.6. Üç Kuşanın Doğurganlığa Bakışı.....	203
4.2.6.1. Erkek Çocuk Dünyaya Getirme.....	207
4.2.7. Üç Kuşanın Gündelik Hayatı.....	211
4.2.7.1. Boş Zamanları Değerlendirme.....	213
4.2.7.2. Radyo-Televizyon Programlarını Takip Etme Sıklığı.....	215
4.2.7.3. İlçe veya Şehir Merkezine Gitme Sıklığı.....	219
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	225
EKLER.....	275
EK-1. Katılımcılar.....	276
EK-2. Nitel Görüşme Formu.....	277
EK-3. Köy Bilgi Formu.....	280
ÖZGEÇMİŞ	282

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Yıllara Göre Yozgat Nüfusu	11
Çizelge 1.2. 2007-2014 Köy ve Beldelere Göre Yozgat Nüfusu	12
Çizelge 3.1. Türkiye’de Cinsiyete Göre Kır-kent Nüfusu ve Cinsiyet Oranı	77
Çizelge 3.2. Net Göç Hızına Göre En Fazla Göç Alan ve Veren İlk Beş İl.....	89
Çizelge 3.3. Federal Almanya’da Çalışan Türk Kadın İşçilerin Artış Oranları 1960-1975.....	91
Çizelge 3.4. Yozgat İlinden Dışa Göç	91
Çizelge 3.5. Yozgat’ta Tarımda Çalışan Nüfus ve Tarımda Çalışan Kadın Nüfus Oranı (1990-2000)	121
Çizelge 3.6. 2000’li Yıllarda Türkiye’de Nüfus, İstihdam ve Tarımsal İstihdam (Bin Kişi)	121
Çizelge 3.7. Türkiye’de Kırsalda Cinsiyete Göre Tarımda İstihdam Edilenlerin Payı	122
Çizelge 3.8. Türkiye’de İşveren ve Kendi Hesabına Çalışan Kadınların Sektör Bazında Dağılımı	132
Çizelge 3.9. Tarımda Kadın İstihdamı ve Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumu (Bin), (15+ Yaş), 2004-2011 Yılları	139
Çizelge 4.1. Yaşlı Kuşaktan Kadınların Yaş Dağılımları	142
Çizelge 4.2. Orta Kuşaktan Kadınların Yaş Dağılımları	142
Çizelge 4.3. Genç Kuşaktan Kadınların Yaş Dağılımları	143
Çizelge 4.4. Görüşme Gerçekleştirilen Kadınların Medeni Durumları	143
Çizelge 4.5. Yaşlı Kuşaktan Kadınların Evlenme Yaşları	146
Çizelge 4.6. Orta Kuşaktan Kadınların Evlenme Yaşları	147
Çizelge 4.7. Genç Kuşaktan Kadınların Evlenme Yaşı	147
Çizelge 4.8. Yaşlı Kuşaktan Kadınların Evlenme Şekilleri	151
Çizelge 4.9. Orta Kuşaktan Kadınların Evlenme Şekilleri	151
Çizelge 4.10. Genç Kuşaktan Kadınların Evlenme Şekilleri	151

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.11. Görüşme Gerçekleştirilen Kadınların Bir arada Yaşama Durumları.....	162
Çizelge 4.12. Yaşlı Kuşaktan Kadınların Eğitim Durumları	172
Çizelge 4.13. Orta Kuşaktan Kadınların Eğitim Durumları	175
Çizelge 4.14. Genç Kuşaktan Kadınların Eğitim Durumları	177
Çizelge 4.15. Görüşme Gerçekleştirilen Kadınların Meslekleri	179
Çizelge 4.16. Görüşme Gerçekleştirilen Kadınların Çocuk Sayıları	204

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. 2007-2014 yılları arasında Yozgat Nüfus Artış Hızı.....	11
Şekil 1.2. Araştırma Bölgesini Oluşturan Köyler	13
Şekil 3.1. Kırsal Kadının Rollerini.....	77
Şekil 3.2. Tarımsal alanda Kadın	122
Şekil 3.3. Tarımda İstihdam Edilen Kadınların SGK Kayıtlılık Durumu (Bin Kişi, 15+yaş)	139
Şekil 4.1. Yaşlı Kuşağın Derinlemesine Görüşme Sorularını Cevaplama Sıklığı.....	164
Şekil 4.2. Orta Kuşağın Derinlemesine Görüşme Sorularını Cevaplama Sıklığı	165
Şekil 4.3. Genç Kuşağın Derinlemesine Görüşme Sorularını Cevaplama Sıklığı.....	166

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	: Avrupa Birliği
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMÖ	: Birleşmiş Milletler Örgütü
CEDAW	:The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi)
DiE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FAO	: Food and Agriculture Organization of the United Nations (Gıda ve Tarım Örgütü)
HÜKSAM	: Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
HÜNEE	: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
KAGİDER	: Kadın Girişimciler Derneği
KEFEK	: Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
OECD	:Organisation for Economic Co-operation and Development (İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü
SBF	: Siyasal Bilimler Fakültesi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SIS	: State Institute of Statistics
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TGMP	: Türkiye Grameen Mikrofinans Programı

TİB : Tüm İktisatçılar Birliği
TNSA : Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması

Kısaltmalar **Açıklamalar**

TÜBİTAK : Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UNICEF : United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
UNIFEM :United Nations Development Fund For Women (Birleşmiş Milletler Kadınlara Yardım Fonu)

GİRİŞ

İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliklerin başında, çevresinde gerçekleşen değişimlere uyum yeteneğinin görece daha fazla gelişmiş olması gelmektedir. İnsanın bu uyum yeteneği pasif bir değişim göstermesinden değil, aktif bir biçimde koşullara müdahale edebilmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla toplum da insanın bu özelliğini bünyesinde taşımaktadır. Kendi iç değişimlerinden ve dışındaki koşulların icbarından hareketle toplum daima bir yeniden kurulma süreci içindedir. Genel anlamda toplumsal değişim bir sosyal yapıda zaman içinde meydana gelen farklılaşma anlamına gelmektedir (Sunar, 2014: 2). Toplumsal değişim süreci içinde köy topluluklarında önemli değişimler olmaktadır. Sanayileşme, kentleşme, kitle iletişim ve ulaşım araçlarındaki gelişmeler hem ulusal ölçekte toplumsal değişmeyi yaratan, hem de kırsal alandaki gelişmeyi yönlendiren ana etmenlerdir (Geray, 1982: 65). Toplumsal değişim, köylülük yönünden de gerçekliği yadsınamayacak bir olgudur. Köylülüğün hem genel ekonomik ve toplumsal yapı içindeki yeri hem de içerdiği ekonomik ve toplumsal yapılanma yönünden sürekli bir değişim içinde olduğu kolaylıkla kavranabilir.

Türkiye’de özellikle kentlerde başlayan hızlı sanayileşme süreci ile ulaşım, iletişim alanında meydana gelen gelişme ve değişim sonucunda iç göçler 1950’li yıllardan sonra yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu gelişmeler sonucunda nüfus, kırsaldan kentlere doğru yönelmiştir (Gümüş, İlhan ve Gülersoy, 2013: 235). Göçlerle birlikte toplumda değişim süreci de yaşanmıştır. 1970’lerin ikinci yarısından itibaren Türkiye’de kırdan kente kitlesel göçler yoğunlaşmıştır. Göç olgusu ulusal kimlik kadar cinsiyet kimliği ve kadınlar üzerinde de önemli etkiler yaratmıştır.

Makineleşme ve toprakların parçalanması erkek iş gücünün atıl kalmasına neden olmuş ve erkek iş gücü de bu doğrultuda farklılaşmıştır. Ekonomik zorlukları ortadan kaldırmak veya en aza indirmek için, emeğin aile-içinden çıkararak, aile-dışında kullanılması gerekmektedir. Yani köylerden, istihdam olanağının yüksek olduğu kentlere doğru emek gücü göçü yaşanmaktadır. Aile-içinden, köyden kente veya yurtdışına olan emek göçünün genelini erkekler oluşturmaktadır (Aktaş, 1999: 35).

Köylerde öncelikli olarak toplumsal hareketlilik imkanı daha fazla olan bekar erkeklerin çalışmak ve eğitimlerini sürdürmek için kentlere gitmeleri ve yerleşmeleri durumu

yaşanmakta ancak durum eğer son derece ciddi ise; evli erkekler de çocuğunu ve karısını bir akrabaya bırakarak başka yerlere iş aramak üzere köyden ayrılmaktadır (Helling, 1956: 100). Araştırma bölgesi olan Yozgat'ın köylerinde erkeklerin evlenip yuva kurunca ilk mesuliyeti kendi evine ve köyündeki tarlalarına bakmaktır. Köylerin tamamında evli erkekler de ailelerini geride bırakarak şehir merkezlerine veya yurtdışına gitmek durumunda kalmıştır. Erkek iş gücü, tarım ve tarım dışı ücretli işçiliğe yönelirken, kadın iş gücü, genelde tarımda aile işçisi olarak kalmıştır (Kıray, 1982:9). Bu sebeple de köylerde kadın nüfus erkek nüfustan daha fazladır.

Yozgat ili gibi ekonomisi tarıma dayalı ve ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği kısıtlı olan alanlarda hızla artan nüfus için yeterli miktarda istihdam yaratılamamaktadır. Sağlık, eğitim ve kamu hizmetlerinin kısıtlı olması Yozgat'ta meydana gelen göçlerin nedenlerindedir. Sanayi faaliyetlerinde ilerlemenin gerçekleştirilememesi toprağa bağımlı bir ekonominin gelişmesine neden olmuştur. Kırsal kesimlerde yapılan faaliyetlerin iş gücüne sadece yaz aylarında, ürünlerin hasat edildiği dönemde ihtiyaç duyması, iş gücünün hasat zamanı haricinde geçici olarak il dışına gitmesine neden olmaktadır. Köylerde tarımsal gelir kaybı ile baş edemeyerek göç eden ve tarımsal üretimden kopan kişi sayısı köylerde kalan kişi sayısından fazladır. Günümüzde tarımsal üretimde büyük oranda cinsiyete dayalı iş bölümü görülmekte ve bu iş bölümü de kadın emeğine dayanmaktadır. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) tarafından "tarımın feminizasyonu" olarak adlandırılan ve birçok az gelişmiş ülkede gözlemlenen bu süreç, tarımda kadın emeğinin yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir (Günaydın, 2009: 175-223). Tarım ağırlıklı toplum yapısı özelliğini önemli ölçüde devam ettiren Türkiye'de kadınlar çoğunlukla tarım sektöründe yer almaktadır. Tarımsal üretime çoğu zaman erkeklerden daha fazla katkı sağlamalarına karşın üretim süreci ve sosyo-ekonomik yaşamdaki rol ve katkıları göz önüne alınmamakta, gerçekleştirdikleri üretim resmi kaynaklara yansımamaktadır.

Yozgat'ın köylerinde orta kuşaktan görüşme gerçekleştirilen kadınların yarısından fazlasının eşlerinin il veya yurtdışına çalışmak için gitmesi dikkat çekicidir. Bu kuşaktan kadınlar bir yandan evin reisi, diğer yandan anne, eş, ev kadını rollerini yerine getirmek durumundadır. Tarımın büyük ölçüde aile içi ücretsiz kadın emeği ile yürütülmesi, erkeklerin mevsimlik ya da sürekli tarım dışı işlerde çalışmalarını mümkün kılmaktadır. Bu durumda aileler yıllarca parçalanmış bir yaşam sürmekte, tarımsal faaliyetler kadınların

çabaları ile devam etmektedir (Ertürk, 1992). İl veya yurtdışına çalışmak için giden erkekler sadece yılın belli dönemlerinde veya tatillerde köye gelebilmekte, aileleriyle özlem gidermektedir. Geriye kalan zamanlarda sorumluluk eğer geride kocasının annesi ve babası hayatta ise öncelikli olarak onlarda ki onların da yaşlarının ilerlemiş olması sebebiyle destekleri sınırlı olmakta, daha çok karar verme ve onaylama anlamında yardımcı olabilmektedirler. Eğer anne-baba hayatta değilse kocasının erkek kardeşi ki çoğunlukla kardeşler çalışmaya birlikte gitmektedir. Bu durumda tüm sorumlulukları kadının üstlenmesi dışında bir alternatif kalmamaktadır.

Mevcut durumda kırsalda zaten sınırlı kapsamda yapılan proje ve uygulamaların da dışında kalan kadınların çalışma, iş bölümü, aile içi ve dışı rollerinin, sosyal güvenliklerinin yani sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilebilmesi için çalışma ve etkinliklerin artırılmasında konuya farklı açılardan yaklaşılın, farklı yaklaşım ve çözüm önerileri sunan, veri zenginliği sağlayacak bilimsel çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar; kırsalda kadınlara ilişkin stratejilerin belirlenmesinde, özellikle bu alanda çalışan kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerine bilimsel verilere dayanarak katkı sağlaması ve yine bu bilimsel verilere dayanarak sunulacak öneriler açısından önem taşımaktadır.

Çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır. Yozgat kırsalında yaşayan üç kuşak kadının toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimin incelendiği araştırma metodolojisinin yer aldığı birinci bölümde; araştırmanın problemi, konusu, amacı, sınırlılıkları ve yöntemi ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Kavramsal ve kuramsal çerçeve adını taşıyan ikinci bölümde; cinsiyet, toplumsal cinsiyet, toplumsal değişme kavramları ile Türkiye’de toplumsal değişme ve toplumsal cinsiyet rollerinde değişim açıklanmaya çalışılmaktadır. Kuramsal çerçevede ise, toplumsal cinsiyet yaklaşımları ve toplumsal cinsiyet rolleri kuramları üzerinde durulmaktadır.

Kırsal toplumsal yapıda kadın ve değişiminin irdelendiği üçüncü bölümde; kırsal alan, kırsal toplum ve kırsal kadın kavramları tanımlanmıştır. Kırsal toplumsal yapıda değişme, kırsal dönüşüm ve kadın, toplumsal değişme ile kuşaklararası değişim, kadının kırsal kesideki sosyo-kültürel konumu ve çalışma yaşamındaki yeri açıklanmaktadır.

Araştırma bulguları ve tartışma başlığını taşıyan dördüncü bölümde; yaş, evlenme yaşı, eğitim durumu vb. ile katılımcıların sosyo-demografik verileri elde edilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri konusu ile ilgili kaynaklar ve daha önce yapılmış bazı araştırmalardan yararlanılarak düzenlenen araştırma soruları aracılığıyla toplumsal cinsiyet rolleri açısından meydana gelen değişimler; “Üç Kuşağın Aile İçi Kararlara Katılıma Bakışı”, “Üç Kuşağın Eğitime Bakışı”, “Üç Kuşağın Çalışma Hayatına Bakışı”, Üç Kuşağın Aile İçi İş Bölümüne Bakışı”, “Üç Kuşağın Doğurganlığa Bakışı” ve “Üç Kuşağın Gündelik Hayatı” başlıkları altında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Gerçekleştirilen görüşmelerde görüldüğü ve ifade edildiği üzere yaşlı ve orta kuşaktan kadınlarda aile içi ilişkilerde, otorite ve karar verme yetkisi daha çok erkekte toplanmıştır. Yaşlı kuşaktan kadınların tamamı ve orta kuşaktan kadınların yarısından fazlası “*son kararı eşlerinin verdiği*” belirtmiştir. Orta kuşaktan kadınların bir kısmı ve genç kuşaktan kadınların tamamı ise “*eşlerinin kendilerine de danıştığını, birlikte karar verdiklerini*” ifade etmiştir.

Kadınlara yöneltilen “Okula gitme şansı verilseydi, eğitime devam eder miydiniz?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde, kadınlar “*özgür*” ve daha “*sosyal*” olabilmek için okumak gerektiğini ifade etmişlerdir. Eğitim konusunda kadınların yaşları küçüldükçe bir eğitim kurumundan mezun olma oranında beklenildiği gibi bir artış görülmektedir. İlkokula gitme eğilimi genç kuşaklarda yaşlılara göre artış göstermekte, zorunlu eğitim sonrası okullaşma oranı yaşlı ve orta kuşağa göre yükselmektedir. Özellikle orta ve genç kuşaktan kadınlar, yaşlı kuşaktan kadınların büyük çoğunluğundan farklı olarak kadınların okuması ve çalışması gerektiğini; meslekleri olsa eşlerinin kendilerine daha iyi davranacaklarını, eve para getirecekleri için eşlerinin yanında değerlerinin daha fazla olacağını, evde söz haklarının artacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Üç kuşağın aile içi iş bölümüne bakışı kategorisinde; genç kuşağa doğru kadınların “*anne, babasının yanında bana hiç yardım etmezdi, etse de ayıplarlardı*” ifadelerinde belirttikleri kadar katı bir durumun varlığı söz konusu olmasa da ev işleri kadınlarla özdeşleştirilmiş, eşler arası paylaşım gerçekleştirilememiştir. Orta kuşaktan kadınların çoğu tarla, bağ, bahçe işlerinde eşleriyle birlikte çalıştıkları halde, ev işlerinde eşlerinin kendilerine yardımcı olmadığını ifade etmişlerdir. Kadınların tamamına yakınının günlük yaşamları ev içi rutin işler, varsa hayvan sağım ve bakımı, dönemlere bağlı olarak da bağ-bahçe

işlerinden oluşmaktadır. Genç kuşaktan kadınlar geleneksel ev içi rollerini yerine getirmekle birlikte diğer iki kuşaktan farklı olarak çağın getirdikleri yeniliklere daha kolay uyum sağlamakta ve gündelik hayatta aktif olarak kullanmaktadır. Dönemsel ve teknolojik değişme ve gelişmelere bağlı olarak orta ve genç kuşaktan kadınlar yaşlı kuşaktan kadınlarda olduğu gibi erkek çocuk sahibi olana kadar doğum yapmamış, bu şekilde kuşaklararasıda çocuk sayısında farklılık yaşanmış, aileler çocuk sayısı azalarak küçülmüştür.

Beşinci ve son bölümde ise; toplumsal cinsiyet rolleri literatürü ile araştırma bulguları arasındaki ilişki incelenerek, sonuç ve öneriler ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde araştırmanın konusuna, amacına, sınırlılıklarına, yöntemine (araştırma bölgesinin seçimi, örneklem, veri toplama teknikleri, görüşme formunun hazırlanması, görüşme formunun uygulanması, araştırmada karşılaşılan güçlükler, verilerin çözümü ve yorumlanması) yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu

Tarihsel olarak her toplumsal dönemin kendi koşullarını bireylere yansıtması dolayısıyla kuşaklararası farklılıklar gözlemlenmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri bakımından da her kuşak yaşadığı dönemin koşullarına göre cinsiyet rollerini şekillendirir. Her alanda hızlı değişimlere neden olan modernliğin toplumsal cinsiyet rollerini etkilememiş olduğunu düşünmek mümkün değildir (Özkan, 2014:1242). Kültürel değişimin en önemli parçası olan insan ve dolayısıyla kadın bu süreçten en çok etkilenen kesim olmuştur. Touraine (2007: 66)'e göre üretilen ve yeniden üretilen olarak nesneleştirilmiş birey ve kültür ilişkisinde kadını özne almak kültürün davranışa dönüşen seyrindeki bir arayış olmalıdır. Ancak toplumsal cinsiyet rollerinde tümüyle bir değişimden bahsetmek söz konusu değildir. Türk kadınının aile ve toplum içindeki bazı rolleri; sanayileşme, kentleşme ve modernleşmeye rağmen köklü bir değişikliğe uğramamıştır. Kadının bazı rollerinin değişime uğramamasının nedeni, birtakım geleneksel rolleri içselleştirmesinden ve isteyerek bu rolleri benimsemesinden kaynaklanmaktadır.

Yozgat'ın merkez ve ilçelerine bağlı Hüyükkişla, Paşaköy, Güdülemahacılı, Topçu, Divanlı, Erkekli, Gökçekişla, Lök, Osmanpaşa, Gelingüllü ve Büyükincirli olmak üzere 11 köyünde gerçekleştirilen bu araştırmada köylülüğü karakterize eden temel ekonomik faaliyetlerdeki dönüşümlerin yanı sıra, bu değişim sürecinin kadınlara nasıl yansıdığı; tarihsel süreç içerisinde ataerkillik, kadınlardan beklenen roller ve farklı kuşakların toplumsal cinsiyet rolleri algılarının betimlenmesi araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Ayrıca aynı haneden üç kuşak kadınla gerçekleştirilen görüşmelerde kırsal alanda kadınların geleneği ne şekilde, nerelerde, ne yönde sürdürdükleri ve modern eğilimlerle etkileşime girildiğinde bunun nasıl şekillendiği ele alınmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Modernlikle birlikte yaygınlığı hızlı bir biçimde artmış olan iletişim ve etkileşim sistemlerinden kaynaklı gelişmelerle yaşanan değişimin hızla diğer kurum ve yaşama alanlarına da yansımalarının fazla zaman almadığı gerçeğinden hareketle, büyük ölçekli değişim süreçleriyle kadının toplumsal konumunun, rollerinin değişip değişmediğini betimlemeyi hedeflemektedir. Yozgat'ın köylerindeki toplumsal cinsiyet düzeninin konu edildiği araştırmada, ataerkil yapının egemenliğini muhafaza ettiği köylerin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına uygun olarak şekillenen toplumsal cinsiyet düzeni ve bu düzene bağlı olarak gelişen mekanizmalar anlaşılmaya çalışılmaktadır. Kadınları doğrudan gözlemleyerek, görüşlerini alarak toplumsal cinsiyet rollerinin somut ilişkiler içinde nasıl görüldüğünü, ataerkilliğin ne yönde etkilendiğini ortaya çıkarmak ve toplumsal cinsiyet rolleri algısının kuşaklararasıda değişim gösterip göstermediğini betimlemek amaçlanmaktadır.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın maliyet ve zaman kısıtlarından dolayı belli bir örneklem sınırı vardır. Araştırma sadece Yozgat'ın merkez ve ilçelerine bağlı Hüyükkişla, Paşaköy, Güdülmahacılı, Topçu, Divanlı, Erkekli, Gökçekişla, Lök, Osmanpaşa, Gelingüllü ve Büyükincirli köylerinde ikamet eden ve üç kuşağı temsil eden; alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 30 kadınla sınırlıdır. Bu nedenle araştırmadan çıkan sonuç genellenemez. Elde edilen bulguların toplumun tümüne genellenebilmesi için yapılacak yeni araştırmaların ülke genelinde, farklı bölgeler ve yerleşim yerlerini dikkate alması gerekmektedir.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde, araştırma bölgesinin seçimi, örneklem seçimi, veri toplama yöntem ve araçları ile verilerin değerlendirilmesi konularına yer verilmiştir.

1.4.1. Araştırma Bölgesine İlişkin Bilgiler

1.4.1.1. Yozgat İlinin Tarihçesi

Yozgat ve çevresi, ilk çağlardan beri önemli yerleşim merkezlerinden biri olmuş, tarih çağları boyunca Hititler'in, Frigler'in, Kimmerler'in, Persler'in, İskender, Roma ve Bizans İmparatorluklarının hakimiyetinde kalmıştır. Anadolu'da kurulan ilk büyük ve teşkilatlı devlet Hitit devletidir. Bu devletin çekirdeğini ise tarihi sınırları içinde Yozgat bölgesi teşkil eder. Bu bölgede Alişar, Kuşhisar, Kazan kaya, Çengel Tepe, Mercimek Tepe gibi Hitit yerleşme bölgelerinden başka Büyüknefes köyündeki Tavium Harabeleri ve Küçük nefes köyündeki Galat ile Sarıkaya, Sorgun, Çalatlı ve Azapbaşı'nda Roma yerleşim yerleri vardır. İlkçağın önemli başkentlerinin ortasına kurulan Yozgat, ayrıca yol kavşakları üzerindedir. Yozgat, Galatlar'ın başkenti Tavium'a (Büyüknefes Köyü'ne) 30 km. Hititler'in başkenti Hattuşaş'a 40 km. Medler'in başkenti Pteria'ya (Şahmuratlı Köyü) 35 km. ve Romalıların Charsiyanon eyaleti başkentine (Muşallım Köyü'ne) 125 km. uzaklıktadır (Acun, 2005: 11-15).

Bizans döneminde Charsiyanon eyaletine dahil olan Bozok bölgesi 1071 Malazgirt zaferinden sonra Türk hakimiyetine girmeye ve Türkleşmeye başlamıştır. Selçuklu devletinin kuruluş yıllarında Danişmentli bölgesine dâhil olan Bozok ve çevresi sonraları Anadolu Selçuklu hakimiyetine girmiştir. 1243 yılında Köseadağı'nda Selçuklu ordusunu mağlup eden Moğollar 1256 yılından itibaren Anadolu'da fiilen işgal kuvvetleri bulundurmaya başlamışlar, bu arada Moğol işgal kuvvetlerinden büyük bir topluluk "Özler Bölgesi" adı verilen Yozgat ve çevresini yurt edinmişlerdir. 1402 Ankara savaşından sonra Bozok kısa bir süre Timur'un hakimiyet sahasına girmiş fakat Timur'un Anadolu'yu terk etmesinden sonra Bozok ve çevresi Dulkadir Beyliği'nin sınırları içerisine girmiştir. Dulkadiroğulları Beyliği'nin 1522'de yıkılmasıyla bölgenin hakimiyeti Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir (Koç, 1963: 45).

Yozgat, bir yerleşim yeri olarak XVI. yüzyıl başında kurulmuştur. Bu tarihten Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar Bozok adıyla tanınan il, XIX. yüzyılın başına kadar Sivas Eyaleti'ne bağlı bir sancaktır. XV. yüzyılda Yozgat ve komşu bölgelere yerleşen ve Bozok adıyla anılan oymaklardan başlıcalarının adı şunlardır: Ağaçlu, Ağça Koyunlu, Çiçeklu, Demirli, Kavurgalu, Kızıl Kocalu, Karalu, Mesudlu, Zakırlu, Şam Boyadı, Selamanlu,

Söklen, Hisar Beğlü ve Tatar. Bugünkü Yozgat'ın yerli halkı bu oymakların neslinden gelmektedir. Bölgede birçok köy ve kasaba hala aynı adı taşımaktadır. Bozok, XIX. yüzyılın ortalarında oldukça büyümüştür. Bu dönemde Bozok Eyaleti'nin, Bozok, Ankara ve Kayseri sancakları bulunmaktadır. Bozok XX. Yozgat sancağı adıyla Ankara vilayetine bağlanmıştır (Sümer, 1974: 309-350, Yozgat Kataloğu, 1990). XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Bozok adı yanında zaman zaman Yozgat adıyla anılan ilin adı, Cumhuriyet döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Birinci Dönem Milletvekili Süleyman Sırrı (İçöz)'nin 4 Kasım 1922 tarihli teklifi üzerine 1923 senesinde Yozgat olarak değiştirilmiştir (Taş, 1987: 36).

1.4.1.2. Coğrafi Konumu

14.123 km²'lik alana sahip olan Yozgat, coğrafi büyüklük bakımından Türkiye'nin 15. ilidir. Yozgat ili toprakları İç Anadolu Bölgesindedir. Kızılırmak'ın İç Anadolu Bölgesinde çizmiş olduğu geniş yay içinde yer alan Bozok Platosu üzerindedir. Yozgat şehir merkezi Doğu-Batı istikametinde uzanan Kızıldere Vadisi içinde, Soğluk tepesi ile Nohutlu tepesi arasında kurulmuştur. Doğusu Batısı orta kısımları dağlıktır. Şehir dört tarafı dağlarla çevrili bir çanak görünümündedir. İzmir'den başlayıp Türkiye'nin doğusunda Gürbulak sınır kapısına kadar uzanan ve oradan İran'a açılan E-88 karayolu, il merkezinin içinden geçmektedir. Şehir bu yolun ekseninde genişleme ve gelişme göstermektedir.

1.4.1.3. Nüfusu

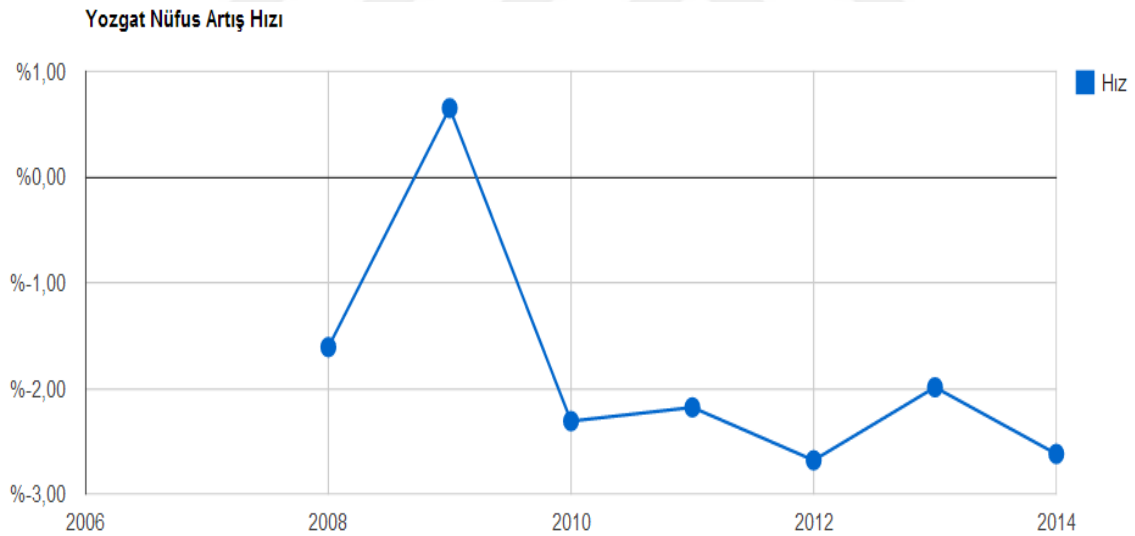
2000 yılında yapılan genel nüfus sayımının kesin sonuçlarına göre Yozgat'ın nüfusu; 682.919 ve nüfus artış hızı %16,55'dir. 2005 verilerine göre Yozgat'ın nüfusu artmış ve ilin genel nüfusu 719.660'ya yükselmiştir. Bu dönemde toplam nüfusun; %53,85'i köylerde, % 46,15'i de şehir merkezinde yaşamaktadır. 2013 yılında nüfusu 2012 nüfusuna göre, 9000 yani %1.99 oranında azalmıştır. Buna göre Yozgat'ın 2013 yılı nüfusu 444.211'dir. Bu nüfusun 221.989'u erkek ve 222.222'si kadından oluşmaktadır. 2014 yılı nüfusu ise 432.560'dır. Bu nüfusun 216.152'si erkek ve 216.408'i kadından oluşmaktadır. Nüfusu 2013 yılına göre 11.651 yani %2,62 azalmıştır (TÜİK, 2015).

Çizelge 1.1. Yıllara Göre Yozgat Nüfusu

Yıl	Kadın Nüfusu	Erkek Nüfusu	Toplam Nüfus
2014	216.408	216.152	432.560
2013	222.222	221.989	444.211
2012	226.471	226.740	453.211
2011	232.429	233.267	465.696
2010	238.304	237.792	476.096
2009	243.193	244.172	487.365
2008	241.188	242.018	484.206
2007	247.453	244.674	492.127

(TÜİK, 2015)

Milli gelirin düşük; istihdama yönelik yatırımlarının yetersizliği nedeniyle Cumhuriyet tarihi boyunca Avrupa, Orta Doğu ülkeleri ve Türkiye'nin çeşitli metropol kentlerine sürekli göç vermiştir. Yozgat'ta nüfus artış hızı ve yoğunluğu ülke ortalamasının altında, doğurganlık oranı ve ortalama hane büyüklüğü ülke ortalamasının üzerindedir (<http://www.yozgatgazetesi.com>). Yozgat'ın il nüfus yoğunluğu bütün sayım yıllarında Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Şekil 1.1. 2007-2014 yılları arasında Yozgat Nüfus Artış Hızı (TÜİK, 2015)

Yozgat nüfusunun %61,45'i il ve ilçe merkezlerinde, %38,55'i köy ve beldelede yaşamaktadır (<http://www.nufusu.com/il/yoztat-nufusu>).

Çizelge 1.2. 2007-2014 Köy ve Beldelere Göre Yozgat Nüfusu

Yıl	Kadın Nüfusu	Erkek Nüfusu	Toplam Nüfus
2014	84.538	82.230	166.768
2013	90.763	88.978	179.741
2012	94.517	92.604	187.121
2011	98.812	97.445	196.257
2010	104.673	103.074	207.747
2009	108.648	107.447	216.095
2008	109.369	108.199	217.567
2007	114.395	112.201	226.596

(TÜİK, 2015)

Araştırma bölgesi olarak seçilen Yozgat'ın 51 beldesi, 65 belediyesi, 14 ilçesi ve 574 köyü bulunmaktadır. Yozgat'ın merkez ve ilçelerine bağlı köy sayısı oldukça yüksektir. Yozgat'ın ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır.

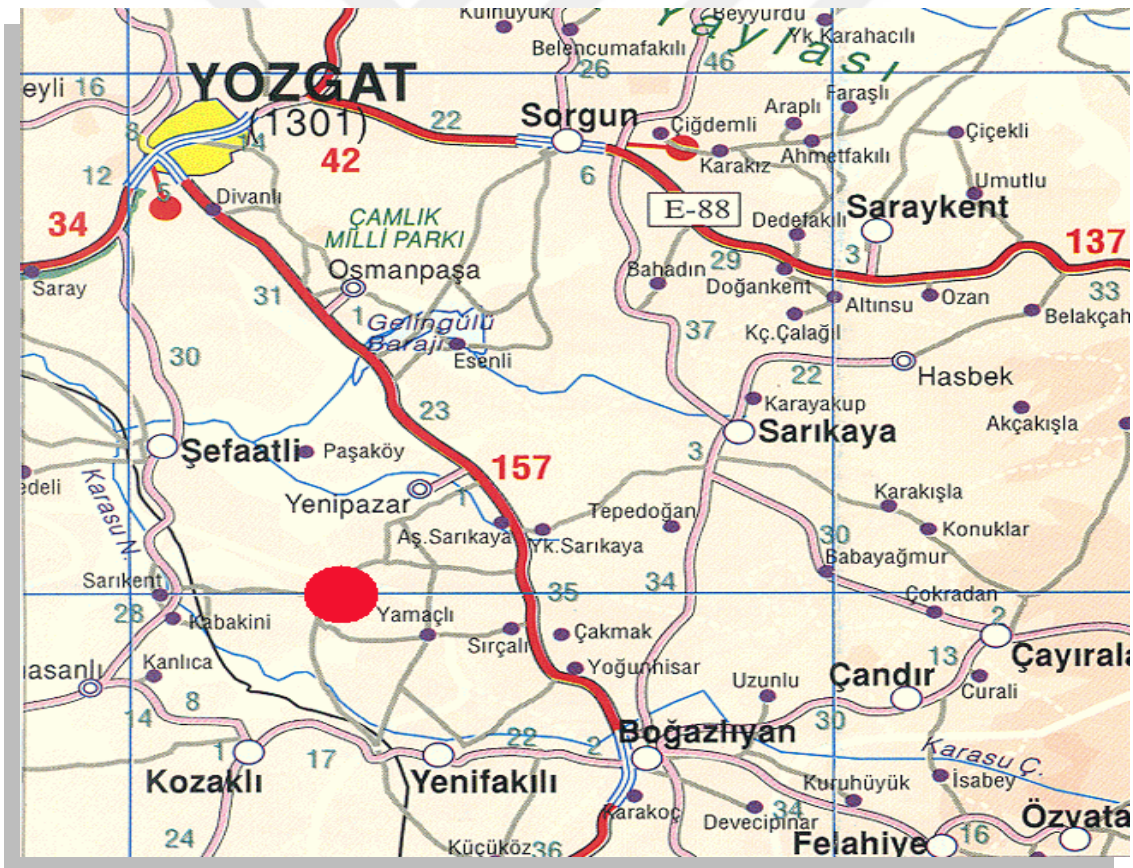
1.4.1.4. Araştırma Kapsamına Alınan Köy Yerleşim Yerleri

Araştırmanın pilot uygulaması Hüyükkişla köyünde gerçekleştirilmiş, bu köyde gerçekleştirilen görüşmeler sonrasında sorular revize edilerek son şekli verilmiştir. Üç kuşaktan 30 kadınla görüşmeler ise Yozgat'ın merkez ve ilçelerine bağlı Paşaköy, Güdülemahacılı, Topçu, Divanlı, Erkekli, Gökçekişla, Lök, Osmanpaşa, Gelingüllü ve Büyükincirli köylerinde gerçekleştirilmiştir. Bu köylerin seçilmesinin belirli nedenleri vardır. Araştırma bölgesinin seçiminde belirleyici olan unsurlardan ilki; homojen yapıya sahip olunmasıdır. Bu homojenliğin kriterleri ise; tarım, hayvancılık ağırlıklı ekonomik yapı sergilemesi, kadınların tarımsal, hayvansal üretimin her alanında faaliyet göstermesi, merkez ve ilçelere bağlı köyler olmasıdır.

İkincisi, köy toplumsal hayatındaki cinsiyet algısının; ilişkilerin, tutumların ve davranışların en iyi gözlemlenebileceği alanlardan birisi olmasıdır. Kadınların kendilerine, çocuklarına, diğer aile bireylerine veya erkeklere dair tutumlarına ve içinde kültürlendikleri ataerkil zihniyet dünyasının yansımalarının, değişen dönüşen veya farklı biçimlere bürünen cinsiyet ilişkilerini anlamamıza yardımcı olmasıdır. Bir diğeri de,

araştırmacının Yozgat'ta ikamet ediyor olması sebebiyle yakından gözleme fırsatı bulması araştırma bölgesinin seçiminde etkili olmuştur.

Köylerin seçiminde amaçlı örnekleme tekniği tercih edilmiştir. Köylerin Yozgat merkez ile kurduğu sosyal ve ticari ilişkiler dikkate alınmıştır. Köyün şehre yakın veya uzak oluşu bile, önemli değişikliğin nedeni olabilmektedir (Eserpek, 1977: 139-152). Buna göre yakın ve uzak olan köyler seçilmiştir, coğrafi olarak dengeli dağılımın sağlanmasına özen gösterilmiştir. Yozgat ili veya ilçelerine bağlı 10 - 46 kilometrelik bir saha içerisinde yer alan köylerde aynı haneden üç kuşak kadının toplumsal cinsiyet rollerinde değişimin gerçekleşip gerçekleşmediği incelenmiştir. Belirlenen köylerden üç kuşağın bir arada bulunduğu ve görüşmelerin gerçekleştirildiği köylere ilişkin genel bilgiler aşağıda verilmektedir.

Şekil 1.2. Araştırma Bölgesini Oluşturan Köyler

1.4.1.4.1. Divanlı Köyü

Divanlı, Yozgat ilinin merkez ilçesine bağlıdır. Divanlı Köyü, toplama köy tiplerindedir. Yaklaşık yedi ayrı küçük köyün bir araya gelerek toplandıkları bir köydür. Divanlı köyü, Yozgat çamlığı ve Bozok Üniversitesi ile sınırdır. 2007 yılında projesi tamamlanan hızlı tren hattı içerisinde geçmektedir. Köyde tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. Köyde ilköğretim okulu bulunmaktadır. Divanlı köyünün muhtarı, nüfusu 2000 iken ilçe olmasının istendiğini ancak kanun çıkınca 4000 nüfus gerektiği için ilçe olamadığını, köy olarak devam ettiğini belirtmiştir. Yozgat Belediyesi mahalle olarak almak istemiştir. Köy şu an mahalle olarak belediye hizmetlerinden yararlanabilmeye yönelik çalışmalar içerisinde. Divanlı köyünün 2007 yılı nüfusu 1220 iken 2015 yılı itibariyle toplam nüfusu 850 kişidir. Toplam nüfusun 350'si kadın, 500'ü erkektir. Köyde özellikle erkeklerin büyük çoğunluğunun yaşlı olduğu görülmektedir. Köy göç vermektedir. Köyün genç erkekleri başka şehirlerde iş imkanlarının daha çok olması sebebiyle çalışmaya gitmektedir. Köyün şehir merkezine yakın olması ve ulaşım imkanlarının elverişli olması sebebiyle kaynaklara erişimi oldukça rahattır. Modernleşmenin etkileri kadınların algı ve düşünceleri gibi soyut alandan, davranışları, eylemleri ve kullanılan teknolojik ürünler gibi somut alanda da gözlemlenebilmektedir. Köyün konumunun üniversiteye yakın olması itibariyle de kadınlara üniversite veya yurdunda çalışabilme olanağı yaratmaktadır.

1.4.1.4.2. Güdülemahacılı Köyü

2000 yılı nüfus sayımına göre köyün nüfusu 364'dür. Köy muhtarı 2014 yılı itibariyle köyde 150 kişinin yaşadığını ve göç dolayısıyla yaşlı nüfusun daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Şehir merkezine yakınlığı nedeniyle modernleşme ve kentleşmenin etkileri hissedilmektedir. Köyde tarımla uğraşan hanelerin sayısı azdır, bu hanelerde küçük arazilerde tarımla uğraşmakta, bağcılık ve bahçecilik yapılmaktadır. Hayvancılıkla uğraşan, geçimini bu şekilde sağlayan ailelerin sayısı da gitgide azalmaktadır.

1.4.1.4.3. Topçu Köyü

Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Köyde ilköğretim okulu bulunmaktadır. 2000 nüfus sayımına göre 345 kişinin yaşadığı köyde, 2014 yılı itibariyle 275 kişi yaşamaktadır.

1.4.1.4.4. Gökçekışla Köyü

Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Köyde taşınmalı eğitim yapılmaktadır. Toplam nüfusu 2011 yılında, 37'si kadın, 37'si erkek olmak üzere 74'dür. 2012 yılında 37'si kadın, 40'ı erkek olmak üzere 77 kişidir. Köyün nüfusu yıllar içinde de azalmaktadır. Nüfusu oldukça az olan bu köyde bir hane örnekleme girmiştir.

1.4.1.4.5. Büyükincirli Köyü

Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Köyde okul bulunmaktadır ancak sürekli ikamet eden ailelerde okul çağında çocuk sayısının az olması sebebiyle okul kapanmıştır. 15 yıldır kapalı bulunan okul Büyükincirli Köyü Derneği'nin girişimleri ve Valiliğin onayı ile Kültür Evi'ne dönüştürülmüştür. Köyün çocukları ilkokul ve diğer eğitim kademelerine taşınmalı sistemle devam etmektedir. Köylüler köylerinin merkeze yakın olması sebebiyle rahatsızlık durumunda veya evin ihtiyaçlarının karşılanması için Yozgat şehir merkezine gitmektedir. Yaz aylarında köyün nüfusu artmakta, kış aylarında 50 kişiye kadar düşmektedir.

1.4.1.4.6. Osmanpaşa Köyü

Köyde 500 hane bulunmaktadır. Köyün ekonomisi tarıma dayalıdır. 2009 yılında toplam nüfusu 1.142'dir. Bu nüfusun 578'i kadın, 564'ü erkek, 2010 yılında 703 olan toplam nüfusun, 352'si kadın, 351'i erkektir. 2011 yılında 655'e gerileyen toplam nüfusun 332'si kadın, 323'ü erkektir. Nüfusun azalmaya devam ettiği 2012 yılında ise 604 olan toplam nüfusun 309'u kadın, 295'i erkektir. Görüldüğü üzere köy göç vermekte ve nüfusu azalmaktadır. Osmanpaşa belediyesi ise 6360 sayılı kanunla kapatılmıştır.

1.4.1.4.7. Lök Köyü

Lök, Yozgat ilinin merkez ilçesine bağlıdır. Köy adını develerin konakladıkları yerlerden (lök) almıştır. 2000 nüfus sayımına göre nüfusu 672, 2014 yılında köyde 600 kişinin yaşadığı belirtilmiştir. Köyde ilköğretim okulu bulunmaktadır. Köyün geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır.

1.4.1.4.8. Gelingüllü Köyü

Gelingüllü köyü yakınlarında sulama amaçlı inşa edilerek 1993 yılında tamamlanan Gelingüllü barajı Yozgat'ta Cumhuriyet tarihinden bugüne kadar hizmete açılan en büyük baraj olma özelliğine sahiptir. Gelingüllü-Paşaköy, Yerköy ve Kırıkkale'ye kadar uzanacak olan sulama üniteleri tamamlandığında Yozgat tarımının gelişimine büyük çapta katkı sağlaması beklenmektedir. Ödenek yetersizliğinden sulama projelerinin yapım süresinin uzaması, köylülerin sorunları arasında yer almaktadır.

1.4.1.4.9. Erkekli Köyü

Erkekli Köyü, kuzeydoğuda Topçu, kuzeyde Başinyayla, güneydoğuda Lök köyleriyle komşudur. Yaklaşık 70 haneli bir köydür. 2000 nüfus sayımına göre köyün toplam nüfusu 350'dir. Köyün nüfusu 2007 yılında 450'ye çıkarken, 2010 yılı sayımına göre, köyde 214 kişi yaşamaktadır. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Köyde ilkokul bulunmaktadır ancak sayı az olduğu için öğrenciler daha üst eğitim kademelerini taşımaları eğitimle sağlamaktadır. Köyde genç nüfus göç dolayısıyla azalmaktadır.

1.4.1.4.10. Hüyükkişla Köyü

Hüyükkişla, Yozgat'ın Şefaati ilçesine bağlıdır. Köyün nüfusu 2000 yılında 253 iken 2007 yılında 166, 2011 yılında 73 ve 2012 yılında 62'dir. Bu nüfusun 29'u kadın, 33'ü erkektir. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Sağlık ocağı ve sağlık evi yoktur. Köyde ilkokul bulunmaktadır ancak sayı az olduğu için öğrenciler daha üst eğitim kademelerini taşımaları eğitimle sağlamaktadır.

1.4.1.4.11. Paşaköy

2000 yılında köyün nüfusu 2939'dur. 2011 yılında, 568'i kadın, 518'i erkek olmak üzere toplam nüfusu 1.086'dır. 2012 yılında ise köyün toplam nüfusu 1.019'dur. Bu nüfusun 534'ü kadın, 485'i erkektir. Paşaköy belediyesi 6360 sayılı kanunla kapatılmıştır.

Araştırma bölgesini oluşturan köylerin tamamının mevcut durumları özetlenecek olursa; Divanlı, Topçu ve Lök köylerinde ilköğretim okulu bulunmakta ve hizmet vermektedir. Hüyükkişla, Gökçekişla, Büyükincirli ve Erkekli köylerinde ilköğretim okulu

bulunmaktadır ancak köydeki öğrenci sayısının az olması sebebiyle okullar hizmet verememekte, öğrenciler üst eğitim kademelerine taşınmalı sistemle devam etmektedir. Divanlı, Güdülemahacılı, Topçu, Gökçekışla ve Osmanpaşa köyleri başta olmak üzere köylerin tamamının ortak noktası göç veriyor olmaları sebebiyle nüfuslarının az olmasıdır. Ancak köylerdeki resmi kuruluşlarda çalışan memurlar, dışarıya göç etmiş ve bağlantılarını koparmamış aileler çerçevesinde ele alındığında, bazı dönemlerde nüfus artışı gibi görülen sayısal artışların aslında “dönemsel yükselme” yani süreli veya sürekli köylerden ayrılan ancak köy ile bağlarını kesmemiş kişilerin köyde buldukları dönemler (DİE, 1937: 111) köylerin yaz ve kış aylarındaki nüfuslarını önemli ölçüde değiştirmektedir. Köylerin tamamında elektrik, telefon, içme ve sulama suyu bulunmaktadır. Bu durum köylülerin günlük işlerinin kolaylaşmasına, teknolojik aletlerin kullanılabilmesine olanak sağlaması açısından oldukça önemlidir.

1.4.2. Katılımcıların Belirlenme Süreci

Araştırmanın aynı haneden üç kuşak kadınla gerçekleştiriliyor olması sebebiyle örneklem seçilirken geleneksel toplumlarda ve kırsal yerleşim bölgelerinde daha çok görülen, aile reisi ve eşiyle evli oğulları, gelinleri veya bir evli oğul ve diğer bekar çocukları, ya da tek bir evli oğul, gelin ve torunlarının bir arada oturdukları aile tipi olmasına yönelik amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Köylerin homojen yapıya sahip olması yani köylerin tarım, hayvancılık ağırlıklı ekonomik yapı sergilemesi, kadınların tarımsal, hayvansal üretimin her alanında faaliyet göstermesi, merkez ve ilçelere bağlı olması gibi özellikler köylerin seçilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca göç de belirleyici bir unsur olmuştur. Sürekli göçte aile üyelerinin tamamının göç etmesi yaşanırken özellikle geçici göç durumunda erkeğin ailesini geride bırakarak gitmesi süreciyle sıklıkla karşılaşılmakta, bu durum ise kırsal kesimde kadınların evin hem erkeği hem kadını olma sorumluluğunu alması ve tarımsal üretimin bütün yükünü omuzlamasını gerektirmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinde değişim yaşanmasına sebebiyet vermesi dolayısıyla örneklem belirlenirken erkeklerin geçici göç ettiği köylerin de seçilmesine özen gösterilmiştir.

Örneklem seçiminde amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır ancak bazı durumlarda görüşme yapılan ailelerin önerisiyle de örnekleme dahil edilen aileler olması sebebiyle araştırmada kartopu örnekleme tekniği de kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Yozgat'ın

köylerinde ikamet eden, aynı haneden üç kuşağı temsil eden; büyükanne, anne ve 17 yaşından büyük 30 kadınla görüşme gerçekleştirilmiştir.

1.4.3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada insan eylemlerinin öznel anlamları içerdiği bu nedenle insanla ilgili yapılacak araştırmalarda sayısal veriler kadar öznel algılamaların da önemli olduğunu ifade eden nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem ile kadınların yaşadıkları durumu nasıl algıladıkları ve anlamlandırdıklarını kendi ifadeleri ile anlayabilmek amaçlanmıştır.

Saha araştırmasının ilk aşaması yapıya ait, ikinci aşaması ise aktöre ait veriyi elde etmeye yönelik tasarlanmıştır. İlk aşamada yapıya ait veriler köy hakkında genel bilgi elde etmek için hazırlanan “Köy Bilgi Formu” aracılığıyla elde edilmiştir. Yozgat’ın köylerindeki sosyo-ekonomik yapı ve değişimin tarihçesi üzerine bilgi toplamanın amaçlandığı bu ilk aşamada köylerin şu andaki sosyo-ekonomik yapısı ve değişimin tarihiyle ilgili bilgiler dokümanlarla, kamu kurumlarından ilgili kişilerle, köyün yaşlılarıyla ve esnafla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilmiştir.

Tamamen aktörler üzerine kurgulanan araştırmanın ikinci aşamasında “Kadın Soru Formu” aracılığıyla da Yozgat’ın köylerinde yaşamakta olan, üç kuşaktan toplam 30 kadınla; literatür taraması ve daha önce yapılmış bazı araştırmalardan yararlanılarak düzenlenen (özellikle kadının konumundaki değişmeyi izlemek amacıyla kadının eğitim düzeyi, evlilik tipi, tam günlük işte çalışması, ortak gelire katkı düzeyi vb.) soruların yöneltildiği yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yozgat’ın köylerinde yaşamakta olan, üç kuşaktan kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerde toplam 30 kadının herbirine kod verilmiştir. Kodlar “K,L,M,N,P,R,S,X,Y,Z” harflerinden oluşturulmuş ve herbir köydeki üç kuşaktan kadın kendi içinde “K,K1,K2,L,L1,L2,M,M1,M2...” şeklinde kodlanmıştır. Kod olarak kullanılan “X,Y,Z” harflerinin literatürde kullanılan X,Y,Z kuşak tanımlamasıyla hiçbir bağlantısı yoktur. Saha araştırmasının her iki aşamasında da katılımcı gözlem veri toplamanın bir parçası olarak kullanılmıştır.

1.4.4. Görüşme Formunun Hazırlanması

Araştırma verilerinin toplanmasında Ek II'deki görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme soruları, görüşmelerden önce yapılan literatür çalışması sonucunda elde edilen bilgiler ve daha önce yapılmış bazı araştırmalardan yararlanılarak düzenlenmiştir. Soruların anlaşılır olmasına ve ayrıntılı bilgi elde etmeye yönelik sorulardan oluşmasına özen gösterilmiştir.

1.4.5. Görüşme Formunun Uygulanması

Araştırma bölgesi olarak seçilen köylerde yaşayan kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerde sorulan soruların test edilerek yeniden düzenlenebilmesi ve uygulamadaki aksaklıkların belirlenebilmesi için Hüyükkişla köyünde belirlenen haneden herbiri bir kuşaktan olmak üzere üç kadınla pilot görüşme gerçekleştirilmiş ve akabinde son halini alan sorular üzerinden kadınlarla görüşmelere başlanmıştır. Görüşmelerde veriler araştırmacı tarafından toplanmıştır. Görüşme formu araştırmaya dahil edilen kadınlara bireysel olarak uygulanmıştır. Görüşmenin başlangıcında kadınları tanımaya yönelik (kadının yaş grubu, eğitim durumu, medeni durumu, çalışıp çalışmadığı vb.) sosyo-demografik özellikler tespit edilmiş sonra toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili sorulara geçilmiştir. Toplumsal cinsiyet açısından cinsiyet rolleri ile ilgili olarak, aile içi karar süreçlerine katılım, aile içi iş bölümü, çalışma hayatı, eğitim, doğurganlık ve günlük yaşam incelenmiştir. Bazı durumlarda daha derinlemesine bilgi almak için ek sorular da yöneltilmiştir. Katılımcılar ses kayıt cihazından rahatsız oldukları için görüşmeler not alma şeklinde gerçekleştirilmiş, fotoğraflarının çekilmesini istemedikleri için görüşme fotoğrafları eklenememiştir. Görüşmelerin süresi ve kalitesi görüşme koşullarına, kadının yaşına, eğitim durumuna, işinin yoğunluğuna, istekliliğine, iletişim becerisine vb. bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Görüşmelerin süresi yaklaşık 90-120 dakika sürmüştür.

1.4.6. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler

Araştırmanın gündelik gereksinimlerini birbirlerine bağlı bir ilişkiler sistemi ile gidermeye çalışan ve büyük ölçüde kendi kendine yeterli insan topluluğundan oluşan köylerde gerçekleştirilmiş olması sebebiyle, katılımcıların dışarıdan gelen kişilerle görüşme konusunda çekingen olması görüşme sürelerinin uzamasına neden olmuştur. Görüşmelerin aynı haneden üç kuşak kadınla gerçekleştirilmesi amaçlandığından bu özelliği taşıyan

hanelerdeki örnekleme ulaşma çabası araştırma bölgesi olarak belirlenen köylerin sayısının arttırılmasına ve araştırma süresinin uzamasına neden olmuştur. Ayrıca kadınların kendileriyle ilgili soruları mahrem olarak algılaması, araştırmaya katılmaktan tümüyle kaçınması, kısa cevaplar vermesi gibi güçlükler de yaşanmıştır. Ancak kadınlara kişisel güven ortamının sağlanması ve duygudaşlık kurulması sonucunda güçlükler aşılmış ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

1.4.7. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Verilerin değerlendirme aşamasında kullanılan içerik analizinin temel amacı, elde edilen verileri açıklayacak kavram ve ilişkilere ulaşılmasıdır. Kavram ve ilişkilere ulaşabilmek amacıyla veriler dört aşamada analiz edilmiştir. Bu aşamalar: verilerin kodlanması, temaların bulunması, kod ve temaların düzenlenmesi ve son olarak da bulguların tanımlanması ve yorumlanmasıdır. Analize ilk olarak kodlamalarla başlanmıştır. Veriler kavramsal kategorilere ayrılmış ve kodlamalar arası ilintiler kurularak temalara ulaşılmıştır. Araştırmada temalaştırmanın ilk adımı olarak açık kodlama yapılmıştır. Açık kodlama ile araştırma sorularından, literatürdeki kavramlardan, kadınların kullandığı terimler ve konuya ilişkin düşüncelerinden hareketle düşük soyutlama düzeyindeki temalara ulaşılmıştır. Analizde gömülü teori çalışması türlerinden biri olan Strauss ve Corbin (1990,1998)'in sistematik yaklaşımı doğrultusunda açık eksen seçici kodlama yapılmıştır. Açık kodlamadan başlanıp, kategoriler oluşturulmuş, açık kodlamaların üzerinden ikinci bir geçiş yapılarak eksen kodlama gerçekleştirilmiş, başlangıçtaki tüm kodlar birbiriyle ilintilendirilmiştir. Böylece birbiriyle yakından ilgili birçok kavram daha genel bir kavram altında birleştirilmiştir. Son kodlama olan seçici kodlama ile de araştırmanın ana temalarına ulaşılmıştır.

Kadınların sosyo-kültürel özelliklerini betimlemeden önce, bu gruptaki kadınların demografik özelliklerini belirtmenin gerekli olduğu düşünülmüştür. Sosyo-demografik veriler Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) paket programı ile analiz edilmiştir. Nitel araştırmaları sistematik hale getirmede ve yorumlamada araştırmacılara yardım eden bilgisayar temelli bir yazılım programı olan MAXQDA 11.0 paket programı ile verilere betimsel analiz uygulanmıştır. Üç kuşaktan kadınların düşünceleri betimlenmiş ve bu betimleme ışığında farklılıkların neler olduğu tespit edilmiştir. Son olarak bulgular tanımlanmış, sonuçlar sosyolojik verilerle beraber yorumlanmıştır.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Araştırmada Kullanılan Kavramlar

2.1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Geçmiş dönemlerden günümüze kadar insanlar, toplum içinde yaşayıp toplum ve kültürün bir parçası olurken kültürü de üretmişlerdir. Üretilen kültür ürünü öğelerden birisi de “kadınlık” ve “erkeklik”tir. Kişilerin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikler “cinsiyet” olarak tanımlanmaktadır. Bu özelliklerin yanı sıra toplum içerisinde kadın ve erkeğe yüklenen roller ise “Toplumsal Cinsiyet” kavramının oluşmasına neden olmuştur (Vefikuluçay vd., 2007: 35). Toplumsal cinsiyet kavramı sosyo-psikolojik ve kültürel olanı vurgulamak ve biyolojik olandan ayırmak için kullanılmaktadır (Başak, 2010: 29).

Biyolojik olarak “kadın” ve “erkek” olmak, doğal ve doğuştan olarak adlandırılırken, “kadınlık” ve “erkeklik” ise toplumsallaşma süreci ile beraber kültürel bir yapılanmadır (Hepşen, 2010: 108). Biyolojik cinsiyet doğmadan oluşan fizyolojik bir özelliktir; ancak doğumla birlikte öğretilmeye / öğrenilmeye başlanılan ise toplumsal cinsiyettir. Toplumsal cinsiyet rolleri toplum içinde “kızlar böyle yürür, erkekler böyle giyinir” gibi tanımlamalarla hayatın içerisine yerleşir. Kızlarla erkeklerin görüntüleri toplumsal cinsiyet ile örtüşmeye başlar. Toplum içerisinde inşa edilen toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin toplum içindeki statüsü ve bunlara uygun rollerini de belirler. Bir toplum içinde kadın ve erkeğin, özel veya kamusal alanda konumunun ne olacağı, toplumsal hayatta nasıl temsil edileceği ve toplumsal hayata ne oranda katılacağı vb. toplumsal cinsiyet rejimi tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla bir toplumda kadın ve erkeklerin toplumsal hayata katılım biçimi, oranı, görünürlüğü ve temsil biçimi önemli oranda o toplumda geçerli olan toplumsal cinsiyet algısıyla şekillenir (Tunç, 2012: 609). Toplumsal cinsiyet zaman içinde değişim gösteren ve kültürden kültüre farklılaşan bir kavramdır. Bireyler, rollerini yerine getirirken toplumsal yapının verdiği değer yargılarına göre davranırlar.

Kadın ve erkeğin toplumdaki görevleri, sorumlulukları, hakları, maddi ve manevi şeylerin üretim sürecindeki konumları, kişilik özellikleri sayılabilen her unsur vb. toplumsal cinsiyete göre şekillendirilir. Bunun sonucunda da kadınlar özel alana, erkekler ise kamusal alana yönlendirilir. Neredeyse ev işlerini yapması, çocukların bakımı ve eşin yeniden üretime hazırlanması kadınların varoluş nedeni olarak görülmektedir (Helvacıoğlu, 1996: 41). Kadınlar ve erkekler birçok açıdan birbirleriyle karşılaştırılmış ve iki cinsiyet arasında çeşitli farklılıklar bulunmuştur. Bu farklılıkların bir kısmı biyolojik olmakla birlikte, büyük bir çoğunluğunun ise sosyo-kültürel farklılıklar olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyete göre daha iyi bir yordayıcı olduğu düşünülmektedir (Demirtaş ve Dönmez, 2006: 181-191).

Lester Fran Ward'a göre, kadınlar ve erkekler farklı sosyal koşulları temsil etmiş ve ayrı aktivite alanlarını işgal etmişlerdir. Bu iki cins (kadın ve erkek) birlikte yaşamalarına ve arkadaş olmalarına rağmen gerçekte farklı düzen ve ayrı dünyalarda yer alırlar. Kadın ve erkek arasında görülen belli başlı eşitsizlikler şunlardır (Kızılcıkelik, 1994:160): Görevlerde, uğraşılarda eşitsizlik söz konusudur. Bu eşitsizlik kadınları adeta eve hapsetmiş ve köle yapmıştır. Eğitim eşitsizliği; özellikle geçmişte toplum kadını eve kapatmıştır, kadınlar bilgi elde etme olanaklarından yoksun bırakılmıştır. Haklardaki eşitsizlik, yine kadınlar kanunlar karşısında erkeklerden ayırt edilmiş ve daha az haklara sahip olmuştur. Genel cinsiyet eşitsizliği vardır. Bu eşitsizlik zaman zaman kadını erkeğin malı ya da kölesi yapmıştır. Tüm bunlarla beraber Ward, son zamanlara kadar kadınların yüksek entelektüel aktivite şekillerine girişleri ve aynı zamanda politik ve sosyal olanakları hep reddedilmiştir demektedir. Kadın erkek eşitsizliğinin yaratılmasında cinsiyetten daha çok toplumsal cinsiyet etkili olmaktadır.

Kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet kimlikleri biyolojik cinsiyetten farklı olarak; psikolojik ve sosyolojik, yani tarihsel ve kültürel olarak belirlenmiştir. Toplumsal cinsiyet; biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal ve kültürel olarak belirlenen ve dolayısıyla içeriği toplumdan topluma olduğu kadar tarihsel olarak da değişebilen "cinsiyet konumu" ya da "cins kimliği"dir. Bu anlamıyla toplumsal cinsiyet yalnızca cinsiyet farklılığını belirlemekle kalmaz, aynı zamanda cinsler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini de belirtir (Berktaş, 2000: 16). Bu kavramı ilk kullanan birkaç feminist akademisyenden biri olan Ann Oakley'e göre, "Toplumsal cinsiyet bir kültür meselesidir, erkek ve kadınların 'eril' ve 'dişil' olarak toplumsal sınıflandırılmasına işaret eder." İnsanların erkek ya da kadın

olduğu, çoğunlukla biyolojik göstergelere göre anlaşılabilir. İnsanların eril veya dişil olduğu ise aynı şekilde anlaşılmaz; ölçütler kültürel, yere ve zamana göre değişiklik gösterir. Oakley toplumsal cinsiyet rolünün biyolojik kökeninin ve cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağlantıların gerçekte hiç de ‘doğal’ olmadığı sonucuna ulaşmaktadır (Bhasin, 2003a: 2–3).

2.1.1.1. Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları

Günlük hayatımızda bilerek ya da bilmeyerek çok sık kullandığımız kalıp yargılar ilk zamanlar sosyal-psikolojinin konuları arasında yer almaktaydı. Daha sonra sosyolojinin araştırma konuları arasına giren kalıp yargılar “Stereotipleştirme” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. “Etimolojik olarak ‘stereos’ ve ‘typos’ sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelen ve Türkçeye ‘kalıp yargı’ olarak çevrilen stereotip kelimesi ‘sert karakterli’ veya ‘katı iz taşıyan’ demektir.” (Yapıcı, 2002: 21). Stereotipler farklı toplumlar hakkında olabileceği gibi aynı toplum içerisinde farklı değerlere sahip çeşitli gruplar veya bölgeler hakkında da olabilir. “Stereotipler kendi konumunu meşrulaştıran savunmalar olmalarının yanı sıra objektif ve dengeli muhakemeyi engelleyen kör noktalar olarak anlaşılmalıdır.” (Harlak, 1996: 43).

Cinsiyet ile ilgili stereotiplerin, kadın ve erkeklerin toplum içinde yerine getirdikleri rollerden kaynaklandığı düşünölmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin birbirinden ayrılması tarihin başlangıcından günümüze kadar çok çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır, ancak kadın ile erkeğe ait cinsiyet rollerinin günümüzdeki halini alması sanayi devrimiyle olmuştur. Aynı şekilde cinsel iş bölümü de sanayi devrimi ile beraber gelmiştir. Erkeğin eve ekmek getirmesi, kadının ise ev işleri ile uğraşması şeklinde ortaya çıkan cinsel iş bölümü günümüzde her ne kadar yok olmaya yüz tutsa da bu durumun değişmesi ihtimali mümkün görünmemektedir (Apalı, 2011: 54).

Toplumun kadınlardan ve erkeklerden kendi cinsiyetlerine yönelik bekledikleri davranışlara toplumsal cinsiyet kalıp yargıları denmektedir (Çelik, 2008: 20). İnsan yaşamının etkinlikler, davranışlar, roller vb. gibi farklı unsurlarla ilişkili olması sebebiyle, yaşama katılımı farklı sosyal rollerin kullanılması ile kolaylaşmaktadır. Dolayısıyla bir bireyin kimliği pek çok sosyal rolün kompleks bir karışımı olarak tanımlanmakta ancak bazı rollere diğer roller ile karşılaştırıldığında daha çok anlam ve önem verildiği

görülmektedir (Abrar and Ghouri, 2000: 28). Örneğin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre erkeğin en önemli rolü ailenin geçimini sağlamak iken, kadının en önemli görevi çocuklarını büyütme ve aile yaşamının devamlılığını sağlamaktır (Moya, Expósito and Ruiz, 2000: 825).

Literatür incelendiğinde çeşitli araştırmalar anne-baba, öğretmenler, kitle iletişim araçları, sosyal çevre vb. unsurların çocuğun sosyalleşmesinde önemli rol oynadığı gibi, aynı zamanda da toplumsal cinsiyet rol kalıplarının belirlenmesinde de etkili olduğunu göstermektedir (Seçgin vd., 2011: 2446-2458). Toplumsal yapıyı oluşturan öğeler arasında yer alan değerler de kalıp yargıların oluşmasında etkili olmaktadır.

Kalıp yargıların bazı işlevleri vardır (Dökmen, 2010: 98): Ana-baba tarafından onaylanmak, arkadaşlar tarafından beğenilmek gibi bazı psikolojik ihtiyaçların karşılanmasını, bireysel kendilik değerini artırmayı ya da olumlu toplumsal kimlik oluşturmayı (iç grup –üyesi olunan grup – için olumlu ve dış grup –üyesi olunmayan grup için olumsuz kalıp yargılarla), toplumsal gruplara ilişkin olumsuz tutumları haklı çıkarma ihtiyacını karşılarlar, toplumsal çevreye ilişkin algıların belirginleşmesini, kolayca biçimlenmesini, bilgi verici olmasını ve zenginleşmesini sağlarlar. Ayrıca kalıp yargılar kolayca değiştirilemeyen, güçlü yargılardır.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının iki ayrı bileşene sahip olduğu düşünülmektedir. Bir tanesi tanımlayıcı bileşendir; her bir cinsin sahip olduğu düşünülen özelliklere dair inancı ifade eder. Diğer bileşen ise buyurgan bileşendir; her bir cinsin sahip olması gereken özelliklere dair inancı ifade eder. Tanımlayıcı kalıp yargılara göre kadın, duygusal bir yapıya sahiptir; buyurgan kalıp yargılara göre ise kadın itaatkar olmalıdır. Yetişkinlerin tanımlayıcı toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının neler olduğu araştırılmıştır. Bu araştırmaların sonuçlarına göre kadınlara, paylaşımcı olmayla ilgili özellikler yüklenirken (ilişki yönelimli), erkeklere ise daha çok etkin olmaya ilişkin özellikler yüklendiği görülmüştür (başarı yönelimli). Kadınlar şefkatli, duygusal olarak açık ve diğerlerine karşı ilgili; erkekler ise bağımsız, kendine aşırı güvenli ve aktif olarak tanımlanmıştır. Olumsuz özellikler bakımından ise kadınlar cesaretsiz ve sızlanan kişiler olarak; erkekler ise saldırgan ve bencil kişiler olarak tanımlanmışlardır. Toplumsal cinsiyete ilişkin farklılıklar zaman içinde ve farklı toplumlarda etkin ve paylaşımcı boyutlar düzeyinde devam etmektedir. Aslında “kadınsı” ve “erkeksi” olma kavramlarının altındaki temel ayırım

paylaşımçı ve etkin olmaktadır. Toplumsal cinsiyete ilişkin bilgiler çocuklukta kazanılmaya başlanır ve yetişkinlikte de devam eder. Çocuk ilk olarak 26 aylıkken etrafındaki yetişkinlerin cinsiyetinin, rollerinin ve fiziksel görünüşlerinin farkına varır. İki yaşını geçtiğinde cinsiyete özgü oyuncakları ve aktiviteleri ayırt etmeye başlar. Beş yaşında cinsiyet ile bazı kişilik özelliklerini ilişkilendirmeye başlar. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının gelişimi yavaş olmakla birlikte etkin ve paylaşımçılık gibi temel farklara ilişkin bilgiler oldukça erken yaşlarda belirginleşmektedir. Çocuk 2-3 yaşlarında kadının paylaşımçı erkeğin etkin özelliklerinin farkına varır. Çocuklar erkek çocuklarını hızlı, güçlü ve kızlardan daha saldırgan olarak; kız çocuklarını ise konuşkan, ev işlerini seven ve yardımsever olarak görme eğilimi göstermektedirler (Dökmen, 2010: 97).

Toplumun kadın ve erkeklerden beklediği sosyal ve kültürel roller, toplumsal cinsiyet rollerini oluşturmaktadır. Her kültür ise kendi içinde kadın ve erkeklerin davranışlarını belirleyen kurallara sahiptir. Bunlara cinsiyet rol standartları denir. Belli kültür içindeki kız ve erkek çocuklar yavaş yavaş, özellikle beş yaşından sonra, oyun faaliyetleriyle ayrılır. Bu şekilde, toplumdaki rollerinin farklı olduğunu farkederek ve kendi cinslerinin rolünü oynamaya başlarlar (Ünal, 1973: 43). Kişilerin, toplumsal cinsiyet rolleri hakkındaki kalıp yargıları (erkekler ve kadınlar nasıldır?) ve cinsiyet rolüyle ilgili benlik kavramları (ben nasılım?) yanında bir de cinsiyet rol standartları (erkekler ve kadınlar nasıl davranmalıdır?) vardır. Kuşaklararası gerçekleştirilen çalışmalarda kalıp yargıların değişmeden geçtiği, cinsiyet rol standartlarında ise değişim belirlediğine yönelik sonuçlara ulaşılmıştır (Kağıtçıbaşı ve Kansu, 1991: 99).

Toplumsal cinsiyet rollerinin yapılandırıldığı ana grupları üreme/üretim, özel/kamusal alan ve ev/çalışma alanı olarak özetleyebiliriz. Sanayileşme öncesi toplumlarla, sanayi toplumlarında aile/evin, iş/işyerinin farklı fonksiyonlar yüklenen birimlere dönüşmeleri, ayrıştırılmaları kadınlara ev ve ev işi sorumluluklarını yükleyerek kamusal alanın dışında bırakıp, ücretsiz aile işçisi olarak özel alana hapsederken, erkeklere evin geçimini sağlama, aileyi koruma sorumluluklarını yükleyerek üretim, kamusal alan ve çalışma alanlarında aktif özneler olmalarına sebebiyet vermiştir.

2.1.1.2. Toplumsal Cinsiyet ve Sosyalizasyon

Çocuğun çevresindeki kurallara, normlara ve geleneklere göre bireyselleşmesi, sosyalizasyon süreci olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet sosyalizasyonu ise bu sürecin farklı cinsiyetteki çocukların toplumsal cinsiyet rollerine göre sosyalleştiği bir parçasıdır (Crespi, 2003: 2).

Toplumun farklı sosyal yapılanmaları arasında en önemli sosyal kurumlardan biri olan aile içinde yaşanan sosyalizasyon sürecinde toplumsal cinsiyet rolleri birincil olarak aile içinde öğretilmektedir (Balkır, 2012: 84). Kadın ile erkek arasındaki farklılığın en belirginleştiği yer olarak aile içinde erkeğin ve kadının yeri kesin çizgilerle tanımlanmış ve sınırlandırılmıştır. Toplumsal cinsiyet sosyalizasyonu, kız ve erkek çocukları doğduğu andan itibaren başlamaktadır. Çocuklar, toplum tarafından kız ya da erkek olarak etiketlendikten sonra, cinsiyetin kültürel anlamlarını, toplumun “öğretmenleri” olan sosyalizasyon ajanları yoluyla öğrenmeye ve kazanmaya başlarlar. Bu kültürel anlamlar, toplumsal cinsiyet rolleri olarak görülür (Crespi, 2003: 2-5). Çocuklar bu sistemi öğrendikçe, kendilerini ve diğerlerini etiketlerler, kendi cinsiyetleri için tipik veya uygun olan özellikleri, tutum ve davranışları göstermeye çalışarak diğerlerinden kaçınmayı öğrenirler. Bir erkek için uygun olduğu düşünülen davranışlar erkeksi, kadınlar için uygun olduğu düşünülen davranışlar ise kadınsı olarak adlandırılmaktadır (Dökmen, 2004: 15-22).

Toplumsallaşma iki genel aşamada gerçekleşir: Birincil toplumsallaşma bebeklik ve çocukluğun ilk döneminde gerçekleşir ve öğrenmenin en yoğun dönemidir. Bu dönemin asıl toplumsallaşma süreci ailedir (Başak, 2013: 215). Sosyalleşme, ailede başlar. Ebeveynler ise çocuklarına giydirdikleri kıyafetler, odalarını dekore ediş tarzları, onlara verdikleri oyuncak çeşitleri, hatta kendi tutum ve davranışları gibi birçok yolla cinsiyete ilişkin kalıp yargıları çocuklarına aktarırlar (Crespi, 2003: 4-6). Genellikle kız çocukları annelerini, erkek çocukları ise babalarını model olarak almaktadır. Bu şekilde gelecekteki toplumsal kimliklerini belirlemeye çalışırlar.

İçerisinde yaşanan toplum tarafından belirlenen toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlar ve erkekler tarafından doğumun hemen ardından başlayan sosyalleşme süreçleri içerisinde öğrenilir; kültürel anlamda kadınlığa ve erkekliğe ait ortak inanç ve değerler yoluyla

bireylere geçişleri sağlar (Sayer, 2011: 13). Böylece, sosyalleşme süreci bireylere kadın ve erkeği ayırt etmeyi, kadınlar ve erkeklerden beklenen davranışları ve kişilerin toplum içinde biyolojik cinsiyetlerine uygun toplumsal cinsiyet rollerini benimsemelerini sağlar. Kadın yaşadığı sosyalizasyon süreci boyunca, toplumsal cinsiyet rollerine ait kavramsallaştırmaların (annelik, kadınlık, kendini eşine ve çocuklarına adama-erkeklik, aileyi geçindirip koruma) etkisinde kalır (Günindi Ersöz, 1999: 28).

Sosyal ortamda bireyler sosyalizasyon süreci içerisinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin pek çok girdiyle donatılırlar. Sosyal ortamın eril özellikleri sosyalizasyon sürecinde öğrenilen toplumsal cinsiyet rollerini de belirler. Eril yaklaşım böylece kendi varlığını meşrulaştıracak ve devamlılığını sağlayacak toplumsal cinsiyet rollerinin var olmasını sağlar (Rakow, 1995: 22). Tan (1979)'a göre sosyalleşme sürecinde Türk aile yapısında erkek çocuklarla karşılaştırıldığında, kız çocuklarının başarı gizilgüçlerinin gerçekleşmesine daha az elverişli bir ortam oluşturulmaktadır.

Kağıtçıbaşı ve Kansu'nun 1969 yılında ailede toplumsal cinsiyet rollerinin sosyalleşmesine ilişkin yaptıkları çalışmada ise, kadınların geleneksel rolleri daha fazla benimsedikleri belirlenmiştir (Kağıtçıbaşı ve Kansu, 1991:105). Geleneksel olarak kadınlara erkeklere yardımcı ve buldukları durumdan hoşnut insanlar olmaları, öfkelerini asla göstermemeleri, otorite figürlerine asla soru sormamaları, hayır dememeleri ve diğer insanları mutlu ve rahat ettirmeleri gerektiği, böylece kadına çocukluğundan itibaren atılğan olmayan davranışlara sahip olma öğretilmektedir. Bu davranışlar arasında kendinden önce başkalarının gereksinimlerini karşılama, sessiz olma ve uyumlu davranma yer alır. Bunun sonucu olarak da kendine güvensiz, pasif, kararsız, başkaları tarafından verilen kararlara uyan ve duygularını gizleyen, çatışmadan kaçınan geleneksel kadın imajı gelişmektedir (Kahraman, 2010: 30). İkincil toplumsallaşma çocukluğun son dönemi gençlik ve olgunlukta gerçekleşir. Bu dönemin toplumsallaşma araçları okul, akran grupları, örgütler, medya ve işyerleridir. Toplumsallaşma araçları, çocukların toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmede önemli rol oynarlar. Kadın ve erkeklerin rolleri yaşamın sonraki dönemlerinde diğer toplumsallaşma araçları tarafından pekiştirilir (Başak, 2013: 215-216).

Türkiye'de mevcut kültürel kalıp yargıların belirlediği geleceğe yönelik belirleme ve buna ilişkin yetiştirilme biçimi, sözlü kültür yoluyla kendini üretmeye devam etmektedir. Kız ve

erkek çocuğun sosyalizasyonunda ne gibi bir farklılığın gözetildiği hususunda bu kültür ürünlerinin ipucu niteliğinde olduğu ve cinsiyetlendirilmiş atasözleri ve deyimlerinin, ev yaşamının anlamı, eşler arası ilişki, sorumluluk ve görev alanları gibi toplumsal yaşamı ve aileyi ilgilendiren her alanda bir rehber işlevi gördüğü söylenebilir. Türkiye’de kız çocuğu “el kapısında, evi çekip çevirecek ve çocuklara bakacak” şekilde büyütülmektedir. Buna karşılık erkek çocuğun ise “okuyup adam olacak” ya da “iş-güç, bark” sahibi olacak şekilde daha çok ikincil toplumsallık alanı doğrultusunda yetiştirildiği görülmektedir. Sosyalizasyon sürecinde kız çocuğunun yetiştirilmesinde sosyo-psikolojik ve kültürel nitelikler vurgulanırken, erkek çocuk için ekonomik ve toplumsal nitelikler daha çok göz önünde bulundurulur. Anne ve ev kadını olacak şekilde yetiştirilen kız çocuğuna ailede bu yönde bir beceri ve tecrübenin verilmesi amaçlanır ve anne bunda asıl sorumluluğu üstlenen ebeveynidir (Erdoğan, 2012: 14).

Kadınların eşlerinden daha geleneksel rol beklentileri içinde olması, kadının kendi geleneksel rolünü içselleştirmekte ve kızı için de farklı bir rol beklentisi geliştirmesini engellemektedir (Günindi-Ersöz, 1997). Kuşaklararası karşılaştırmalı bir çalışmada (Kandiyoti, 1979: 329-358), annelerin %32.9’u başarılı kadını sadece iyi eş ve iyi anne, %23.2’ si iyi ev kadınlığının yanı sıra sosyal faaliyetleri ve topluma faydalı olabilecek uğraşları vurgulamakta, %25.6’sı hem evini hem de mesleğini bir arada yürütebilmeyi başarı olarak kabul etmektedir. Bununla birlikte ev kadınlığına pek az veya hiç değinmeden kendini geliştirmek ve kendine yetmekten söz eden annelerin oranı %12.2’dir.

Kadına yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizliği sadece güç kullanılarak zor yoluyla değil, kadınların onayıyla da gerçekleşmektedir. Çünkü kadınlar da, yaşadıkları toplumda kadınlık rolü ile kendini gerçekleştirme olanaklarının neler olduğunu, bağımlılığı öğrenerek işbirliği yapar. Erkekler hükmetmeyi, kadınlar boyun eğmeyi öğrenmekte ve içselleştirmektedirler. Bu öğrenme sonucunda kadınlar özel alanda bırakılır. Kamusal alandan dışlanır. Bu yüzden kadın kendini erkeğe ekonomik olarak bağlı hisseder. İkincil konumda olma ve ezilmişlik duygusu, kadınların kendilerine birey olarak saygı duymasını ve özgüven oluşturmalarını engellemektedir. Kendisine biçilen toplumsal rolü kısmen veya tamamen reddeden kadın ise, dışlanma başta olmak üzere çeşitli biçimlerde cezalandırılabilir. Kadınlara toplumsallaşma sürecinde dayatılan bu cinsiyetçi rol yaklaşımları, kadının çalışma yaşamına girmesini ve ileriye yönelik beklenti geliştirmesini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun sonucunda kadınlar, geleneksel rollerini

aksatmayacak işlere yönelmekte ya da her iki rolünü yerine getirirken daha fazla güç sarf etmek zorunda kalmaktadır (Chen, Hablemitoğlu, 2005).

Modernleşmenin toplumda birçok alanda değişimi beraberinde getirmesine karşın, kadın bugün toplumumuzda hala özel alanla, evle sınırlı tutulmaktadır. Çalışma yaşamından, eğitime, sivil toplum örgütlenmesine kadar her türlü kamusal alan kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikleri oluşturur. Bugün hemen hemen bütün toplumlarda, kadın ve erkeğin kendine ait rolleri ve sorumlulukları olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu farklılıkların nereden kaynaklandığına bakıldığında, çoğunun doğuştan gelmeyen, zorunlu olmayan, değiştirilebilir farklılıklar olduğu görülecektir. Bu anlamda, sözgelimi kamusal alanda çalışmak ve siyaset yapmak "doğal" olarak erkek; ev ve aile ile ilgili işler "doğal" olarak kadın işidir görüşü birçok toplum tarafından benimsenmiş ve uygulanmaktadır. Toplumsal düzendeki kadın ve erkeğin yeri “doğal” olarak gösterilip benimsenerek meşrulaştırılmaktadır (Kaçar, 2007: 3).

2.1.1.3. Toplumsal Cinsiyet ve Ataerkillik

Ataerkillik, hem ekonomik hem de akrabalık temelinde örgütlenmiş bir grubu (hane), belirli bir kalıtsal hukuk gereğince belirlenmiş tekil bir bireyin yönetmesidir ve ataerkil otoritenin aile içinde itaat edilmesi gereken kurallar koyması yoluyla işlemektedir (Weber, 1995: 337). Evin reisi ve mülk sahibi olarak erkek, ailenin içinde kadınların cinselliğini, ev içi ve ev dışı üretimini, doğurganlığını ve tüm yaşam alanlarını denetlemekte ve yönlendirmektedir.

Engels (1990), “Ailenin Kökenleri, Özel Mülkiyet ve Devlet” adlı kitabında, kadınların ikincil konumunun özel mülkiyetin gelişimiyle birlikte başladığına inanmış ve ona göre bu “dişi cinsin dünya çapındaki tarihi yenilgisi” olmuştur. Engels, sınıflar ayrımının ve kadınların buyruk altına girişinin tarihsel olarak geliştiğini söyler. Engels’e göre özel mülkiyetin oluşumuyla birlikte erkekler güç ve mülkiyeti ellerinde tutmak ve bunu kendi çocuklarına bırakmak istemiştir. Bu mirası emniyete almak için anne hakkı ortadan kaldırılmış, baba hakkını yerleştirmek için kadınların evcilleştirilmesi, hareketlerinin sınırlandırılması ve cinselliklerinin düzenlenmesi ve denetim altına alınması gerekmiştir. Engels’e göre bu dönemde ve bu sebeple ataerkil sistem kurulmuş ve kadınlar için tek eşlilik zorunlu kılınmıştır. Artık, artı değer erkeklerin denetimindeki alanlarda üretildiği

için kadınların ev ekseninde sınırlanması üzerine temellenmiştir. Engels, bunun evlilikteki cinsiyete dayalı çifte standardın başlangıcı olduğunu vurgulamıştır. Engels'e göre, devlet kurumunun gelişimiyle birlikte tek eşli evlilik, karının ev içi emeğinin "özel hizmet ve karının baş hizmetçi haline geldiği ve toplumsal üretime hiçbir şekilde katılmadığı" ataerkil aileye dönüştüğünü belirtmiştir. Anne hakkının ortadan kaldırılmasının dışı cinsin dünya çapındaki tarihi yenilgisi olduğunu ifade etmiştir. Erkek evde de hakimiyeti ele almış; kadının konumu köleliğe indirilmiş; kadın erkeğin şehvetinin kölesi ve çocuk yapımı için bir araç haline gelmiştir.

Engels ve diğer Marksistler kadınların ikincil konumunu sadece ekonomik açıdan ifade etmiştir. Onlar, özel mülkiyetin kaldırılması ve kadınların iş gücüne katılmasının ardından ataerkil sistemin yok olacağını savunmuştur. Onlar için en önemli çelişki cinsiyetler değil sınıflar arasındaydı. Kadınların kurtuluşu için önerilen strateji, kadınların iş gücüne ve sınıf mücadelesinde erkeklerine katılmalarıydı.

Kadınlar toplumsal cinsiyet sisteminin değerlerini içselleştirirken toplumsal cinsiyeti yeniden yaratırlar. Ataerkil sistem erkekler etrafında kurulmuştur; çoğunluğu erkek olmakla birlikte her iki cinsiyetin de yer alabileceği bir alandır. Kadınlar, kraliçe ya da başbakan olarak başa geçmiş, nadiren denetim sahibi olmuş, küçüklü büyüklü kimi kazançları zorla elde etmişlerdir. Ancak tüm bunlar sistemin erkek egemen olduğu ve kadınların bu sistem içinde yalnızca çeşitli yöntemlerle barındırıldıkları gerçeğini değiştirmemektedir. Buna paralel bir örnek de, kapitalist bir toplumda önemli bir rol oynayan ve hatta bir ölçüde yönetime bile katılabilen, ama asla denetime ve güce sahip olmayan işçilerdir (Bhasin, 2003b:14).

Erkekler genel olarak ataerkil bir toplumun tüm önemli kurumlarında gücü ellerinde tutarlar; yine de bu ataerkil sistemde kadınların tamamen güçsüz ya da tüm haklardan, nüfus ve kaynaklardan yoksun olduğu anlamına gelmez. Bu konuda Deniz Kandiyoti'nin "ataerkil pazarlık" kavramı yardımcı olabilir. Kandiyoti'ye göre, ataerki rızayı üretmek için kadınlara belli pazarlık alanları yaratmaktadır. Kadınlar mutlak ve pasif kurbanlar olarak görülmek yerine, erkekleri de baskı altına alan bu mekanizma içinde sınırları belli kazanımlar sağlayacak aktif özneler olarak görülmektedir. Örneğin, yeni gelinliğinde ezilen bir kadın için bu durumu çekilir kılan vaat; kendisinin de bir gelin sahibi olup iktidarı deneyimleyebileceğidir (Kandiyoti, 1997: 114).

Kadınların işbirliği olmaksızın ataerkil sistem varolamaz. Kadınların işbirliği ataerkil sistemin bir parçasıdır. Kadınlar bu sistem içerisinde yer alabilmek için ataerkilliğin belirlediği kuralları benimsemek ve bunlar doğrultusunda davranmak zorundadırlar. Sistemin değerlerini içselleştirmişlerdir, ataerkil ideolojiden kurtulmuş değillerdir. Fakat sistemin genelini göz önünde bulundurmamak ve bunun arkasındaki nedenleri incelemek önemlidir. Kadınların sık sık oğullarına daha iyi muamele ettikleri, kızlarını eğitimden mahrum ettikleri, onların özgürlüklerini kısıtladıkları, gelinlerine kötü davrandıkları vb. doğrudur (Çelik, 2008: 130).

Bhasin köylü bir kadının bunu son derece sembolik bir şekilde ifade ettiğini şu şekilde belirtmiştir: “Ailemizdeki erkekler güneş gibidir, kendi ışıkları vardır (gelirleri var, hareket edebiliyorlar, karar alma özgürlükleri var vb.). Kadınlar kendi ışığı olmayan uydulara benzerler. Ancak güneşin ışığı onlara değdiğinde parlayabilirler. İşte bu nedenle kadınlar güneş ışığından daha büyük pay almak için sürekli birbirleriyle rekabet ederler, çünkü bu ışık olmaksızın hayat da yoktur (Bhasin, 2003: 16). Erkek egemen toplumun hakim ideolojisinin dayattığı sosyal ilişkileri ve ekonomik hiyerarşiyi doğal kılan ataerkil yaklaşım doğal olarak toplumsal cinsiyet rollerini de belirlemektedir.

Erkekler sosyalleşme sürecinde bu erkeklik biçimlerini öğrenirler ve ataerkil sistem içerisinde yer alırlar. Sosyo-kültürel olarak inşa edilen varlıklar olarak erkekler, erkeklığe dair öğrendiklerini temsil, düşünce ve duyguları yoluyla ortaya koymaktadır. Erkekler, erkeklığe dair rollerini içselleştirmiş yetişkin birer birey olduklarında toplumsal cinsiyetten kaynaklanan ayrıcalıklarla daha fazla hak ve egemenliğe sahip olduklarına ve sonuç olarak kadınların beşikten mezara dek kendilerine hizmet etmeleri gerektiğine bilinçli veya bilinçsiz olarak inanmaktadırlar. Bu durum inkar edilir veya sorgulanırsa sonuç çeşitli şiddet türleri olarak ortaya çıkabilmektedir (Sayer, 2011: 21). Toplumsal olarak verilmiş kadınlık ve erkeklik kalıpları, cinsiyet rolleri tarihsel süreç içinde oluşturulan geleneklerin hem bir ürünü hem de bir parçası olarak kadınları toplumda ikincilleştirmektedir.

Toplumsal cinsiyet; kültürel bir sınıflandırma, cinsiyete dayalı iş bölümü temelinde var olan bir derecelendirme olup ataerkilliği oluşturan baskıcı kurumların tamamı toplumsal cinsiyet ayrımcılığını körüklemektedir. Kadınlar kendilerini insanların ihtiyaçlarına göre değil aile bireylerinin daha da özlüce ataerkil yapıdan kaynaklanan eril kurgunun gerektirdiği ihtiyaçlara göre yeniden tanımlarken, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında

içselleştirmektedirler (Balkır, 2012: 87). Ataerkil sistemin kadına yüklediği roller kadını evin içine hapsedip, üretimden uzaklaştırmıştır. Ataerkil düzenin yaygınlaşmasıyla beraber kadının üretim sürecinin dışında kalması olağan bir durum haline gelmiştir. Kadınlar birçok haklarını yitirmiş ve erkeğe bağımlı hale gelmiştir.

Ataerkillik doğrudan toplumsal cinsiyet bakışı yaratır. Kadınlar kendi cinsel kimlikleri pahasına aktif işbirliği yaparak ataerkil düzenin koruyucusu olurlar. Kadının kendi cinsine karşı yaptığı bu işbirliği bir dizi yöntemle emniyete alınır. Bu yöntemlerin başlıcaları (Bhasin, 2003a: 12); toplumsal cinsiyeti aşlamak, eğitimden mahrum etmek ve kadınlara kendi tarihi bilgilerini vermemek olarak sayılabilir. Toplumsal cinsiyeti aşlamak; saygınlık ve aykırılığı kadınların cinsel faaliyetlerine göre tanımlayarak kadınları birbirlerinden ayırmak; yasaklar ve düpedüz baskı yoluyla ekonomik kaynaklara ve siyasi güce erişimde ayrımcılık yapmak ve sisteme uyan kadınları sınıfsal ayrıcalıklarla ödüllendirmek; ataerkil sistemin uygulama araçlarıdır.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri, ataerkil sistem ve düzen içinde çarpıtılmaktadır. Genel anlamıyla ataerkil sistem ve düzen en basit algıyla erkek egemenliğini ifade eder. Egemen erkeğin çevresinde bulunan tüm kadınlar; daha genç erkekler, çocuklar ve ev halkının tamamı yönetimi altında bulunur. Günümüzde ataerkil düzen erkek egemenliğini, erkeğin kadına hakim olduğu, egemen olduğu güç ilişkilerini anlatmak ve çeşitli yollardan kadınların ikincil konumda tutulduğu bir sistemi nitelendirmek için kullanılmaktadır. Hangi ülkede ve hangi sınıfta yaşıyor olursa olsun kadınların günlük hayatta yaşadığı ikincil konu edilmişlik, aile içinde iş yerinde ya da toplumda çok ayrımcılık, önemsenmemek, aşağılanmak, denetim, sömürü, baskı, şiddet vb. gibi çeşitli biçimlerde görünmektedir (Balkır, 2012: 86).

Ataerki, kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal iş bölümünden ve buna dayalı prestij farklılaşmasından kaynaklanan, tarihsel olarak biçimlenmiş bir “iktidar formu”dur, bu nedenle de “iktisadi”den daha çok “toplumsal-siyasal” bağlama taalluk etmektedir. Bir iktidar formu olarak ataerki, sınıfsal sömürüye dayalı tüm üretim tarzlarına eklenerek kadınların bedenleri ve ürünleri üzerindeki denetimi mümkün kılmakta ve “*köleye köle sağladığı*” için/ölçüde erkeklerin suç ortaklığını devşirebilmektedir (Özbudun, Sarı ve Demirer, 2007: 118).

Anaerkil dönem dışında, kadınların tarihin hemen hiçbir döneminde güçlü bir konuma sahip olduklarını söylemek mümkün değildir. Tarım toplumlarının ya da daha değişik ifadeyle mülkiyetin ortaya çıkmasıyla başlayıp günümüze kadar güçlü biçimde varlığını sürdüren erkek egemen (ataerkil) toplumsal yapılanma kadının biyolojik özelliklerini referans alan bir yaklaşımla onu erkekten daha aşağı bir toplumsal statü içine yerleştirmiştir. Yaratılan güçlü kültürel değerlerin oluşturduğu barikatlar kadınların aşırı istedikleri gibi yaşama haklarını savunacak ve hayata geçirecek eylem arayışlarını kısıtlamaktadır. Kadınların ataerkil kültürü yaşamları boyunca içselleştirmesi, kadınların çeşitli mekanizmalarla geri planda tutulmasına ve günümüzde halen kadınların geleneksel rolleriyle özdeşleştirilmesine neden olmaktadır.

2.1.1.4. Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümü

Toplumların kültürel ve tarihi birikimleri doğrultusunda kadınlar ve erkekler için farklı rolleri, sorumlulukları ve aktiviteleri uygun görmeleri haline cinsiyete dayalı iş bölümü denilmektedir. Bunun bir yönü erkeklerin yaptıkları işlerin daha prestijli sayılması ve daha fazla gelir elde etmesi, kadınların yaptıkları işlerin daha çok ev içi emeğe dayanan ve ücreti düşük işler olmasıdır. Bir yönü de, işlerin erkek işi ve kadın işi olarak belirlenmesidir (Aksoy, 2006: 32-33).

Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ya da cinsiyete dayalı iş bölümü, kadınların ve erkeklerin ne yapması gerektiği ya da neleri yapabileceği hakkında toplumda yaratılmış olan fikirlere dayanarak kadınlara ve erkeklere farklı roller, sorumluluklar ve görevler yüklenmesini ifade etmektedir. Kız ve erkek çocuklara, kadınlara ve erkeklere, onların kişisel tercihleri ya da yeteneklerine göre değil, cinsiyet–toplumsal cinsiyet rollerine göre farklı görev ve sorumluluklar atfedilmektedir. Bir toplumda yerine getirilen tüm işleri üç gruba ayırabiliriz. Bunlar kadınların üçlü rolü de diyebileceğimiz; üretim, üreme ya da yeniden üretim ve kamusal işlerdir. Kadınlara atfedilen rol ve konumlara bakarak, cinsiyete dayalı iş bölümünün kadınların aleyhine sonuçlara yol açtığı da görülebilmektedir (Kadın Dayanışma Vakfı Kadına Yönelik Şiddet El Kitabı, 2008: 12).

Kadınların üretim faaliyetleri (ücretli çalışma, çiftçilik, ücretsiz aile işçiliği gibi) daha az değer verilmektedir. Genel olarak kadınların üretim faaliyetleri evde yaptıkları işlerin uzantısıdır. Tarım sektöründe kadının üretici olarak çalışması ekonomik hesaplara

yansıtılmaz, çünkü bu, ev işlerinin bir uzantısı olarak görülmektedir. Üretim alanı daha çok erkeklerin alanı olarak görülür. Hem kadınlar hem de erkekler üretim çalışmalarında bulunsalar da kadınların üretim alanına girişini sınırlayan, varlığını ikincilleştiren ve değersizleştiren cinsiyete dayalı iş bölümü varlığını korur.

Üreme ya da yeniden üretim faaliyetleri; çocuk ve yaşlı bakımı, yiyecek üretimi, kırsal alanda yakıt ve suyun eve getirilmesi, evin temizlik ve düzeninin sağlanması, alışveriş gibi hane halkının bakımı ve varlığını sürdürmesini sağlayan işler olarak sayılabilir (Kadın Dayanışma Vakfı Kadına Yönelik Şiddet El Kitabı, 2008: 13). Bu işler kadının yerinin evi olduğu ve kadının asli rolünün annelik, ev kadınlığı olarak görülmesine neden olmaktadır. Kadın ev ve aile merkezli bir yaşama mahkum edilmekte, erkek egemen sistem de bu yolla hem hane halkının bakımı ve yeniden üretimini kadınlara yaptırmakta, aynı zamanda bu işleri değersizleştirmektedir.

Kamusal işler ise toplum yaşamını idare ve organize etmek için gerekli olan tüm etkinliklerdir. Yönetim, toplumsal ve kültürel şenliklerin organizasyonu ve bunlara katılım, sosyal hizmetler ve yollar, okullar, sağlık vb. gibi olanakların sağlanması kamusal çalışmalardır. Hem kadınlar hem erkekler, ama yine “kadın” işler ve “erkek” işlerini tanımlayan belirlenmiş normlara göre bu etkinliklerde görev alır. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, bu nedenle yalnızca ev içindeki üreme veya yeniden üretim ve kamusal etkinlikler içinde geçerlidir. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü günümüzde, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve asimetrinin nasıl korunduğunu ve yeniden kurulduğunu anlamak için kilit kavram kabul edilmektedir (Bhasin, 2003b:28).

İş bölümü giderek yeteneklerin toplumsal cinsiyete göre taksim edilmesine yol açar. Erkekler ve kadınlar, yalnızca kendi toplumsal cinsiyetlerine uygun olduğu varsayılan becerileri öğrenip bu konularda uzmanlaşırlar. Böylece kadın ve erkeklerde, kız ve erkek çocuklarda farklı beceri ve yetenekler yaratılır. Sonra bunlar birine ya da diğerine (kadın–erkek) atfedilir. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü aynı zamanda hiyerarşilere ve eşitsizliklere de yol açar, çünkü erkeklerin ve kadınların emekleri eşit ücretlendirilmez ve ödüllendirilmez. Hatta günümüzde bile eşit işe eşit ücret birçok ülkede norm haline gelmemiştir; ev işleri ücretsizdir ve ekonomide durgunluk işyerlerini etkilediğinde işten ilk çıkarılanlar kadınlardır. Üretim süreçlerinde kadınlara ve erkeklere belirli görevlerin tahsis edilmesi, aynı zamanda kaynaklar ve emek ürünleri üzerinde emir ve kumanda söz

konusudur. Böylece toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü üzerinde erkekler toprak, teknoloji, ürün satışından elde edilen nakit ya da kredi vs. üzerinde denetime sahip olur. Normal koşullarda kadınlar geçimlerini sağlamak, erkekler ise değiş tokuş veya nakit para için üretir. Tıpkı toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ilişkileri gibi, bu rollere dayalı iş bölümü de her yerde aynı değildir. Kültüre, yer ve zamana özgüdür. Bir toplumda, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüyle mücadele etmek, o toplumda kadın ve erkek olmanın gerekleriyle mücadele etmek anlamına gelir (Bhasin, 2003a:28).

Toplumsal cinsiyet rollerinin tarihsel kökenine gelince, pek çok sosyal bilimci, kadın-erkek ayrımcılığının temelinde iş bölümü sürecinin başlamasında bulmuşlardır. Örneğin Mine Tan (1979), “Kadın’ın Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi” adlı çalışmasında, metallerin bulunuşu, hayvanların yetiştirilmesi, dokumacılığın ve tarla kültürünün gelişimi sonucu çıkan artı değer aile mülkiyetine geçişi ile erkeğin ve kadının rolleri değişerek statüleri arasındaki eşitlik bozulmuştur görüşünü dile getirmektedir. Bu görüş; oluşan yeni süreçte erkeklerin, sürülere, silahlara, tutsaklara ve ürünlere sahip olduğunu; kadınların ise doğum, çocuk bakımı vb. nedenlerle eve ev içi işlere kapandığını ifade etmektedir. Bu ayrışma ise rolleri ayırıştırıp şekillendirmiş olmaktadır (Tan, 1979: 164).

Türkiye’de bütün kadınlardan daha çok medeni durumları ile ilişkili olarak ev işleri, çocuk bakımı ve yaşlı bakımını üstlenmeleri beklenir. Evlenmemiş genç kadınlar ev dışında çalışma kararını daha özgürce alabilmekte iken evlenmeleri halinde eşlerinin onayı olmaması halinde iş hayatını terk ettikleri gözlemlenmektedir. Yani evli olmak iş gücü piyasasına katılma kararının etkileyen temel belirleyicilerdendir. Kadınlar çalışma kararını verirken evdeki işlerin nasıl yapılacağını, çocuk ve yaşlılara kimler tarafından bakılacağını düşünmek zorundadır. Çalışan kadınların çalışma yaşamında en sıkıntılı dönemleri çocukların okul yıllarıdır. Çalışan kadınlar çocuk eğitimi ve bakımı konusunda destek alabilirlerse işten ayrılma gereği duymayabilir, böylece kariyer ve emeklilik imkânlarından yoksun kalmazlar. Kadının iş hayatına atılmadan önce ve çalışırken bütün bu sorunlara çözüm bulması gerekmektedir. Çocuk bakımının kurumsallaşmasındaki yetersizlik erkeklerden farklı olarak kadınların çalışma yaşamını doğrudan etkilemektedir (Ecevit, 2009: 159-160).

A.Eyüpoğlu, Ş.Özer, H.T.Tanrıöver tarafından yapılan bir araştırmada; kadınların önemli bir bölümünün bekarken ve çocuk denecek yaşta iş yaşamına katıldıkları ancak ileriki

dönemlerde işten kendi istekleriyle ayrıldıkları, işten ayrılma nedenleri arasında nişanlanma ve evlenmenin başta gelen nedenlerden olduğu görülmüştür. Evlilik özellikle ağır koşullarda çalışan eğitim düzeyi düşük bekar genç kızlar için neredeyse bir kurtuluş olarak, hatta çalışmanın karşıtı bir durum olarak görülmektedir (Eyüpoğlu, Özer ve Tanrıöver, 1988: 207-217). Bu araştırmadan özellikle eğitim düzeyi düşük kadınların geleneksel ideolojiye paralel olarak evlendikten sonra çalışmamayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Ataerkil toplumlarda egemen olan geleneksel ideolojinin cinsiyetçi iş bölümü, kadını öncelikle ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu tutar. Bu nedenle, kadınların çoğunluğu toplumsal üretimden uzak kalır ve kendilerini küçük yaşlardan itibaren öğretilip benimsetilen toplumsal cinsiyet düşünce ve davranış kalıplarına göre beceriler edinir. Zaman zaman bu beceriler onlara ev işlerinin bir tür uzantısı olan mesleklerde çalışma olanağı sağlar. Meslekleri toplumsal cinsiyet açısından kategorilere ayıran bu gelenekselci anlayış, kadını iş gücüne, geleneksel statüsünü koruyarak ancak kadının emeğini gerektiren zorunlu hallerde dahil eder. Kadınlar işte bu nedenle sağlık, eğitim, gıda gibi sektörlerde yoğun olarak istihdam edilirler. Evlilik, çocuk gibi nedenlerle işi aksatma veya bırakma olasılıkları çok yüksek görüldüğünden yönetici, karar alıcı konumlarda çalıştırılmaları işverenlerce tercih edilmezler (Arat,1994: 43-47).

Üretimde meydana gelen değişmeler nedeniyle iş bölümü olgusunda da değişmeler söz konusudur. Modern sanayi toplumunun sosyal örgütlenmesinde artan uzmanlaşma ve iş bölümü sonucunda yeni meslek grupları, dernekler, sendikalar dahil olmuştur. Değişen ve gelişen teknoloji sayesinde kadınların ev içinde yaptığı bir takım işlerin makineler tarafından yapılması ev işlerini kolaylaştırmış ve geleneksel cinsiyet rollerinin farklılaşmasına neden olmuştur. Geleneksel toplumlarda kadının ev içi rolleri, modern toplumlarda azalmıştır (Apalı, 2011: 56).

2.1.2. Toplumsal Değişme

Toplumsal değişme olgusu karmaşık bir süreç olması dolayısıyla süreci bütün yönleriyle anlatan genel geçer bir tanımla anlatmak pek mümkün değildir. Toplumsal yapıların değişimi, bugüne dek pek çok düşünür ya da toplumbilimci tarafından ele alınmıştır. Kavramın değişik tanımları yapılmış, kuramsal yapılar üzerine, değişik görüşler ileri

sürülmüştür. Bunların kimisi, somut bir toplumsal yapı üzerine temellendirilmiş, kimisi de farklı toplum yapılarının karşılaştırması biçiminde yapılmıştır. Bu farklı yöntemlerin, terminolojik yönden üzerinde durduğu temel toplumbilimsel kavram “toplumsal yapı” kavramıdır. Türkiye’de ve dünya da toplumsal değişme kavramı üzerine yeterince araştırma ve tartışma yapılmamıştır.

İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliklerin başında, çevresinde gerçekleşen değişimlere uyum yeteneğinin görece daha fazla gelişmiş olması gelmektedir. İnsanın bu uyum yeteneği pasif bir değişim göstermesinden değil, aktif bir biçimde koşullara müdahale edebilmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla toplum da insanın bu özelliğini bünyesinde taşımaktadır. Kendi iç değişimlerinden ve dışındaki koşulların icbarından hareketle toplum daima bir yeniden kurulma süreci içindedir. Genel anlamda toplumsal değişim bir sosyal yapıda zaman içinde meydana gelen farklılaşma anlamına gelmektedir (Sunar, 2014: 2).

Berelson ve Steiner’e göre her ne kadar hayatta her şey değişmekte ise de, toplumsal değişme yalnızca toplumun yapısındaki temel ve geniş değişimleri belirtir. Ailenin örgütlenişindeki, hayat kazanma yollarındaki, dinsel davranışlarındaki, insanlar tarafından benimsenen değerlerdeki ve kullanılan teknolojilerdeki değişimler gibi. Terim, toplumun temel kurum ve örgütlenişindeki kaymaları belirler (Kongar, 1970: 55). Değişimin derecesi zamana göre ve bir toplumdaki diğerine farklılıklar gösterebilmektedir. Günay (1998: 329)’a göre; “zaman içerisinde bir toplumda gözlenebilen ve toplumun sosyal teşkilatının yapısı veya fonksiyonlarını geçici olarak değil de sürekli ve köklü bir şekilde etkileyen ve toplumun tarihinin akışını değiştiren değişikliklerdir.”

Ginsberg toplumsal değişmeyi, “toplumdaki yapısal değişme, yani toplumun büyüklüğünde, parçaları arasındaki kompozisyon ya da dengede ya da örgütlenme şeklinde meydana gelen değişim” olarak tanımlarken; Boskoff ; “toplumsal değişim, belli toplumsal sistemlerin yapısı ve fonksiyonlarında meydana gelen önemli değişimlerdir” demektedir. Toplumsal değişim bir bütün olan toplumun, kendisini tanımlayan temel özelliklerinden zaman içinde nicelik ve nitelik farklılaşmasıdır.

Toplumsal değişimi açıklamada kullanılan ilk sistematik kuram, “evrim” kuramıdır. Açıklamaların temelinde, toplumların geçmişlerinin incelenmesi ve tarihsel sürecin bu

geçmiş üzerinde kategorilere ayrılarak diğer toplumlar üzerinde çözümlerinin yapılmasıdır. Bu açıdan toplum “varolmanın gereksinimlerinin öngördüğü ölçüde değişir ve bu süreklilik olarak ele alınır.” (Appelbaum, 1987: 100). Evrimci modelin diğer bir varsayımı ise, toplumun basitten karmaşığa doğru bir değişim olarak görülmesidir. Toplumun bir organizma olarak gören A. Comte, toplumsal değişimin birbiri ardından gelen üç aşamadan meydana geldiğini kabul etmektedir. Ona göre bu aşamalar bir evrim şeklindedir. Bu üç evrenin ilki teolojik, ikincisi metafizik, üçüncüsü ise pozitif evredir. Spencer da toplumlardaki değişimleri evrimci bir yaklaşımla ele alır ve organizmalarda tanık olunan değişimlere benzer bir değişimin olduğunu vurgular (Kongar, 1981: 145-146). Ona göre bu değişim süreklidir ve ancak toplum ile birey arasında bir dengenin ortaya çıkması ile sonu gelebilecektir.

Max Weber ise toplumsal değişmeyi, “Karizmatik” kavramı paralelinde inceler. Ona göre, “Toplumsal değişim ile karizma arasındaki ilişki, meşru otorite kaynaklarının niteliğinden gelmektedir.” Emile Durkheim ise, toplumsal değişmeyi iş bölümü ve farklılaşma kavramlarında temellendirerek ele alır. Marx, değişmeyi üretim biçimlerine ve sınıflar arasındaki dinamiklere dayandırmaktadır. Üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki uyumsuzluk, ister istemez bir çatışmayı doğurmaktadır ve bu çatışmanın getirdiği sonuç ise, değişimdir (Kongar, 1970: 93-94).

Kongar, toplumsal değişim tanımlarından hareketle şöyle bir genelleme yapar: “Görüldüğü gibi bütün bu tanımlar değişmeyi, belli bir toplumun sınırları içinde ele almaktadır. Bu durum Orta boy kuramların belirgin bir şekilde değişmeye yansımından başka bir şey değildir. Bu anlayışın toplumsal değişim mekanizması şöyle ortaya konulabilir: Toplumun yapısı toplumsal kuramların belirlediği toplumsal ilişkilerden meydana geldiğine göre, değişim, ilişkilerin değişmesidir. Bütün bunların ardında da, toplumsal bireylerin, yani aktörlerin davranış değişimleri yatar.”(Kongar, 1970: 55-56).

Geray’a göre, geniş anlamıyla toplumsal değişim, toplumun yapısında, üretim biçiminde, insan-toprak ilişkilerinde, davranışlarında görülen değişimlerdir. Toplumun endüstri öncesi toplum olmaktan, endüstri toplumu durumuna geçmesi gibi...Başka bir deyişle, toplumun feodal bir toplum olmaktan çıkıp, kapitalist toplum durumuna gelmesi ya da kapitalizmden sosyalizme geçmesidir. Kısacası toplumun bir aşamadan ötekine geçişidir (Geray, 1978: 38). Boran (1945: 36) yapının temel unsurları, vasıta, aletler, iş bölümü

sisteminde meydana gelen değişmeler, toplumsal yapı üzerinde de değişikliklere neden olduğunu vurgular.

Faunce, sanayileşme ve sosyal değişme arasında yoğun bir ilişkinin olduğunu ileri sürer. Teknolojinin ve sanayileşmenin sosyal yapıda ve sosyal kurumlarda değişim yaptığını kabul etmemek mümkün değildir. Kırsal kesimdeki değişiklikler ve akrabalık bağlarının çözülmesi gibi diğer faktörlerde dolaylı olarak teknoloji ve sanayileşmeye bağlıdır (Atalay, 1983: 27).

Kıray'ın toplumsal yapı kavramında iki boyutlu analiz olanağı, aynı zamanda toplumsal değişmenin belirlenmesinde de belirleyici olur. Toplumsal yapının, yapısal dönüşümü, bir dizi ara değişken aracılığıyla belirlenirken, temel yapı, yapısal nitelik değişimi geçirdikten sonra, bir dizi ara yapılarda da değişmelere yol açar. Fakat bu süreç içinde dikkat edilmesi gereken özellik, toplumsal değişme; toplumsal yapının bütün öğelerinde aynı anda ve hızda meydana gelmez (Kıray, 1985: 15). Bu çok önemli bir vurgudur. Toplumsal yapıda söz konusu değişkenler farklı hızlarda değişim içinde olabilirler. Farklı hızlarda olsa bile, toplumsal yapıların öğeleri arasındaki ilişki, eşitsiz gelişen öğelerin birbirini etkilemesine neden olur. Bu etkilenme süreci belirli bir zamana yayılsa bile, bütün üzerinde belirleyici olur. Değişme ile Kıray'ın önemli bir diğer vurgusu, değişimin farklı öğelerde farklı hızda gelişmesi nedeniyle toplumsal yapı kendi içinde boşlukları dolduracak mekanizmaları geliştirmesidir. Bu mekanizmaları Kıray, “tampon kurum” olarak adlandırıyor. Bu mekanizma “görelilik olarak daha hızlı ve daha kapsamlı değişme hallerinde, her iki temel yapıda da görünmeyen, fakat oluşum içerisinde beliren ve bütünleşmeyi olanaklı kılan kurum ve ilişkilerdir” (Kıray, 1985: 16). Kıray'ın “tampon kurumlar”ı bize değişim süreci içinde, belli bir zaman içinde, hem eski yapıya ait unsurların, hem de yeni yapıya ilişkin unsurların bir arada görülebileceğini gösterir. Bu yönüyle değişme derece derece değişerek gerçekleşir. Belirli bir dereceden sonra da bunun bütünü ile bir yapı değişikliği haline geldiği görülür. Onun için, belli bir anda toplumda bazı özellikler derece, bazıları da yapı farklılığı halinde görülür (Kıray, 1985: 15).

Toplumsal değişme, bütün toplum yapılarında kimi zaman evrim kimi zaman da devrim biçiminde varolan, hızı, şiddeti toplumsal yapıdan yapıya ve tarihsel dönemler içinde değişen önemli bir kavramdır. Hemen hemen her toplumda yaşanan ve toplumdan topluma farklılıklar gösteren toplumsal değişmede etkili olan etkenler de toplum yapıları ve tarihsel

süreçlere göre farklılıklar taşımaktadır. Kongar (1970: 60)'a göre toplumsal değişme sürecinin altında, insanoğlunun tüm maddi ve manevi birikimleri yatmaktadır. Birikimi maddi kültür alanında teknolojinin, manevi kültür alanında ise ideolojinin oluşturduğunu ifade etmiştir. Sosyal değişme ile modernleşme arasında da bir ilgi vardır. Modernleşme, genellikle az gelişmiş ülkelerin ileri derecede endüstrileşmiş ülke modeline uygun değişmeler anlamında kullanılır. Bu açıdan modernleşme sosyal değişmenin özel bir halidir (Kongar, 1981: 48).

Toplumsal değişme; toplumun yapısını oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bunları belirleyen toplumsal kurumların zaman ve mekan içinde farklılaşmasıdır. Toplumsal değişme kapsamında yer alan bazı değişmeler; toplumsal rol ve statülerdeki değişmeler, ekonomik yapıdaki değişmeler, nüfus artış hızındaki değişmeler, üretim ilişkilerindeki değişmeler, dinsel yapıdaki değişmeler, aile ve akrabalık ilişkilerindeki değişmeler, gelenek ve göreneklerdeki değişmeler, çocuk yetiştirme yöntemlerindeki değişmeler olarak ifade edilebilir. Örneklerin çeşitliliği toplumsal değişmenin kapsamının genişliğini göstermektedir (Tezcan, 1995: 178). Toplumsal değişmenin kültür boyutunda, özellikle maddi kültür değişmelerinde yoğun bir hareketlilik söz konusu olmuştur. Toplumsal değişme (örneğin tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş) özellikle iş hayatındaki değişmelerle birlikte, toplumsal cinsiyet rollerini değiştirmiştir. Toplum olarak içinde yaşanılan doğal çevrede insan gruplarıyla bütünleşen alet-edevat kadar, kişilerin davranış kalıplarında ve giyim kuşamlarında da değişmeler söz konusu olabilmıştır. Böyle bir toplumsal ilişkiler yumağı içinde, erkeklerin ve kadınların toplumsal rollerinde de önemli değişmeler olması son derece doğaldır. Bu roller, yeni koşullar içinde yeni bir karakter ve biçim alacağına göre, kadınlarla erkekler arasındaki ilişkilerin de yeni bir biçim ve karakter alması normal bir sonuçtur (Kırkpınar, 2001: 20).

2.1.2.1. Toplumsal Değişme ve Türkiye

Toplumsal değişme tüm toplumların yaşadığı kaçınılmaz ve evrensel bir süreci ifade eden sosyolojik bir kavramdır. Sürekli devinim içinde olan, yenilenen toplumsal yapı, kendi içinde bulunan ve farklı özellik ve etkinliklere sahip olan toplumsal öğeler tarafından değişmeye zorlanır. Bu öğeler genelde ekonomideki nicel ve nitel gelişmelerin, teknolojik ilerlemelerin, demografik oluşumların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Çivi vd., 1994: 854-872). Kongar'ın saptamasına göre; Türkiye, önemli toplumsal değişmeleri

yoğun biçimde yaşamış olmakla birlikte, teknolojik açıdan geri kalmış bir ülkedir. Teknolojik açıdan geri kalmışlık, toplumsal yapının geleneksellikten kurtulamamış oluşuyla da yakından ilgilidir. Sosyolojik olarak, teknolojik gelişme, toplumsal yapıyı da ister istemez etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin teknolojik gelişmesini istenildiği ölçüde sağlayamamış bir ülke olarak, toplumsal sorunlarını da çözümleyememiş oluşu normaldir. Türkiye'de toplumsal değişme kendi kültür coğrafyasındaki ülkelere göre çok daha derin ve etkileyici olduğu görülebilir. Türkiye'de toplumsal değişme çok hızlı ve derin olmuştur (Kırkpınar, 2001: 21).

Osmanlı Devleti'nde, kapsamlı bir toplumsal değişmeye yol açan ilk önemli gelişme Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayan yeni tarihi dönemdir. Batı dünyasında tanık olunan pek çok gelişmenin, sonuçta Osmanlı bürokrasisini de etkilemesinin yanı sıra, batılı devletlerin Osmanlı Devleti'ni yönlendirmeye dönük politikalarının da etkisiyle ilan edilen bu ferman, Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısında önemli değişmelere neden olmuştur. Bu değişmelerin niteliği ve boyutu, uzun yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti'nin tarihsel gelişimi ile karşılaştırıldığında daha iyi anlaşılabilir (İnalcık, 1940: 240). Etkileri o kadar derin ve şiddetli olmuştur ki, bunun sonucunda yaşanan kurumsal, kavramsal ve kuramsal değişmeler, büyüyen halkalar halinde Türk Devrimi'ne kadar başka büyük değişmelere zemin hazırlamıştır.

Tanzimat Döneminden önceki değişmeler, geleneksel ve dinsel nitelikli durağan bir yaşantının yansımaları biçiminde karşımıza çıkar; toplum yapısındaki katılık, değişimin yavaş bir seyir izlemesinin en temelli etkenidir. Değişim hem yatay, hem de dikey yönde bir değişmedir; yani toplum içindeki hareketlilik arttığı gibi, değişik grupların statü değişikliği arayışı da yoğun biçimde gündeme gelmiştir. Kısacası, toplumsal yaşantının günlük akışında, kurallarda ve statülerde hızlı değişmeler ve gelişmeler ortaya çıkmıştır. Yeni arayışlar ortaya çıktıkça, o zamana değin varlığı bile bilinmeyen yeni sorunlara dikkat çekilmiştir. Bu önemli tarihsel evreyi, önce kazanılan özgürlüklerin geriye doğru gidişi demek olan istibdat rejimi, ardından da daha ciddi bir toplumsal dönüşüm olan II. Meşrutiyet hareketi izlemiştir (Kırkpınar, 2001: 22-23).

Türkiye'de özellikle Cumhuriyet dönemiyle birlikte önemli değişme ve gelişme aşamaları geçirmiştir. Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar olan sürede meydana gelen toplumsal değişimleri dönemlere ayırarak değerlendiren Merter (1990: 251)'e göre ilk

dönem 1923 ile 1950 yılları arasındaki süreçten oluşmakta, ikinci dönem ise 1950'den günümüze uzanmaktadır. 1923 ve 1950 yılları arasında değişime etkili olan unsurlar kalkınma projeleri, makineleşme ve toprak reformu gibi konulardır. 1950'den günümüze kadar olan dönemde ise daha çok toplumun modernleşmesi için yapılan çabalar önem kazanmıştır. Siyasi değişimler, çok partili sisteme geçiş, tarım kesiminde gelirlerin artması, köyden kente göçün hızlanması, pazar ekonomisine geçiş vb. olaylar topluma bir hareketlilik ve hız vermiştir. Ayrıca bu dönemde sanayileşme, tarımda makineleşme, eğitim, sağlık, ulaşım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve kitle iletişim araçlarının artırılması çalışmaları önem kazanan diğer konulardır (Merter, 1990: 251).

Türkiye'deki kalkınma uğraşları kırsal ve kentsel toplum yapısını etkilemiştir. Sanayileşme, nüfus yapısında meydana gelen değişimler, tarımda makineleşme, iç ve dış göçler, kentleşme, eğitim imkanının artması, ulaşımda gelişmeler, kitle iletişim ve haberleşmedeki gelişmeler olarak özetleyebiliriz. Bütün bu değişiklikler sonucunda olumlu ve olumsuz anlamda gelişmeler yaşanmıştır. Eğitim, nüfus, sağlık, altyapı, tarımsal işletmelerin yapısı, girdi kullanım düzeyi gibi temel değişim ve kalkınma ölçütü kabul edilen göstergelerde olumlu gelişmeler yaşanırken (Kantar, 2000: 2), beraberinde birtakım sorunlar da yaşanmaktadır.

Toplumsal değişim, köylülük yönünden de gerçekliği yadsınamayacak bir olgudur. Köylülüğün hem genel ekonomik ve toplumsal yapı içindeki yeri hem de içerdiği ekonomik ve toplumsal yapılanma yönünden sürekli bir değişim içinde olduğu kolaylıkla kavranabilir. Olgunun, özellikle az gelişmiş toplumlardaki boyutları genel olarak şu şekilde sıralanabilir (Ozankaya, 1975: 265-266):

- Tüketim için üretim yapan geri uygulayımli aile tarımının yerini pazar için üretim yapan makineli tarımın alması,
- Küçük işletmelerin yerlerini büyüklere bırakması, el zanaatlarının yerini, sanayi dediğimiz mekanik güçle çalışan ve büyük çaplı üretim yapan makine üretimine bırakması,
- Ulaştırma, iletişim yol ve araçlarının gelişmesi, büyük ölçekli, merkezi yönetimli ulusal toplum ve bunun sonucunda geniş bir iç pazarın oluşması,

- Yeni sağlık uygulamaları ve önlemler sonucu özellikle kırsal nüfusun hızla artması, tarımsal işletmelerin daha da ufalanıp parçalanması, toprak-nüfus dengesinin bozulması, kırsal nüfusun kentlere akın etmesi,
- Ailenin ataerkil özelliklerinden sıyrılıp çekirdek aile biçimini alması, eskiden üstlendiği işlevlerin yeni ve bürokratik nitelikteki örgütlere geçmesi; hısımlık ilişkilerinin resmi ilişkileri alması

Nüfus artışı, toprakların miras yoluyla akrabalar arasında parçalanması, tarımın makineleşmesi, kırsal kesimde iş gücünün özelliklerini etkilemiştir. Makineleşme ve toprakların parçalanması erkek iş gücünün atıl kalmasına neden olmuş ve erkek iş gücü de bu doğrultuda farklılaşmıştır. Erkek iş gücü, tarım ve tarım dışı ücretli işçiliğe yönelirken, kadın iş gücü, genelde tarımda aile işçisi olarak kalmıştır (Kıray, 1982:9).

2.1.2.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını

Türk toplumunda var olan toplumsal cinsiyet ayrımını ve kadınlık olgusunu, toplumsal kültürel dokunun genel yapısıyla birlikte ele almak gerekir. Türk toplumunda kadını ayırıştırın toplumsal cinsiyetin varlığı, toplumun yüzyıllarca biriktirdiği, oluşturduğu ve temsil ettiği kimlikle birlikte okunarak anlamlı kılınabilir. Bu doğrultuda kadın, toplumsal cinsiyet ayrımına hem erkekler ve toplumun geneli tarafından maruz bırakılmakta ve hem de aynı toplumdan müstakil olarak yaşamakta gibidir (Bingöl, 2014: 110).

Türk kadını genellikle üç dönemde değerlendirilir (Doğramacı, 1989:1):

- 1. İslamiyetten önce ve göçerlik devrinde;** bu devirde kadın, devrinin erkek tipine yaklaşır. Onun gibi ata biner, ok atar, kılıç kullanır ve hatta düşmanla savaşır.
- 2. Yerleşik uygarlık ve İslam kültürü çevresine katıldıktan sonra;** bu dönemde kadın, erkekten daha pasiftir. Kadın, kahramanlık niteliklerini kaybederek, bir aşk konusu olduğu görülür. Doğrudan doğadan geçinen avcı-toplayıcı toplumlardan, artık ürün ve mülkiyet üzerinde denetim gerektiren, yerleşik tarım toplumlarına geçildiğinde erkek egemenliğinin ve kadın emeği ve doğurganlığı üzerindeki denetimlerin keskin biçimde arttığını göstermektedir.
- 3. Batı uygarlığının etkisi gözlemlendikten sonra;** bu dönemde kadının sosyo-ekonomik ve kültürel hakları savunulur. Böylece tekrar erkekle eşit bir düzeye gelmesi sağlanır.

İslamiyet öncesi dönemde Türklerde kadını hedef alan toplumsal cinsiyet ayrımı yok denecek kadar siliktir. Orta Asya’da Hun hakimiyetinin süregeldiği devirlerde, Hun devletini, başkan (hakan) ile karısı (hatun) birlikte temsil ederler. Halktan olan Hun kadınları, erkeklerin yanında dövüşebilmek için iyice eğitilirler, tepeden tırnağa silahlandırılırlar. VIII. yüzyıl Orhun kitabelerinde Türk kadınından saygı ile bahsedilmekte, Oğuz prenseslerinin sosyal ve siyasi alanlarındaki çalışmalarına da değinilmektedir. Eski Türk ailelerinde bir kız evladın dünyaya gelişi diğer bazı kavimlerde olduğu gibi mutsuz bir olay veya şerefsizlik sayılmaz; aksine, bazı kadınlar kendilerine bir kız evlat vermesi için Tanrıya yalvarmalarını Oğuz prenseslerinden dilerlerdi. Üstelik, Orhun kitabelerinde şu iki cümle beraber görülmektedir: “Devleti idare eden Han” ve “Devleti bilen Hatun”. Emirnamelere “Han ve Hatun emreder” sözleriyle başlanmaktadır. Savaşta, siyasi toplantılarda, sosyal ilişkilerde kadınlar her zaman kocalarının yanında yer alırlar. Ailede çocukların sorumlulukları anne ve baba arasında paylaştırılmaktadır. Dul bir kadın çocuklarının tek koruyucusu, evinin tek idarecisiydi (Doğramacı, 1989: 2).

Bu dönemde kadın neredeyse erkekle eşit konumdadır. Ülke idaresinde Hakanla birlikte söz sahibidir. Evin idaresini kadın yürütür... Radloff’a göre erkeğin kadına dayak atması Türklerde duyulmamış bir olaydır... Çocuk eski Türklerde çok değerlidir. Kadının çocuğu olursa, ona olan sevgi ailede çok yükselir... Altaylarda kadın ve erkek arasındaki konuşma ve görüşme tamamıyla serbesttir. Genç erkekler kadınlarla konuşurken, kadın yüzünü örtmeyi düşünmez (Nirun, 1994: 23- 24).

İslamiyet’in Türklerin hayatına girmesi sadece bir din değişimi olmakla kalmamıştır. En az bunun kadar etkili olan Bizans-Arap-İran kültürü tesirleri zamanla Türk kültürü üzerinde belirgin izler bırakmıştır. Aynı zamanda Türk kadını için de değişiklikler kaçınılmaz olmuştur. Müslümanlık ilk kez VII. yüzyılda Arap ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Bu ülkedeki kadınların durumu Orta Asya Türk kadınlarınıninkinden çok farklıdır. İdeali; yüksek bir ahlak ve gerçek bir adalet getirmek olan İslam dininin, toplumun önemli bir yarısını hiçe saydığı düşünülemez. Ancak İslamiyet’in Arap ülkelerinde doğması, bir dereceye kadar onların gelenek ve göreneklerinin etkisi altında kalmasına neden olmuştur. İslam öncesi Arap ülkelerinde kadın, bir sürüden farksızdır. Bir erkek istediği sayıda kadınla evlenebilir; isterse onları öldürebilir; kız çocuklarını diri diri gömebilirdi. Buna karşılık İslam dini, evliliği ortaya atar, eş sayısına bir sınır koyar ve boşanma durumunda erkeği, kadına nafaka ödemekle yükümlendirir. İslam dininin modern dünya için en büyük

önemi, kadınlara bazı ekonomik haklar tanıyarak, onları kocalarının hükümranlığından kurtaran ilk sistem oluşudur (Doğramacı, 1989:2).

Türklerde, İslam ahlakının yanlış yorumlanmasıyla türetilmiş olan kadınların inzivası ve erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesi gelenekleri kadının erkeği geriden takip etmesine neden olmuştur. Oysa Türklerin Arap ve İran kültürlerinden etkilenerek bu gibi uygulamalara gitmiş olduğu da bilinmektedir (Doğramacı, 1993: 16). İslamiyet’le birlikte erkekler ve toplum tarafından amacından öteye yorumlanan dini yargı, kural ve sosyal inançlarla kadının Türk dünyasındaki prestij ve statüsü başkalaşmıştır. “İslamiyet kadına aslında büyük haklar vermiş olmasına rağmen, bazı ayet ve hadislerin asıl manalarından farklı tefsirine uğratılması, İslam cemiyetini kadının tefsirlerinden mahrum etmiştir.” (Altındal, 2004: 33).

İslamiyet’in etkileri ve Doğu’nun geleneksel kültürel nitelikleriyle birlikte Türk erkeği ve toplumunun kadına yaklaşımı, Osmanlılar dönemine varıncaya kadar kadını zor bir hayata yaklaştırır yönde ilerlemiştir (Bingöl, 2014: 111). Osmanlı Devleti yönetiminin kadına karşı katı tutum benimsemeleri ve uygulamaları, Türk kadınına peçe altına, kafes arkasına mahkum etmiştir. Bu dönemde erkek kamusal alanda kadın ise özel, mahrem ve aile içinde yer almaktaydı. Kadının, toplum hayatındaki rolü önemli ölçüde sınırlanmıştı. Osmanlı döneminde, kadın, eğitim hizmetlerinden de yoksun bırakılmıştır. Ailede, erkeğin, hukuksal ve sosyal üstünlüğü kadını iyice güçsüzleştirmiştir. İslam Hukukuna göre erkek, birden çok kadınla evlenebilmekte, üstüne üstlük erkek, dilediği zaman tek taraflı bir irade ile eşini boşayabilmektedir (Özdemir, 2009: 8). Kızlar mirastan yarım pay almakta, mahkemede kadın şahidin ifadesi, erkek şahidin ifadesinden değersiz kabul edilmektedir.

“Osmanlılarda kabul gören İslam Medeni Kanunu’yla erkeğin otoritesi artık kesinleşmiş, kadının eşini seçme hatta onu görme hakkı bile elinden alınmıştır.” (Doğramacı, 1993: 17). Kadınlara ücretli çalışma hayatı kapalı tutulmuştur. Osmanlılarda kadını erkek himayesine ve de çok eşlilik kısıncasına sokan uygulamalar dikkat çekmektedir. Osmanlı haremli kadınların kendi aralarında veyalnızca ailelerinde erkeklerle temas halinde yaşadıkları ve kadının temel toplumsal işlevini çocuk doğurmak yetiştirmek ve erkeklere hizmet ve cariyelik olarak belirleyen bir kurumdur. Yani bir anlamda haremde yaşayan kadınlar hukuken olmasa da toplumsal ilişkiler bakımından köle durumunda idiler. Bir kurum olarak “harem” Engels’in kadının “evcil köleliği” olarak tanımladığı durumun tipik bir

örneğidir. (Tekeli,1982: 377). Altındal (2004: 34)'a göre “bilindiği üzere Osmanlılarda kadın denilince bütün dünya da herkesin aklına neredeyse ilkin harem gelir. Halbuki harem sanıldığı gibi ne Türk icadıdır ne de Osmanlının bir keşfidir. Osmanlılar harem olayını Bizans ve İran'dan almıştır. Bu özeniş zamanla sarayda ve çevresinde yayılmıştır. İşte poligami bu yolla tam olarak yaygınlaşmış ve kesinleşmiştir.” Poligami, Osmanlı kadınının fazlasıyla mahrem ve üreme mercii olarak kabul edildiğini gösteren toplumsal cinsiyet anlayışının bariz örneklerinden biridir.

Osmanlının yıkılmadan önceki son 50–100 yılı toplumun geneli için olduğu kadar Türk kadını açısından da manidardır. “Tanzimat, memlekete pozitivizmi getirmiştir. Tanzimat Fermanı'nda kadınlar için yeni hükümler yoktur. Fakat Tanzimat'ın getirdiği yenilik zihniyeti bütün memleket işlerinde olduğu gibi kadınlara ait konularda da görülmüştür. Kızlar için ebelik öğretimi, kız rüştiyeleri (bir çeşit ortaokul) ilk defa 1858'de, kız öğretmen okulları 1870'de açılmıştır. Terzilik, öğretmenlik, hemşirelik, eczacılık vb. meslek ve sanatlarda kadınlara yer verilmesi Meşrutiyet'ten (1908) sonra başlamıştır. 1909'da Halide Edip'in kurduğu Teali-i Nisvan-Kadınların Yükselmesi Derneği ile 1913'te Nuriye Ulviye tarafından kurulan Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan-Kadın Haklarını Koruma Derneği dikkat çekicidir. 1923 yılında ise hukuk ve tıp fakültelerine kız öğrenciler alınmaya başlanmıştır.” (Nirun, 1994: 320 – 321).

Cumhuriyetle birlikte Türkler, toplumun tamamını muhatap alan köklü yeniliklerle karşılaşmıştır. Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı verirken güç aldığı, yardımını gördüğü Türk kadınına hiç unutmamıştır. Vefa duygusunu her fırsatta belirtmiştir. Cumhuriyet dönemi boyunca kadın haklarına öncelik tanınması veya çok önem verilmesinde bu duygunun etkisi vardır (Gül, 1998: 79). Mustafa Kemal Atatürk'le, Türk siyasi ve toplumsal yapısı ve aynı zamanda Türk kadınının geleceği ilerici ve çarpıcı olarak değişikliğe uğramıştır. Atatürk'ün kadının eğitimi konusunda konuşmalarına dört esas üzerinde durduğu görülmektedir: Kadın - erkek öğretim ve eğitimi eşit olmalıdır. Kadının en önemli vazifesi analıktır. Kadın toplum hayatının her yönünde yer almalıdır. Kadın analık hizmetini ve toplumdaki görevini iyi yapabilmek için çok sağlam bilgilerle donatılmalı ve faziletli olmalıdır (Kalıpçı,1997). Cumhuriyetle birlikte Türk kadınına eğitim kapıları sonuna kadar açılmaya çalışılmıştır. Tevhid-i Tedrisat kanunu ile Türk kadınına 1926 yılından itibaren harp okulları dışında tüm eğitim kurumlarına girme hakkı tanınmıştır.

1926 yılında Türk Medeni Kanunu'yla kadına temel haklar verilmiş, tek eşlilik kabul edilmiş, mülk edinmede kadın da hak sahibi olmuştur. Erkeklerin çok kadınla evliliği yasaklanmıştır. Tek eşlilik hükmü getirilmiştir. Boşanma konusunda karar yetkisi mahkemelere verilmiştir. Boşanmada kadın, erkekle eşit haklara sahip olmuştur. Evlilik işlemleri resmi kayıtlar dâhilinde, evlendirme memurlarınca yapılması öngörülmüştür. Kadının vasiliği yasal güvencelere alınmıştır. Kadın mirasta eşit haklara kavuşmuştur. Kadınlara, erkeklerle aynı işlerde çalışma ve eşit ücret alma hakkı tanınmıştır (Doğramacı,1992; Abadan-Unat, 1978). Kadınların en önemli sorunlarından olan doğum izni, ilk kez 1930 yılında verilmiş ve 1936'da yürürlüğe giren İş Kanunu ile kadınların çalışma hayatına yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bir yıl sonra kadınların yeraltında ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması, ILO sözleşmesi ile yasaklanmıştır (Ereş, 2006: 42). Türk kadını seçme ve seçilme hakkına 1934 yılında kavuşmuştur. Bu süreçte kadına karşı pozitif ayrımcılığın kollandığı açıktır. Kaldı ki kadın, modern Türkiye Cumhuriyeti'nin özellikle ilk dönemlerinde başlıca çalışma ve tartışma alanlarındandı (Bingöl, 2014: 112).

Atatürk'ün kendine özgü bir kadın anlayışı vardır. Bunu şu sözleriyle açıklamaktadır; “Toplum kadın ve erkek denilen iki cins insandan oluşur. Mümkün müdür ki yığın bir parçasını ilerletelim, ötekini ihmal edelim de kitlenin bütünlüğü ilerleyebilsin; mümkün müdür ki, bir cismin yarısı zincirle toprağa bağlı kaldıkça öteki kısmı göklere yükselebilsin. Şüphe yoktur ki; ilerleme adımları kadın ve erkek iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmalı, yükselme ve ilerlemede birlikte yol alınmalıdır. Böyle olursa inkılâplar başarı ile sonuçlanır. Bir toplum cinsinden yalnız birinin yenilenmesi ile yetinilirse o toplum yarıdan fazlası kuvvetsizlik içinde kalır. Bir millet ilerlemek istiyorsa bu noktayı esas olarak almalıdır. Bizim toplumumuzda başarı göstermemizin nedeni kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır. İnsanlar dünyaya alınlarında yazılı olduğu kadar yaşamak için gelmişlerdir. Yaşamak demek faaliyet demektir. Bu sebeple bir toplumun bir organı faaliyette bulunurken, diğer organı işlemez ise o toplum felç olmuştur. Bundan ötürü bizim toplumumuzda ilim ve teknik gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek, hem kadınlarımızın edinmeleri lazımdır. Şuna inanmak lazımdır ki dünya üzerinde gördüğünüz her şey kadının eseridir.” (İkdam Gazetesi, 1925). Atatürk'ün bu sözlerinden Türk kadınına olan güveni ve toplumda incelikle kadınların konumunu yükseltmeye çalıştığı görülmektedir.

Kadınların statüsünü yükseltmek üzere sürdürülen çalışmalar, Birleşmiş Milletler (BM) Ekonomik ve Sosyal Konsey çatısı altında 1946 yılında oluşturulan Kadının Statüsü Komisyonu'nun öncülüğünde uluslararası bir önem ve resmiyet kazanmıştır. Bu faaliyetlerden ilki BM tarafından düzenlenen 1975 yılında Mexico City'deki toplantı, sonuncusu da 1995'de Pekin'de IV. Dünya Kadın Konferansı olmuştur. 1979 yılında ise BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW), BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir (Ereş, 2006: 42). Türkiye, sözü edilen kadın konferanslarına katılarak sonuç belgelerini imzalamış olup uluslararası yasa niteliğinde olan CEDAW'ı 1985 yılında imzalamış ve 2004 yılında Türkiye raporunu sunmuştur.

Türkiye'de kadının eğitim, hukuk ve toplumsal alanda ilerlemesi ve güçlenmesi konusunda Cumhuriyet Dönemi'nden bu yana somut adımlar atılmıştır. Kadının toplumsal konumu açısından tüm bu hızlı ve dünyaya örnek olan gelişmelerin tarihi bir geçmişi ve toplumsal bir hazırlık olmadan gerçekleştirilmesi sonucunda daha ziyade üst sınıf kadınlarınca kabul ve uygulama görmüştür. Cumhuriyetle birlikte başlatılan ve zamanın koşullarına göre uygulanan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yok etme hedefli tüm iyileştirmeler yavaş ve sorunlu bir yayılım göstermiştir. Sağlık, eğitim ve sosyal göstergelerle ilgili veriler incelendiğinde yapılan reformların yeterli olmadığı görülmektedir. Bu anlamda Türk kadını birçok ikilikten en azından yasal olarak 'kurtulmuş' ve fakat toplumsal bağlamda tam ve gerçek olarak 'özgürleşmemiş'tir" (Kandiyoti, 1997: 72).

1950'lerden itibaren; ders kitaplarının büyük çoğunluğunda "baba evin direğidir, mesut etmek ereğidir." değerlendirmesiyle karşılaşılır ve bu sözlerin hemen yanında da "yemek yapan, söküük diken, çamaşır, bulaşık yıkayan... annemiz" sözlerine yer verilir. Bu tespit bize iki tür yorum sağlayabilir. Birincisi Cumhuriyetin ilk yıllarında yaratılmak istenen kamusal alanda görünür kadın, ders kitaplarında da varlığını göstererek toplumsal bilinçaltımıza işlemiştir. Ancak 1945 sonrası gelişen siyasi yapı, genç Cumhuriyetin kamusal kadını tanıımıyordu. İkinci varsayım ise aslında genç Cumhuriyet bir taraftan çağdaş, kamusal alanda varlık gösteren kadın yurttaşını yaratırken diğer yandan annelik ve geleneksel kadın rollerinin de devamından yana bir tavır sergiliyordu. Bu yüzden de yeni Cumhuriyetin temelleri atılırken bu çağdaş kadını yaratacak; zihinlerde bu kadın imgesi yerleştirilince de bu kadının yine eski geleneksel rollerine vurgu yapılacaktır. Geleneksel ideoloji, "kadın için aile ve çocuğun her şeyden önce olduğunu" kuşaktan kuşağa aktarmaktadır. Bu nedendir ki; erkeğe özgü ve kadına özgü olarak nitelenen işler

geleneksel olarak belirlenmiştir. İşleri toplumsal cinsiyet açısından kategorize ederek, kadını toplumsal üretime “ev kadınlığı” statüsünü koruyarak ve zorunlu durumlarda dahil eder (Arat, 1992: 45).

Günümüz Türkiye’si, Kongar’ın deyimiyle “toplumsal ve kültürel olarak Osmanlının mirası ile Batı uygarlığının bir biresimidir.” Bu biresimin sosyokültürel ve ideolojik eserleri, direkt ve dolaylı olarak Türk kadını ve erkeğinin, Türk toplumunun bütün yaşam alanlarına yansımıştır, yansımaktadır. Türk kadınında görülen ikili yapıların ve arada kalmışlık göstergelerinin en önemli nedenlerinden biri budur. İkinci bir gerçeklik Türkiye’de yaşanan siyasi hamlelerin, yasaya dönük iyileştirmelerin veya kadın temalı sivil gelişmelerin ciddi çoğunluğunun asılsız din içerikli desturları, erkek egemenliğini ve ataerkil gelenekleri kıramamış olduğudur (Bingöl, 2014: 113). Günümüz Türkiye’sindeki kadının durumunun pek de parlak olmadığı, Atatürk ve Cumhuriyet dönemindeki ivmenin sürdürülemediği, hatta kadınlar açısından eğitim ve istihdam gibi bazı alanlarda geriye gidişin söz konusu olduğu görülmektedir.

2.1.2.3. Toplumsal Değişim İçinde Türk Kadınının Psiko-Sosyal Kimliği

Toplumsal değişme Türkiye’de son yüz elli yılda hızlı bir şekilde sürmüş, ülke kabuk değiştirerek, yepyeni bir devlet ve toplum felsefesi ortaya koyabilmiş; kültürel devrim gerçekleştirmiş, yeni ideolojik kalıplar edinebilmiştir (Kırkpınar, 2001: 20). Araştırma konusu açısından yalnızca bu evreleri görüp tanımak yetmez. Bu evrelerde, kadının edindiği yeni statüleri, bu statülerdeki gelişmeleri ya da geriye gidişleri yeni kimlik anlayışlarını da irdelemek gerekir.

Değişim canlılığın en önemli özelliğidir. Değişen sosyo-politik ve ekonomik koşullar toplum yaşamında da birtakım değişimleri zorlamıştır. Tanzimatla birlikte başlayan çağdaşlaşma hareketi içerisinde Türk kadını, gerek düşünce alanında, gerekse doğrudan doğruya siyasi ve toplumsal haklar yönünde ciddi adımlar atabilmiştir. Bu gelişmeler, ancak, söz konusu dönemlerin düşünce yapılarının ve ideolojik kalıplarının kendine özgü karakterleri içerisinde anlam kazanabilmektedir. II. Meşrutiyet Dönemi’nde imparatorluk sosyal yaşantısında radikal kırılmalar görülmüştür. Devlet bürokrasisi içinde yeni kurulan kurumların yanı sıra, özellikle siyasi hayatta ortaya çıkan yeni akımlar ve bunun doğal bir sonucu olarak doğan siyasi partiler, dernekler ve diğer sivil kuruluşlar, toplumsal değişme

sürecini etkileyen en önemli faktörler olmuşlardır. Yeni siyasal akımlar ve bunlarla ilgili tartışmalar, düşünce dünyasını belirlemeye başlamıştır. Kadın sorunları açısından, ilk ciddi gelişmeler bu dönemde yaşanmıştır. Kadının toplum içindeki etkinliği arttıkça, kadınlara ilgili olarak toplumda oluşturulan rol de önem kazanmaya başlamıştır (Kırkpınar, 2001: 24).

Türkler'in yakın tarihinde, tabii ki en önemli toplumsal değişim, Cumhuriyetle birlikte yaşanmıştır. Gerçek anlamda, modern bir toplumu oluşturan bütün sektörlerde en ciddi atılımlar, hiç kuşkuyla yer bırakmayacak biçimde bu dönemde gerçekleştirilebilmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, gerek toplumsal yaşantı içinde kadının yeri, gerekse hızla gerçekleştirilen sanayileşme, kentleşme süreçlerinde kadının aldığı yeni statü ve hukuksal kazanımları, adeta yakın Türkiye tarihinin canlı bir panoraması niteliği göstermektedir (Taşkıran, 1973: 45-49).

Toplum yaşantısını belirleyen temel faktörler gittikçe iç içe girip karmaşık ve girift bir nitelik kazanmıştır. Böylelikle, daha 1950'li yıllardan bu yana, Türkiye'de ekonomik sektörlerle, kültürel yapılara, dini kalıplara ve sosyal yaşantı biçimlerine göre, kadın grupları arasında ilişkiler yönünden bir yakınlaşma değil, adeta bir uzaklaşma ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda ise, başta fırsat eşitsizliği olmak üzere, her alanda olumsuz göstergeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Çalışan kadınlar arasında, şaşılacak kadar derin farklılıklar söz konusu olmuştur. Çalışmayan kadınlar için de sosyal statü, dinsel taassubun dayatmaları ve geleneksel normlar açısından, benzer farklılıkları görmek mümkündür. Yani toplumu oluşturan katmanlar arasında olduğu gibi, her bir katmanda yer alan gruplar arasında, ciddi farklılaşmalar söz konusudur.

Her çağda ve toplumda toplumsal değişimlerden gerek birey, gerekse grup olarak değişik biçimlerde etkilenmişlerdir. Bu etkilenme özellikle kadınlar ve erkekler açısından oldukça farklı olmuş, üstlendikleri role bağlı olarak belli davranış biçimleri oluşup kalıplaşmış ve toplumsal kavramları meydana getirmiştir. İşe en yalın tarafından bakılacak olursa, dişi ile erkek genelde bir bütünü eşit yarılarıdır. Doğal işlev açısından sürekli bir etkileşim halindedirler ve canlılığın sürekliliğini sağlamak görevini üstlenmişlerdir (Arat, 1995: 98-99).

Bireyler kız veya erkek cinsiyetine sahip olarak doğar ve toplumun beklediği sorumluluk ve roller ile kız ya da erkek olma rollerini öğrenerek büyürler. Bu yüzden kadınlık ve erkeklik kavramına ilişkin olan davranışlar, kişilik özellikleri, sorumluluklar, beklentiler tümü sabit ve evrensel tanımlara sığdırılamamakta, toplumsal değişim sürecinden etkilenmektedir (Hofner ve Pollack).

Toplumsal yapı belli bir düzenlilik gösteren insan ilişkileri demek olduğuna göre, bu insan ilişkilerinin bir toplumdaki örgütlerin yapısını etkilemeleri son derece doğaldır. Toplumsal yapı kavramının ardında bulunan “düzenli ilişkiler” hiçbir biçimde “değişme” olgusunu dışarıda bırakmaz. Çünkü “düzenli” sözcüğü değişmezliği değil, sistemliliği belirtmek için kullanılmaktadır (Kongar, 1981: 460). Toplumsal yapıdaki bu değişim cinsiyet rollerinin de kültürel olarak etkilenmesine (sosyal, ekonomik vb.) neden olmaktadır.

2.1.2.4. Toplumsal Cinsiyet Rollerinde Değişim

G.H. Mead, 1934 yılında yayımlanan “Mind, Self and Society” isimli kitabında, bireyin toplumun bir üyesi sıfatıyla sahip olduğu özelliklerin temel unsuru olarak rol kavramını ön plana çıkarmış, Ralph Linton'un 1936 yılında yayımlanan “The Study on Man: An Introduction” kitabından sonra ise rol sosyolojinin temel sözcüklerinden birisi haline gelmiştir. Rol, çeşitli çalışmalarda belli bir toplumsal duruma ilişkin olarak beklenen davranışlar veya belli bir toplumsal durumdaki kişiden beklenen işlemlerle onun gerçek edimlerinin toplamı veya belli bir toplumsal duruma ilişkin gerçek davranış kalıpları ya da beklenen davranış kalıpları (Tan, 1979:158).

Rol kavramından kaynaklanarak yapılan toplumsal cinsiyet uyarlamalarının ana fikri cinsiyet rolü, diğer bir deyişle erkek veya kadın olmanın anlamı, kişinin cinsiyeti ile belirlenen genel rolün canlandırılması olduğunu göstermektedir (Connel, 1998: 78). Toplumsal cinsiyet rolünün tanımı; kültürel olarak kadına ve erkeğe uygun görülen kişilik özellikleri, davranışları (rolleri) içinde barındırır ve bunlar toplum tarafından kalıp yargılara dönüştürülür (Dökmen, 2004: 38). Toplumsal cinsiyet rolleri; geleneksel olarak kadınlarla ve erkeklerle ilişkili olduğu kabul edilen rolleri ifade etmektedir.

Kadın ve erkeklerin toplumsal hayata katılım biçimi, oranı, görünürlüğü ve temsil biçimi önemli oranda o toplumda geçerli olan toplumsal cinsiyet algısından etkilenir. Başka türlü

ifade edilecek olursa, kadın ve erkeğin toplum içindeki statüsü ve buna uygun rollerini büyük oranda toplumsal olarak kurulan toplumsal cinsiyet rejimi, cinsiyet rolleri belirler. Toplumların sosyal ekonomik ve kültürel yapısına uygun olarak şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri düzeni buna uygun çeşitli mekanizmalar da üretir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri rejimleri ve buna uygun olarak gelişen yöntemler ve mekanizmalar, tarih içinde, coğrafyaya, zamana, sınıfa ya da ırka göre olduğu kadar toplumun siyasi ve ekonomik koşullarına göre de çeşitlilik gösterir (Ökten, 2009: 302-303).

“Kadın” ve “kadınlık” her şeyden önce bir niteliktir. İnsanın cinsiyetini belirleyen, fizyolojik bir farkla başlayıp yaşamı boyunca kişiliğinin ayrılmaz bir parçası olarak, onun gelişmesi ile bütünleşen bir özelliktir. Kadınlar kendilerini her şeyden önce anne ve eş olarak görmek üzere yetiştirilirler. “Kadın dışarıda çalışan erkeğin rahatını sağlayan, aile ahlak değerlerine bekçilik eden bir varlık olarak algılanmaktadır.” (Türk Aile Ans. 1991: 537). Kadının rollerine ilişkin olarak C. Oppong ve K. Abu “A Handbook for Data Collection and Analysis on Seven Roles and Statues of Women” adlı ortak çalışmalarında kadınların yedi temel rolünün bulunduğunu vurgulamışlardır. Bu roller ‘annelik’, ‘eşlik’, ‘ev kadınlığı’, ‘akrabalık’, ‘mesleki’, ‘topluluk’ ve ‘bireylik’ rolleridir (Oppong ve Abu, 1985:7). Kadınların sahip oldukları bu yedi rolden, dördünün aile içi rolleri kapsadığı görülmektedir.

“*Annelik rolü*”; kadının çocuğunu yetiştirmesi ve topluma hazırlaması ile ilgilidir ve mevcut değer yargılarına göre bu konuda asıl “görevli”, kadındır (Oppong ve Abu, 1985:7). Kadından annelik ile ilgili beklenen rollerini elinden geldiğince en iyi şekilde oynaması beklenir. “*Eşlik rolü*” kadının kocasına karşı oynadığı roldür. “*Ev kadınlığı*” rolü kadının aile grubu içinde, evde oynadığı roldür. “*Akrabalık rolü*” kadının kız kardeş, teyze, hala, gelin, elti, yeğen gibi çeşitli akrabalık pozisyonları içinde oynadığı rollerin tamamını işaret etmektedir.”*Mesleki rol*” kadının gelir getirici mal ve hizmet üretimine katılması ile oynamaya başladığı role işaret eder. Ailenin gelirinin temin edilmesi uzun yıllar erkeğin görevleri arasında sayıldığından toplumda kadının mesleki rolüne ilişkin beklentiler net değildir. “*Topluluk rolü*” kadının içinde yaşadığı ve aile grubu ile mesleki rolünün dışında kalan alanlardaki rolüne işaret eder. Vatandaşlık rolü, hemşehrilik rolü vb.”*Bireylik rolü*” kişinin kendi kişisel gelişmesi, kendini ortaya koyması, tekil bir birey olduğunun farkına varması sürecinde sergilediği davranışlardır (Oppong ve Abu, 1985:8-9). Aile ile ilgili karar verme yetkisi genellikle evin reisi olan erkekte olmakla birlikte

cinsiyetçi sosyalleşme sürecinde belirlenen roller gereği ev içi işlerde sorumluluk çoğunlukla kadınlardadır. Dünyadaki birçok toplumda erkekler daha güçlü beklentiler yansıtan ve istenir kalıp yargılarla (örn. güçlü, kendine güvenli, korkusuz, bağımsız, gerçekçi) kadınlar ise daha zayıf benlikleri yansıtan kalıp yargılarla (örn. bağımlı, pasif, kararsız, duygusal) tanımlanmaktadır (Deaux, 1984: 105-116).

Kağıtçıbaşı (1986: 485-499) aile içi rollerin değişmesine en çok karşı koyan faktörün geleneksel (kültürel) değerler olduğunu ifade etmektedir. Yapılan çalışmalarda da toplumlarda var olan cinsiyet rollerine ilişkin beklenti ve tutumlardaki geleneksel yapının büyük ölçüde korunmakta olduğu gözlenmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bu beklenti ve tutumların geleneksel yapısını koruması ise hem kadınları hem de erkekleri olumsuz yönde etkilemekte, kısıtlamakta, çalışma hayatına giren kadınların yoğun iş ve ev ikilemi yaşamasına neden olmaktadır. Geleneksel rolünü aksatma korkusu yaşayan kadın ise daha çok geleneksel rollerini aksatmayacak alanlara ya da yarı zamanlı işlere yönelmektedirler (Günindi-Ersöz, 1999: 84).

Toplumun kadına biçtiği rol ve beklentiler, eğitim, evlilik ve çalışma gibi hayatını etkileyecek konularda karar verme ve kararlarını uygulamada kadınların ve erkeklerin yaşam deneyimlerinin hepsini olmasa bile birçoğunu etkilemektedir. Kadınlardan sekreter, hemşire, tezgahkar, anaokulu öğretmeni gibi daha az prestijli ve daha geri planda görünen yardımcı görevler beklenirken, erkeksi olarak tanımlanmış yöneticilik, işletmecilik gibi görevlerde kadınların daha az başarılı olması beklenmektedir. Özellikle erkeklere uygun olduğu düşünülen mesleklerde başarılı olan kadınların, toplumsal cinsiyetlerine uygun olmayan bir rol içinde oldukları düşünülmektedir (Lewis, 2005: 10).

Kadınlara yönelik stereotiplerin, toplumun hakim kültürü, geleneksel değerleri, ekonomisi ve dini kültürden etkilenmesi neticesinde ortaya çıkması; toplumsal yaşam içerisindeki cinsel kimliğin, cinsel iş bölümünün, toplumsal cinsiyet rollerinin ve cinsel davranışların farklılaşan özelliklerini ortaya koymaktadır. Kadın-erkek ilişkilerinin toplumsal değerler tarafından belirlenmiş olması, nesilden nesile aynı değerlerin aktarılması sonucunu doğurmaktadır. Sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik düzey, eğitim ve geleneklerin etkisiyle farklılık arz eden kadınlarla ilgili kalıp yargılar, modernleşme sürecinde değişme özelliği göstermekte ise de stereotiplerin değişime karşı dirençli olması neticesinde, toplumsal değer özelliği göstererek değişmesi pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca bununla

birlikte sosyal yaşamın zaman içerisinde değişmesine bağlı olarak da değişebilme özelliği gösterebilmektedir (Apalı, 2011: 50).

Türkiye'nin hızlı bir toplumsal değişme süreci içinde olduğu bilinen bir gerçektir. Kadın ve erkeğe yüklenen toplumsal roller küreselleşme ve kentleşme gibi güçlerin etkisiyle büyük bir hızla değişmektedir. Bu değişim ev ve iş yaşamında da rol değişimleri ve uyumlarını beraberinde getirmektedir (WHO, 1998: 11, Attanapola, 2004: 2302). Toplumsal değişme ile birlikte iş hayatındaki kadın ve erkek rolleri ve aile içindeki erkek ve kadının baba ve anne olarak işlevleri de değişme göstermiştir. Geleneksel görev dağılımında, kadına ve erkeğe özgü rollere ilişkin ya tutumları değiştirmiş ya da modernleştirmiştir (Başaran, 1974: 156-159).

Kadının para kazanma işlevine katılmasıyla geleneksel aile düzeninin dayandığı ayrılmış kadın-erkek rolleri yerini paylaşmaya dayalı cinsiyet rolleri anlayışına bırakmıştır (Fortin, 2005: 419). Zaman içinde gözlenen ekonomik gelişmeler, bu tür bir rol paylaşımını hem mümkün hem de zorunlu kılmaktadır. Ancak ev işlerinin paylaşımında gözlenen değişme, para kazanma rolünün paylaşımında gözlenenin çok gerisinde kalmaktadır. Bunun temelinde ev işlerinde kadınlık ve erkekliğin algılanışına ilişkin toplumsal kalıp yargıların olduğu söylenebilir. Para kazanma işlevine ilişkin kalıp yargılara kıyasla, ev işlerinin paylaşımı işlevine ilişkin kalıp yargılar daha çok direnç göstermektedir (İmamoğlu, 1991:834).

Koşullardaki değişimin daha önce başladığı ve birbirine az çok uyan adımlarla ilerlediği toplumlarda insanlar arası rol ilişkilerindeki değişmelerde daha önceden başlayıp, daha kaygan bir geçişle olmuştur. En kesin sınırlarla belirli rol kalıplaşmalarıysa, kadın ve erkekler arasında olmuştur. Bütün bu gelişim süreci içinde, hangi toplumda veya hangi sosyo-ekonomik düzeyde olursa olsun kadın üretim işlevinden hiçbir zaman yalıtılmamış, ancak sınıfsal ayrımlara göre üretime katkısı nicelik ve nitelik açısından farklılık göstermiştir.

Tarım toplumunda geleneksel aile içerisinde karı-koca rolleri doğrudan toplumun kadına ve erkeğe yüklediği özelliklere göre yapılanmıştır. Kadın evin içinde tarımsal etkinliklere yardımcı, çocukları büyüten ve yetiştirerek evin dirliğini sağlayan bir roldeyken, sanayi toplumunda kadın hem anne hem de ev dışında bir iş hatta meslek sahibi olan bir role

bürünmüştür. Artık, sadece hanedeki erkek veya erişkin erkekler tarafından yapılan işlerle ailenin geçinebilmesi mümkün olamamakta, ailedeki kadın veya kadınların da ev dışında bir iş edinmesi ve sürekli olarak çalışarak ailenin mali yükünü hafifletmesi gerekmektedir. Kadınların da çalışması ve iş hayatına artan önem vermeleri ev içi rollerini değiştirir, aile yaşantısında eve ilişkin etkinliklere karı ve kocanın dengeli olarak katılma beklentileri, iş bölümü talepleri artar (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2014: 4-5).

Bu gelişmelere rağmen insanların her zaman değişen koşullara göre hem zihniyet hem de davranışlarını uyarlayarak ev içi etkinliklerini değiştirdiklerini söylemek de zordur. Bu tür uyarlanmalar toplumsal cinsiyet tanımlarının ve bu konudaki zihniyet, anlayış, beklenti ve toplumsal kabullerin değişmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bunun görece olarak yavaş ve kuşaktan kuşağa değişim gösteren bir süreç olduğunu gösteren gözlemler yapılmıştır (Alwin, 2002: 1-42). Kadınlar çalışsa bile ev kadını, anne ve eş rollerini sürdürmekte; dolayısıyla geleneksel rollerinde fazla değişiklik yapmadan yeni roller benimsemiş görünmektedirler. Kadınlara sosyalleşme sürecinde empoze edilen cinsiyet rolünün ise kadınların çalışma yaşamına girmesini ve ileriye yönelik beklenti geliştirmesini zorlaştırdığı görülmektedir (Günindi-Ersöz, 1997; Dökmen, 2004).

2.2. Kuramsal Çerçeve

2.2.1. Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımları

Toplumsal cinsiyet rolleri kalıp yargıları açısından kadın ve erkeğin rolleri; “geleneksel” ve “eşitlikçi” roller olarak sınıflandırılmıştır.

2.2.1.1. Geleneksel Yaklaşım

Geleneksel yaklaşıma göre kesin bir cinsel kimlik ve cinsiyet rolünün kabulü dengeli bir yaşam için gereklidir. Bunun için bireylerin kendi cinsiyetinden olan kişilerle özdeşim kurması gerekir. Bu görüşe göre, biyolojik cinsiyetine uygun bir cinsel kimliğe sahip olmayan ve karşı cinsiyet rolüne uygun davranışlar gösteren bir birey psikolojik açıdan dengeli sayılamaz. Aynı şekilde kadın ve erkeğin kendi cinsiyetine ait rol ve özellikleri benimseyerek, cinsiyetine uygun tutum ve davranışlar göstermesi beklenir (Baran, 1995: 16).

Geleneksel roller içerisinde toplum tarafından kadına yüklenen roller; çocuk doğurma ve büyütme, temizlik yapma, bulaşık yıkama, yemek pişirme gibi ev işlerinden sorumlu olma, kendilerinden önce eşlerinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama, onların mutluluğu ve rahatı için kendi isteklerinden ödün verme, iş hayatında aktif olmama gibi eşitlikçi olmayan sorumluluklardır. Erkekler için yüklenen geleneksel roller ise; ev dışında çalışma, aileleri için zorluklarla mücadele etme, evin geçiminden sorumlu olma, parasal kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olma ve evin reisi olma gibi eşitlikçi olmayan sorumlulukları içermektedir (Zeyneloğlu, 2008: 3).

2.2.1.2. Eşitlikçi Yaklaşım

Eşitlikçi cinsiyet rolü görüşü son yıllarda daha fazla kabul görmektedir. Bu görüşe göre cinsiyet özdeşimi ve rolleri birbirinden ayrı ele alınmaktadır. Cinsiyet özdeşimi açısından geleneksel görüşle temelde benzerlikler vardır. Ancak toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili farklı bir yaklaşım söz konusudur. Kadının çocuk doğurma ve emzirme özel yeteneği ile cinsiyetler arasındaki fiziksel yapı farkının dışında kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyet rolleri açısından farklı olmaması gerektiği öne sürülmektedir. Dolayısıyla bireyin psikolojik yönden sağlıklı ve uyumlu olabilmesi için cinsiyet farkı gözetmeksizin kendine uygun, doyurucu, kendini gerçekleştirici toplumsal cinsiyet rollerini benimseyebilmesi savunulmaktadır (Baran, 1995: 17).

Eşitlikçi roller; aile, mesleki, evlilik, sosyal ve eğitim yaşamında kadın ve erkeğin sorumlulukları eşit olarak paylaşmaları olarak belirtilmektedir (Zeyneloğlu, 2008: 3).

Hem Türkiye’de hem de diğer kültürlerde günümüze değin toplumsal cinsiyet rollerine ve cinsiyet ayrımcılığına ilişkin farklı görüşlerin incelendiği çok sayıda çalışma yapılmış ve ilginç sonuçlar elde edilmiştir. Türkiye’de Hacettepe Üniversitesi lisans öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada, çalışma yaşamı ve evlilik yaşamı konusunda erkeklerin daha geleneksel görüşlere sahip oldukları, toplumsal yaşam ve aile yaşamı gibi konularda ise kız ve erkek öğrencilerin eşitlikçi görüşlere sahip oldukları bulunmuştur (Yılmaz vd. 2009: 775-792). Türkiye’de ilköğretim 6. sınıf Türkçe kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin ne şekilde ele alındığının araştırıldığı bir diğer çalışmada ise, kitapların geleneksel anlayışın etkisinde kaldığı görülmüştür. Mesleki roller açısından bakıldığında, erkeklerin daha farklı ve çeşitli meslek grupları içerisinde sunulduğu, aile içi rollerde kadınların daha

fazla yer aldığı gözlenmiştir. Ayrıca ev işleriyle ilgili rollerde, kadınların rollerinin daha fazla ev içinde kaldığı, erkeklerin ise ev dışında çalışarak evin geçimini sağlayan rollerde yer aldıkları bulunmuştur. Kişilik özellikleri açısından bakıldığında, kadınların daha zayıf ve pasif, erkeklerin ise güçlü ve zeki bireyler olarak ele alındıkları saptanmıştır (Kılıç ve Eyüp, 2011: 129-148).

Bu şekilde çeşitli eğitim kademelerinden öğrencilerle gerçekleştirilen araştırmalarda erkek ve kız öğrencilerin toplumsal cinsiyet rolüne yönelik tutumlarının farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kızların erkeklere nazaran daha eşitlikçi tutum ve rollere sahip oldukları, erkeklerin daha geleneksel cinsiyet rollerine sahip oldukları anlaşılmıştır (Çelebi, 1997; Seçgin vd., 2011; Kalaycı vd., 2012; Öngen ve Aytaç, 2013: 4).

2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Kuramları

Cinsiyetle ilgili davranışların açıklamalarını getiren, toplumsal cinsiyetin kazanılması ve cinsiyetlerarası farklılıklar gibi konularda açıklama yapmaya çalışan kuramlar söz konusudur. Bu kuramlar; biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olmak üzere üç ana başlık altında toplanmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunu açıklayan kuramlar biyolojik kökenli kuramlar, psikanalitik, sosyal öğrenme, sosyal rol, bilişsel gelişim ve toplumsal cinsiyet şeması kuramı gibi bilişsel yaklaşımlı kuramlar ile Marksist, fonksiyonalist ve etkileşimci kuram gibi sosyal etkileri ve etkileşimi vurgulayan sosyolojik kuramlardır. Bu bölümde araştırmanın da kuramsal çerçevesini oluşturan sosyolojik kuramlar üzerinde durulacaktır.

Her toplumda kadın ve erkeğe farklı roller yüklenmektedir. Geçmişte bu durum genellikle Tanrı buyruğu ya da biyolojik farklılıkların kaçınılmaz sonucu olarak kabul edilmiştir. Ancak, bu gibi gerekçeler uzun süre ikna edici olamamış ve erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliği gerçeği ile eşitlik ideali arasında önemli bir açık meydana gelmiştir. Sosyolojik yaklaşımlar, söz konusu açığın nasıl oluştuğunu farklı bakış açılarından ortaya koymaya çalışmıştır (Demirbilek, 2007: 16). Sosyolojide yapısal-işlevselci, çatışmacı ve sembolik etkileşimci yaklaşım olmak üzere üç temel kuramsal yaklaşım vardır (Başak, 2013: 224).

2.2.2.1. Yapısal - İşlevselci Kuram

Yapısal işlevselci ve işlevselcilikten etkilenen analizler, toplumsal cinsiyet farklılıklarının toplumsal denge, düzen ve uyuma katkıda bulunduğunu, kadınlar ve erkekler arasındaki iş bölümünün biyolojik bir temeli olduğunu ve kadınların ve erkeklerin biyolojik bakımdan da en uygun oldukları görevleri yerine getirdiklerini savunmaktadır (Başak, 2013: 225). İşlevselcilik, herhangi bir sosyal kurumun kalıcılığının hem bireyler hem de içinde yaşadıkları toplum için sağladığı fayda terimiyle açıklanabileceğini ileri sürerler. Böylece, ailelerin toplum ve üyeleri için yaşamsal fonksiyonlar sergilediklerine inanır. İşlevselci yaklaşım açısından sosyalizasyon, sistemin zaman içinde sürekliliğini açıklamaya yarayan araçtır. Toplumsallaşma, bireye norm, değer ve rolleri sunarak bireyi yaşadığı toplumun bir üyesi olarak hazırlama işlevini görmektedir. Çocuk, “toplum içinde ve toplum içindeki diğer alt sistemlerde kendisinden beklenen davranışları öğrenerek toplumsallaşmaktadır” (Parsons, 1955: 36).

Yapısal işlevselci analizin en önemli temsilcilerinden Talcott Parsons, toplumsal cinsiyet farklılıklarının bir kısmını muhafaza etmenin toplumun bütünleşmesine katkı sağlayacağını ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet, birbirini tamamlayıcı birtakım rollerin şekillenmesini sağlar ve roller aile içinde kadın ve erkeği birleştirir (Başak, 2013: 225). Parsons ve Bales (1955: 45) cinsiyet gelişimini roller çerçevesinde ele almaktadır. Parsons ve Bales’in rol farklılaşması kuramına göre, insan kişiliği aile içerisindeki sosyalizasyon süreci tarafından oluşturulmaktadır. Rol farklılaşması kuramı, toplumsal rol kuramının temelini oluşturmakta ve birer toplumsal rol olarak aile içi rollerin cinsiyet gelişimi ile ilişkisine önemle vurgu yapmaktadır. Kuramda kadının aile içinde yaşadığı sosyalizasyon boyunca, aile içi uğraşlarından ve ev içi sorumlulukları üstlenmesinden dolayı ifade edici, erkeğin ise aileyle sosyal çevre arasında ilişki kuran araçsal rolleri yerine getirdiği belirtilmektedir (Tosun, 2010:4).

Parsons’ın aileye yaklaşımı toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirici bir bakış açısına sahiptir. Cinsiyete bağlı ailesel roller kavramıyla tanınmaktadır. Erkeğin ve kadının rollerinin belirlenmesi gerektiğini ifade eder (Eremrem, 1998: 14). Parsons’a göre, uyum sorununu çözen ekmeği kazanan babadır. Başlıca kararları alarak amaca varma işlevini de yerine getiren babadır; sistemi bütünleşmiş bir halde tutmak için eşgüdüm sağlamak ve aile ilişkilerini düzenlemekte büyük rol oynamaktadır. Annenin başlıca işlevi; çocuklara aile

değerlerini aktarmak, gerilimlerin boşalabileceği bir ortam sağlamaktır (Parsons, 1955: 428-435). Parsons, kadına geleneksel rolü bağlamında yönelmiş ve kadının statüsünün kocasının mesleği ile statüsüne göre belirlendiğini, rolünün sadece eşlik ve annelik olduğunu ileri sürmüştür (Ersöz,1999: 12). Rollerden sapma meydana geldiğinde veya roller büyük oranda örtüştüğünde aile sistemi geçici bir dengesizlik durumuna girer. İşlevselcilere göre, sistem sonunda denge durumuna geri döner, ancak geleneksel cinsiyet rolleri izlenirse, bu tür bozukluklar hiç meydana gelmez (Lindsey, 1990).

Günümüzde ekonomik ve sosyal alanlardaki değişme ve gelişmeler, cinsiyet esaslı iş bölümünün yeniden şekillenmesine neden olmaktadır. Bu anlamda, kadınlar ev ve işyeri arasındaki sorumluluklarını büyük ölçüde bir arada götürebilmektedirler. Ancak kadına uygun rol hakkındaki tutum ve beklentiler, sosyal ve ekonomik koşullardan daha yavaş değişmektedir. Böylelikle ortaya çıkan kültürel açık cinsiyet ayrımcılığı sorununun temel kaynağını oluşturmaktadır (Coleman vd. 2002: 348).

2.2.2.2. Çatışmacı Kuram

Farklı işlerin farklı değerlerinin ve ödülleriinin olması ve özellikle kadın açısından eşitsizlik yaratması yapısal işlevselci analizin üzerinde durmadığı konulardır. Marx'a göre toplumda değerli görülen işleri erkeklerin yapması ve karşılığında özel bir değer ve gelir elde etmeleri, diğer yandan da kadının değersiz görülen işlerde çalışması ve emeğinin daha az maddi karşılık görmesi ya da hiç görmemesi durumuna yol açmaktadır. Marx bundan yola çıkarak, sınıf çatışmasını kadınlar ve erkekler üzerinde betimlemiştir. Kadın proleteriyaya benzerken, erkekler gücü ve zenginliği elinde tutan burjuvaya benzemektedir (Başak, 2013: 226).

Engels'e göre, kapitalizm erkek egemenliğini güçlendirmiştir. İlk olarak kapitalizm ücret elde etme kadar, mülkiyet sahibi ya da mirasçısı olma yoluyla erkekleri daha güçlü kılan serveti yaratmıştır. İkinci olarak genişleyen kapitalist ekonomi, bireyleri ve özellikle de kadınları tüketici olarak tanımlamaya ve kişisel yeterliliğin ürünlere sahip olmaya ya da onları kullanmaya bağlı olduğuna ikna etmeye çalışmıştır. Üçüncü olarak da bu sistem doğrultusunda toplum, erkeklere çalışma izni verirken, kadınlara evde olma görevini yüklemiştir. Engels, kapitalizmin çifte istismarını erkek iş gücüne düşük ücret ödenmesi,

kadın iş gücüne ise ücret ödenmemesi şeklinde açıklamıştır (Macionis ve Plummer, 2002: 302).

Çatışma teorisyenleri geleneksel rollerin başlangıç kökenleri hakkında fonksiyonalistler ile görüş birliği içerisinde olmalarına rağmen, bu rollerin modern toplumlarda çağın gerisinde kaldığını benimsemektedirler (Popenoe, 1991: 322). Sosyal çatışma analizi üç açıdan eleştirilmektedir. İlk olarak gelenekseller tarafından ahlaki açıdan pozitif olarak görülen, geleneksel aile hayatını sosyal bir bela olarak kabul etmesi yönüyle eleştirilmektedir. İkincil olarak, bu analiz kadının ve erkeğin hangi ölçülerde beraber işbirlikçi bir biçimde yaşadığını ve aile içinde nasıl mutlu olduklarını küçümsemektedir ve son olarak, kapitalizmi toplumsal cinsiyet tabakalaşmasının temelinde görmektedir (Başak, 2013: 226).

2.2.2.3. Sembolik Etkileşimci Kuram

Sembolik etkileşim yaklaşımı kökenleri psikolojik geleneğe dayanan bir Amerikan sosyoloji ekolüdür. Bu ekolün kurucusu George Herbert Mead olmakla birlikte, kendisinden sonra öğrencisi Blumer sembolik etkileşim yaklaşımını kuramsal olarak geliştirmeye çalışmıştır.

İnsanların etkileşim kurarken, gündelik gerçekliği nasıl inşa ettiğine dikkatleri çekmektedir. Sembolik etkileşim yaklaşımıyla yapılan cinsiyet araştırmalarında, bireylerin cinsiyetlerinin etkileşim kurmada ve devam ettirmede ne kadar etkili olduğu üzerinde durulmaktadır. İnsanların cinsiyetlerinin yanı sıra sahip oldukları mesleki konumlarının ve gelir durumlarının etkileşim kurmada ne kadar etkili olduğu ise toplumsal cinsiyet araştırmalarının esasını oluşturmaktadır (Schaefer, 2007: 262).

Etkileşimciler, toplumsal cinsiyet rollerinin kimlik duygusundan türediğini belirtmişlerdir. Sembolik etkileşimci yaklaşım, biyolojik cinsiyetin doğuştan, toplumsal cinsiyetin ise toplumsal ve öğrenilmiş olduğuna vurgu yapmaktadır. Kadın ve erkeğe özgü davranış beklentilerinin ve tutumların cinsiyet rolleri olarak nasıl sosyalleştirildiği üzerine çalışmaktadır. Cinsel kimliğin çocukluğun ilk yıllarında ebeveynler, yaşlılar, öğretmenler ve medya gibi araçlarla etkileşim sonucunda geliştiğini ileri sürerler. Buna göre, toplumun kurumları tarafından kadına ve erkeğe uygun aktiviteler belirlenmektedir. Bunu

gerçekleştiren toplumsal kurumların eril özellik taşıyor olması beraberinde ortaya konan toplumsal cinsiyet rollerinin erkekleri daha avantajlı bir konuma taşımaktadır. Böylece toplumsal cinsiyet rolleri ve dil gibi sembolik araçları kullanarak erkekler sosyal ortam üzerinde kendi iktidarlarının ihtiyaçlarına yönelik tasarruf gücünü elde etmiş olmaktadır. Bu güç sayesinde sosyal ortamı kendi ihtiyaçları doğrultusunda kadınların ikinci planda kalacağı ve kendi iktidarlarının onayını ve devamlılığını sağlayacakları bir şekilde yeniden üretilmesine olanak sağlamış olmaktadır (Sankır, 2010: 15). Etkileşimciler, kadınlara yönelik ayrımcılığın ve önyargının sosyalleşmedeki farklılıklardan ortaya çıktığına işaret ederler (Coleman ve diğ. 2002: 349). Toplumsal cinsiyet rolleri ve eşitsizliğin gelişimini engellemenin sosyalleşme sürecinin değişmesine bağlı olduğunu vurgularlar. Onlara göre, kızlar daha girişken olmaya, erkekler de daha sakin olmaya teşvik edilmelidir (Demirbilek, 2007: 20).

Cinsiyetlerarası açığın nasıl oluştuğunu farklı bakış açılarından ortaya koymaya çalışan toplumsal cinsiyet rolleri kuramlarının birleştiği nokta insan kişiliğinin aile içerisindeki sosyalizasyon süreci tarafından oluşturulduğudur. Araştırmada kadınların aile içi rolleri konusunda Parsons'un, "cinsiyet rolü farklılaşması" temelinde kadının dışavurumsal rollerde, erkeklerin ise araçsal rollerde uzmanlaşmasının uyum getireceği açıklamasından yararlanılmıştır. Buna göre kadınların temel görevi ev içinde, erkeklerin ise ev dışında yani iş yaşamındadır. Ancak buradaki en önemli nokta kadınlar iş yaşamında yer alsalar da onlardan beklenen ev içi sorumluluklarda bir değişiklik olmamasıdır.

Geleneksel toplumlarda erken yaşta evliliklerle sıklıkla karşılaşılan, gençlerin eş seçimine kendilerinin karar veremedikleri, akraba evliliklerinin yaygın olduğu, imam nikahlı birlikteliklerin kurulduğu resmi nikahın daha sonra gerçekleştirildiği, yeni evlilerin erkeğin ailesiyle aynı evde yaşadığı, ailede otorite ve karar verme yetkisinin erkekte olduğu, çocukların eğitime önem verilmediği, kız ve erkek çocuklar arasında ayırım yapılan geniş aile tipi görülmektedir. Bu toplumlarda aile içinde kadının ve erkeğin rolleri cinsiyet ayrımına dayanarak, Parsons'ın "cinsiyet rolü farklılaşması" temelinde kadının dışavurumsal rollerde, erkeğin ise araçsal rollerde uzmanlaştığı düşüncesini destekler nitelik göstermekte ve bu roller sosyalizasyon süreci içinde öğrenilmektedir (Eken, 2006: 252). Buna göre erkeğin aile içindeki en önemli görevi, ailenin geçimini sağlamak; kadının ise, ev işlerini yapmak ve çocuklara bakmaktır (Kıray, 1984: 72). Araştırma bölgesini oluşturan, gelenekselliğin hakim olduğu köy ailelerinde de geçmiş dönemden

sürdürüle gelen cinsiyet kalıp yargıları toplumsal cinsiyet rollerinin geleneksel yaklaşım doğrultusunda şekillenmesine sebebiyet vermektedir. Kadınlar genellikle düşük bir statü sergilemekte ve onların toplumda oynadıkları önemli roller çoğunlukla fark edilmemektedir.

2.2.3. Feminist Yaklaşım

Feminist kuram, kadına yönelik baskıyı kurumsallaştırmanın yanı sıra, cinsiyeti kadın olan ve kadın olarak var edilen kişi hakkında geliştirilen bir kuramdır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet öğelerinden yola çıkarak, ırk, sınıf, kültür, din, millet gibi diğer önemli sosyo-kültürel ayrımları ve farklılıkları da içermektedir. Feminizm kavramı toplumsal cinsiyet kuramları ile de yakından ilgilidir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile insanlara yüklenmiş olan kadın, erkek rolleri kültürden kültüre ve dönemden döneme değişiklik göstermiş olsa da genelinde ataerkil yapıya sahip birçok kültürde kadına yüklenen rollerin yıpratıcı özelliği dikkat çekmektedir. Toplumların yaratmış olduğu bu davranış setleri, sosyal yaşam içerisinde, aile hayatında insanların huylarından, hareketlerine, alışkanlıklarına ve hatta eğlence biçimlerine kadar çeşitli yönlendirmeler içermektedir. (Çak, 2010:105).

Feminizm; kadın-erkek arasındaki ilişkiyi aile, eğitim, iş dünyası, siyasi hayat, kültür ve tarihe kadar geniş bir yelpaze içinde sorgulayan ve kadın-erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan siyasi bir harekettir. Feminizm, kadın-erkek arasındaki ayrımın erkek üstünlüğünü ve erkek merkezli toplumsal normları sona erdirmeyi, yerini kadınsı değerlere ikame etmeyi amaçlayan bir siyasal hareket olarak gelişmektedir (Çaha, 1996: 55).

Feminist yöntem içerisinde de çeşitli akımlar oluşmuş ve her birinin kendine göre olaylara bakış yöntemleri gelişmiştir. Bu oluşumlar liberal, sosyalist ve radikal feminizm olarak adlandırılabilir. XIX. yüzyılın düşünsel köklerindeki liberal söylemlerden etkilenen liberal feminizm, cinsiyet eşitliğinin olabirliğini ortaya atan ilk kuramdır. Bu görüşe göre kadın ve erkek aynı değildir, ancak toplumdaki farklılaşma toplumsal cinsiyet temeline dayanmamalıdır. Liberal feministlere göre, “toplumsal cinsiyet-temelli” farklılaşmanın ortadan kaldırılması, kadınlar için olduğu kadar toplumun bütünü için de makul bir hedeftir; örneğin iş piyasaları, kadınlara daha adil olursa iş gücü daha akılcı bir biçimde

düzenlenebilir ve erkekler de aile hayatının tadını çıkarmak için daha özgür olabilirler (Çak, 2010: 103).

Sosyalist feministler, iş gücü ve ailede dahil olmak üzere, kapitalist ekonomik ilişki ağları içinde kadınların durumuyla ilgilenmektedir. Ailenin yeniden yapılandırılması, aile içi köleliğe son verilmesi ve çocuk yetiştirmek için ortaklaşa yollar bulunması çağrısında bulunmuşlardır (Başak, 2013: 232). Onlara göre ataerkil kapitalizm, toplumsal cinsiyet ilişkilerini nasıl kurduğu ve maddi koşulların erkek ve sınıf egemenliğini nasıl desteklediği açısından sorgulanmalıdır. Sosyalist feministler için kapitalizm, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve ayrımcılığın temel nedenidir. Marksist Feminizm ve Radikal Feminizmin bir orta yolu olarak yorumlanan Sosyalist Feminizm, kapitalist ataerkillik kavramını, ev içi emeği ve kadınları sömürülmelerine ilişkin sorunlarının çözülmesine ilişkin makul bir zemin hazırlamıştır. Bir taraftan sınıfsal farklılığa vurgu yaparak, öte yandan kadınların ezilmişliğini ve kadının hem kamusal hem de özel alanda statüsünü yorumlayarak çoklu çözüm önerileri getirmiştir (Erdoğan, 2014: 20).

Sosyalist feministler gibi radikal feministler için de ataerkil sistem temel öneme sahiptir, ama radikal feministler erkekleri, kadınların ezilmesinin temel kaynağı olarak görür. Çalışmalarını kadınlığın ve cinselliğin toplumsal inşası, kadınların doğurganlıklarını kontrol etme hakları ve cinsel şiddet sorunları gibi konular üzerine yoğunlaştırırlar (Çak, 2010: 103). Radikal feministler için patriyarki, erkek dünyası ile kadın dünyasını kesin çizgileriyle ayırırken, erkek dünyasını üretim, kadın dünyasını ise yeniden üretim sürecine bağlamıştır. Patriyarkal ideoloji, erkekleri sosyalleşme sürecinde hareketlilik, güç, inisiyatif, üretim ve rasyonelite gibi niteliklerle donatırken kadınlara da ev işleri, çocuk doğumu ve bakımı ile erkeğin cinsel objesi olmasını yüklemiştir. Bu ideoloji aynı zamanda kadında “utanma” ve namus” gibi kavramları taktikli bir biçimde geliştirerek kadınları erkeksi kültürlerin bir alt ögesi haline getirmiştir (Çaha, 1996: 58-62).

Aile kurumundaki birçok sorumluluğun kadına ait olması ve aile içi rollerde kadınların fazla sorumluluk alması kadını kamusal ve sosyal alandan soyutlamaktadır. Ataerkil toplumların tümünde de geçerli olan bu yapı cinsiyetçi işbölümünün izlerini günümüzde de görmek mümkündür. Bu bakış açısı kadını öncelikle ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu tutmaktadır. Kadınların büyük bir çoğunluğu da bu nedenle üretimden ve iş hayatından uzak kalmakta ve kendi özel alanında yaşamaya zorlanmaktadır Dolayısıyla,

sistemin kendisi cinsiyetçidir ve toplumsal iktidar ataerkil politikalar üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle radikal kadın hareketi, cinsiyet, toplumsal sınıf, aile, evlilik, aşk, kültür gibi geniş bir yelpazede toplumsal sistem ve iktidar ilişkilerini incelemektedir. Kadının ataerkil ilişkiden kurtuluşunu sadece ekonomik koşullar ve yapıda meydana gelecek değişikliklerde görmeyen radikal feminizm, kamusal alan ile bireysel alanı birleştirmeye çalışmaktadır. Kadın kültürü içinde kadınların kendi dil formlarını ve anlamlandırmalarını kurmaları gerektiğine dikkat çekilmektedir. Çünkü ancak bu şekilde kamusal alan ile bireysel alan birleşecektir (Kamanlıoğlu, 2007).

Ataerki kavramını radikal feministlerden ödünç alan Marksist feministler, kadının ekonomik anlamda erkeğe bağımlı hale gelmesi, onu diğer sosyal alanlarda da erkeğe bağımlı hale getirmiştir. Zaten ataerkil yapıların varlığından bu yana hakim düşünce de budur. Kadının bağımlı yaşamı onu “ikinci cins” olarak belirleyen temel faktördür. Özellikle ev ve aileye tam bağımlı olarak yaşamakta olan kadın özel hayata kapatılarak, kamusal alandan bilerek uzaklaştırılmıştır. Evi geçindirme, yani ekonomik rolü erkek üstlenirken kadın bu rol için uygun olmayı sergilemektedir. Ev işi gerçekte yabancılaşmış emek ve ev içi alan ise kadınlar için başlı başına yabancılaştırıcı olarak görülmektedir (Donovan, 1997: 152-155).

Aile ve evlilik kurumlarının ataerkillik, sanayileşme ve kapitalizmle ilişkisini kuran Radikal ve Marksist feministler, aile ve evlilik kurumunu emek sömürsü bağlamında sıkı bir eleştiriye tabi tutarlar. Feminist yaklaşım, kadınların ev işlerine ve ailevi sorumluluklara odaklanmasını, erkeklerin ise ev dışında çalışmasını gerçekçi ve uygun bir tutum olarak görmüş bu durumun “biyolojik bir programlanmanın” sonucu olmasa bile toplumsal örgütlenmenin en mantıklı yolu olduğunu belirten (Başak, Kınır ve Yaşar, 2013: 21) ve pozitivist paradigmadan hareketle üretilen işlevselci yaklaşımı eleştirmektedir.

Kadınlık tanımı ve kadınların gündelik yaşam içindeki deneyimleri feminist araştırmaların ayırt edici özelliklerinden biri olmuştur. Feminizmin temel argümanlarından biri kadının en önemli görevinin erkeklere hizmet etmek olduğunu öğreten toplumsallaşma sürecidir. Bu nedenle feminizme göre, kadının yükselişi için temelde toplumsal düzeyde yenilikler gereklidir. Çünkü kadınların içinde sosyalleştiği toplumun örüntüleri, kadınlar için hakların elde edilmesinde sınırlayıcı bir etkiye sahiptir. Bu nedenle feministler yalnızca yasal

hakların elde edilmesi mücadelesi değil, toplumsal düzeyde köklü dönüşümler gerçekleştirme amacıyla olmuşlardır. Kadın için gerçekleştirilecek söz konusu köklü dönüşüm için aile alanından yani ev içinden başlamak gerekir. Özgürlüklerin kazanılması, hakların elde edilmesi ve demokratikleşme için özel alandan hareket edilmeli ancak kamusal alanda önemli bir boyut oluşturmalıdır. Bu noktada kamusal alan ve özel alan ayrımı feminist bağlamda tartışılması gereken önemli bir konu olarak öne çıkmaktadır (Altuntaş ve Karaçay, 2009: 35).

Feminist söylemlere göre, kadına ilişkin belirlenmişlik erkeği kamusal alana çıkarırken kadını özel alan içinde bırakmaktadır. Özel alanın objesi olarak sunulan kadına ilişkin söylemler, kadının farklı sosyal, ekonomik ve kültürel yaşam alanlarına katılımı yönünde engeller yaratmaktadır. Bu engeller çoğunlukla, kadınların/kız çocuklarının eğitim imkanlarından mahrum bırakılması, iş yaşamına katılım konusunda daha çok enformel sektörlerde ucuz işgücü olarak çalışmak zorunda kalması, erken yaş evlilikleri gibi süreçler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, feminizm, kadının hep ikinci planda kalan, edilgen, güçsüz ve eksik kabul edilmesine karşı çıkar. Kadın kimliği, kadın erkek ikili karşılığında hep olumsuz taraf olduğu için toplumun kadınlardan beklentileri de kadınlara öngörülen roller çerçevesinde olmuştur. Bu tür bir tartışma zemininin oluşmasında şüphesiz toplumun kadını nasıl tanımladığı gerçeği yatmaktadır (Aktaş, 2013: 70).

Ev hizmeti piyasadan alındığında değeri varken, evli kadın tarafından üretildiğinde değeri yoktur (Delphy, 1999: 83). Ücret karşılığı bir işte çalışsın ya da çalışmasın tüm kadınların ev içi iş yükleri ise görünmeyen emek olarak isimlendirilmektedir. Kadınlar, evde çocukların bakımına ve ev içi sorumluluklara yönelik görevleri kendi doğal görevleri olarak algıladıkları için erkeklere göre kendilerini daha değersiz ve önemsiz görmektedirler. Bu anlayış erkekler tarafından da onaylanarak devam ettikçe aile içi eşitsiz ilişkiler yeniden üretilerek bir sonraki kuşağa aktarılmaktadır. Dolayısıyla kadın ve erkek arasında erkek bakış açısına göre belirlenmiş olan aile içi ilişkiler ile ev işleri ve çocuk bakımına ilişkin geleneksel işbölümüne dayalı olarak tanımlanmış kadın-erkek rolleri ailede kız ve erkek çocuklarının cinsiyetçi rollerle yetişmesi sonucunu doğurmuştur. Bir başka ifadeyle geleneksel ailede önce babasının ve erkek kardeşlerinin egemenlik ve baskısı altında toplumsallaşan kadın, böylesi bir var olmayı evlendiğinde kocası ile olan ilişkilerinde de sürdürmektedir. Kadın ya birinin kızı ya da karısıdır; tek başına var olması neredeyse mümkün değildir. Bu bağımlılık ilişkisi kız çocuğa çok küçük yaşlardan

başlayarak benimsetilirken, “bağımsız” erkek çocuk ileride evinin ekonomik yükümlülüğünü ve genel sorumluluğunu tek başına yerine getirmeye yönlendirilecek şekilde koşullandırılır (Tolan, 1991: 208-214).

Feminist teoride *ev işi* ve *ev içi emeği* önemli araştırma konularından biridir. İş, karşılığı ödensin ya da ödenmesin amacı insan ihtiyaçlarını gidermek olan mal ve hizmetlerin üretiminde zihinsel ve fiziksel çaba harcanmasını gerektiren bazı eylemlerin yapılmasıdır. Genellikle karşılığı ödenen ücretli işlerin erkeğe ait olduğu, ev işleri, evde çocuk ve hasta bakımı, gönüllü hizmetler gibi karşılığı ödenmeyen işlerin ise kadınlara ait olduğu görülmektedir (Başak, Kınır ve Yaşar, 2013: 20).

Ataerkil toplumun geleneksel değerleri modern toplumsal yapıda da önemli ölçüde varlığını devam ettirdiğinden kadın için iyi bir eş, iyi bir anne olmak önem taşımakta ve böylece kadın için çifte sömürü veya çifte egemenlik koşulları yaratılmaktadır. Dolayısıyla kadın üzerinde baba ve koca iktidarının yanı sıra, ataerkil toplum değerleri de egemenlik ve baskı aracı olabilmektedir. Kadınlar için gerçekleştirilecek köklü değişim ve dönüşüm için önce hane/ev içinden başlamak gerekir. Çünkü ev, kadınlara özgü olduğu düşünülen “fedakar ve sadakatli olma” gibi değerlerin üretildiği ve yüceltildiği bir alan olduğu için mevcut bakış açısında bir dönüşümün de başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Aktaş, 2013: 54-61).

Modern toplumda kadınların istihdama katılımlarının artması ile kamusal alandaki rollerin dönüşümü kısmen ve daha hızlı gerçekleşmiştir. Ancak özel alandaki geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin değişimi daha yavaş gerçekleşmektedir. Özel alandaki toplumsal cinsiyet rollerinin devamı sonucu hane içerisindeki ücretlendirilmemiş aile içi iş yükü, kadın üzerinde kalmaya devam etmiş ve kadınlar ev işleri ve evdeki bakım hizmetlerinde erkeklerden çok daha fazla sorumluluğa sahip olmuşlardır. Böylece, çiftler arasında ikinci vardiya kadına yönelik ortaya çıkmıştır. İkinci vardiya, formel sektördeki ücretlendirilmiş emeğe ek olarak hane içerisinde ortaya konulan ücretlendirilmemiş emeğe yönelik kullanılan ve para kazanmak için çalışan kadın ve erkeklerin evdeki iş yükünü tanımlayan bir kavramdır. Sosyalist feminist literatürde çifte yük kavramıyla ifade edilmektedir (Başak, Kınır ve Yaşar, 2013: 19).

Feminist teorilerin hemen hepsinde kadına ilişkin sosyal, kültürel ve siyasal anlamda yapılan vurgu iki kilit kavram üzerinde odaklanmaktadır: Bunlardan biri “ataerkillik”tir. Bu bağlamda feministler, ataerkil sisteme ve erkek egemenliğine karşı bir duruş sergilemişlerdir. Feministler, kapitalist ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkan metalaşma sürecinin ataerkil düzeni yeniden ürettiğini savunmaktadır. Kadının metalaştırılmasına farklı bir yaklaşım geliştiren feministler, ataerkil kültürün kadın cinselliğine yüklediği anlamları eleştirerek ancak feminist bir yöntemle kadınların kültür içerisindeki konumlarının dönüştürülebileceğine işaret etmektedir. İkinci kilit kavram ise “kültür” kavramıdır. Feministler “kültür”ün kadınlar için taşıdığı birbiriyle uyuşmayan anlamları irdelemişlerdir, çünkü “kültür” kadınlar için hem ayrımcılık hem de güçlenme kaynağıdır (Kırca, 2001: 28).

Cinslerarası ilişkilerde, kadınlar seyrek olarak kültürel anlamları şekillendirecek bir iktidar konumunda yer alırlar Buna karşılık, ataerkil kültüre boyun eğme biçimlerinin yanı sıra meydan okuma stratejilerini de barındıran bir “kadın kültürü”nden söz edilebilir. Kadınların hayatlarında erkeklerin tahakkümü vardır, fakat bu alanlarda kadınlar pasif kurbanlar değildir. Deniz Kandiyoti (2013: 114)’nin ‘ataerkil pazarlık’ kavramı bu durumu açıklamada yardımcı olabilir. Farklı kültürler, kadınlara farklı iktidar imkanları sunarlar. Örneğin, yeni gelinliğinde ezilen bir kadın için bu durumu çekilir kılan vaat; kendisinin de bir gelin sahibi olup iktidarı deneyimleyebileceğidir. Ataerki rızayı üretmek için kadınlara belli pazarlık alanları yaratmakta ve kadınlar mutlak ve pasif kurbanlar olarak görülmek yerine, erkekleri de baskı altına alan bu mekanizma içinde sınırları belli kazanımlar sağlayacak aktif özneler olarak üzerlerindeki kısıtlamalar içinde stratejiler yürütmenin yollarını aramaktadırlar.

3. BÖLÜM

KIRSAL TOPLUMSAL YAPIDA KADIN VE DEĞİŞİMİ

3.1. Kırsal Alan

Nüfus yoğunluğunun az olduğu, ekonominin genel olarak tarıma dayandığı ve sosyal imkanların yeterince gelişmemiş olduğu kent dışı alanlar kırsal alan genel kavramı altında kabul edilip incelenmektedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014: 109). Kırsal alan kavramı için AB düzeyinde bir tanım yapılmamıştır. Türk Dil Kurumu (TDK) kırsal kavramını, “az insanın barındığı, daha çok kır durumunda olan yer” olarak tanımlamıştır (TDK, 1998: 1302). İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD) çalışmalarına bakacak olursak Teşkilat 1990’lı yıllardan itibaren kırsal kalkınmayı yeniden tanımlama girişimleri başlatmıştır. Yeni tanıma göre OECD kırsal alanları üç kategoride toplamaktadır (Esen, 2013: 108):

- Kırsallığı Baskın Bölgeler: nüfusunun yarısından fazlası kırsal yerleşimlerde yaşayan,
- Önemli Ölçüde Kırsal Bölgeler: nüfusunun yüzde 15-50 arasındaki kısmı kırsal yerleşimlerde yaşayan,
- Kentselliği Baskın Bölgeler: nüfusunun yüzde 15’den azı kırsal yerleşimlerde yaşayan

OECD’nin kırsal alan tanımı Avrupa Birliği (AB) metinlerinde de yer almaktadır. AB, kırsal bölgeleri karakterize etmede nüfus yoğunluğu, nüfus gelişmesi ve nüfusun yapısı gibi ek faktörleri dikkate almaktadır. Örneğin nüfus yoğunluğu bağlamında kentsel alan olarak geçen bölgeler kilometrekare başına 150-500 kişi arasında değişmektedir. Bu sayının altında kalan bölgeler ise kırsal alan olarak kabul edilmektedir (Ibid, 2007: 3-4).

Kır kavramı kasaba, köy, köy altı yerleşim birimleri gibi kent dışı yerleşim birimleri ve toplulukları kapsayan oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır. Kır ya da kırsal kesim çok genel hatlarıyla, “kent dışı bir mekanda varlığını sürdüren ve kente oranla daha sınırlı sayıda nüfusu bünyesinde barındıran, sosyal-ekonomik ve kültürel yönleriyle de kentlerden farklılık gösteren sosyal ve fiziki çevrelerin oluşturduğu toplumsal yerleşmeler” şeklinde tanımlanabilir (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı 2005).

Kırsal alan tanımı köy tanımına göre daha genel bir kavramdır ve köy kavramını da içermektedir. Kırsal alan yerleşmelerini köy ve köy altı yerleşmeleri olmak üzere iki gruba ayırarak incelemek mümkündür. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), yerleşim yerlerini ayırırken iki farklı sınıflamada bulunmaktadır. Birincisi “şehir-köy” şeklinde yapılan sınıflama, diğeri ise “şehir-kırsal” biçimindeki sınıflamadır. “Köy” tanımı içerisinde, köylerle beraber kasabalar da yer almaktadır. Bu sınıflama idari ve hukuki bir sınıflamadır. İkinci sınıflama ise, nüfus hacmine göre yapılmaktadır. Nüfusu 20.001 altında olan yerleşim yerleri “kırsal” olarak değerlendirilir. Ancak TÜİK, yetersiz ve tam tanımlayıcı olmayan bu sınıflamalardaki boşlukları gidermek için yerleşim yerlerini “gelişmişlik” derecesine göre sıralamaktadır. Bunu yaparken, daha çok su şebekesinin varlığı, tuvaletin niteliği, konutun özellikleri gibi altyapı hizmetleri ile bebek ölüm oranı, doğum hızı, eğitim durumu gibi sağlık ve sosyal göstergelerden hareketle kategorilere ayırmaktadır (Orçan, 2008: 30). Yönetici kadronun köye bakışını yansıtan bir belge olarak önemli olan 1924 tarihli “Köy Kanunu”nun 1. ve 2. maddeleri köyü şöyle tanımlamaktadır:

- Nüfusu 2 binden aşağı yuurlara “Köy”...denir.
- Cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ, bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler (Çağlar, 1986: 20).

Yerleşme birimlerinin farklılığı iktisadi, demografik, morfolojik nedenlere bağlıdır. Köyün “nüfusu 2000’den az olan yerler” şeklinde daha çok idari açıdan tanımlanması ve kentten farklılığının bu yönde ortaya konulması idari açıdan anlamlı olsa da, sosyolojik açıdan pek kullanışlı değildir. Bu yüzden köyün morfolojik ve işlevsel tanımları yapılmıştır. Boran tamamen işlevsel bir tanımlama yapmıştır, “köy, geçimi başlıca iktisadi dayanağı, zirai istihsal olan topluluktur; şehrin geçimi, iktisadi dayanağı, ziraatten gayri istihsal ve iktisadi faaliyetlerdir.” Tütengil (1984: 142) “az çok kapalı, iş bölümü ve katmanlaşma yönünden yeterince farklılaşmamış, aynı cinste birincil bir ilişki ve yaygın denetim sistemine sahip topluluktur.” Kıray (1982a: 169) “köyler toplumsal konumu ve yaşam kalitesinin aynı olduğu, homojen ve herkesin birbirine benzeyen, sakin ve düzenli bir toplumsal yaşam sürdüren” birimler olarak ele alır.

Türkiye nüfusunun yaklaşık üçte bire yakını kırsal alanlarda yaşamaktadır. Bu sebeple Türk toplumu açısından, köy ve köylülük olguları çok önemlidir. Ozankaya köyü şöyle

tanımlar: “Köy toplulukları genelde tarımla uğraşan, içinde buldukları toplum bütünüyle ortak çıkarları az olan, sınırlı ölçüde örgütlenmiş bulunan, birbirleri karşısında da güçlü özerklik eğilimleri gösteren; toplumsal çevreden çok doğal çevreyle yoğun ilişkilerde bulunan, birkaç düzine ile birkaç yüz arasında değişen sayıda hanelerden kurulu, belli ve özenle korunan sınırları bulunan topluluklardır” (Ozankaya, 1987: 219).

Geray ise köy yerleşmelerini “...iş bölümünün gelişmediği, ekonomisi tarıma dayalı, geniş aile türünün, yüzyüze komşuluk ilişkilerinin var olduğu, bu açıdan kentsel topluluklarından ayrılan toplulukların yaşadıkları yerleşmeler...” şeklinde tanımlamıştır (Geray, 1974: 59).

Özellikle son yıllarda kalkınma politikalarına, mali desteklere ve küresel boyutta stratejik kararlara da konu olan kırsal alan kavramı, birçok faktörü aynı anda içinde barındırması nedeniyle kurumdan kuruma, bölgeden-bölgeye veya ülkeden-ülkeye farklılaşabilmektedir. Bazı durumlarda “kırsal yerleşim” veya “köy” ile de eş anlamda kullanılan kırsal alan kavramı, tarım toplumunun sanayi toplumuna evrimi süreçleriyle de belirlenmektedir. Böyle yoğun bir değişime maruz kalan bu kavram, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda tanımlanırken, kırsal alanın birtakım nesnel özellikleri baz alınmıştır. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2000 b):

- Yaşam ortamı ve ekonomik aktiviteler önemli ölçüde doğal üretim kaynaklarının kullanım ve değerlendirilmesine bağlıdır.
- Ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme süreci görece olarak yavaştır.
- Teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansımaları kente kıyasla gecikmeli olarak gerçekleşmektedir.
- Gelenek ve göreneklerin yaşam biçimini ve kurallarını etkileme gücü fazladır.
- Tüketim kalıpları görece gelenekseldir.
- İnsan ilişkilerinde yüz yüzelik yaygındır.

Kır ve kent ayrımına esas teşkil eden 20 bin nüfus eşiği baz alındığında; Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre nüfusun; 2008 yılında %36’sı, 2009’da %29,9’u, 2010’da %29’u ve 2011 yılında ise %32’si kırsal alanda yaşamaktadır (TÜİK, 2008; TÜİK, 2011; TÜİK, 2012). Türkiye’nin toplam nüfusu 2012 yılı sonu itibariyle 75

627 384'tür. Nüfusun %77'si kentsel, %23'ü ise kırsal alanlarda yaşamaktadır (TÜİK, 2012).

Türkiye'deki kırsal/kentsel ayrımı iktisadi faaliyetin niteliği, iş bölümü ve dayanışma biçimleri, sosyal örgütler, toplumun bir minyatürü olan ailenin yapısı ve işleyişi, dünya görüşü açılarından değişik iki toplum yapısını ortaya koymaktadır. Tarımsal faaliyetlerin ağırlığını koruduğu kırsal alanlarda mekanik iş bölümü ve cemaat ruhunun canlı tuttuğu bir dayanışma ve sosyal örgütler, ailenin geniş ölçüde etkilediği gelenekçi bir dünya görüşü karşımıza çıkmaktadır. Kentsel alanlarda ise sanayi ve hizmetler ağırlık kazanmakta, organik iş bölümü ve sosyal örgütlemeye dayalı dayanışma biçimleri aileyi arka plana iterek yenilikçi dünya görüşünü beslemektedir (Tütengil, 1975: 9).

Köyde sıkı ve devamlı bir sosyal kontrol vardır. Çünkü herkes birbirini tanır ve köylünün komşusu aynı zamanda onun polisidir de. Köylünün kendine mahsus bir şeref telakkisi vardır ve tavriharekatında hürmetkar ve vakurdur. Nazariyatçılar köyün fakirliğinin ve geriliğinin kaldırılmasını, fakat Türkiye'nin en büyük kuvvet kaynağı olan köyün muhafaza edilmesini tavsiye etmektedir (Helling, 1956: 108).

3.2. Kırsal Toplum

İnsan yalnız yaşayabilen, yani tek başına yaşamını sürdüren bir varlık değildir, doğduğu andan itibaren kendisini topluluk içinde bulur. Kısaca, insanların bir arada yaşamalarından doğan topluluklara "toplum" adı verilir. Toplum; insanı insan yapan, inandığı değerleri belirleyen, davranış ve düşüncesini etkileyen bir gerçekliktir. Yanı sıra, içinde otoriteyi, yardımlaşmayı saklayan, grupları oluşturan, insanların davranış ve özgürlüklerini denetleyen bir kurallar bütünüdür (Gökçe, 1996: 296).

Kırsal alanda yerleşmiş, kendilerine özgü sosyal, ekonomik, kültürel özellikleri ve eğilimleri olan, gündelik gereksinimlerini birbirlerine bağlı bir ilişkiler sistemi ile gidermeye çalışan ve büyük ölçüde kendi kendine yeterli insan topluluğudur (Gülçubuk, 1997: 2).

Sosyolojik bağlamda kır ve kent ayrımını kapsamlı bir biçimde ele alan ilk düşünürlerden biri İbn Haldun'dur. Kır için "bedevi umran", kent için de "hadari umran" terimini

kullanmıştır. Bedevi, “çölde yaşayan, göçebe” demektir. İbn Haldun’da bedevilik, toplumların ilk aşamasıdır. Bedevilik, doğaya uyum sağlamış, göçebe, asabiyet bağının güçlü olduğu, sınıfsal hiyerarşinin henüz gelişmediği toplumu tanımlamaktadır. Bu toplumun yönetimi, meşruiyetini ortak değerlerden alan ve yalnızca liyakatle sınırlı olan riyasete dayanır, insanları özgürdür. Bedevîlik göçebeliliğin yanında, köy ve kırdaki yaşayan, durağan ve gelişmemiş bir ekonomiye sahip yerleşik toplulukları ifade etmektedir (Haldun, 1997: 135-148). Bu ayrımı yaparken, yerleşim yerinin özellikleri, üretim tarzı, sosyo ekonomik ve kültürel yaşam, insan ilişkileri gibi temel ölçütleri kullanmıştır.

Ziya Gökalp de köyleri toplumsal açıdan “Ahali” ve “Ağa” köyleri olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ağa köylerinde ağanın feodal bir sömürsünden bahsetmektedir. Ahali köylerinde ise toprak mülkiyeti belirli bir kişinin (ağanın) denetiminden çıkarak köylüler arasında dağılmıştır. Mülk köylülerindir (Tezcan, 1970: 162).

Köyün kapalı bir topluluk olarak bütün özelliklerini “cemaat” kavramını kullanarak bugün bile geçerli olarak saptaması açısından Tönnies oldukça önemlidir (Tezcan, 1970: 160). “Cemaat ve Cemiyet” isimli yapıtında toplumsal yaşantıyı iki ana gruba ayırmaktadır. Yalnız yapı itibarıyla yani toplumsal oluşum olarak değil aynı zamanda psikolojik olarak toplumsal yaşantının iki ana teşekkülünü ayırmaktadır. Sadece biçim itibarıyla değil, onlarla birlikte işe katılan ruhi bakımdan da ayırır. Örneğin, bütün üyelerinin duygularıyla uyuma esasına dayanan aile topluluğu bir “cemaat”tir. “Cemiyet” kavramı ile de şehir toplumunu kastetmektedir. Cemaatte umum için geçerli ve zorunlu olan bir örf, adet ve ahlak normlarıyla tanzim edilen bir hayat tarzı yaşayan köy topluluğu, bütün hemşehreleri müşterek inanç gibi iç bağlarla ortak hayata tam bağlılık gösteren yerlerdeki şehir topluluğu cemaattir. Cemaat iradesine “Mahiyet” iradesi demektir. Birey umurun isteğine karşı koyamamakta, aykırı bir karar verememektedir. Burada etkin olan irade, birçok olanaklardan birini seçerek rasyonel bir biçimde karar verememekte, daha ziyade sabit bir hat üzerinde hareket etmektedir. Amaç ve hedefi sürekli olarak muayyendir (Freyer, 1960: 192-194).

C. H. Cooley de asli (birincil) ve tali (ikincil) gruplar ayrımını yapmıştır. Üyelerinin sayısının az olması, biz duygusuna sahip olmaları, üyelerin maddi ve manevi açıdan birbirine çok yakın olması birincil grubun en belirgin özellikleri arasında yer almaktadır.

Bu iki grup tipi sadece sınırlı kısmi gruplar hakkında kullanılmayıp, geniş ve kapsamsal toplumların karakter özelliklerini belirtmek (Topçuoğlu, 1963: 68) için de kullanılır.

Sanayileşmiş toplumdaki tarımsal yapı ile sanayileşme öncesi toplumdaki tarımsal yapı M. Kıray'ın belirttiği gibi “tepeden tırnağa” farklıdır. Sanayileşme öncesi toplumların en önemli unsuru “topraktır”. Temel üretken kaynağın, toprak ve toprağı işleyenlerin oluşturduğu toplum, sanayi devriminden önceki birinci büyük dipten doruğa değişimin ürünüdür. İnsanlar gıda toplayıcılıktan, gıda üretimine geçmekle beraber, gıda üretiminde aynı zamanda, kendi tüketeceklerinden daha fazla üretmeye başlamış, buna bağlı olarak da “en büyük maddi ve zihinsel iş bölümü kent ile kıyın ayrılmasına” neden olmuştur. Farklılaşmanın temelinde ise “nüfusun ilk kez olarak iki büyük sınıf halinde bölünmesi, doğrudan iş bölümüne ve üretim araçlarına dayanan bölünme burada ortaya çıkmıştır” (Marx-Engels, 1976: 67-76).

Durkheim ise mekanik ve organik toplum tiplerinden hareketle anomi kavramını kullanır. Anomi, farklı yerlerden göç eden ve farklı alışkanlıkları olan birey, aile ve toplulukların, organik toplumların vazgeçilmez barınağı olan kent merkezlerinde karşılaştıkları sorunları ve bunalımları tanımlayan bir kavramdır. Gel-gitlerin yaşandığı bir süreçtir. Marx ile Durkheim'in ortak özellikleri, her ikisinin de kapitalistleşme ya da modernleşme sonucu toplumda ortaya çıkan sorunları kavramlaştırmalarıdır. Dolayısı ile kıy ve kenti birbirinden ayırmanın bir başka ölçütü, insanların yaşadıkları sorunların niteliği ve bunlara verilen tepkilerin şeklidir (Orçan, 2008: 14).

Mekansal olarak köyün tanımı yapılırken, köylülük sorununun da tanımlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Shanin, köylülüğün çok çeşitli yönleriyle tanımlanabileceğini vurguladıktan sonra bu tanımların dört başlık altında ele alınabileceğini belirtir (Ercem, 1984:151).

1. Köy aile işletmesi, çok taraflı sosyal organizasyonun temel ünitesidir. Aile, topraktan işini sağlar. Toprak ailenin tüketim ihtiyacını sağlar. Ekonomik eylemler aile ilişkileriyle sıkı ilişki içindedir. Para ile ifade edilen kar etme motivasyonu nadiren açıkça ifade edilir.
2. Geçimin esas aracı olarak araziyi işleme, doğrudan doğruya tüketim ihtiyaçlarının önemli bir kısmını teşkil eder. Geleneksel tarım, nisbeten basit seviyede

ihhtislaşmadan müteşekkil özel eğitimi ve öğretilmesi aile içinde cereyan eden birtakım meslekleri kapsar.

3. Küçük cemaatlerin hayat tarzlarıyla, spesifik geleneksel kültür ilişkilidir.
4. Baskı gören grup olma, yahut dışarıdakilerin köylüye hakim olma durumu.

Redfield, köylülerin temel özelliklerini şöyle sıralamıştır (Redfield, 1963: 4).

- Dar bir saha üzerinde devamlı ilişkilerde bulunma,
- Sosyal ilişkileri kuran bireylerin küçük grup teşkil etmeleri,
- Muhafazakar ve homojen olmaları,
- İktisadi açıdan içe kapanık bir yapı oluşturmaları

Kırsalda mesleki çeşitlilik sınırlıdır, işlerde uzmanlaşma ve profesyonellik pek yoktur, tabakalar arasında geçişler olanaklar yeterli olmadığından kente göre daha zordur. Bu nedenle sınıflar arasında dikey hareketlerden ziyade yatay hareketlilik kısmi olarak görülür. Üretim tarzı geleneksel üretim tarzı olan, tarım ve hayvancılığa dayanır. Doğum hızı ve hane başına düşen çocuk sayısı kente göre daha fazladır. İnsanlar arası ilişkilerde genelde birincil ilişkiler daha çok geçerlidir. Cinsiyetler arasındaki ilişkiler, yakınlık derecesine göre değişmekte, kendi grubundan ya da yakınlarından olmayanlara karşı kente göre daha mesafeli davranılmaktadır. Cemaat bilinci vardır (Orçan, 2008: 17).

Genel anlamda kır-kent ayrımı insan coğrafyasının, iktisadi faaliyetler, sosyal formasyon (toplum temelli ilişkiler), kültürel değerlerin biçimi ve içeriği açısından farklılaşmasını ifade etmektedir. Kırsal alanda iş gücü çeşidinin çoğunlukla tarıma dayalı olması, gelirin kararsız oluşu ekonomik düzeni etkilemekte başka bir deyişle ekonomik bir kararsızlık doğurmaktadır. Bu durum; yaşama koşulları, oturlan yer, kullanılan eşya, beslenme ve giyim alışkanlıklarını etkilediği ölçüde, toplumsal değerlerle ilgili tutum ve davranışları da etkilemektedir (Kentleşme Şurası, 2009: 14). Genellikle köy toplumunda öğrenim olanaklarının sınırlı oluşu, tarımsal gelirlerin yetersizliği, aşırı nüfus artışı gibi nedenlerle köylü nüfusunun çoğunluğu alt tabakayı oluşturmaktadır (Kurtkan, 1969: 175-179).

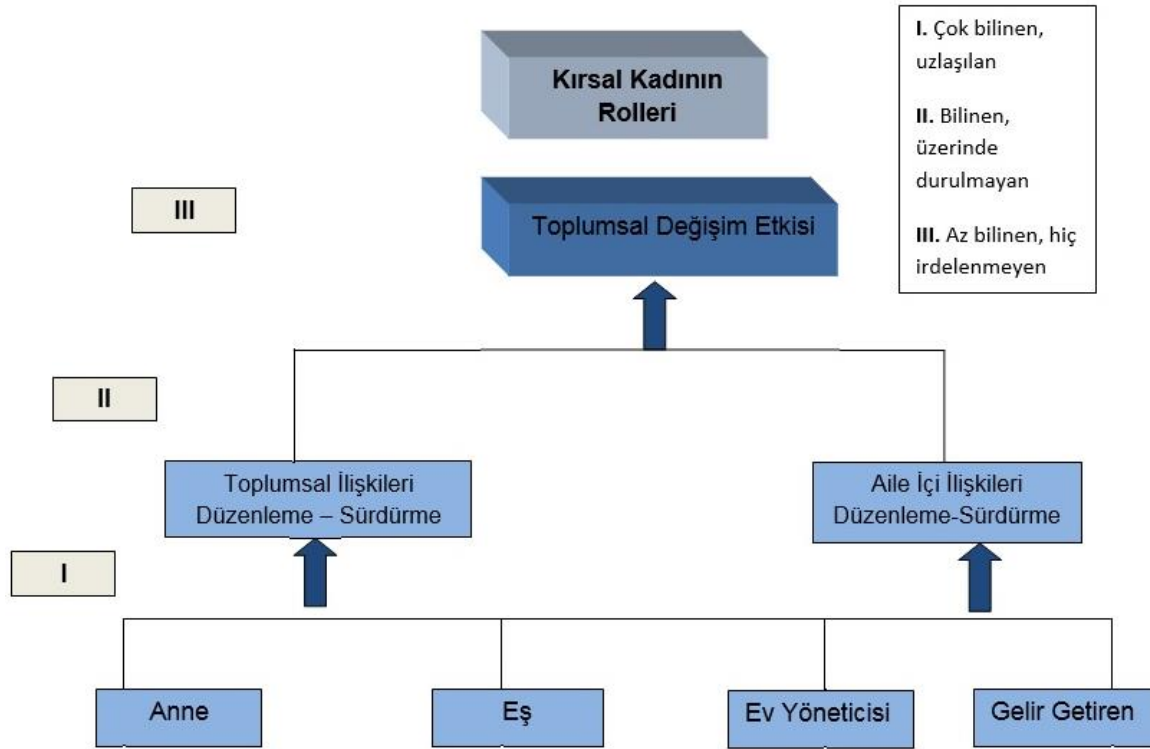
Şehirle köy arasındaki fark, yalnız bir büyüklük farkı değildir. Yani şehir, sadece “büyük bir köy” olamaz. Şehir sosyolojisinin tetkiki, mesleklerin ve münasebetlerde mantığın en büyük rol oynadığı şehirlerle insan münasebetlerinin sadece an’ane ve akrabalıkla tayin

olduğu şehir-dışı bölgeler arasında sosyal teşkilat bakımından esaslı bir farkın mevcudiyetini göstermektedir. Mesela, köyde yaşayan bir adam komşularını tanır ve onların karakterlerini, sevdikleri, hoşlanmadıkları şeyleri, dertlerini, bütün hayatlarını yakinen bilir. Halbuki bir şehirli komşularının çok azını, bunların da çoğunu çok sathi olarak ve iş dolayısıyla tanır. Şehirlinin dünyası köylününki gibi muayyen fertlerle değil, fakat günlük hayatında muayyen roller oynayan berber, polis, garson ve vekil gibi muhtelif kimselerle doludur (Helling, 1956: 22).

Kırsal bölgede aile ve akrabalık bağları önemli, dayanışma duygusu kuvvetli, sosyal kontrol mekanizması etkilidir. Gelenek, görenek, adet, değer ve normlara göre tutum ve davranışların biçimlendirilmesi söz konusudur. Kır-kent yaşantı farkları, tarımsal, sanayi ve sanayi ötesi ekonomi ve toplum yapıları çok farklı hayat koşullarının ortaya çıkmasında ve bunların içerisinde de kadın ve erkeklerin farklı toplumsal cinsiyet rolleri geliştirmesine neden olmaktadır.

3.3. Kırsal Kadın

Kırsalda kadın denildiğinde sadece çiftçi veya tarımla uğraşan kadınlar anlaşılmalıdır. Bu terim, kırsalda yaşayan tüm kadınları kapsamaktadır. Buna tarım dışında çalışan kadınlar da dahildir (Esen, 2013: 118). Kırsalda hiyerarşi, yaş ve cinsiyet değişkenlerine bağlı olarak kurulmuş, geleneksel aile yapısı hakimdir. Türkiye’de kırsal kesimde yaşayan kadın, gerek geleneksel yapısı, gerekse de uğraşı biçiminin farklılığı nedeniyle, şehirde yaşayan Türk kadınından ayrı olarak ele alınıp incelenmek zorundadır. Türkiye’de kentli kadınların aksine kırsal kesimdeki kadınların büyük çoğunluğu aktif nüfus içerisinde, yani çalışan ve üreten insanlar arasında yer almaktadır. Türkiye’de kırsal alandaki kadın için üretim ve ev işleri bir arada yürümektedir.

Şekil 3.1. Kırsal Kadının Rollerini (Dehlot, 1990, Akt. Hablemitoğlu, 1996: 5)

2011-2013 yılları arasında kırdan kente göçün de etkisiyle kırdaki nüfusa bağlı olarak kadın nüfus oranı %23,3'den % 8,6'ya düşmüştür. Bu oranların içinde yer alan tarımda gezici ve geçici olarak çalışan kadın işçilerin, gerek sayıları yönünden gerekse de ekonomik yaşama sağladıkları katkılarını koşut bir biçimde önemsendikleri söylenemez.

Çizelge 3.1. Türkiye'de Cinsiyete Göre Kır-kent Nüfusu ve Cinsiyet Oranı

Kır Nüfusu % (2011)			Kır Nüfusu % (2012)			Kır Nüfusu % (2013)		
Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
23,3	23,1	23,2	22,8	22,7	22,7	8,6	8,7	8,7

(TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2013)

Üretim kadınının, geleneksel ev kadını rolüne ek olarak taşıdığı, kadınlık görevine özgü bir rol olarak algılanmaktadır. Üretime katkıda bulunması evlilikteki geleneksel bakış açısını değiştirmemekte ve eşitlikçi bir statü sunmamaktadır. Tarımdaki kadınlar, üretim faaliyetlerinin büyük bölümünü, küçük aile işletmelerinde ücretsiz aile iş gücü olarak yerine getirmektedir. Aile iş gücü özelliğine uygun olarak kadın, çalışmaları karşılığında iş gücüne ya doğrudan katılır veya ücretli olarak başka işletmelerde çalıştığı zaman, çalışmasının karşılığını alır ve bunu genelde ailenin reisi olan erkeğe verir. Kadının bu çerçevede yaptığı işlerin büyük bölümü, kadının geleneksel rol ve görevleri gereğince

yerine getirilmesi zorunlu görülen faaliyetler olarak değerlendirilmektedir (Canel, 2007: 107). Tarımla uğraşan ailelerde yapılacak işler konusunda erkek ve kadın açısından geleneklere dayalı bir iş bölümü vardır. Kadının hangi işleri yapacağı ve ne zaman yapacağı genellikle belirlenmiştir.

Yerleşim yerlerine göre kadın tiplemesinin genel olarak iki şekilde yapıldığı görülmektedir. Birincisi kırsal ve kent kadını şeklindedir. İkincisi de köylü kadın, kasabalı kadın, gecekondu kadın, kentli kadın ve metropol kadını şeklinde genel ayırmada yer alan her grubun mikro düzeyde detaylandırılmasıyla oluşturulan beşli kadın tiplemesidir. Bu gruplandırmadaki tiplerden ilk ikisi kırsalda, son üçü ise kentsel mekanlarda yaşarlar (Gökçe,1996: 183). Beşli kadın tiplemesinden araştırmanın örneklemini oluşturması sebebiyle; kırsalda yaşayan köylü ve kasabalı kadının özelliklerine değinilecektir.

3.3.1. Köy Kadını

Kadın tipleri arasında en eski geçmişe sahip ilk kadın tipini temsil eder. Hayatın en basit ve yalın zamanlarında ve mekanlarında biçimlenen, daha çok kendi sınırları içinde etkilenen ve etkileyen, yakın dönemlere kadar daha çok çevresiyle sınırlı ölçüde ilişki kurabilen bir kadındır. Gelenek ve göreneklerin hakim olduğu, henüz tam parasallaşmamış bir hayatın hüküm sürdüğü bir ortamın şekillendirdiği kadındır. Çoğunlukla gündelik hayatı idame ettirecek ve günü kurtaracak kadar eğitime katılırlar. İşlerinde uzmanlaşma pek yoktur. Köydeki ailelerde ev içi ve ev dışı iş paylaşımı olsa da, kadınlar her işe koşabilir. Bu nedenle de köy kadınının yükü ağırdır. En önemli avantajı, mekanın vermiş olduğu bir rahatlık içinde bunları yapmalarındır. İnsan ilişkileri bakımından, İbn Haldun'un söylediği gibi, samimi ilişkilerin ve katı tutumların olduğu mekanın kadınlarıdır (Orçan, 2008: 24).

Köy topluluklarında gelenekler önemli rol oynamaktadır. Gelenekler, kadın emeğini koca, çocuklar ve akrabalar gibi aile çevresi mensuplarının hizmetine tahsis etmiştir. Köylerde kadınlar hem üretime katılmasına, hem de ailesel görevlerini yerine getirmesine rağmen erkekten aşağı bir varlık olarak görülmektedir.

3.3.2. Kasaba Kadını

Kırsal kadının ikinci tipi olan kasaba kadınları, nüfus yoğunluğu bakımından köy kadınlarının yaşadığı mekanlara göre daha büyük yerleşim yerlerinde yaşayan kadınlardır. Nüfusun büyük olduğu yerler, çoğu zaman küçük yerlere göre daha avantajlı bir durumdadır. Örneğin eğitim, alışveriş ve mesleki kurslar gibi olanaklardan köy kadınlarına göre daha fazla yararlanabilirler. Kasabalı kadın, köy kadınından daha fazla kentle iletişim içindedirler. İş yükleri onlar kadar olmasa da, kentli kadınlara göre daha fazla ve çeşitlidir. Toplumsal kontrol köyde olduğu gibi kasabada da sıkıdır. Akriba ilişkileri de köy kadınlarındaki kadar olmasa da yoğundur. Fakat özellikle her iki kadın tipinde genç kuşaklarda kente özentisi vardır (Orçan, 2008: 25).

Kırsal kesimdeki mevcut iş gücünün büyük çoğunluğunu oluşturan kadınların tarımsal faaliyete katılımı, erkeklerin yanında ek iş gücü gibi değerlendirilmekte ve kadınların ev işlerinin bir uzantısı olarak düşünülmektedir. Kırsal kadınlar eğitim, istihdam gibi temel göstergeler açısından istenilen düzeyde olmadığı gibi geleneksel ataerkil aile yapısından kaynaklanan sorunlarla iç içe yaşamaktadır.

3.4. Kırsal Toplumsal Yapıda Değişme

Toplumsal değişme, bir bütün olan toplumun, kendisini tanımlayan temel özelliklerinden zaman içinde nicelik ve nitelik farklılaşmasıdır (Ercan, 2011: 47). Değişme kuramcılarının savunduğu “varolmanın önkoşulu değişmedir” olgusu kırsal kesimde de görülmektedir ancak değişimin biçimini, hızını ve yönünü saptamak, az değişen ya da değişme yok gibi görünen topluluklarda daha zor olmaktadır (Balaman, 1984: 192).

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar kırsal alanda sosyal değişmeler iki önemli safhadan geçerek gerçekleşmiştir. Birinci safha 1923–1940 yılları arasındaki dönem, ikinci safha ise 1950 ve sonrası dönem şeklinde tasnif edilebilir. Birinci safha Cumhuriyetin ilanından 1930’ların sonuna kadar uzanmaktadır. Bu dönemde uygulanan önemli projeler; makineleşme, köy toplulaştırılması ve toprak reformu olarak sıralanabilir (Yaşa, 1980: 684).

İkinci dönem, 1940'lı yılların sonunda, 1950'lerin başında başlar. Bu dönem, Türk toplumunun modernleşmesi için yapılan çalışmaların yoğun olduğu bir dönemdir. 1946'da çok partili hayata geçilmesi ve yeni orta sınıfların artan nüfusu ile birlikte, Türkiye'nin kamu ekonomisinin büyük ölçüde nitelik değiştirmiş olduğu görülmektedir. Devletçilik yerine özel girişim destek görmeye başlamıştır. Bunun sonucunda yeni teknolojilerin uygulanmasına geçilmiş, tarımın makineleşmesinin sonucunda köyden kente göç hızlanmış, kırsal kesimde kapalı ekonomiden pazar ekonomisine geçilmiş, iç göç, hızlı kentleşme ve dengesiz endüstrileşme baş göstermiştir. 1950'lerde toprak bölünmesi ile birlikte ortaklığın kaybolması, büyük arazi sahipliğinin ortadan kalkması (Keleş ve Türkay, 1962: 27) küçük köylü mülkiyetinin Türk tarımına yerleşmesine neden olmuş ve bu tarihten sonra köyler tek çizgi üzerinde değil en az dört dönüşüm yolu üzerinde değişmiştir (Keyder, 1983a: 130-145, 1983b: 34-49, 1983c: 221-275):

1. Geçimlik üretim yapılan ve giderek kente ve yurtdışına göç yoluyla terk edilen köy;
2. Ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirerek varlığını sürdüren küçük topraklı ticarileşmiş köy;
3. Orta büyüklükteki topraklarda modern araçlar ve aile emeği kullanarak birikim yapan köy;
4. Kapitalist çiftliklerin hakim olduğu köy.

Keyder'e göre, dördüncü köy dönüşüm tipi olan kapitalist köy, tarihsel olarak özgül bir "feodal" geçmişi olan ve büyük toprak sahipliğinin hakim olduğu Güneydoğu Anadolu gibi bölgelerde ortaya çıkabilirdi (Keyder, 1983c: 242-244).

Kentleşme ve sanayileşme süreci, toplumda yer alan, ama bu kavramlar içine pek girmeyen diğer kesimleri de ister istemez etkilemektedir. Bu süreç, ister istemez, kırsal kesimde yaşamakta olan aileler ve aile içindeki fertlerde de değişmelere yol açmaktadır (Özbay, 1984: 36). 1950 döneminde köy ailesinin değişmesinde etkili olan faktörler de şu şekilde sıralanabilir (Merter, 1990: 75):

- Sanayileşme
- Nüfus yapısında meydana gelen değişmeler
- Tarımda makineleşme
- İç ve dış göçler

- Kentleşme
- Karayolları ve karayolu vasıtalarında meydana gelen değişme
- Kitle iletişim ve haberleşme imkanlarının artması.

Cumhuriyet tarihinde izlenen tarım ve kalkınma politikalarının kırsal kesimdeki kadın ve erkek üzerinde farklı etkiler yarattığını gösteren çalışmalar mevcuttur. Kırsal kesimdeki kadının bu politikalardan temel olarak dört boyutta etkilendiği varsayılmaktadır (Hoşgör, 2010: 275):

- Tarımda modernleşme
- Göç
- Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması
- Hukuksal düzenlemeler

3.4.1. Sanayileşme

Sanayi Devrimi, küçük zanaat, tezgah ve atölye üretimlerinin yerine yeni teknik buluş ve makinelerde yeni enerji kaynağı buhar gücünün harekete geçirdiği, buharlı gemilerin ve makinenin insan, rüzgar, su, hayvan enerjisinin yerini almasıdır (Talas, 1981: 29).

Kırsal alanda gelir getiren faaliyetler ile aile yaşamının sürdürülmesi için gerekli faaliyetler birbirinden tam olarak ayıramamaktadır. Bu durumun, tarımsal faaliyetlerin hiçbir zaman tipik bir endüstriyel yapı kazanamamasına yol açacağı üzerinde durulmaktadır (Bokemeier ve Garkovich, 1987: 30-36). Sanayileşme, Türkiye’de de kentleşmenin en büyük nedenidir. Önemli oranda iş gücünü tarım kesiminde istihdam eden Türkiye, bu yönüyle tarım toplumdur. Sanayi toplumu olabilmenin en önemli şartı, tarım kesimindeki nüfusun sanayi kesimine transferinden geçmektedir (Öztürk, 2007: 248-253).

Sanayi devrimi ve sonraki dönemde kentler yapısal ve işlevsel olarak çok hızlı bir şekilde dönüşmüştür. Kentler, ilk ortaya çıkışlarından sanayi devrimine kadar çoğunlukla bir azınlık deneyimi olarak kalmış, sanayileşmeye kadar işlevsel veyapı açısından çok az bir dönüşüm geçirmişlerdir. Sanayileşme ise, kentlerin hızla büyümesine ve bir olgu olarak kentleşmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yani çağdaş manada kentleşme, nüfus hareketleri ile birlikte ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2004: 252). Teknik ve toplumsal

değişmelerin sonucu olarak “işçi” sınıfı ortaya çıkmış ve yığınsal üretimin oluşturduğu iş bölümü ve uzmanlaşma daha fazla işçiye ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Nüfus hareketlerinin temelinde de sanayileşme ile ortaya çıkan yeni üretim faktörleri, bunların etkinliğinin artması ve dolayısı ile iş gücüne duyulan ihtiyacın artması yatmaktadır. Kentlerde ortaya çıkan farklı iş kolları kırsal alanda yaşayan bireyler için cazip hale gelmiştir (Çan, 2009: 4).

Sanayileşme ile başlayan modern örgütsel üretim ilişkileri, zamanla ev ve iş mekanlarını da birbirinden ayırmış, geleneksel toplumun geçiş sürecinde norm ve değerler sisteminin cinsiyet organizasyonunda devam ettirdiği asimetrik cinsiyet organizasyonu, bu kez endüstriyel topluma uyarlanacak şekilde varlığını sürdürmüştür. Bu süreçte yoğunlaşan ekonomik farklılaşma ve uzmanlaşma, cinsiyet farklılıklarını daha da belirgin kılmıştır. Kadın ve erkek rolleri iş eksenli olmaktan öte daha da belirgin bir ayırım yaratarak ve cinsiyete özgü meslek alanları inşa ederek, toplumsal cinsiyet esaslı bir sınıfsal yapıyı meşru kılmıştır. Cinsiyet kalıp yargıları aracılığıyla cinsiyetlere ait olduğu varsayılan psikik özellikler, kültürel beklentiler ve buna uygun rol davranışları, Hausen (1976)’ın deyişiyle toplumda ikili bir cinsiyet kutuplaşmasını yapılandırmıştır. Bu yapılanmada, belirli toplumsal alanlar ve eylem biçimleri cinsiyete göre yeniden düzenlenmiştir. Kamu alanı erkek cinsiyeti ile, özel-ev alanı ise kadın cinsiyeti ile karakterize edilmiş, toplumsal roller sosyo-kültürel sistemde kamu-özel alan ayırımına uyarlanmış cinsiyet özellikleri esas alınarak yeniden üretilmiştir (Erdoğan, 2012: 13).

3.4.2. Nüfus Yapısında Meydana Gelen Değişmeler

Nüfus hareketleri, belirli alanlarda sosyal değişmeyi etkilemiştir. Toplumlarda meydana gelen demografik hareketler toplumsal ve kültürel yapıya yeni problemler yaratmaktadır. Doğum ile ölüm oranındaki değişiklikler tüm sosyal sistemleri etkilemekte ve sonuçlarına yansımaktadır. Örneğin doğum, ölüm, göç olgusu gibi toplumlarda kentleşme olgusu hız kazanmış mevcut yapıdaki şehir nüfusları hızla artmıştır.

Kırsal kesimden şehirlere göç etmenin sebepleri farklı hayat standartlarını yakalama daha yüksek kazanç elde etme hevesi ve kırsal kesimdeki toprağın verimsizliği, çorak ve kardeşler arasında bölüşüldükçe küçülmesi muharrik güç olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğan, 2005: 667). İç göçler yalnız kırdan kente yönelik bir istikamet göstermiştir. Bu

açından bölgeler arası nüfus hareketlerinden de bahsetmek gerekir. Metropoller sanayi ve ticaret merkezlerini oluşturan bölgeler hızla nüfus alırken diğer küçük şehirler hızla nüfus kaybına uğramaktadırlar.

1950'lerin başındaki %80'lik köylü nüfustan %35'lik köylü nüfusa düşüş, 1950'den sonra köyden kente artarak gerçekleşen iç göçler ve bunun somutlaştırdığı dönüşümler sonucunda olmuştur. Ancak 1985 yılına kadar her ne kadar oransal olarak düşüyor olsa da köy nüfusu mutlak artışını düşük yıllık artış hızları ile sürdürmüştür. 1985 bir dönüm noktası olmuştur; bu tarihte köy ve kent nüfusları eşitlenmiştir. Bu tarihe kadar kent nüfusu %4'lük yıllık artış hızlarının altına düşmezken, köy nüfusunun artış hızı 1970'ten sonra %1'lik yıllık artış hızının altına düşmüş ve 1985-1990 arasında % -0.1'lik bir yıllık hızla azalmaya başlamıştır. 1990-1997 arasında köy nüfusunun yıllık azalış hızı % -0.7 olmuştur (DİE, 1985).

Geniş ölçüde nüfus barındıran kentlerde nüfus artışıyla birlikte yeni problemler ve sosyal yapıda değişimler meydana gelmiştir. Bu problemleri, hava kirliliği, işsizlik, cinayet ve hırsızlık oranlarındaki artış, aşırı kalabalık okullar, yetersiz toplu taşımacılık ve sağlık hizmetleri ve de yetersiz belediye hizmetleri olarak sıralayabiliriz (Özkalp, 1995: 304). Toplumsal değişmeyi istenilen doğrultuda gerçekleştirebilmek için nüfusun planlanması gerekmektedir.

3.4.3. Tarımda Makineleşme

Köy toplumlarındaki köklü değişimler üretim araçlarındaki ve üretim biçimindeki değişimin sonucu ortaya çıkar (Akşit, 1985: 18). İnsanlar doğayla olan ilişkilerinde, doğa üzerinde etkide bulunmak amacıyla çeşitli araçlar geliştirmiştir. İnsanın doğa karşısında geliştirdiği araçların gelişmişliği doğrultusunda doğa üzerinde egemenliği söz konusudur. "Geri teknik geri bir cemiyet ve ileri teknik, ileri bir cemiyet tipi verir" (Hüsrev, 1934: 145).

Tarımda makineleşme köy ve şehir münasebetlerinde değişmelere sebebiyet vermiş, köylünün şehre ve şehirlie olan bağlılığını iki bakımdan kuvvetlendirmiştir: Akaryakıt ve malzeme satın almak için veya tamir gayesiyle şehre gidip gelmeye başlayan köylünün şehirle olan alışverişinin çoğalması, hatta, hayat ufkunun genişlemesi vakıası

gerçekleşmiştir. İkinci olarak da zirai istihsalin artması şehirli alıcıyı köye kadar gitmeye sevk etmiş, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin alım teşkilatının birçok bölgelerde genişletilmesi zarureti ortaya çıkmıştır (Kurtkan, 1969: 91-92). Köyüne pulluk giren bir aile karasabanla 40-60 dönüm ekebilirken pullukla bunun iki katına çıkmıştır. Artı ürün bakımından çok önemli bir artıştır. Karasabanla ürettiği ürüne kendini alıştırmış olan aile, bu yeni artı ürünün önemli miktarını dışarıya satabilir ki bu da üretimin kendi için gerekli üretimden pazar için küçük üretime değişmesine yol açar. Bu ise yeni bir iş bölümünü ve dolayısıyla yeni farklılaşma imkanlarını, ihtiyaçların çeşitlenip büyümesini ve ihtiyaçların bir kısmının pazardan giderilmesini kendisiyle birlikte getirir (Akşit, 1985: 19).

Türkiye ekonomisinin tarıma dayalı olması ve bunun bir uzantısı olan sosyal yapının toprakla olan bağlantısı, tarımdaki teknolojik gelişmeler ile farklı bir boyuta geçmiştir (Şen, 2014: 240). Kırsal kesimlere traktörün girmesi tarımsal işletmelerin büyümesi yönünde bir baskı yaratırken, yerel pazardan dış pazarlara açılma da, standartlaşmış ve uzmanlaşmış üretime geçişi sağlama yönünde baskı yaratmıştır. Küçük tarımsal işletmeler (geçimlik ve yerel pazar için üretim yapan işletmeler) tarımsal dönüşüm sonucunda topraklarını satıp ya da kiraya verip kente göçenler veya pazara dönük üretim yapan küçük işletmeler şeklinde kalırken, toprak mülkiyetinden kaynaklanan yarı feodal işletmeler o döneme kadar olan sermayeleriyle makineleşmeye geçmiş ve bu büyük işletmelerin ortakçıları ve işçileri de kente göç etme eğilimi içine girmişlerdir, bu şekilde gerçekleşen mesleki mobilite konusu makineli ziraate geçmenin meydana getirdiği sosyolojik değişmelerdendir. Ayrıca, kırsal kesimlerle ilişki içinde olan kent esnafı ve tüccarlar da sermayeleriyle birlikte traktör alıp, toprak kiralayarak büyük işletme halini almaları da ortakçılar ve geçimlik üretim yapan köylüler için işlenecek tarımsal alanların daralmasına neden olmuştur (Tekeli, 1982: 95-113).

Türkiye'de 1950'li yıllarda özellikle orta ve büyük işletmelerde makineleşmenin artması, makinelerin kullanımı, tamiri, işletilmesi ile özellikle büyük işletmelerde endüstri bitkileri alanında geniş çapta tarım işçisi ihtiyacını ortaya çıkarmak gibi iş gücünü arttırıcı etkiler de yapmıştır (SBF, 1954: 50-92). Tarımsal teknolojiadaki köklü değişmeler, özellikle traktör sayısında görülen hızlı artış sonucu mülksüzleşen köylüler, bir yanda büyük kentlere yönelenler tarım dışı kesimlerde iş gücünü değerlendirmeye çalışırken, bir yandan da genişleyen veya yoğun tarıma geçen işletmelerin ihtiyaç duyduğu şüphesiz topraktan kopan iş gücü miktarından daha az emeği ücret karşılığı karşılamaya başlamışlardır.

Böylece beliren nüfus dinamiği sonucu, tarımsal iş gücü, özellikle işletmelerin yoğunlaştığı kesimlerde dönemsel veya kalıcı olarak yönelmeye başlamıştır. Tarımsal üretimin yılın belli mevsim ve aylarında yoğunlaşmış olması, tarım işçilerinin, işin süresi bakımından farklılaşmasına yol açmaktadır. Bazı işçiler bütün bir üretim yılı işletmede çalışan sürekli işçi durumundayken, bazıları da yılın belli bir döneminde, uğraşların en yoğun olduğu sıralarda işletmede çalışan geçici gündelikçi veya mesimlik işçi niteliğindedir (Sencer, 1971: 166).

Teknik gelişmenin tarımda kapattığı iş sahası, açtığı iş sahasından daha fazla olduğu için, makineleşme, tarımda belirli bir alan için duyulan iş gücü miktarını mutlak olarak azaltmaktadır (Kanbolat, 1963: 58). Tarımın makineleşmesi üzerine hayvanların sağılması yağ, yoğurt ve peynir dışında diğer tarım işlerinde kadınlar hemen hemen hiç çalışmamaktadır (Ozankaya, 1965: 61).

Ürünün ekimi öncesi toprağı hazırlama, ürünün tohumlamasını yapma, yetiştirme süreci içerisindeki sulama, gübreleme, biçme ve ürünü pazara arz etme silsilesi içinde, insan ve hayvan gücüne dayalı üretim biçiminin, bu işler için harcanan emek miktarını çok daha kısa sürede ve verimli bir biçimde yapan traktör gibi, biçerdöver, patoz gibi mekanik araçlar yardımıyla yapılması neticesinde artık emeklerine ihtiyaç duyulmayan aile bireyleri ya da ücretli tarım işçilerinin istihdam edilmesine gerek bırakmamıştır. Bir traktörün ortalama 5 ile 9 kişi arasında nüfusu tarımdan serbest bırakacağı (işsiz duruma düşüreceği) düşünülürse, tarımda makineleşmenin verim artışıdaki etkisi yanında küçük çiftçilerin, ortakçıların tarımdan kopmasına yol açmıştır (Geray, 1982: 84). Doğal olarak emeğini satmaktan başka bir üretim aracına sahip olmama noktasındaki tanımsallığı içeren proleterlik, kırsaldaki emeğin kentlerde kendine pazar arayan bir konuma doğru evrilmesine yol açar (Sunay, 2005: 75).

George ve Barbara Helling'in 1949 yılında köylerde gerçekleştirdiği çalışmasında; gelir veya hayat seviyesi yükseldikçe ziraat makinalarının sayısının da birdenbire yükseldiği, aradaki münasebetin tam değil ise de kuvvetli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu araştırmanın dikkat çekici neticesi Yozgat ilinde görülmüştür. Bulgular hemen hemen Yozgat'ta bir traktör ticarethanesi açmayı tavsiye ettirecek kadar kat'i çıkmış, hububat yetiştiren bir vilayet olan Yozgat'ın hayat seviyesinin yüksek, fakat zirai vasıtalar

seviyesinin nisbeten düşük olduğu görülmüştür (Helling, 1956: 104). Ancak daha sonraki yıllarda zirai vasıtalarda artış yaşanmıştır.

Köye giren ilk traktör yüzünden tahminen 5-9 kişinin işsiz kalması pek o kadar mühimsenecek bir şey değildir. Fakat ekseriya olduğu gibi traktörler bir hisse karşılığı başkalarına çift sürmek için alındığı ve bu suretle topraksız köylü, ezeli geçim kaynağından mahrum edilmeye başlandığı zaman durum ciddiyet arzeder. Böyle bir durumun yarattığı güçlükleri telafi etmek için köy, eski bir çareye başvurur. Asırlardan beri köyün işçi fazlası iş mevsiminde köyden ayrılır ve köylü senesinin ikinci kısmı olan oturma mevsimini evinde geçirmek üzere köye döner. Köylüler, şehirlere amelelik ve ustalık yapmaya gitmektedir (Helling, 1956: 100).

Tarımda modernleşme kırsal alandaki kadınların konumlarını etkileyen önemli bir unsur olmuştur. Tarımda makineleşme, sulama, elektrik ve suyun ulaşımı gibi altyapıya yönelik donanım kırsal alanda yaşayan kadınların iş yükünü kısmen hafifletmiş veyaşam kalitelerini göreceli olarak arttırmıştır. Ancak yapılan araştırmalar (Tunalıgil, 1980; Azmaz, 1984; Ertürk, 1987; Ilıcan, 1994; Akt. Hoşgör, 2010: 275) tarımda modernleşmenin kırsal alanda toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünü derinleştirdiğini ve kadını marjinalleştirdiğini vurgulamaktadır. Geleneksel üretim biçiminden modern üretim biçimine geçiş, erkeğin prestijini ve kadın üzerindeki gücünü, bilgi ve eğitim seviyesindeki uçurumu genişleterek arttırmıştır.

3.4.4. İç ve Dış Göçler

İnsanların çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları yerleri terk edip kendilerine başka yaşam alanları bulmaları göç olarak ifade edilebilir. Tarih boyunca insanlar, bireyler veya topluluklar halinde göçebe yaşamak zorunda kalmış ve sürekli kendileri için daha güvenilir yerler aramışlardır. Sanayileşme süreci ile tarım toplumlarının araç ve gereç kullanımını arttırması ile bu toplumlarda zaten fazla olan iş gücü fazlalığı iyiden iyiye açığa çıkarmış, toplumsal hareketliliği tetiklemiştir. Bu hareketlilik yoğun olarak tarımdan sanayiye veya kırsal alandan kente doğru olmuş, yani göç hareketi başlamıştır (Zhang and Song, 2003, Güreşçi ve Yurttaş, 2008, Park and Wank, 2010, Güreşçi, 2011: 127).

Göç, bir yerden diğerine hareketi, yani alan değiştirmeyi ve bunun için bir mesafe almayı gerektirir. Bu, göçün mekan özelliğidir. Ancak, bu alanın boyutları, sınırları ve belirlenmesi hususlarında bir sıkıntı da görülmektedir. Genel olarak yaşam yerini değiştirmek göçün temel noktası olsa da; ekonomideki gelişmelere bağlı olarak; yapılan işin mobil hale gelebilmesi de göz önüne alınarak yapılan işin daha fazla önem kazanmasıyla beraber, göç algısında yaşanan yerin değil de, çalışılan yerin esas alınmasının mümkün olabileceği ileri sürülmektedir. Göçün bir diğer çerçevesi de göç eden kişinin göç ettiği yerde bulunma niyeti ve süresi ile ilgilidir. Bir hareketliliğin olması, oturlan yerin değişmesi ve bu değişimin de belirli sınırlar çerçevesinde olması yanında, diğer önemli bir husus, göçün “kalıcı bir niyet” ile yapılması olarak ifade edilmektedir. Buna göre, bir yerden bir yere hareket etmeye karar veren kişinin orada “kalma niyeti” üzerine hareket etmesi gerekmektedir (Özcan, 1998: 79-81).

Göçün süreç olma niteliği, göçün tanımlanması, ölçülmesi, çözümlenmesi, açıklanması ve yorumlanması açısından karmaşıklık yaratabilmektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 249). Türkiye’deki iç göçlerin yönü temel olarak kentten kente, kentten köye, köyden kente ve köyden köye olarak dört kategoriye ayrılabilir. İş gücü piyasasına etkileri bakımından iç göçler Türkiye’de üç farklı döneme ayrılabilir. 1945-1960 dönemi, 1960-1980 arası dönem, 1980’den günümüze kadar olan dönemdir (İçduygu ve Sirkeci, 1998: 234).

1945 ile 1950 yılları arası dönemde Türkiye’deki doğal nüfus artış hızı, II. Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda tarım ürünlerinde görülen fiyat artışları ve bu fiyat artışları neticesinde doğal olarak küçük toprak sahibi köylüleri arazilerini genişletmeye ve iş gücü oluşturacak çocuklarını artırmaya yöneltmesi; Marshall planına rastlayan dönemde kırsal alanlara daha geniş çapta tıbbi yardımın sağlanması ve ilaç dağıtım hizmetlerinin de yapılması ile çocuk ölüm oranındaki görülen azalma gibi nedenlerle yükselmiştir (Vergin, 1986: 28-29). 1950’li yıllardan önce artan nüfusla birlikte toprağın bireyler arasında paylaştırıldığı, ölüm ve doğum oranlarının yüksek olduğu, göçün olmadığı geleneksel köy toplumlarında hane ve topluluk düzeyindeki yaşam döngüleri toprakla ve devletle var olan dengeler çerçevesinde sürmüştür (Akşit, 1997: 24).

1950’li yıllarda sanayileşme ve beraberinde getirdiği ekonomik gelişmeler, özellikle kentsel alanlarda kendisini daha hızlı göstermiş, bunun sonucunda kentlerde yeni iş sahaları oluşmuştur. Kentleşme ile birlikte kentin çekici faktörleri (yeni iş sahaları ve

sosyal fırsatlar), kırsal alanda zaten var olan itici faktörlerin (köylerin ve köylülerin yoksulluğu) çözülmesi sebebiyle ve iletici faktörlerin (ulaşım ve iletişim araçlarındaki gelişmeler) de etkisiyle köylüleri kentlere doğru itmeye başlamıştır (Çelik, 2006: 149-170). Kırsal nüfusun, toplam nüfusa oranında özellikle 1950’lerde başlayan düşme, köyden kente doğru bir nüfus hareketinin sonucu olarak düşünülebilir. Başka bir deyimle, kentleşme oranının yükselişinin kaynağı, kentlere yönelmiş olan iç göçlerdir (Sencer, 1971: 52).

1960’lı yılların sonları ile 1980 yılının başlangıcını kapsayan dönemde, tarım büyük ölçüde piyasalaşmıştır. Köylerde 1940’lı yılların sonuna kadar yaygın olan geçimlik kesim giderek daralmış, 1970’li yılların sonuna gelindiğinde buğday, süt gibi temel birkaç gıda maddesi dışında geçimlik üretim hemen hemen sona ermiştir. Böylece tarım, büyük çapta piyasalaşmış ve ekonominin geri kalan kısmıyla entegre olmuştur (Kazgan, 1999: 32).

1980 sonrasında uygulamaya konulan 24 Ocak Kararları ile birlikte tarım sektörüne yönelik uygulanan politikalarda önemli değişimler söz konusudur. 1980 öncesinde Türkiye ekonomisinde ortaya çıkmış olan yüksek oranlı enflasyonun başlıca nedenlerinden biri olarak tarım kesimine verilen devlet desteği görüldüğünden, “tarımsal desteklerin asgariye indirilmesi” ilkesine dayanan bir anlamda tarım kesimini cezalandırıcı anlayış benimsenmiştir. Bu anlayış uyarınca tarımsal üreticileri gerek fiyat, gerekse maliyetler yönünden destekleyici nitelikteki politikalardan önemli ölçülerde uzaklaştırılmıştır. Yeni politikaların gerisinde, iç göç sonucu artmış bulunan kentsel nüfusun beslenme giderlerinin düşürülmesi ile sanayi ve hizmet sektörlerine ucuz emek üretimi sağlanmıştır (Lehman, 1982: 147).

Önceleri ağırlıklı olarak köyden kente olan göçlerin sonrası, 1970-1980 arasında kent-kent göçü önemli hale gelmeye başlamıştır. Bu dönemde göç edenlerin sayısı kentsel alanların emebileceği düzeyin çok üstüne çıkmıştır. Metropol alanlar dışında, daha önce göç alan iller artık göç vermeye başlamıştır. 1980’den günümüze kadar olan dönemde ise serbest piyasa ekonomisi, rant ekonomisi, özelleştirme gibi kavramlarla tanışılmıştır. Köyden kente göç edenlerin toplam göç edenler içindeki oranı 1980–1985 döneminde en yüksek seviyeye ulaşmıştır (TÜİK, 2011a). Bunun en önemli nedenleri arasında, ekonomik reformlar ve dışa açılımin olduğu söylenebilir. Bu durum, hızı farklı olmak üzere sosyal sınıflar arasında dikey hareketliliği beraberinde getirmiştir. Dikey hareketlilik bir noktada yatay hareketliliği de desteklemiştir. Bu dönemde türedi işlerde çalışanların oranı, hem

vasıf ve eğitimlerine göre iş imkânı olmadığı, hem de iş imkânlarının teknoloji yoğun yatırımlara doğru kaydığı için kendilerine göre iş bulamamaları nedeniyle artmıştır (Peker, 1998: 301).

Kırsal kesimlerden, kentlere olan göçün Türkiye açısından bir de kültürel nedeni mevcuttur. Örneğin: Adam öldürme, kız kaçırma olaylarından sonra başlayan kan davası olgusu, insanların göç etmelerinde etkili olmuştur (Kızılcılık,1997: 659). Göç veren iller üretken, çalışabilecek durumda olan insanını kaybetmekte ve bölge ekonomisi de bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Göçlerin kadın emeği üzerindeki etkisi, genel olarak kırsal alanlarda ücretsiz aile işçisi olarak kullanılan kadın emeğinin, çalışma hayatından çekilmesi şeklinde olmaktadır (Öztürk, 2007, 261).

Çizelge 3.2. Net Göç Hızına Göre En Fazla Göç Alan ve Veren İlk Beş İl

	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç Hızı (%)
Göç Alan İller				
Gümüşhane	141.412	16.677	11.162	39.8
Tunceli	85.428	8.458	5.612	33.9
Çankırı	190.909	22.290	16.991	28.1
Yalova	220.122	14.670	9.808	22.3
Tekirdağ	874.475	45.313	31.681	15.7
Göç Veren İller				
Tokat	598.708	26.987	47.071	-33.0
Ağrı	551.177	14.725	28.477	-24.6
Kars	300.874	11.046	18.072	-23.1
Ardahan	102.782	5.254	7.633	-22.9
Yozgat	444.211	16.688	26.572	-22.0

(ADNKS, 2013; TÜİK, 2013: 15).

Yozgat'ın köylerinde toprakların küçülmesinden dolayı erkek çocuk sayısı çok olan ailelerin erkek çocuklarından bazılarının şehre göç etmek zorunda kaldığı, şehirde iş bulmaları durumunda köyde kalan kardeşleri için haklarının büyük kısmından feragat ettikleri görülmektedir.

Türkiye'nin yaşadığı en önemli toplumsal süreçlerden birisi de, Türkiye dışına yönelik göçler ve bunların etkisidir. 1950'lerde başlayan iç göçlerin hemen arkasından dış göçler başlamıştır. Türkiye'deki sanayileşmenin iç göçler sonucunda köyden kente göç eden nüfusun problemini çözecek seviyede olmaması (Merter, 1990: 95) ve daha iyi ekonomik koşullara kavuşmak için, kırsal yaşayışın hakim olduğu bölgelerden insanlar, ülkeler arasında yapılan ikili anlaşmalara dayanarak, yurtdışına gitmek zorunda kalmışlardır.

Tarımsal üretimde artan makineleşme, nüfus patlaması, parasız eğitimin yaygınlaşması ve büyük kentlerin çekiciliği gibi etkenler, tüm toplumlarda iç göç hareketini yaygınlaştıran etkenler olmuşlardır. Türkiye’de bu sürecin sonunda, artan bir iş gücü ortaya çıkmıştır. Özellikle erkekler başta olmak üzere, Türkiye’de önemli bir nüfus, öncelikle Batı Avrupa ülkelerine, yani endüstri ortamlarına yönelik bir göç eylemi içine girmişlerdir. Başta dil, inanç ve gelenek kalıpları olmak üzere, bütün değerleri ve manevi kültür normlarının farklı olduğu bir mekana gitmek zorunda kalışları, kişisel iletişimi engelleyen yeni engeller getirmiş, önemli sosyal, psikolojik ve kültürel sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Abadan-Unat, 1977: 107-121).

Türk dış göçünün başlangıç aşamasında yani 1956-66 döneminde, kadın işçilerin oranı fazla yüksek değildir. Dönüm noktası 1966-67 yıllarında Federal Almanya’da yaşanan ekonomik bunalımın yarattığı etkenlerdir. Bu tarihten sonra bütün istatistikler erkeklere sınırlı yeni iş yerlerinin açıldığını, buna karşılık kadın işçilere karşı sürekli bir talebin olduğunu göstermektedir. Bu tarihten itibaren Türk kadın işçileri o zamana kadar duyulmamış yoğunlukta anavatanlarını terk ederek, yurt dışına gitmeye başladılar. Kırsal bölgelerden dışarı göç eden kadın işçilerin ilk anlamlı gidişi de bu tarihe rastlamaktadır. Çoğu köylü kökenli olan bu kadınlar aslında yaşam biçimlerini değiştirmeyi tasarlamamışlardı. Önemli bir kısmı kocaları ya da babaları tarafından yabancı ülkelerde endüstri işyerlerine gitmeye adeta zorlandıkları ya da teşvik edildikleri muhakkaktı. Kadınları dışarı gönderen erkeklerin bu konuda ısrarlı davranmalarının başlıca nedeni karı-kocadan birinin meşru bir istihdam ilişkisine kavuşması halinde diğerine bir çalışma izninin verilmesini öngören yasal rejimin koşullarıydı (Abadan-Unat, 1977: 108-110).

Kadının öncelikle yurtdışına gittiği ve kocanın onu sonradan izlediği hallerde, toplumsal cinsiyet rollerinde değişim gerçekleşmiştir. Koca uzunca bir süre kadın tarafından korunmakta ve kendisinin de gidip, yerleşebilmesi için ondan belli şeyleri öğrenmeyi kabullenmektedir. Koca nelerin yapılabileceğini, nelerin yapılmayacağını öğreninceye kadar, karı koca arasındaki ilişkiler bir daha eski duruma dönmeyecek biçimde değişmiş bulunmaktadır. Kadın fiili olarak ekmeği kazanan aile başkanı olmakta, koca ise çocuklara bakmaktadır (Abadan-Unat, 1977: 117). 1965-1975 döneminde resmi yoldan gönderilen kadın işçilerinin oranında önemli bir artış görülmüştür. 1960 yılında Federal Almanya’da çalışan kadınların, erkeklere oranı %6.8 iken, bu hızlı artış nedeniyle, 1975’te %26’ya kadar çıkmıştır.

Çizelge 3.3. Federal Almanya’da Çalışan Türk Kadın İşçilerin Artış Oranları 1960-1975

Yıllar	Kadın İşçilerin Sayısı	Erkek İşçilerin Sayısı	Kadın İşçilerin Oranı (%)
1960	173	2.527	6.8
1961	430	6.370	6.7
1962	1.563	17.283	9
1963	3.569	29.395	12.1
1964	8.045	77.127	10.4
1965	17.759	115.018	15.4
1966	27.215	133.735	13.4
1967	25.456	105.853	16.9
1968	34.257	118.648	19.4
1969	53.573	190.762	22.4
1970	77.405	276.493	21.9
1971	97.358	355.787	21.5
1972	100.763	348.913	20.2
1973	128.808	399.606	20.4
1974	159.984	457.547	25.9
1975	143.611	409.606	26

(Abadan-Unat, 1977:110)

1969 yılına kadar yurtdışına işçi olarak gitme, sadece erkekleri ilgilendiren bir işti. Giden işçiler arasında, yanlarına eşlerini ve çocuklarını alan pek az olmaktadır. 1969 yılından sonra Yozgat Emniyet Müdürlüğünden işçi olan kocasının yanına gitmek isteyen işçi aileleri ve çocukları için verilen pasaportların sayısında hızlı bir artış başlamıştır. 1973 yılından sonra ise azalma görülmüştür (Penninx ve Velzen, 1975: 182). 1965 nüfus sayımı sonuçlarına göre, Türkiye’deki illerin üçte ikisinde dışa göç vardır (Keleş, 1975: 150). Araştırma bölgesi olan Yozgat’ın bu dönemde il olarak dışa göç ortalamasının, Türkiye ortalamasına eşit olduğu bilinmektedir (Keleş, 1975: 152).

Çizelge 3.4. Yozgat İlinden Dışa Göç

	1960		1965		1970	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Yozgat’ta Doğan Nüfus	422.984	100	471.568	100	549.653	100
Yozgat’ta Yaşayan Yozgat Doğumları	386.269	91.3	419.568	89.0	442.901	80.5
Yozgat Dışında Yaşayan Yozgatlılar	36.715	8.7	52.000	11.0	106.752	19.5

(1960 ve 1965 Nüfus Sayımları)

1967 ve 1992 yılları arasında İş ve İşçi Bulma Kurumu verilerine göre Türkiye’den yurtdışına göç eden işçilerin %91’ini erkekler oluşturmuştur (State Institute of Statistics (SIS), 1994). Bu şekilde erkeklerin yurtiçi veya yurtdışına giderek orada yaşamaya başlamasıyla yaşanan göç olgusu kırsal alanda kadının sosyo-ekonomik konumunu etkileyen önemli faktörler arasındadır. Bu durumda toprak, tarlanın bulunduğu ailelerde

tarımsal faaliyetlerin kadınların çabaları ile devam etmesi durumu yaşanmıştır (Ertürk, 1992: 36). Ayrıca kadınlar gönderilen nakit paraların belli başlı alıcıları olmuşlardır. Kadınlar ilk defa olarak iş ilişkileri anonim bir temele dayalı kurumlarda iş görme zorunda kalmaktadırlar. Bunlar bankalar, PTT, nüfus kağıdı çıkarmak gibi hükümet daireleri olmaktadır (Abadan-Unat, 1977: 126). Ailelerin yıllarca parçalanmış bir yaşam sürmesi kadının eski yaşamında hiç yer almayan bu gibi faaliyetleri yürütmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Gündelik işleri yapmak, tapuya, okula, fatura ödemeye, bankaya gitmek zamanla öğrenilebilmektedir, ancak çocuklar için babanın yeri ve kendileri için bir eş sahibi olmanın boşluğu her koşulda dolmamaktadır (Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010: 139-144).

İster iç, ister dış göç olsun, herhangi bir toplumun yapısında olup biten değişimin doğal sonucudur. Göçün rastlantısal bir hareket olmayıp, yeni bir yaşam biçimine girişmek (Kıray, 1976: 211) şeklinde tanımladığımızda geriye dönüşü olmayan bu süreçten köy ve kasabalarda geride kalanlar da etkilenmektedir. Konuk işçiler çalıştıkları ülkelerde “marjinal” bir grubun üyesi olarak sayıldıkları halde bu işçilere ana yurtlarında toplumsal devingenliği başarı ile tamamlamış ve toplumsal statülerini değiştirmiş kişiler gözüyle bakılmaktadır. Abadan-Unat (1977: 123) 1975 yılında Yozgat’ın Boğazlıyan ilçesinde yapılan araştırmada iki oğlu Hollanda’da istihdam edilmiş bulunan bir kadının “*Eskiden köyümüzün bakkalı dükkanına adımımı attırmazdı. Şimdi ise, istesem, tüm mallarını satın alabilirim!*” sözlerinin değişen toplumsal statüye ilişkin yeni bilinçlenmenin, kocası ya da oğlu yurtdışında olup geride kalan aile üyelerini de etkilediğini göstermesi bakımından önem taşıdığını ifade etmektedir.

Dış göç, özellikle uzun bir zaman süresini kapsadığı zaman, etkin bir değişim faktörü olmaktadır. Yurt dışında kadın işçilerin sadece aile başkanı olmakla kalmadıkları daima oturma yerini seçmek, tasarruf, yatırım, tüketim miktarını belirlemek, hanelerin hane büyüklüğünün ne kadar olması gerektiğinin tespit edilmesi gibi birçok yeni ayrıcalıklara sahip oldukları söylenebilmektedir, çalışmalar da bunu doğrular niteliktedir (Abadan-Unat, 1969: 36). Dış göçün yoğun bir şekilde yaşandığı araştırma bölgesi olan Yozgat’ın köylerinde de bu durumun kadınların rol ve statülerinin değişmesinde etkili olduğu gözlemlenmektedir.

3.4.5. Kentleşme

Toplumsal değişme açısından önemli olan bir öteki olay da kentleşme eğilimi ve kente yönelimdir. Kırsal alanlar terk edilerek, geleceğin kentlerde kurulması eğilimine girilmektedir. Wirth (2002: 85-87) kenti “toplumsal açıdan bir örnek olmayan insanların görelî olarak geniş bir alanda, yoğun bir biçimde ve sürekli olarak birlikte bir yere yerleşmiş bulunması” olarak tanımlamıştır.

Dar anlamda kentleşme “kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması” geniş anlamda kentleşme ise “sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci” olarak tanımlanmıştır (Keleş, 1996: 19). Modernleşme ve sanayileşmeyle doğrudan ilişkisi olan kentleşme süreci, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel alanında değişimleri meydana getirmektedir.

Kentleşme olgusunun idari–demografik, sosyo–ekonomik ve kültürel bakımdan olmak üzere iki ayrı tasnifi yapılmaktadır. İdari–demografik açıdan: Belli bir nüfus cesametine ulaşan yerleşme birimi; sosyo–ekonomik ve kültürel açıdan: Sosyal hayatın mesleklere, iş bölümüne, farklı kültür gruplarına göre organize edildiği, kurumlaşmaların yoğunluk kazandığı, karmaşık insan ilişkilerinin bütün günlük yaşayışı etkilediği yerleşme merkezi olarak tanımlanmaktadır (Sezal, 1992: 22).

Kentleşmenin nedenlerini Keleş (1996: 23-27) ekonomik, teknolojik, siyasal ve sosyo-psikolojik olarak belirtmiştir. Ekonomik nedenler köylü nüfusu köyünden iten, tarım kesiminin içinde bulunduğu koşullardan kaynak alan nedenler olup bunlara itici nedenler ya da olumsuz göç nedenleri denir. Teknolojik nedenler sanayi devriminin getirdiği değişikliklerin yanı sıra tarıma egemen olan koşullara işaret etmektedir. Siyasal nedenlerden çeşitli düzeylerde verilen siyasal kararlar, yönetim yapısının özellikleri, hukuk kurumlarından bazıları ve uluslar arası ilişkiler anlaşılmaktadır. Sosyo-psikolojik nedenler ise köy ve kent yaşam biçimleri arasındaki ayrımlardan kaynaklanır.

Kentleşme olgusu hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Türkiye’de kentleşme ile ilgili veriler incelendiğinde bu durum daha net bir biçimde anlaşılmaktadır. 1950’lerde nüfusun ancak

%25'i kentsel alanlarda yaşarken bu oran 1960'da %30.54, 1970'de %36'ya, 1980'de %45'e, 1990'da %56'ya ve 2000 yılında % 65'e ulaşmıştır. 1980-2000 döneminde kırsal nüfus 25 milyondan 23 milyona düşerken, kentli nüfus 19,6 milyondan 44 milyona çıkmıştır (Geray, 1982: 66) araştırmasında da köylülerin %84'ünün olanağı olsaydı kente yerleşmek istediğini belirtmiştir. Bu eğilimin kadınlara göre erkeklerde, okumaz yazmazlara göre okuryazarlarda, yaşlılara göre gençlerde ve orta yaşlılarda daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. 2009 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)'ne baktığımızda nüfusun %75,5 inin kentlerde, %24,5'inin kırsal alanda yaşadığı görülmektedir (TÜİK, 2010). Köyden kentlere, metropollere doğru gerçekleşen iç göçün varlığı kentleşmenin devam ettiğini göstermiştir.

3.4.6. Karayolları ve Karayolu Vasıtalarında Meydana Gelen Değişme

Ulaşım insanların, iş, eğitim, eğlence, sağlık ve ziyaret amaçlı hedefe varış isteklerini hızlı, konforlu ve emniyetli bir şekilde yerine getirme işlemidir. İnsan topluluklarının tarihi gelişmesi incelendiğinde ulaşımın çok önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Ulaştırmanın amacı, insanların ve eşyaların yer değiştirmesini sağlamaktır. İnsanlar çeşitli sebepler ile seyahat ederler. Eşyalar ise bir fayda katkısı oluşturmak için yer değiştirirler. Bu yer değiştirme ulaşım sistemleri ile yapılır (Gökdağ, 1999: 394).

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde oldukça yetersiz bir hal alan ulaşım ağı işgal ve Milli Mücadele nedeniyle daha da kötüleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunun ilk yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'ndan devir aldığı ulaşım ağını kullanmaya devam etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında köylerin en büyük sorunlarından birisi ulaşım sorunuydu. Köylü yetiştirdiği ürününü, en yakınındaki pazara taşımak için oldukça çabalıyordu. Bu dönemde köylerin çoğunun yollarının olmaması sebebiyle köylü şehir ve çevre diğer köylerle ulaşımını kendi imkanları ile açtığı patika veya halk dilinde keçi yolu olarak nitelendirilen yollardan sağlıyordu. Köy yollarındaki bu çalışmalar kasabalardan ve çevre köylerden satıcıların mallarını satmak için köylere gelmesini sağladı. Her hafta kasabaya erzak almaya giden köylü, yollardaki değişim ile ihtiyacı olan erzacının bir bölümünü bu yolla karşıladı. Böylece çevre köylerle karşılıklı gidiş gelişler, kasabayla ilişkiler daha da arttı. Köy ulaşımındaki bu değişim uzun yıllar ihmal edilen köylünün sosyal ve kültürel hayatında da değişiklikler yarattı. Daha önceleri ulaşımın zorluğu nedeniyle kasabaya gitmek oldukça zordu. Bu nedenle köylü, köylerinin dışındaki

yerlerdeki gelişmelerden habersizdi. Ancak ulaşımdaki gelişme sayesinde bu habersizlik durumu kısmen de olsa ortadan kalktı. Yolların düzelmesiyle kasabadan ve çevre köylerden mal satmak için veya ziyaret için gelenlerden gelişmeler takip edilebiliyordu (Müderrişoğlu,1998, Serçe, 1998, Koçer, 1974, Arslan, 2003, Akt. İnce, 2012: 179-182).

1950'ye kadar önemli bir birikim olmuştu, ama tarımsal gelişmenin kendini besleyen bir ivme kazanması on yılın ilk yıllarındaki toprak açma sürecinde olmuştur. Bu yıllarda önceden ekilmeyen topraklar veya bir zaman ekilmiş artık üretimden çekilmiş veya emek kıtlığından dolayı büyük toprak sahiplerinin işletemediği tarlalar traktörler vasıtasıyla sürüldü ve üretime hazırlandı. Ekilen toprağın büyük çapta artması ve iktisadi konjonktürü destekleyen istisnai derecede iyi hava koşulları tarımsal üretimin hızla yükselmesini sağladı. Yine aynı dönemde tarımsal gelişme çarklarının dönmesini sağlayan iki faktörden söz edilebilir: Birincisi artan tarım kredileri, ikincisi ise ulusal iktisadi bütünleşmenin sağlanmasına yönelik maddi koşulların inşası. Bu ikinci faktörü, yani ulusal ekonomik bütünleşmeyi oluşturan en önemli iki öğeden ilki, kırsal bölgelerde yaşayan fertlerin giderek daha büyük çapta iş gücü piyasasına girmeleri: Şehirlere göç etme imkanı eskiye nazaran yükseldi ve mevsimlik istihdam fırsatları genişledi. Bu olanaklardan yararlanan insan sayısı sınırlı kaldıysa dahi, devamlı ve mevsimlik istihdam fırsatları genişledi. Bu olanaklardan yararlanan insan sayısı sınırlı kaldıysa dahi, devamlı ve mevsimlik göç artık kabul edilir, dolayısıyla da kişilerin ve hane halkının strateji hesaplarında olası bir opsiyon olarak ele alınacak bir olguya dönüştü. Kişiler köy dışında iş bularak hane halkı gelirine katkıda bulunabileceklerine inandılar (Keyder, 1988: 163-164).

Kentler kendilerini çevreleyen hinterlanda ve diğer kentlere mal ve hizmet ihraç ederler. Bu, kentin kendi sınırları dışına uzayan bir ulaştırma şebekesine sahip olmasını gerektirir. Bu ulaştırma şebekesi ve gelişen ulaştırma araçları aynı zamanda köylü nüfusun da kentlere göçmesine imkan hazırlamıştır (Keleş, 1961: 78). Ulaşımından kaynaklanan etkileşim her alanda kendini göstermiştir. Köyler arasında kız alıp vermeler artmış, giyim kuşamdaki yenilik ve değişimler çevre köyler ve kasabalar arasında etkileşim yaratmıştır. Bazı köylüler kendi yerel giysilerinin yerine, kasabadaki tarza uygun olarak daha günlük ve hazır giysileri tercih eder olmuşlardır. Ulaşım sistemleri ülkenin ekonomik, sosyal ve politik yapısına yön veren önemli bir etkidir. Ulaşım sistemleri toplumlar için vazgeçilmez sistemlerdir ve kent için en önemli alt yapıyı teşkil ederler (Gökdağ, 1999: 394). Diğer bir iletici neden olan ulaştırma imkanlarındaki iyileşmeler; insanların,

kentlerle sürekli temas etmesinde kolaylık sağlamakta ve bu da kentlere olan ilgiyi arttırmakta dolayısıyla da kente doğru bir nüfus hareketine yol açmaktadır.

3.4.7. Kitle İletişim ve Haberleşme İmkanlarının Artması

İletişim vasıtalarının gelişmesi dış dünya dan haber almayı kolaylaştırdığı gibi, oradaki şartları sunarak da bir özenti oluşturmaktadır (Başel, 2007: 523). Radyo ve televizyon gibi haberleşme vasıtaları, köyü kapalı bir çerçeve olmaktan çıkararak, köylünün sosyal temas sahasını genişletmiştir (Eserpek, 1968: 175). Gelişen ulaşım, haberleşme ve enformasyon ağıyla kırsal kesimdekiler kentsel alanlardaki yaşam düzeyini öğrenmekte ve kentin çekiciliği onları göç etmeye motive etmektedir. Kentlere olan bu göçleri “kırın itmesi” ve “kentin çekmesi” olarak iki yönde incelemek gerekir. Bunlardan biri noksan olduğunda göç olgusu hayata geçmez. Şöyle ki: Kırın itmesi tek başına göçü başlatamaz. Bunun karşılığı olarak kentin de çekmesi gerekir. Bir diğer neden olan iletici nedenlere gelindiğinde ise, insanların kentlere akın etmesinde aracılık görevi gören ve bir nevi kentleşme sürecini hızlandıran nedenler olarak görebiliriz. Bu nedenlerden biri, iletişim teknolojisinin köylere girmesi ile şehrin modern görünümü ve büyüünün insanların evlerine kadar girmesidir. Bu ise özellikle gençler üzerinde şehre göç etme konusunda büyük bir isteğin uyanmasına yol açmaktadır (Tüfekçi, 2002: 22). Bu şekilde kır ile kent arasında göç akımı başlar. Çünkü bireyler göçle, başlangıçta buldukları yerdekine göre daha iyi yaşam koşulları, iş fırsatları, eğitim, sağlık hizmetleri, kültürel imkanlar elde etmeyi ümit ederler (Sağır, 1997: 397).

1950’li yıllarda başlayan ve hızlanan iç göç, daha çok ülkede kırsal alanlardaki dönüşümün belirleyiciliği, bir anlamda “çekiciliği” ile anlatılabilir. 1980’li ve 90’lı yıllar içinde ise, iç göç olgusu ve süreçleri, modernleşme temelindeki toplumsal dönüşümün yeni iletişim teknolojileri ile daha da yoğunlaşması sonucu ve toplumsal hareketliliğin her anlamda “iletici” etkilerinin daha da artması ile yeni bir döneme girmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 250).

Kitle iletişim araçları çağımızda inanılmaz bir sürat ve hacimde toplumsal "çıkı"larını arttırıp, kültür sistemlerini etkilemektedirler. Bu süreç bütünlüğü ile kavranmayacak ölçüde karmaşık ve giriftir (Abadan-Unat, 1983: 65). İletişimin nispeten kapalı ve küçük bir toplumdaki en önemli etkisi, yeni ekonomik seçeneklerin varlığından toplumun

haberdar olmasını sağlaması ve toplumu yeni ekonomik imkanlardan yararlanma yönünden motive etmesidir. Daha az karmaşık bir toplum ile dış dünya arasındaki yakın ve yoğun ilişkiler tatminsizlik duygularının ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Bireylerin daha yüksek bir yaşam düzeyine ulaşma yönündeki tutumları sosyal yapı değişmelerini teşvik etmektedir (Eserpek, 1968: 6). Köylerde kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşması, köyleri kentlere yakınlaştırmıştır.

Endüstrileşme, tarımda mekanizasyonun gelişmesi, modernleşmesi, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler ile birlikte kırsal ailelerin geniş ürün piyasasına yönelen işletmelere dönüşmesi, kırsal aileyi betimleyen karakteristiklerin değişmesine yol açmaktadır.

3.5. Kırsal Dönüşüm ve Kadın

Kırdan kente göç kırsal dönüşümün nedeni değil sonucu olarak konumlanmaktadır. Temelde kırsal dönüşüm küresel kapitalizmin kırsala girişi ve uygulanan tarım politikalarıyla ilişkilidir. Tarım politikaları Türkiye'nin küresel piyasaya uyum çabasının uzantısı konumundadır (Çelik, 2012: 17). Tarımın modernleşmesi, üretim sürecindeki modernleşme ve tarımsal faaliyetlerin uluslararası ticaret pazarlarına yönelik olarak gelişmesi, tarım sektöründe yapısal bir değişime neden olmaktadır. Bu değişim, üretici nitelik taşıyan kırsal aile yapısına yansımakta; birbirine bağımlı demografik ve ekonomik değişimleri kapsayan bir "kırsal dönüşümü" ortaya koymaktadır (Bokemeier and Garkovich,1987: 13-36).

Kıray'ın 1964 ve 1968'deki çalışmaları meta üretimi, makineleşme ve tarımdaki ticarileşmeyle toprak ve sınıf kutuplaşmasının gerçekleşeceğini öngörüyordu. Kıray, "büyük toprak sahipliği"nin egemen olduğu köylerde, sınıf kutuplaşmasının feodal toprak beyinin agro-endüstriyel bir kapitaliste, ortakçıların da ücretli işçiye dönüşmesi yoluyla gerçekleşeceği tezini ileri sürüyordu. Kıray'ın (1962) Ereğli'de yaptığı araştırmalar ise toprak kutuplaşması ve toplumsal farklılaşmada "geçiş" gruplarının da varlığını tespit etmiştir. 1960'lı yıllarda kırsal dönüşüm araştırmalarının temel varsayımı hızla gelişen kapitalistleşme sürecinin daha da hızlanarak kapitalizmin köylere girişinin gerçekleşeceğine dayanır. Kırsal dönüşüm sürecinde küresel piyasa ile kurulan ilişkiye bakılmalıdır (Çelik, 2012: 18).

Kırsal kesimin büyük dönüşüm noktası, yeni teknolojilerin ithali, tarımın makineleşmesi ve bunun sonucunda hızlı iç göçün başlama noktasına rastlamaktadır. Bir yandan bir kısım köylülerin ulusal pazar ekonomisinde kümelenmesi, öte yandan yabancı endüstri merkezlerine doğru akın eden fazla iş gücü, bazı köylü ailelerinin bireylerini gündelikçi işçilere dönüştürmüştür. Baba ve erkek kardeşlerin değişen ekonomik işleri ile birlikte, kadınların toplumsal statüsü de yeni bir tanıma kavuşturulmuştur. Erkeklerin mutlak otorite ilişkisi çözülmüş, evlenme konusunda eş seçimi serbestleştirilmiş, genç kadınlar arasında kendi kendine belirlenen tüketim kalıpları ile yatırım biçimleri görülmeye başlanmıştır (Abadan-Unat, 1977: 54-55).

Tarımda makineleşme ve tarımsal kapitalizm Türkiye'nin Bretton Woods sistemine dahil olmasıyla birlikte başlamaktadır. Dönüşüm korumacı ve devletçi 1930-1939 döneminin yani kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük politikaların uygulandığı dönemin kapanarak ithalatın serbestleştiği dış yardım, krediler ve yabancı sermaye yatırımlarıyla ayakta durulan bir döneme geçilmesi ile yaşanmaya başlamıştır. Liberal dış ticaret politikalarının ilk örnekleri bu dönemde görülmektedir (Boratav, 2003: 94-95). Köylülerin ulusal piyasa ekonomisi içine çekilmesi, 1950'lerden bu yana giderek artan bir hızla gerçekleşmiş ve geleneksel hane ekonomisinin işleyişini çökertmiştir.

Kandiyoti (1989: 65) sosyal dönüşümün yaşandığı dönemlerde tarımsal alanlarda kadınların statülerini incelemektedir. Kapitalist sistemin yayılması, kadınların ev içi yeniden üretim ve tarımsal üretime koydukları emek zamanının üzerinde farklı etkiler yapmaktadır. Bu etkilerden biri, kadınların ev işlerine ayırdıkları zamanı, bu alanda yapılan işleri teknolojik aletlere bırakarak veya ev içinde üretilen malların metalaşmasıyla, pazardan alınmasını mümkün kılarak azaltmaktadır.

Aile içinde kadının yerinin katı bir biçimde şekillendiği kırsal kesimde, kadınlarla ilgili kalıp yargılar geleneksel değerler çerçevesinde şekillenerek hala varlığını sürdürmektedir. Kadının konumu hala yaş ve çocuk doğurma gibi geleneksel ölçütlerle tanımlanmaktadır. Toplumsal değişme ile bu kalıplar her ne kadar değişime uğrasa da bireyler tarafından içselleştirildiği için bireyin bilincinde yer etmiş ve farkında olmadan bunu kendi kimliği olarak biçimlendirmiştir. Bu kalıpların tamamen değişmesi ya da yok olması zamana bağlı olmasının yanında yerlerine yenisinin konması ile mümkündür. Fakat bunu yapmak pek de mümkün görünmemektedir (Apalı, 2011: 63).

2000-2008 yılları arasında, ücretsiz aile işçiliğinden, kendi hesabına çalışmaya doğru küçük bir kayma söz konusudur. Kendi hesabına çalışan kadın oranındaki artış, tarımsal faaliyetin iş gücü istihdam etme bakımından önemini yitirmesi ve kırsal alanda yüksek nüfus artışına bağlı olarak, aile başına düşen toprak miktarının azalması gibi faktörlerin etkisiyle aile gelirinin risk altına girmesi sonucunda, erkek nüfusun tarım dışı işlere yönelmesi ile açıklanabilir. Aynı zamanda iç ya da dış göçün aile iş gücünü oluşturan erkekleri çekmesi, daha geniş sosyal çevresini, otoritesini, daha ileri eğitim olanaklarını kullanarak geçici ya da kalıcı çalışmak üzere erkeklerin kırsal alandan uzaklaşması, tarımdan çekilmesi sonucu tarımsal faaliyetler yavaş yavaş kadına kalmıştır (Özbudun, 1994: 30). Ücretsiz aile iş gücü olarak üretime katılan kadınların tarımsal uğraşısının ve iş yükünün artmasına sebep olan bu durum, “Tarımın Feminizasyonu” kavramını ortaya çıkarmıştır (Kulak, 2011: 78).

Erkeklerin yanı sıra genç nüfusun da daha büyük yerleşim alanlarına sürekli veya geçici olarak göç etmeleriyle gerçekleşen tarımsal iş gücünün feminize olması kadınlar için daha çok otonomi anlamına gelmemekle birlikte, kırsal kesimde yaşayan kadın tarımsal üretimin bütün yükünü omuzlamaktadır. Ayrıca kadınların, kırsalda kalan daha yaşlı nüfusla birlikte yaşamak zorunda kalmalarının kadınlar açısından sosyal ve ekonomik sonuçları da ortaya çıkmaktadır: nüfusun yaşlanması, oradaki yaşam kalitesini düşürmekle kalmamakta, yaşlı yakınlarının bakımı da çoğu kez kadınların üstüne kalmaktadır. Kırsal alanların feminizasyonunu etkileyen bir faktör olarak değerlendirilen bu gelişme, kadınların iş yoğunluğunu daha da artırmaktadır. Bunun bir sonucu olarak çocuk doğurma ve belli bir süre bakımı nedeniyle genç yaşlarda iş piyasasından ilk kez uzaklaşmak zorunda kalan kadınlar, bu kez de evdeki yaşlı yakınlarının bakımı için ev ve bakım işlerine dönmeye zorlanmakta ve istihdam piyasasından yeniden kopmaktadırlar (Esen, 2013: 118-119). Bütün bu açıklamalar; tarımsal üretimin devamının kadınların daha şiddetli bir şekilde sömürülmesine, buldukları yerlere daha sıkı sabitlenmelerine, hatta bağımlı duruma gelmelerine neden olduğunu göstermektedir.

Geleneksel, toprağa dayalı ataerkil sistemin çözülüşü sonucunda kadınlar geleneksel uğraşlarından kurtulup boş zaman sahibi olmaya başladıklarında, üretken üyeler olarak topluma girmektense, gösterişçi tüketim yoluyla erkekler için bir prestij simgesine dönüşmektedir. Evde üretilen mallar yerini hızla çarşıdan alınanlara bırakmıştır. Daha önce kadınların yaptığı giysiler artık dışarıdan alınmaya başlanmış; hazır ekmek, yiyecek ve

temizlik maddeleri köylerde görülmeye başlamıştır. Şehir merkezine ulaşım imkanının artması ve nakit paranın varlığı, alışverişleri mümkün kılmıştır (Kandiyoti, 2013: 32). Tarımsal üretim alanından çıkarılan kadınlar davranış biçimlerini taklit etmeye başlamışlardır. Böylece daha çok “kabul” günlerine (Abadan-Unat, 1979: 31) gittikleri görülmektedir.

3.5.1. Köy Ataerkilliğinin Dönüşümü

“Ataerkillik” terimi, sosyolog Max Weber tarafından, babanın geniş akrabalık ağının diğer üyelerine egemen olduğu ve evin ekonomik üretimini denetlediği belirli bir ev örgütlenmesi biçimini tanımlamak üzere kullanılmaktadır (Barrett, 1995: 16).

Ataerkil sistem erkek egemenliğini ifade eder; ataerki kelimesi babanın ya da “aile reisi sayılan adam”ın yönetimi anlamına gelir ve aslen belirli bir “erkek-egemen aile” türünü tarif etmek için kullanılır. Ataerkillik daha genel olarak erkek egemenliğini, erkeğin kadına egemen olduğu güç ilişkilerini ifade etmek için de kullanılmaktadır (Bhasin, 2003: 16). Erkek egemenliği sistemlerindeki derin farklılıkları tekil bir ataerkillik kavramında toplamaya kalkışmak yararsızdan da öte, kadınların somut ortamlarda benimsedikleri yaşam stratejilerinin doğru biçimde kavranmasına engel olabilir ve “kadınlar, kadın oldukları için ezilirler” gibi basmakalıp ve içeriksiz formüller oluşturulmasına neden olabilmektedir (Kandiyoti, 2013: 15).

Kadının konumunu belirleyen etkenlerin çok boyutluluğu söz konusudur. Yerleşik köy toplumlarında kadınların üretime katkı biçimleri yerine göre çok değişebilmekle birlikte konumlarını belirleyen temel etmenler yaşları, doğurganlıkları ve ailedeki yerleri olmaya devam etmektedir. Bu durum akrabalık ve aile ilişkilerinin kendine ait bir iç mantığı olduğunu ve tek başlarına belirleyici etkilerinin olabileceğini göstermektedir (Kandiyoti, 2013: 11).

Köydeki aile emek fazlasını göç yoluyla dışarı atmakla kentle ilişkisinin üyeleri yoluyla kurulabildiği bir sistem içine de girmiş olmaktadır. Köyde değişen toplumsal ve ekonomik koşullar içinde, kente yerleşen üyeler, aileye bir tür güvence olmaktadır. Bu bakımdan göç edenlerle kalanlar arasındaki ilişki karşılıklıdır. Fiziki uzaklaşma, bir taraftan ataerkil geniş aile ilişkilerinde bir zayıflamayı çağrıştırmakta, öte yandan, süregelen karşılıklı

yardımlaşma, ataerkil aile ilişkilerinin biçim değiştirerek sürdürüldüğünü göstermektedir (Özbay, 1974: 52).

Tarımda kapitalistleşmenin hane yapıları üzerinde etkili olduğu bir gerçektir. Araştırmamızı aynı haneden üç kuşak kadınla gerçekleştirdiğimizi belirtmiştik. Burada “hane” mefhumu bir topluluğun sosyal durumunun tahlil edilmesinde oldukça faydalıdır. Hane ile aile mefhumları birbirine yaklaşır, fakat aynı değildir. Hane, nüfusun geçim birliği bakımından tahlilidir; haneler, nüfusun ayrıldığı “geçim birlikleri”dir. Geçimi bir olan fertler grubu bir hane’dir. Hane tek bir fert de olur, eğer o fert kendi geçimini temin ediyor ve ayrı yaşıyorsa... Hanede mühim olan geçim birliği veya ayrılığı halidir. Hane ile aile tarifleri bakımından birbirinden ayrı iseler de, müşahhasda birbirleriyle sıkı sıkıya ilişkilidir. Her aile bir hanedir; yalnız her hane bir aile değildir. Bir evde oturan ve akraba olan evli çiftlerin –mesela erkek kardeşlerin- kazanç ve geçimi birbirinden ayrı ise, bunlar birer basit aile teşkil ediyorlar; bir ise, tek bir mürekkep aile teşkil ediyorlar demektir (Boran, 1945: 182).

Türkiye’de kırsal dönüşüm ve pazarla bütünleşme hem ailede ataerkilliği sarsarak genç kuşağa daha fazla özgürlük tanımakta, hem de evde üretilen mal ve hizmetlerin dışarıdan satın alınmasına olanak vererek kadınların çok ağır olan iş yükünü hafifletmiştir. Kadınların durumlarında kötüleşmeden söz etmek bu bağlamda gerçeği yansıtmamaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ya da cinsiyete dayalı iş bölümü, kadınların ve erkeklerin ne yapması gerektiği ya da neleri yapabileceği hakkında toplumda yaratılmış olan fikirlere dayanarak kadınlara ve erkeklere farklı roller, sorumluluklar ve görevler yüklenmesini ifade etmektedir. Kız ve erkek çocuklara, kadınlara ve erkeklere, onların kişisel tercihleri ya da yeteneklerine göre değil, cinsiyet–toplumsal cinsiyet rollerine göre farklı görev ve sorumluluklar atfedilmektedir. Tüm işler, çalışmalar üç kategoriye ayrılabilir: üretim, üreme ve kamusal işler.

Hem kadınlar hem de erkekler üretim çalışmalarında bulunsalar da toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü sürmektedir. Erkekler daha nitelikli ve yüksek ücretli işlerde çalışmaktadır. Genel olarak kadınların üretim faaliyetleri evde yaptıkları işlerin uzantısıdır. Tarım sektöründe kadının üretici olarak çalışması ekonomik hesaplara yansıtılmaz, çünkü bu, ev işlerinin bir uzantısı olarak görüldüğünden kadınların üretim faaliyetlerine daha az önem ve değer verilmektedir. Ataerkil görüşte, ekmeği kazanan asli unsurun ve ev halkı

reisinin erkek olması nedeniyle kadınlar en son işe alınacak olanlardır. Bu yüzden erkeğin istihdamına daha çok önem ve öncelik verilmektedir. Kamusal işler ise toplum yaşamını idare ve organize etmek için gerekli olan tüm etkinliklerdir. Yönetim, toplumsal ve kültürel şenliklerin organizasyonu ve bunlara katılım, sosyal hizmetler ve yollar, okullar, sağlık vs. gibi olanakların sağlanması kamusal çalışmalardır. Hem kadınlar hem erkekler, ama yine “kadın” işler ve “erkek” işlerini tanımlayan belirlenmiş normlara göre bu etkinliklerde görev alır. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, bu nedenle yalnızca ev içindeki üreme ve yeniden üretim ve kamusal etkinlikler için de geçerlidir (Çelik, 2008:132).

Türkiye’de kırsal değişim cinsiyetler arasında zaten var olan eşitsizliği değil, erkekler arasındaki toplumsal tabakalaşmayı derinleştirmiştir. Yeni tarımsal teknolojiyi ve tarım kaynaklarını denetimleri altında tutanlar, ekonomik konumlarını pekiştirmiştir, kalanlar marjinal bir konuma itilmişlerdir. Kadınlarla ilgili değişimler, erkekler dünyasındaki ilişkilerde meydana gelen değişimlerin sadece tamamlayıcısıdır (Kandiyoti, 2013: 31). Ataerkil denetimin zayıflamasının yaşlı kuşağın gençler üzerindeki mutlak ekonomik denetimi ellerinde tutmayı sürdürememelerinin doğrudan bir sonucu olduğu söylenebilir.

Kırsal bir topluluğun kent ve endüstriyel kuruluşların buldukları yerlere yakınlığı, hayat seviyesini yükseltmek isteyen köylülerin endüstriye kaymasını sağlamıştır. Bunun sonucunda yeni ekonomik sistemin bir parçasını oluşturan birey babasının üzerinde yeni beceriler kazandığından ve babanın bildiklerinin yeni ihtiyaçları karşılamadığından onun her söylediğine son söz olarak bakma alışkanlığı da kaybolmaktadır (Eserpek, 1968: 8). Kırsal değişim, erkek otorite ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Büyüklerinden eskiye göre daha bağımsız olmaya çalışan erkeklerin baba evinden eskisinden daha erken ayrılmaları önemli bir değişimdir ve bu değişim kadınları eskisinden daha genç yaşta kendi ev ve ailelerinin başına geçirerek dolaylı olarak etkilemiştir (Kandiyoti, 2013: 50). Genç çiftler evlendikten sonra bütçelerini belirlemekte ve günlük kararlarını almakta büyüklerinden bir miktar bağımsızlaşmak arzusundadır. Ataerkil ailelerin çözülmesine sebep olan dinamikler aynı zamanda kadınların emek süreçlerine gittikçe artan katılımlarını da gerektirmekte ve desteklemektedir.

İç göçler, eğitim düzeyinin yükselmesi, kentleşme vb. gelişmeler çerçevesinde otorite ve birincil topluluklara bağlılık konusunda önemli değişimler yaşanmakla birlikte, bu toplumsal yapı özelliğinin tamamen ortadan kalktığı söylenemez (Gökçe, 1996: 296).

3.6. Toplumsal Değişme İle Kuşaklararası Değişim

Bir toplumdaki toplumsal ilişkilerde, kurumlarda ve yapıda belirli bir durumdan ya da varlık biçiminden başka durum ya da biçime geçiş şeklinde ifade edebileceğimiz toplumsal değişme; bilgi ve deneyim birikiminin artmasıyla olabileceği gibi savaşlar veya doğal felaketlerden sonra yaşanan bir yıkımla da gerçekleşebilir. Değişme bir süreçtir, her toplumsal değişme, belirli bir zaman diliminde somut, fiziksel ve kültürel bir çerçevede birtakım insanlar arasında geçer. Değişmenin yönü ilerleme olduğu gibi gerileme de olabilir (Sunar, 2014: 4). Toplumsal değişme süreci içinde köy topluluklarında önemli değişmeler olmaktadır. Sanayileşme, kentleşme, kitle iletişim ve ulaşım araçlarındaki gelişmeler hem ulusal ölçekte toplumsal değişmeyi yaratan, hem de kırsal alandaki gelişmeyi yönlendiren ana etmenlerdir (Geray, 1982: 65).

Köylerin ekonomisinde özellikle son elli yıllık dönemde değişim yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Kuşaklararası yapılan araştırmalarda yaşlı kuşağın geleneksel cinsiyet rollerini yerine getirdiğini, bu kuşaktan kadınların hayatlarının sonuna kadar köylerinde yaşamak istedikleri, toplumsal değişmenin hız kazandığı 1950 ve sonrası dönemde özellikle tarımda makineleşme, sanayileşme, iç ve dış göçler ve kentleşmenin hız kazanmasıyla köylerde orta kuşaktan kadınların bu değişimlerden önemli ölçüde etkilendiği bulgusuna ulaşılmıştır. Çoğunlukla orta kuşaktan kadınların eşlerinde karşılaşılan ve genç kuşakta da devam eden eşlerin iş dolayısıyla geçici göçleri ya da köydeki eğitim, sağlık vb. olanakların yetersiz olması sebebiyle ailenin kente göç etme düşüncesi orta ve genç kuşağı yaşlı kuşaktan farklılaştırmaktadır.

3.6.1. Erkeklerin Köy Dışına Çalışmaya Gitmesi ve Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki Değişim

Kırsalda, aşırı nüfus artışı, toprakların miras yoluyla parçalanması, tarımın makineleşmesi iş gücünün özelliklerini etkilemiştir. Makineleşme ve toprakların parçalanması erkek iş gücünün atıl kalmasına neden olmuş ve erkek iş gücü de bu doğrultuda farklılaşmıştır. Ekonomik zorlukları ortadan kaldırmak veya en aza indirmek için, emeğin aile-içinden çıkarak, aile-dışında kullanılması gerekmektedir. Yani köylerden, istihdam olanağının yüksek olduğu kentlere doğru emek gücü göçü yaşanmaktadır. Aile-içinden, köyden kente veya yurtdışına olan emek göçünün genelini erkekler oluşturmaktadır (Aktaş, 1999: 35).

Erkek iş gücü, tarım ve tarım dışı ücretli işçiliğe yönelirken, kadın iş gücü, genelde tarımda aile işçisi olarak kalmıştır (Kıray, 1982:9). Bu sebeple de köylerde kadın nüfus erkek nüfustan daha fazladır. Köylerde öncelikli olarak toplumsal hareketlilik imkanı daha fazla olan bekar erkeklerin çalışmak ve eğitimlerini sürdürmek için kentlere gitmeleri ve yerleşmeleri durumu yaşanır ancak durum eğer son derece ciddi ise; evli erkekler de çocuğunu ve karısını bir akrabaya bırakarak başka yerlere iş aramak üzere köyden ayrılır (Helling, 1956: 100). İş ve istihdam olanaklarının olmayışı göçün en temel nedenidir. Köy ve beldelerde sanayinin gelişmemiş olması, ücretli işçiliğin neredeyse yok olması özellikle genç ve yetişkin erkeklere göçten başka şans tanımamaktadır. Diğer yandan da göçe dahil olan erkeklerin eğitimleri ve becerileri sınırlı olduğundan göç sonucu dahil olabildikleri sektörlerde düşük ücretli işler bulabilmektedir ve bu ücretlerle de ev-bark sahibi olabilmeleri ve ailenin geri kalan üyelerini yanlarına getirmeleri imkansız hale gelmektedir (Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010: 130).

Günümüzde tarımsal üretimde büyük oranda cinsiyete dayalı iş bölümü görülmekte ve bu iş bölümü de kadın emeğine dayanmaktadır. FAO tarafından “tarımın feminizasyonu” olarak adlandırılan ve birçok az gelişmiş ülkede gözlemlenen bu süreç, tarımda kadın emeğinin yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir (Günaydın, 2009: 175-223). Tarım ağırlıklı toplum yapısı özelliğini önemli ölçüde devam ettiren Türkiye’de kadınlar tarımsal üretime çoğu zaman erkeklerden daha fazla katkı sağlamalarına karşın üretim süreci ve sosyo-ekonomik yaşamdaki rol ve katkıları göz önüne alınmamakta, gerçekleştirdikleri üretim resmi kaynaklara yansımamaktadır. Tarımın büyük ölçüde aile içi ücretsiz kadın emeği ile yürütülmesi, erkeklerin mevsimlik ya da sürekli tarım dışı işlerde çalışmalarını mümkün kılmaktadır. Bu durumda aileler yıllarca parçalanmış bir yaşam sürmekte, tarımsal faaliyetler kadınların çabaları ile devam etmektedir (Ertürk, 1992).

Erkeğin para göndermesi, telefonlaşma ve çalışılan işlere göre uygun zamanlarında ailesini ziyarete gelmektedir. Özellikle feminist literatür, ücretli çalışan göçmenin hane bütçesine katkısına yapılan vurgunun geride kalan aile üyelerinin ekonomik ve sosyal katkılarını gözardı etme eğiliminde olduğuna dikkat çekmektedir (Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010: 126). İl veya yurtdışına çalışmak için giden erkekler sadece yılın belli dönemlerinde veya tatillerde köye gelebilmekte, aileleriyle özlem gidermektedir. Geriye kalan zamanlarda sorumluluk eğer geride kocasının annesi ve babası hayatta ise öncelik onlarda ki onların da yaşlarının ilerlemiş olması sebebiyle destekleri sınırlı olmakta, daha çok karar

verme ve onaylama anlamında yardımcı olabilmektedirler. Eğer anne-baba hayatta değilse kocasının erkek kardeşi ki çoğunlukla kardeşler çalışmaya birlikte gitmektedir. Bu durumda tüm sorumlulukları kadının üstlenmesi dışında bir alternatif kalmamaktadır.

3.6.2. Kırdan Kente Göç İsteği

Türkiye g olgusuyla 1950’li yıllarda tanışmıştır. Glerle birlikte toplumda değişim süreci de yaşanmıştır. 1970’lerin ikinci yarısından itibaren Türkiye’de kırdan kente kitlesel göçler yoğunlaşmıştır. G olgusu ulusal kimlik kadar cinsiyet kimliği ve kadınlar üzerinde de önemli etkiler yaratmıştır. Kente yapılan g, köy kadınları açısından istenen ve bununla beraber daha rahat bir yaşantı umudu taşıyan bir olgu olarak gerekleşmıştir. 1950’lerde henüz kent yaşamını bilmeyen kadınlar bir korkuyla kent yaşamına bakarken, 1970’lere gelindiğinde artık bu korkularını yenmiş olarak kent yaşamını istemişlerdir. Çünkü artık köy kadınları kentin avantajlarını keşfederek kente alişmişlardır. Kente göç eden kadınların pek çoğu kent evinin rahatlığı karşısında köy işlerinin yıpratıcı ve yorucu taraflarının farkına varmışlardır. “Köylü kadını eskisinden daha az boyun eğme eğilimindedir ve aktif olarak daha rahat bir yaşam, daha çok tüketim eşyası ve daha fazla kişisel özgürlük talep etmektedirler” (Erman, 1998: 211–212).

Gn doğurduğu tüm olumsuz gelişmelere karşın, kent, köy kadını için bir umut kapısı ve tutucu ortamından bir derece de olsa çıkış yeri niteliği taşımaktadır. Kırdan kente gte etkili olan itici ve çekici sebepleri kırsalda yaşayan kadınlar açısından değerlendirdiğimizde şu faktörlerin etkili olduğunu belirtebiliriz. Evlilik yaşına gelmiş geç kızlar ya da yeni evli kadınlara göre kendilerini kırsal kesimden ayrılmaya sevk eden başlıca itici faktörler şunlardır (Yılmaz, 2007: 228-229): Tarım ve hayvancılığın egemen olduğu kırsal uğraşı, bu uğraşıya bağlı olarak devam eden hayvan besleme, süt sağma, tarla sürme, bahçe yapma gibi sabah başlayan gece geç vakte kadar devam eden faaliyetler. Zaman içinde ücretsiz aile işçisi olduklarının farkına varmaları. Altyapısı yeterli olmayan konutlarda yaşamaları, bu nedenle de çoğunlukla ev içinde suyun musluktan akmaması, aksa bile çoğu yerde tazyikli su olmadığı için sıcak su temininin g olması. Sosyal güvencenin olmayışı, hastalık durumunda çaresiz ve başkalarına muhtaç kalacağını düşünmesi. Doğacak çocuklarının eğitim ve sağlık imkanlarından yeterince yararlanamayacağı endişesi. Aylık sabit bir geliri olmayışı, kendi özel ihtiyaçları için hep başkalarına bağımlı olması. Köylerde geç sayısının gittikçe azalması, arkadaşlık yapacak

kimsenin kalmaması. Bir şekilde para kazanmak için eşlerinin (kocalarının) eninde sonunda gurbete çıkmak zorunda kalacakları düşüncesinden hareketle, genç yaşta ayrılık endişesi ve buna bağlı olarak köyde yalnız kalacakları korkusu. Çocuklarını yalnız büyütecekleri, kayınvalide ve kayınpeder gibi kendilerinden yaşça büyük ve arada kuşak farkı / çatışması olacak kişilerle bir evi paylaşacak olmaları.

1965-1970 yılları için yapılan bir regrasyon göç analizine göre kentin çekici faktörleri arasında illerin istihdam düzeyi birinci sırada gelmektedir. İllerin eğitim yatırımları ve hizmet sektörü istihdam düzeyi daha sonra gelmektedir. Kırsalın itici faktörleri arasında ise illerin erkek nüfusunun büyüme hızı ve çocuk-kadın oranı başta gelmekte, kırsal istihdam olanaklarının yokluğu bunları takip etmektedir. Topraksız haneler yüzdesi sadece bazı Karadeniz Bölgesi illerinden olan göçü açıklayabilmiştir (Üner, 1986: 236-237).

Erkekler ailelerinin geçimlerini sağlamak veya geliriyle aile kurabilmek için büyükşehirlere göç ederken, genç kadınları da etkilemekte ve büyükşehirlere veya yurt dışına gitmiş ve/veya gitme potansiyeli yüksek erkeklerle evlenmek istemektedirler. Kentin cazibesi yanında köydeki işlerin güçlüğü, kızı istenen ailenin kentte yaşamayı bir koşul olarak öne sürmesine neden olmaktadır (Balaman, 1984: 191).

Yozgat ili gibi ekonomisi tarıma dayalı ve ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği kısıtlı olan alanlarda nüfus için yeterli miktarda istihdam yaratılamamaktadır. Sağlık, eğitim ve kamu hizmetlerinin kısıtlı olması Yozgat'ta meydana gelen göç olaylarının nedenlerindedir. Sanayi faaliyetlerinde ilerlemenin gerçekleştirilememesi toprağa bağımlı bir ekonominin gelişmesine neden olmuştur. Kırsal kesimlerde yapılan faaliyetlerin iş gücüne sadece yaz aylarında, ürünlerin hasat edildiği dönemde ihtiyaç duyması, iş gücünün hasat zamanı haricinde geçici olarak il dışına gitmesine neden olmaktadır. Bazı durumlarda erkekler göç etmek istememekte, ancak ev, araba, iş olanakları, çocuklar için daha iyi bir gelecek için kadınlar eşlerini göç etmeye zorlamaktadır. Köylerde tarımsal gelir kaybı ile baş edemeyerek göç eden ve tarımsal üretimden kopan kişi sayısı köylerde kalan kişi sayısından fazladır.

3.7. Kadının Kırsal Kesimdeki Sosyo-Kültürel Konumu

Ekonomik ve siyasal kimliklerden öte, Türk toplumunda kadının statüsünü ortaya koyan en önemli etken, sosyo kültürel etkenler yani halkın kültür dağarcığında kadına verdiği değerdir. Bu değer veriş ise, geleneklerin, dinsel motivasyonların belirlediği davranış kalıpları olarak ortaya çıkmaktadır (Kırkpınar, 2001: 288).

Kırsal alanlarda tarım sektörüne dayalı bir iktisadi yapının, geçimlik ekonominin, ilkel düzeyde bir teknolojinin, çok düşük düzeyde okur-yazarlık oranının, düşük hayat standardının, yatay ve dikey sosyal hareketsizliğin egemen olması söz konusudur. Yasa ve kurallardan çok gelenek ve göreneklerin hakim olduğu bir yönetim yapısı vardır (Eken, 2006: 251). Türkiye’de kırsal alanda yaşayan kadınlar asırlık gelenek ve inançlarla bağlantılandırılan ciddi kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Ataerkil toplumlar ve onların uygulamaları, dini yaptırımların yorumları ve cehalet sosyal etkileşimlerde kadınların özgürlüğünü engellemektedir (Sönmez, 2011: 1). Kırsal kesimde doğup büyüyen bir kadının gerek mentalitesi, gerek mesleği, gerek işle ilgili tutum ve eğilimleri kentteki insanların sosyal değerleri ile pek örtüşmediğinden ve de kırdaki egemen olan sosyal değer ve sosyal normların farklı olması nedenleri ile kentle ilişkisini engellemiştir. Özellikle ulaşım ve iletişim koşullarının kentle ilişkilerde büyük bir engel oluşturması köy halkının dolayısıyla kadının soyutlanmasına neden olmuştur (Yıldırak vd. 2002: 11).

Kırsal kesimde yaşayan kadınların sosyal konumu doğurdukları çocukların cinsiyetine; namusla ilgili ilkelere bağlılığına ve geleneksel düşünce içinde bulunan kurallara uyumuna göre değişmektedir (Yıldırak, 1992: 13). Kadınlar sosyal gelişmişlik göstergeleri açısından hala erkeklerin gerisinde bulunmakta ve ülkenin gerçekleştirdiği kalkınmadan eşit pay alamamaktadırlar. Bu durum ülkenin sahip olduğu sosyo-ekonomik yapılanma ve kültürel özelliklerden kaynaklanmaktadır. Kırsalda yaşayan kadınların da tarımsal üretime katılma biçimleri toplumun kültürel yapısı ve ekonomik gelişme düzeyi ile yakından ilişkilidir. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü kadınları ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu görmektedir. Kentten farklı olarak kırdaki kadınlar ev işleri ve çocuk bakımına ek tarımsal üretim faaliyetlerini de gerçekleştirmektedirler. Bu yapılanma içinde üretim ilişkilerinin en altında kalan kadın emeği tarım sektöründe sömürüye açık hale getirmektedir (Candan ve Günal, 2013:100).

Ülkemizde çoğunlukla geçerli olan örf ve adetler gereğince, toplumsal faaliyetler, cinsiyete dayalı iş bölümüne göre düzenlenmekte ve kadının yeri, ev kadını olarak eş ve analıkla tanımlanmaktadır (Akbaş, 1998: 24-26). Kırsal kesim kadını çocuk üretebildiği ve maddi-manevi hiçbir karşılık beklemeden evinde ve tarlasında çalışabildiği ölçüde göreceli olarak saygınlık kazanmakta ancak yine de "ikinci sınıf vatandaş" olmaktan kurtulamamaktadır. Aynı kadın ne kadar çok çalışırsa çalışsın, ne kadar çok üretirse üretsün, aile içinde ve dışında karar vermede erkek söz sahibidir. Kadınların önce babalarına sonra kocalarına daha sonra da erkek çocuklarına olan bağımlılıkları çok keskin bir biçimde sürüp gitmektedir (Arıkan, 1988: 3). Kırsal alanda hakim olan bu geleneksel yapıda, erkek egemenliği ön plana çıkmakta ve kadınların üretim faaliyetleri sonucu ortaya çıkan kazanımlardan elde ettiği pay üzerinde etkili olmaktadır. Kadının ekonomik yaşama katılımı, toplumsal ilişkiler sisteminde yer alışı biçimleri ile doğrudan ilişkilidir.

Kırsal kesim kadını gerek geleneksel yapısı, gerek uğraşı biçiminin farklı olması nedeni ile kentlerdeki hemcinslerine göre farklılık göstermektedir. Kırsal kesimde kadın bir yandan temizlik, çocuk bakımı, yakacak temini, ekmek yapımı ve beslenme gibi ev işleri yaparken diğer yandan bitkisel ve hayvansal üretim, el sanatları, tarım dışı işler ve gelir getirici faaliyetlerde de bulunmaktadır (Yıldırak vd., 2002: 15). Türkiye’de kırsal kesimdeki kadınlar kentli kadınlara oranla daha fazla iş gücüne katılmakta ve üretmektedir.

Kırsal alanda kadınlar toprak sahipliği durumuna, hayvan varlığına ve sayısına, teknoloji kullanım durumuna ve tüm bunların aslında bir yansıması olarak gelir durumuna göre hanede birçok faaliyette aktif olarak yer almaktadır (Gülçubuk, Savcı vd., 2011: 55). Tarımsal üretim sürecinde ürünlerin yetiştirilmesinden, ürünün sofraya ulaşımına kadar kadın emeği söz konusudur. Türkiye’de tarımsal üretim kadın istihdamının en yoğun olduğu sektör olarak istatistiklere yansımaktadır ve Türkiye’de tarımsal üretim çoğunlukla küçük ölçekli üreticilik veya geçimlik üretim olarak adlandırılan aile içi üretimle gerçekleştirilmektedir. Bu üretim modeli ise kırsalda kadınların ücretsiz aile işçisi veya güvencesiz çalışan iş gücü olarak görülmesine neden olmaktadır. Kırsal alandaki kadınlar "yok" sayılırken, yaptıkları iş ve ürettikleri de "yok" sayılmakta, görmezlikten gelinebilmektedir.

Kırsalda işyeri ile konut ayrımı kesin çizgilerle yapılamamaktadır. Buna bağlı olarak da kadının üretimdeki konumu “ücretsiz aile işçiliği” olarak belirlenmektedir (Sirman,1991:

19). Kadınların “ucuz emek” veya “aile ekonomisine yardımcı” olarak görülmesi ve faaliyetlerinin büyük bölümün ev işi yani gerçek anlamda üretim değil doğal yaşamlarının bir parçası olarak kabul edilmesi, işin değerinin düşük algılanmasına neden olmaktadır. Kadının ev içi sorumluluklarından kaynaklanan emeği kapalı aile ekonomisi içerisinde kalmakta ve kadınlar ekonomik değişim değeri olmayan görünmez emeğin karşılığını alma ve kullanma olanağından yoksun bulunmaktadır (Kulak, 2011: 44). Kırsalda kadın emeğinin görünmezliği doğal olarak kadını yoksullaştırmakta ve yoksunlaştırmaktadır.

Türkiye tarımı, özellikle neoliberal politikaların uygulanmasından sonra gelir getirici üretim faaliyeti olma özelliğini giderek yitirmiştir. Tarımda yaşanan bu gerileme, özellikle, tarımsal üretimin her aşamasında çalışan kadınları olumsuz etkilemektedir. Tarımsal istihdamda kayıt dışılığın yüksekliği ve kadın emeğinin görünmezliği de bu gerilemeye eklendiğinde, kadınların üretimden aldıkları payın istihdam verilerindeki yüksek iş gücü oranlarıyla örtüşmediği açıkça görülmektedir (Candan ve Günal, 2013: 93). 1980’li yıllarda gerek tarımın iç ve dış piyasayla bütünleşme eğilimi, gerek radyo, televizyon gibi iletişim araçlarının etkileri, gerekse de buzdolabı, hazır giyim, deterjan vb. tüketim mallarının köylere dek ulaşması köy kadınlarının yaşam biçimini bir hayli değiştirmiş de olsa, konumunun yükseltilmesini sağladığı söylenemez (Özbudun, 1994: 31).

Kadının kırsal alandaki üretim rollerine ilişkin olarak, çeşitli değişkenler temelinde farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Pearson (1979: 81), kırsal kadının homojen bir grup oluşturmadığını ve kırsal alanda dört ayrı kadın konumunun ortaya çıktığını belirtmektedir.

- 1. Bağımsız Üretici:** Aile işletmesini kadınların yönetmesi, sıklıkla rastlanmayan bir durum olmakla birlikte, eşin kaybı, boşanma ya da erkeğin tarım dışı işlerde çalışması durumunda görülebilmektedir.
- 2. Tarımsal Faaliyetlere Katılan:** İşletmedeki bütün tarımsal faaliyetleri ve sorumlulukları eşleriyle paylaşan kadınlar, bu grubu oluşturmaktadır.
- 3. Tarımsal Faaliyetlere Yardım Eden:** Kırsal alanda kadınların tarımsal faaliyetlere, yoğun iş gücüne ihtiyaç duyulan dönemlerde katıldıkları vurgulanmaktadır.
- 4. Ev Kadını:** Tarımsal üretimde çalışan aile bireyleri ya da ücretli işçiler için, yiyecek hazırlama, temizlik gibi aile içi sorumlulukları üstlenen ya da ev içi üretim yaparak dolaylı tarımsal faaliyetlerle üretime katkı sağlayan kadınlar, bu grupta yer almaktadır.

Kırsal alanda kadın hem kırsal kesimin özellikleri, hem eğitim düzeyinin düşüklüğü, hem de ücretsiz aile iş gücü olması nedeniyle toplumsal statü açısından geri durumdadır. Bu şekilde, kadın sürekli geri planda kalmaktadır.

3.7.1. Eğitim Hayatında Kadın

Eğitim birçok alanda kadının ilerlemesi için bir başlangıç noktasıdır. Kadının toplum içindeki konumu ve istihdam olanakları üzerinde etkili olan en önemli unsurdur (Ereş, 2006: 43). Türkiye’de kadınların özellikle de kırsal kesimde yaşayan kadınların eğitim açısından daha dezavantajlı grup oldukları bilinmektedir. Kırsal kesimde yaşayan kadınlar küçük aile işletmelerinde eğitim düzeyinden bağımsız olarak üretime katılmaktadır. Kadınların eğitimden yararlanma durumlarına bakıldığında ilk göze çarpan düşük okur-yazarlık oranı ve kadın-erkek, okur-yazarlık oranı arasındaki çarpıcı farktır. Kırsal kesimde kadının statüsünün geliştirilmesi eğitim, sağlık ve istihdam açısından eşit olanaklara sahip olunmasına bağlıdır. Bu durum toplumun sosyal ve ekonomik gelişmesi açısından da önem taşımaktadır (Bircan, 1992: 12-15).

Toplumsal ilişkiler bir bütün olarak, örneğin yaş, din, ırk, sınıf, cinsiyet gibi toplumsal farklılıklar arasındaki güç ilişkileriyle sürdüğünden, eğitim de bu güç ilişkilerinin bir parçasıdır. Eğitim sistemleri genellikle içinde buldukları toplumların toplumsal cinsiyet sisteminin bir mikrokozmozunu oluşturur; var olan toplumsal ilişkilere ve pratiklere meşruiyet kazandırır. Ancak eğitim, geleneksel cinsiyetçi kalıp yargıların yeniden üretilmesinin yanında kadınların kendi güçlerini ve kendilerini güçsüzleştiren mekanizmaları fark edebilmeleri ve bunları dönüştürmeleri için ortam yaratma gizilini içinde barındırır. Kadınların eğitimi, uluslararası insani gelişmeyi ölçmeye yarayan temel göstergelerden biridir (Tan vd., 2000:26).

Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu 1923 yılını izleyen ilk on yılda bir yandan modern bir devlet örgütünün kurulması diğer yandan Türk toplumunun yeniden yapılandırılması sağlanarak büyük bir değişim gerçekleştirilmiştir. Türk kadını doğrudan etkileyen en önemli değişim 1924 yılında çıkarılan ve eğitimi tek sistem ve çatı altında toplayan “Tevhid-i Tedrisat Kanunu”nun kabulüdür. Böylece kadınlar en temel vatandaşlık hakkı olan eğitim görme hakkına kavuşmuşlardır (Anon., 1998b). Ancak cumhuriyet

modernleşmesinin daha kolay ulaştığı ve ittifak içinde bulunduğu kentli sosyal gruplardan ve sınıftan kadınlar bu olaktan daha fazla yararlanmışlardır (Sayılan, 2012: 24).

Türkiye’de kadınların eğitim düzeyine bakıldığında, sistematik bir şekilde olumlu gelişmeler olduğu görülmektedir. Kadınların okuryazar olma hızında, 1960-1965 (%8), 1965-1970 (%9), 1970-1975 (%9,7), rekor artış 1980-1985 yılları arasında olmuştur. Bu dönemde kadınlarda görülen artış %10,5 iken, erkeklerde %6,5’tir. 1995 yılı itibariyle Türkiye’de kadınlarda %72, erkeklerde ise %92 oranında okuma-yazma bilenlerin olduğu tespit edilmiştir (Birleşmiş Milletler Kadınlara Yardım Fonu (UNIFEM), 2000: 99). 2009 yılında erkeklerde 96,4, kadınlarda 85,4; 2010 yılında erkeklerde 97,3, kadınlarda 88,1 ve 2011 yılında ise erkeklerde 97,9, kadınlarda 90,3 düzeyine yükselmiştir (TÜİK, 2012). Özellikle okumaz/yazmaz kadın gruplarına yönelik eğitim programlarındaki artışa rağmen günümüz Türkiye’inde kadının eğitimi yeterli değildir, erkeklerle kadınlar arasındaki fark azımsanmayacak seviyededir. Temel eğitim sonrası eğitim aşamalarına kız öğrencilerin katılımı erkek öğrencilerin gerisinde kalmakta, bir üst düzeydeki okullara geçişi de olumsuz etkilemektedir.

Eğitimi toplumsal cinsiyet açısından değerlendirecek olursak; Okuldaki ideolojik ve kültürel üretim kapitalist sistemin sınıf yapısı, aile ve piyasa gibi toplumsal yapılarla dolaylanmıştır. Bu nedenle eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği sorunu, kızların okullulaşmasındaki artış ya da kızların daha başarılı olduğuna bakarak açıklanamamaktadır. Okullardaki müfredat cinsiyetçilikten arındırılabilirse bile, gizli müfredat “iyi, sessiz ve başarılı kız” ve “sert, asi ve delikanlı” gibi basmakalıp imajlar okul söyleminde, bazı öğretmenlerin tutumlarında, okuldaki kültürel ortam ve etkinliklerde açığa çıkabilmektedir. “Okul hem sınıflandırılmış hem de cinsiyetlendirilmiş özneler üretir,” yaklaşımını benimseyen araştırmalar, eğitimin her düzeyindeki kızların nicel durumu ile hangi alanlarda yoğunlaştıklarına ve yönetimde kadın öğretmenlerin temsil düzeyine bakarak, okulda kızlara ve erkeklere farklı otorite kalıpları ve beklentiler iletilildiğini; kadınların besleyici bakıcı rolünün kadın doğası olarak doğallaştırıldığını ve normalleştirildiğini; kadınların annelik gibi bakıcı ve besleyici rolü ile istihdamda kadınlara öğretmen, sekreterlik hemşirelik gibi roller arasındaki sürekliliği okulun nasıl sağladığını göstermişlerdir. Böylece okulun egemen toplumsal cinsiyet ve sınıf sisteminin sürmesine nasıl katkıda bulunduğu ve sınıfsal yeniden üretimin de eğitimsel ayrışmayı nasıl cinsiyetlendirdiğini göstererek, okuldaki toplumsal farklılaşmanın boyutlarını

aydınlatmışlardır (European Comission, 2009, Arnot, 2002, Deem, 1978, Akt. Sayılan, 2012: 14-18).

Zorunlu ilköğrenim düzeyinden ortaöğretime geçildiğinde hem genel öğrenci sayısı hem de daha yüksek oranda kız öğrenci sayısı birden düşmüştür. Ortaöğrenim Türkiye’de esas olarak kente yönelik bir kurumdur. Klasik ortaöğrenim müfredatı son derece hayattan ve üretimden kopuk, devlet memuru yetiştirmeye ya da yükseköğrenime basamak olmaya yöneliktir. Genellikle kent kökenli, eğitim düzeyi görece yüksek memur, sanayici, tüccar ve serbest meslek sahibi babaların çocuklarını bünyesinde toplamaktadır. Formel eğitim sistemi bir yandan ileri basamaklarda kız öğrenci katılımını eleyerek, bir yandan da kız öğrencileri pozitif bilimler ve teknolojiden uzaklaştırarak kadınları belenmiş toplumsal cinsiyet rolleriyle sınırlandırmada önemli bir rol oynamaktadır (Özbudun, 1994: 37-38).

Geçmişte, geleneksel olarak sosyalleşme sürecinde erkek çocuklarının eğitim alıp, iş sahibi olmaları bir sosyal değer olarak aktarılmışken; kızların evde kalıp ev işleriyle ilgilenmesini teşvik eden eğitim sistemi oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, erkekler kızlardan daha iyi ve daha uzun süreli eğitim alabilmişlerdir (Coleman ve Kerbo, 2003: 108). Eğitimde fırsat eşitliği tanınmayan kadının eğitim durumu, beklenildiği üzere hem Türkiye genelinde hem de erkeklere göre oldukça düşüktür. 2008 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün CEDAW raporunda ifade ettiği üzere eğitim istatistikleri, zorunlu eğitim çağındaki çocukların %10’unun okullaşmadığını, bunların neredeyse dörtte üçünü kız çocuklarının oluşturduğunu göstermektedir (KSGM, 2008). 2009 yılında hazırlanan ‘Dünya Cinsiyet Haritası’na göre Türkiye, 134 ülke arasında 129. sırada yer almaktadır (Avrupa Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu, 2009). 2010 yılında okuryazar olmayan her 100 kadına karşılık 22 erkek okuryazar değildir (TÜİK, 2010).

Kız çocuklarının eğitim düzeylerinin erkek çocuklarına göre düşük olmasından hareketle okutulmama nedenlerini ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışmalar yapılmıştır. KAGİDER’in (2008) “Cinsiyet Eşitsizliği Raporu”nda; gelenek ve dini inançlar, kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rolleri, öğretim programları, aile içi sorumlulukları, çocuk bakım ve eğitiminde yeniden üretilen toplumsal cinsiyet rolleri ve eğitimin toplumda kabul edilen rollerle çelişkili görülmesi’nin kız çocuklarının okutulmamasında önemli rol oynadığı belirtilmiştir.

Türkiye’de “eğitimde fırsat ve olanak eşitsizliği” sorunu sadece erkek ve kadın nüfus arasındaki eşitsizlik ve okullaşma oranlarının düşük olmasından kaynaklanmamakta, erkek ve kadın nüfus gruplarının var olan fırsat ve olanaklardan yararlanmada kendi içlerinde de belirgin farklar bulunmakta; bu farklar özellikle kırsal-kent ayrımında kendini göstermektedir (Bülbül, 1992).

1989-2008 yılları arasında kadınların eğitim durumuna bakıldığında, 1989 yılında okuryazar olmayan kadın oranı %39.1 iken bu oran, 1997 yılında %23.1, 2006 yılında %19.6’ya düşmüştür. Erkekler için ise 1997 yılında %6.1 olan okuryazar olmayanların oranı 2006 yılında %4’e gerilemiştir (TÜİK, 2009b). Okuryazar olmayan kadınların sayısı, erkeklerden fazladır. 1997 yılından bu yana, okuryazar olmayanların oranı kademeli olarak düşmesine rağmen, 2003 ile 2006 yılları arasında toplumsal cinsiyet farkının giderilmesinde bir ilerleme kaydedilememiştir. 2003 yılında yapılan nüfus ve sağlık araştırmasına göre kırsal kesimlerde yaşayan kadınların %31’i herhangi bir eğitim almamıştır (Anonim 2003). 6 yaş ve yukarısına bakıldığında ise kadın okumaz-yazmazlık oranı kadınlarda ve kız çocuklarında %12.9, erkeklerde ise %3.4’tür. Yaş faktörü dikkate alındığında toplumsal cinsiyet farkı/uçurumu azalmaktadır. 2006 yılında, 15-24 yaş arası kadınların okumaz yazmazlık oranı %5.9 iken, bu yaş grubundaki erkeklerin okumaz yazmazlık oranı %1.6 olarak kaydedilmiştir (TÜİK 2008-2009). 2011- 2012 ders yılında olumlu yönde bir değişim yaşanmış, toplumsal cinsiyet açığı daralmış, böylece kızlarda net okullaşma oranı %66,14 ile erkeklerdeki %68,53’e yaklaşmıştır (Brüt okullaşma oranları ise erkekler ve kızlar için sırasıyla %95,68 ve %89,26’dır) (Eroğlu, 2013: 22).

Yıllar içinde kadınların okuryazarlık oranı sürekli artmasına rağmen henüz hedeflenen noktaya ulaşamamıştır. Kadınların eğitim durumlarına yönelik gerçekleştirilen çalışmaların geneline bakıldığında, okuma yazma bilmeme oranının her iki cinsiyet içinde “genç yaş gruplarından ileri yaş gruplarına”, “kentsel nüfustan kırsal nüfusa” ve “Batı bölgelerden Doğu bölgelerine” gidildiğinde, artış sergilediği görülmektedir. Ancak, bu değişkenlerin her koşulda kadınlar üzerindeki etkisi erkekler üzerindeki etkisinden daha büyük olmaktadır. Kırsal alanda çalışan kadınların eğitim düzeyinin düşüklüğünün önemli sonuçlarından biri, kadının tarım dışı alanlarda, özellikle yüksek gelir getiren kayıtlı işlerde istihdam edilebilme olanaklarının sınırlı kalmasıdır.

Dünya Ekonomik Forumu'nun yayımladığı “2013 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu”, Türkiye'nin kadın-erkek eşitliği sıralamasında 136 ülke arasında 120'nci sırada yer aldığını (<http://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2013>) göstermektedir. Bu durum eğitimde de fırsat eşitsizliği yaşanmasına neden olmaktadır. Türkiye'de Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2013 sonuçlarına göre, altı yaş ve üzeri okuma yazma bilmeyen 2 milyon 654 bin kişiden, 2 milyon 205 bini kadındır. İlköğretim, ortaokul ve dengi okul mezunu sayısı yaklaşık erkeklerde 9 milyon iken, kızlarda 6 milyon 800 bin, lise ve dengi okul mezunu erkeklerde 7 milyon iken kızlarda 5 milyon ve yükseköğrenim erkeklerde 4 milyonu aşarken kızlarda 3 milyon 200 bin civarındadır (TÜİK, 2013). BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü verilerine göre, Türkiye 2015 yılına kadar ilk ve ortaöğretimde cinsiyet eşitliğini gerçekleştirememeye riski taşıyan ülkelerden biridir (UNESCO, 2006).

Köylülerin çoğu kadını, basit ev işlerinden başka şeylere akılları ermeyen aşağı bir sınıf addederler ve kadının durumu hakkında köylerde umumi fikir yerleşmiştir. Böylece, bu memleketin kadınlarına, dünyanın en ileri cemiyetlerinden kadınlara bahşedilen hakları tanıyan Türk kanunları, köydeki inançlarla ihitilaf halindedir. Bu mesele bir kız evladın okula gönderileceği zaman bütün ciddiyetiyle ortaya çıkar. Okul bedava ve ders kitapları da çok ucuz olduğu için, burada en mühim faktör belki babanın takındığı tavidir. Babaya göre okul faydalı ve kızı için imkanlar hazırlayan bir şey midir, yoksa lüzumsuz, belki de gayri ahlaki ve başarısızlıkla neticelenmesi muhakkak olan bir şey midir? (Helling, 1956: 120).

Özellikle kırsal kesimde kız çocuklarının başlıca okula gitmeme nedenleri; kız çocukların iş gücünden daha fazla yararlanması, erken evlilikler, okula geç başlama, kızların eğitimine ilişkin güdülenme eksikliği, eğitim maliyetinin yüksekliği, ataerkil değer yargıları ve bunlara bağlı olarak eğitimin geleceğe yönelik bir katkısının olmayacağı düşüncesi kız çocukların eğitimini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir (Anonim, 1998b).

Yapılan araştırmalar da göstermektedir ki kadınların sosyo-ekonomik durumları ne kadar iyileştirilirse aile içindeki rolleri de o oranda yükselmektedir. Bu nedenle kırsal alanda yaşayan ve tarımsal faaliyetlere iş gücü olarak katılan kadınların sosyo-ekonomik durumları iyileştirilmelidir. İnsana yapılacak yatırım, insan kaynaklarının niteliğini arttıran

her türlü faaliyeti içerir. Bu bağlamda eğitim, insana yapılan en verimli ve en geçerli yatırım olarak kabul edilmektedir. Toplum ve aile yaşamının her alanında erkeklere göre daha fazla sorumluluk yüklenen kadınların kırsal alan istihdam yapısındaki yerinin değiştirilmesi, kadınlara yeni becerilerin kazandırılması, üretimin ve istihdamın her aşamasına katılması ve kararlarda söz sahibi olabilmesi için hedef kitlenin özelliklerinin dikkate alınarak çok yönlü eğitim projelerinin hazırlanması gerekmektedir (Kutlar vd. 2013: 46).

Eğitim kadının toplumsal konumu ve istihdam olanakları üzerinde etkili olan en önemli faktördür. Eğitim kadınların öz-saygılarının gelişmesine yardım eden ve kendilerine güvenlerini artıran önemli bir faktördür. Okur-yazar olmak kadınların yeni seçeneklerin farkına varmalarına ve rasyonel kararlar verebilmelerine yardımcı olur. Okur-yazarlık insanların gerekli bilgilere ulaşmalarına, doğal kaynakları daha iyi kullanmaları ve çevreyi korumalarına yardım eder (Ballara, 1992: 18). Ayrıca araştırmalar eğitim alan kadınların daha geç evlendiklerini (eğitim almayanlardan ortalama 4 yıl geç), daha küçük bir aileye sahip olduklarını, modern bir aile planlaması yöntemi kullandıklarını, sağlık hizmetlerinden yararlandıklarını, doğumda ve erken yaşlarda çocuklarının ölme oranlarının daha düşük olduğunu ve daha çok gelir elde etme kapasitesine sahip olduklarını göstermektedir (Smyke, 1991: 36). Kadınların örgün eğitim sürecine katılmaları ile ilgili engellerin aşılması; genel, mesleki ve teknik eğitime önem verilerek okullaşma oranlarının yükseltilmesi kaçınılmazdır.

3.7.2. Kadınların Evliliğe Bakışı

Kırsalda kadın geleneklerin en yoğun yaşandığı toplumsal kesime dahildir. Cumhuriyetin kurulmasıyla kabul edilen Medeni Kanun, her ne kadar çok kadınla evlenmeyi kaldırmış ve kadına da boşanma hakkı tanımışsa da, köylerde çok eşli ve imam nikahlı evlenme, “kuma” alma gibi durumlar sayıca azalsa da günümüzde halen devam etmektedir. Yasalarla 18 olarak belirlenen evlenme yaşına rağmen köylerde 12-13 yaşında evlendirilen kız çocuklarının sayısı oldukça yüksektir. Evlenme yaşının küçük tutulması genelde ekonomik durumla bağlantılıdır. Çünkü özellikle tarım kesiminde kadının başta gelen görevlerinden biri, tez zamanda tarlada çalışabilecek çok sayıda çocuk doğurmaktır (Ertürk, 1996: 13). Köylerde modern yasa hükümleri değil, gelenekler, görenekler işlev görmektedir. Ekonomik nedenlerin de etkisiyle halen sürdürülen bu gelenekler, az gelişmiş

bölgelerde kırsal kadının konumunu erkeğe daha da bağımlı hale getirmektedir. Bunun bir sonucu olarak Türkiye’de kırsal kesimlerde kadın-erkek eşitliğinden söz etmek de olanaksızdır.

Genellikle, kız çocuğu aile için ücretsiz işçi olarak çalışacağı dönemde, evlilik nedeniyle ayrılmakta, baba ve anası başlık yoluyla tazmin edilmektedir. Üstelik kız gelin gittiği evde de ücretsiz işçi olarak çalışacağından, erkeğin ailesinin zararı da fazla olmamaktadır. Başlığın ortadan kalkması, ancak onun yarattığı maddi koşulların ortadan kalkmasıyla gerçekleşecektir (TİB, 2006: 60).

Boşanma istatistiklerine baktığımızda, boşanma oranlarının belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmış illerde daha yüksek olduğu, gelişme düzeyi düşük illerde ise boşanma oranlarının çok düşük olduğunu görmekteyiz. Boşanma olgusunun kişilerin sosyo-ekonomik düzeyi ile yakından ilgisi olduğu düşünüldüğünde, kırsal kesimde genelde sosyo-ekonomik düzeyin düşüklüğü, imam nikahlı evliliklerin çokluğu ve "kuma" olayının yaygınlığı gibi nedenlerle boşanma oranlarının az olduğu söylenebilir. Kırsal kesimde imam nikahı ve kuma olayı ile çok yaygın bir biçimde karşılaşıldığından, resmi nikahlı bir evlilik kırsal kesim kadını için kaybetmeyi düşünemeyeceği büyük bir güvencedir. Ayrıca geçimsizlik, pek fena muamele, dayak gibi olaylar, kentsel kesimde boşanmaların en önemli nedenini oluştururken, köylü kadın için bu tür davranışlar günlük yaşamın bir parçası olarak algılandığından boşanma için bir neden oluşturmamaktadır (Arıkan, 1988: 12-13).

3.7.3. Roller ve Karar Alma Bağlamında Kadın

Tarihsel yönelim çizgisinde kadının doğurma, bakıp-besleme, üretme üçlü rolü önemini yitirmemekle birlikte, gelecek toplumlar için de geçerli bir rol tanımlaması olarak kadının yaşamını şekillendirmeyi sürdürecektir (Boulding, 1976b). Toplumsal değişimin hızla geliştiği toplumlarda kadının rolünde ve aile içi karar alma konusunda bazı değişmelerin kadın lehine olduğu varsayılmaktadır. Kadınların hanehalkı ile ilgili ekonomik aktivitelere katılımları ve karar verme sürecindeki rolleri toplumdaki statülerinin en önemli belirleyicisidir (Hoque ve Itohara, 2008: 230). Geleneksel yapının hakim olduğu kırsal kesimlerde kadın-erkek eşitliğinden söz etmek olanaksızdır.

Kadının rolünü, statüsünü ve aile içindeki erkeğe karşı konumunda eğitim seviyesi ve çalışma durumu en belirleyici değişkenler olarak görülebilir. Kadınların kendilerine verilen haklardan yararlanabilmeleri için belirli eğitim düzeyinden geçmiş olmaları ve çalışma yaşamına girmeleri gerekmektedir. Kırsal kesim kadınları açısından durum oldukça iç karartıcıdır. Kadınların öncelikle eğitim düzeyleri çok düşüktür, büyük bir çoğunluğunun okuma veyazması yoktur (Arıkan, 1988: 14). Ekonomik etkinliğe ise çok büyük ölçülerde katılmalarına karşın çoğu kez hiçbir ücret almadan çalışmaktadırlar. Yani ücretsiz tarım işçisi görünümündedirler. Kadın ancak gezici tarım işçisi olduğu zaman belirli bir ücret almaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, "kadınların %17'sinin ücretin tutarından bile haberdar olmadıkları saptanmıştır. Kadınların %62'si ücreti onların adına kocalarının aldığını söylemişlerdir. Geri kalanın çoğunluğunu ise, eşleri orada olmadığı için ücreti kendileri alanlar oluşturmaktadır." (Şeker, 1987: 65). Burada kadının, kocası tarafından alınan (kendisinin kazandığı hatta çoğu kez miktarını bile bilmediği) bu paranın harcanma biçimi üzerinde etkili olamayacağı açıktır. Başka bir deyimle köy ortamında kadının çalışıp para kazanıyor olması, onun ekonomik bağımsızlığını getirmediği gibi kararlara katılması sonucunu da getirmemektedir. Kırsal aile sisteminde sıklıkla karşılaşılabilecek kararlar, "ekonomik, sosyal, politik ve teknik kararlar" olarak sınıflandırılmaktadır (FAO, 1990a):

- **Ekonomik Kararlar:** Mevcut aile kaynaklarının kullanımından fayda ya da tatmin sağlanması amacı ile verilen kararlardır. Başarı olasılığının yanı sıra risk almayı da gerektirir. Gerçekçi düşünme yetisine ve bilgi kullanımına dayanır. Aile bütçesini düzenleme, harcamaları planlama, yatırım yapma gibi faaliyetleri kapsayabilir.
- **Sosyal Kararlar:** Genellikle aile bireyleri arasında ilgi, amaç ya da rollerde çatışmalarla karşılaşıldığında ortaya çıkmaktadır. Sosyal kararlar bireyler arası ilişkilerin düzenlenmesine ve kalitesinin geliştirilmesine katkı sağlayarak birlik ve dayanışma yaratan bir süreçtir. Sosyal kararların verilmesi somut bilgiye dayalı olmanın yanı sıra, insan doğasında varolan duygulara, ihtiyaç ve değerlere de dayalıdır.
- **Politik Kararlar:** Aile sistemini korumak ve sürdürmek için zorlama, görüş birliği ya da uyum sağlama süreçleriyle verilebilen, stratejiye belirlemeye yönelik kararlardır. Baskın olan birey, ailenin fonksiyon yapma ve aile bireylerinin yaşamlarını sürdürme biçimi ile kaynakların yönetimine ilişkin yaptırım uygulayarak karar alır. Görüş birliği sağlanmasının benimsenmesi durumunda, karar verme aşamalarında aile bireyleri arasında eşit katılım, söz söyleme hakkı esas alınır. Uyum sağlamaya dayalı politik

karar sürecinde ise, karar verilirken aile bireylerinin beklentilerinin dikkate alınmasına çalışılır.

- **Teknik Kararlar:** Ekonomik, sosyal ve politik kararları gerçekleştirmek için kullanılacak yöntemleri ve izlenilecek yolu belirlemekle ilişkili kararlardır. Aile amaçlarına ulaşmak ve uygun seçimi yapmak için ne, nasıl, nerede, ne zaman sorularının yanıtlanması gerekmektedir.

Karar vermede söz sahibi olamama her kesim tarafından hissedilen, ancak kırsal alan kadınlarında daha belirgin olan bir gerçektir. Türkiye’de kırsal alanda üretim sürecinin içinde yer alan kadının karar verme sürecine katılımı hane içindeki işlerle sınırlı kalmaktadır. Köy ve hanenin ekonomik işlevi ile ilgili kararlar ise erkekler tarafından alınmakta, hane içi kararlarda ise kadının ciddi bir katkısı olduğu kabul edilmektedir. Kırsal kadının topluluk düzeyinde çok etkili olamaması temel olarak geleneksel cinsiyete dayalı tabakalaşmadan kaynaklanmaktadır. Ayrıca kadının eğitim düzeyinin düşüklüğü de bu süreci pekiştirmektedir (Fazlıoğlu, 2002: 32-34). Kadınlarla erkeklerin aynı oranda karar verme sürecine katılmasında karşılaşılan engellerin bir kısmı kültürel bir kısmı ise toplumsaldır (Anonim, 2009). Günümüzde hızla değişen dünya koşulları içerisinde kentleşme, eğitim, sağlık, göç, ulaşım ve teknolojiye gelişmelere koşut olarak, kadınların üretim süreçlerindeki rollerinde, aile içi ve dışı ilişkilerinde, kararlara katılımlarında olumlu yönde bir gelişme olmamaktadır.

2003’te yapılan bir başka araştırmada, “kadının kendi kazancının kullanımına karar verme” ile ilgili yoklamada, Türkiye genelindeki kadınların %49.2’sinin kazancının kendi iradesi doğrultusunda, %28.9’nun kocası ile beraber ve %8.8’nin de bir başkası tarafından karar verildiği ortaya çıkmıştır (HÜNEE, 2003). Kırdaki bu oran kendi kararıyla %33.3, kocası ile birlikte karar verme %15.8, başkası tarafından karar verme oranı ise %6.1’dir. Kırdaki kadınların kendi kazancı üzerinde tek başına kendilerinin söz hakkına sahip olma oranı oldukça düşük çıkmıştır. 2004 BM İnsani Gelişme Raporu’nda kadınların karar alma mekanizmalarında yer alma oranlarından yola çıkarak hesaplanan “Toplumsal Cinsiyet Güçlendirme Ölçütü” sıralamasında Türk kadını 73. sırada yer almaktadır (Ünal, 2009: 39).

2006 yılında TÜİK tarafından yapılan ankette, ev işlerinde Türk kadın ve erkeğinin iş paylaşımına bakıldığında, cinsiyete bağlı geleneksel alışkanlıkların ve paylaşımın ev ve

aile ortamında halen yoğunluklu bir şekilde devam ettiği görülmektedir. Yemek hazırlama, ütü yapma gibi ev işlerini kadınların daha fazla yaptığı görülürken; faturaların ödenmesi ve bakım-onarım işlerinin yapılması konusunda erkeklerin oranı fazla çıkmıştır (TÜİK, 2006). “Aile gelirine aktif bir şekilde katkı sağlama” değişkeninin kadınlara ailede daha bağımsız hareket etme olanağı sağladığı görülmektedir. Son yıllarda kırsal alanda erkeklerin tarım dışı sektörlere yönelmesi sonucu, kadınların ailedeki sorumlulukları ve iş yükleri artmış, buna bağlı olarak kararlara katılımında da olumlu değişimler yaşanmıştır. Kadınların çalışma hayatına katılmaları kadınların güçlenmelerine, rol ve karar alma bağlamında bağımsız hareket edebilmelerine olanak tanımaktadır.

3.8. Kırsal Alanda Kadının Çalışma Yaşamındaki Yeri

Kırsal kesim gerek geleneksel yapısı gerekse uğraşı biçiminin farklılığı nedeniyle kentsel kesimden ayrılmakta, tarımda çalışanların büyük bir bölümünü kadınlar oluşturmaktadır. Bu yapı kırsal kadına iş gücünün kullanımı ve yoğunluğu açısından farklı bir görünüm kazandırmaktadır (Gün ve Gülçubuk, 1995: 32-39). Kırsal kadınlar, tüm dünyada sosyo-ekonomik sürekliliğin anahtarı ve kalkınma süreçlerinin hayati ve olmazsa olmaz unsurlarıdır (Kaya ve Atsan, 2012:1). Türkiye’de çalışma yaşamında özellikle ele alınması gereken grupların başında da tarımda çalışan kadınlar gelmektedir. Kadınlar tarımsal işlerde üreten, değerlendiren, pazarlayan, ev içi rolleri açısından da tüketen bireyler olarak önemli rollere sahiptir.

Kadınlar dünya kurulduğundan bu yana ilkel toplumlardan gelişmiş toplumlara kadar uzanan toplumsal gelişim süreci içinde ev içi ve ev dışında ekonomik hayata aktif olarak katılmışlardır. Kırsal alanda kadınlar, üretim sürecinde tüm girdilerin birbiriyle etkileşimi yoluyla, aile tüketimi ve piyasa ekonomisi için ürün elde ederek tarımsal sistemin sürdürülmesini ve ailenin ekonomik refahının geliştirilmesini sağlamaktadır (Hablemitoğlu, 1998: 32-35).

Kırsal alanda kadınların iş gücüne katılımı toplumun ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel mekanizmaları, ailenin sahip olduğu arazi ve hayvan varlığı, pazara açılma durumu, kullanılan teknoloji düzeyi, ailenin toplumsal konumu ve geliri, demografik özellikleri ve tarımsal alanın eve yakınlığı gibi faktörlere bağlı olarak farklı örüntüler oluşturan karmaşık bir yapıya sahiptir. Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde emek yoğun işleri çoğunlukla

kadınlar üstlenmektedir ve iş yükleri genellikle erkeklerden fazladır. Büyük işletmelerde ise kadınlar tarımsal üretime neredeyse hiç katılmamaktır (Kutlar vd. 2013: 3). Tarımsal üretimde kadınların konumu dört grupta toplanmaktadır (Anonim, 2000):

- Büyük işletmelerde kadınlar tarlada çalışmazlar. Tarımsal üretimin, üretime doğrudan katılma işleri dışındaki (üretime karar verme, yönetme, denetleme ve pazarlama gibi) işler erkeğin işidir. Erkeğin yeterli olmadığı yerlerde, kadının sınırlı da olsa, yönetim ve denetleme görevi vardır.
- Orta büyüklükteki çiftliklerde erkekler mekanize işler ve pazarla ilişkileri yürütürler, kadınlar ise emek-yoğun işleri üstlenirler.
- Aile işletmelerinde ise erkekler tarım dışı gelir kaynakları ararken, kadınlar emek-yoğun tarımsal üretimi yürütürler. Gerek bu tür toprakların sahibi olan ailelerde gerekse orta büyüklükte toprağı olan ailelerde çeşitlenmiş bitki ya da sınırlı tarım yapılması durumunda kadın, el emeğine dayalı çapa, hasat gibi işleri yapma durumunda kaldığından, çalışma yükü erkeğe göre fazladır.
- Topraksız ya da az topraklı ailelerde gerek kadının gerekse erkeğin geçim için başkalarının işlerinde çalışmaya gereksinimleri vardır. Bunun için hem erkekler hem de kadınlar mevsimlik iş gücü olarak buldukları köyde veya çevrede başka bölgelerde mevsimlik işçi olarak çalışırlar. Bu tür ailelerde kadın, sınırlı olarak üretme durumunda kaldığı emek yoğun tarla, bahçe ve hayvanlarla ilgili işleri yapmakla yükümlüdür.

Kırdan kente göç, 1950'den bu yana kadınların iş gücüne katılımının sürekli düşmesinin arkasındaki temel neden olarak gösterilmektedir. Kadınların iş gücüne katılımlarının düşük artışlar göstermesinin arkasında birbirine bağlı iki sebep olduğu görülebilir; bunlardan ikincisi de, tarımsal alanlardaki üretimin mekanizasyonudur; bu tarımla uğraşanların sayısını oransal olarak azaltmıştır. 1966 yılında çalışan kadınların %95'i tarım sektöründe faaliyet gösterirken, 1980 yılında bu oranın %85.6'ya, 1997'de %72.5'e, 1999'de ise %66.3'e düştüğü görülmektedir (Ecevit, 2008:115). Araştırma bölgesi olarak seçilen Yozgat, Türkiye kırsalında tarım sektöründe çalışan nüfusun en fazla olduğu iller arasında bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda 1990-2000 yıllarında Yozgat'ta tarım sektöründe çalışan nüfus verileri yer almaktadır.

Çizelge 3.5. Yozgat'ta Tarımda Çalışan Nüfus ve Tarımda Çalışan Kadın Nüfus Oranı (1990-2000)

Yozgat'ta Tarımda Çalışan Nüfus	1990	207.484
	2000	210.350
Yozgat'ta Toplam Çalışan İçinde Tarımın Payı %	1990	% 92,9
	2000	% 92,5
Yozgat'ta Tarımda Çalışan Kadın Nüfus Oranı %	1990	% 58
	2000	% 57

(TÜİK, 1990-2000 Nüfus İstatistikleri)

Türkiye genelinde 2000'li yıllarda tarımın istihdamdaki payı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Çizelge 3.6. 2000'li Yıllarda Türkiye'de Nüfus, İstihdam ve Tarımsal İstihdam (Bin Kişi)

Yıllar	Nüfus	Toplam İstihdam	Tarımsal İstihdam	Tarımsal İstihdam (%)	Tarımsal İstihdam Değ.(%)
2002	69.626	21.354	7.458	34,9	-
2003	70.363	21.147	7.165	33,9	-3,9
2004	71.152	19.632	5.713	29,1	-20,3
2005	72.065	20.067	5.154	25,7	-9,8
2006	72.974	20.423	4.907	24,0	-4,8
2007	70.586	20.738	4.867	23,5	-0,8
2008	71.517	21.194	5.016	23,7	3,1
2009	72.561	21.277	5.240	24,6	4,5
2010	73.723	22.594	5.683	25,2	8,5
2011	74.724	24.110	6.143	25,5	8,1
2012	75.627	24.821	6.097	24,6	-0,7
2013	76.668	25.524	6.015	23,6	-1,3
2014/1	76.668	25.194	5.383	21,4	-1,7
2014/2	76.668	24.999	5.055	20,2	-8,6
2014/3	76.668	25.583	5.315	20,8	-6,9
2014/4	76.668	26.194	5.578	21,3	-7,9
2014/5	76.668	26.538	5.820	21,9	-7,4
2014/6	76.668	26.586	5.937	22,3	-8,3
2014/7	76.668	26.410	5.914	22,4	-9,8
2014/8	76.668	26.313	5.815	22,1	-10,7
2014/9	76.668	26.169	5.625	21,5	-11,7

(TÜİK, 2014).

Kadın özelinde istihdam oranlarını değerlendirdiğimizde; 2001- 2006 döneminde, Türkiye'de kadın iş gücünün diğer sektörler göre tarım sektöründe daha fazla istihdam edilmesinin en önemli nedenlerinden birisi, kadın iş gücünün eğitim düzeyinin nispeten düşük olmasıdır (Şimşek, 2008: 63). Ancak kırdan kente göç dolayısıyla kırsal alanda kadının iş gücüne katılım oranı düşmüştür. 2000 yılında %40,2 olan kadın katılım oranı, 2006 yılında %33'e gerilemiştir (KSGM, 2008: 11). 2010 yılı verilerine göre (KSGM, 2010); kente göre (%23.7) kırsal alanda daha çok kadın iş gücüne katılıyor (%36.3) gibi

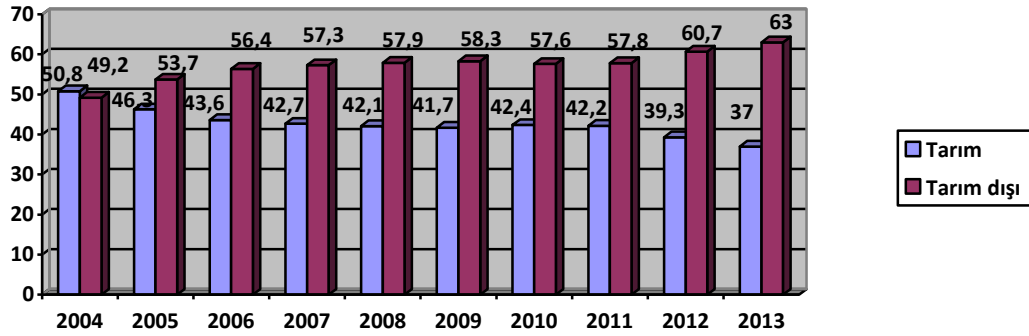
görünse de kırdaki 100 kadından 84'ü tarım kesiminde ve bunların %79'u herhangi bir ücret almaksızın ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

Çizelge 3.7. Türkiye’de Kırsalda Cinsiyete Göre Tarımda İstihdam Edilenlerin Payı

Yıllar	Kırsal Alanda Tarım İstihdamı			
	Kadın		Erkek	
	1000 Kişi	%	1000 Kişi	%
1990	4.263	93,3	4.061	63,5
2000	3.328	89,2	4.022	59,6
2009	2.201	84,0	2.455	51,0

(<http://www.mdgfr.org/genclik/v2/m/Kırsal%20İstihdam.pdf>)

Kırsal alanda istihdam edilenlerin cinsiyetlerine göre dağılımına bakıldığında kırsal alanda istihdam edilen erkeklerin % 51'i tarım sektöründe çalışmaktadır. 1990 yılında kırsal alanda istihdam edilen kadınların %93,3'ü tarım sektöründe çalışırken, 2009 yılında bu oran %84'e gerilemiştir. 1990'ların sonunda neo-liberal politikaların uygulanmasıyla birlikte tarımsal faaliyetle hayatını kazananların önemli bir kısmı, artık bu faaliyetle geçimlerini sağlayamaz hale gelmiş ve zorunlu olarak tarım dışı sektörlere geçiş yapmaya başlamışlardır.

Şekil 3.2. Tarımsal alanda Kadın (TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2013).

Bu oran, diğer sektörlerle karşılaştırıldığında, Türkiye’de kadınların yoğunlukla istihdam edilen alanın yine tarım sektörü olduğunu göstermektedir. Türkiye’de 2004 yılında kadınların %50,8'i tarım sektöründe istihdam edilirken, 2013 yılında bu oran %37'ye gerilemiştir. Türkiye’de 2013 verilerine göre kadınların %37'si tarım %63'ü tarım dışı alanlarda istihdam edilmektedir (TÜİK, 2013).

Kadınların tarımdaki rolü, ailenin mülkiyet, gelir durumuna ve ürün çeşidine bağlı olarak değişmektedir. Kırdan kente göç arttıkça ve makineleşme düzeyi yükseldikçe tarımsal üretimde statüsü yüksek, sermaye-yoğun, teknoloji-yoğun işler erkekler tarafından yapılırken, statüsü düşük, emek-yoğun işler çoğunlukla kadınlara kalmaktadır (Ulusal Eylem Planı 2012-2016: 10). Tarımsal mekanizasyon düzeyi arttıkça kadın tarımsal üretimden kopmakta ve çalışma potansiyelini ev kadınlığına yöneltmektedir. Yüksek düzeyde mekanize olmuş büyük çiftliklerde kadınların kendi işletmelerinde çalışmaları söz konusu değildir. Bu durum, kadınların çalışma yükünü azaltmakla birlikte, köy kadını "ev kadını" statüsüne sokmaktadır. Bu ise üretken olan kırsal kesim kadınının, hareket ve denetim alanını sınırlayıcı bir olgudur (Anonim, 2000). Büyük topraklı ailelerde de kadınlar tarımsal üretimde rol üstlenmezken, az topraklı ailelerde mevsimlik işçi olarak çalışmakta, hayvan bakımı ve hayvansal üretim faaliyetlerinde istihdam edilmektedirler. Endüstri bitkileri üretiminde ve çeşitlenmiş tarım yapan yörelerde ise kadınlar genellikle el emeğine dayalı olan işleri üstlenmişlerdir. Bu yörelerde erkekler daha prestijli olan mekanize faaliyetleri yürütmektedirler (Sirman, 1991: 24).

Ayrıca Türkiye’de geleneksel düşünceler, ataerkil yapının egemenliği ön plana çıkarmakta ve toplumsal faaliyetlerde cinsiyete bağlı bir iş bölümüne göre kadının yeri evi olarak tanımlanmaktadır (Akbaş,1998: 25). Özellikle kırsal kesimde hiyerarşi, yaş ve cinsiyet değişkenlerine bağlı olarak kurulmakta yaşlı erkeklerden başlayan hiyerarşi genç kadınlarla bitmektedir. Üretim açısından hiyerarşinin en üstünde yer alan yaşlı erkek söz sahibi iken, kadınların özellikle de genç kadınların söz hakkı bulunmamaktadır (KSGM, 2011).

Cinsiyetçi iş bölümü kapitalizm ve ataerkinin işbirliği yaptığı bir alandır. Toplumda kadınlar için belirlenmiş asıl sorumluluklarının “annelik” ve “ev idaresi” olduğunun düşünülmesi çalışma hayatında da haklar konusunda erkekle eşit kabul edilmemeyi gündeme getirmektedir. Çalışma yaşamına katılan kadın için erkeklerden farklı olarak ev işleri, çocuk bakımı gibi karşılıksız çalışma biçimleriyle ilgili işler kadının sorumluluğunda olmaya devam etmesi kadınların daha az çalışma yaşamına katılmasına, işte eğitim ve ilerleme imkanlarının kısıtlı olmasına; düşük statülü ve düşük ücretli işlerde çalışmalarına neden olmaktadır. Bu durumda kadınlar hem iş gücü olarak nitelikleri hem de karşılıksız çalışma biçimleriyle ilgili işleri nedeniyle çalışma yaşamında geri plana itilen ikinci sınıf bir iş gücü olmaktadır (Özçatal, 2011: 22). Kadın para almadan ev işi yapar ve onun

günlük üretimi görünmez. Ev dışında da karşı cinse göre daha düşük ücretle çalışmak zorunda bırakılır (Kramarae, Spender, 2000: 35-43). Özellikle kırsal kesimde çalışan kadın; ücretli bir işçi olmayıp, aile işletmesinde çalışan, herhangi bir sosyal güvencesi olmayan kadınlardan oluşur (Arat,1986:163).

Tarımda iş gücünü nakde çeviren kadın oranı oldukça sınırlıdır. Nakde çevrilebilen iş gücü, ev kadınları arasında bağ-bahçe ve tarlada çalışılarak elde edilen ürünün pazarlanması şeklindedir. Geleneksel düşünce tarzı ve bunun sonucunda hissedilen erkek ve topluluk baskısı nedeniyle kadın ve genç kızlar arasında bir işyerinde emeğini kiralama olgusu neredeyse yok gibidir. Bu kategoriye giren kiralama şekli, hanesi ile mevsimlik işçiliğe giden kadınlar, dul kalması nedeniyle ev geçimini üstlenen kadınlarda ve göç sebebiyle kente gelmiş hanelerin genç kızları arasında gözlenmektedir. Ancak, bu da oransal olarak çok yüksek değildir (Fazlıoğlu, 2003: 96-104).

Tarımsal alanlarda toprak mülkiyeti daha çok küçük toprak sahipliği şeklinde olduğundan, burada ücretsiz aile işçiliği belirleyicidir. Tarım kesimindeki kadınların üretime katılımı ailenin sahip olduğu arazi varlığına, gerçekleştirilen tarımsal faaliyete ve ailenin gelir düzeyine bağlı olarak değişmektedir (Yıldırak, 1987: 86). Kadınlar sağım, ahır temizliği, sulama, hasat vb. zamana bağlı ve zamanla yakın ilişkisi olan işleri ürüne ve dolayısıyla ev ekonomisine zarar vermeyecek biçimde ayarlamaktadır (Yıldırak, 1992: 93). Tüm bunlar kırsal kesimde yaşayan kadınların tarımsal üretime çoğu zaman erkeklerden daha fazla katkı sağlayan önemli bir emek gücünü oluşturduklarını göstermektedir. Ancak kadınların üretim sürecindeki ve sosyo-ekonomik yaşamdaki rol ve katkıları göz ardı edilmekte ve gerçekleştirdikleri üretim resmi kaynaklara yansımamaktadır. Kırsal kesim kadınının tarımsal üretime, aile ve ülke ekonomisine katkısı dikkate alınmamakta, kadın sadece çocuk doğuran ve iş yapan bir birey olarak değerlendirilmekte, yeniliklerin kadınların yaşamını ne şekilde etkileyeceği önemsenmemektedir (Anonim, 1998).

Evde yapılan işleri ya da parça-başı işler para karşılığı yapıp satılsa bile, kadınlar tarafından iş olarak nitelendirilmemekte, boş zaman faaliyetleri olarak görülmektedir. Özbay, Ereğli’de yaptığı çalışmada, kendini ev kadını olarak tanımlayan kadınlarla derinlemesine görüşme yaptığında, son zamanlarda kazanç getiren bir iş yapıp yapmadıklarını sorduğunda kadınların birçoğunun çiftçilik, sebze satıcılığı, dikiş, gündelikçi işçilik gibi işlerde çalıştıklarını ortaya çıkarmıştır. Burada altı çizilmesi gereken

olgu, kadınların ücretli iş ve para karşılığı yapılan ve biraz da onların ev içi faaliyetlerinin uzantısı gibi algılanan işler arasında yaptığı ayrımdır. Bu sadece toplumsal değer yargılarının kadınların yaptığı işlere yüklediği değer düşüklüğünü değil aynı zamanda kadınların kendi üretimlerini nasıl algıladıklarına ilişkin ilginç bir durumdur (Dedeoğlu, 2000: 160). Ayrıca Giddens (1984: 133) kadınların “domesticity ideolojisi”ni kendiliklerinden kabul ettiklerini, evlilik ve aileyi ekonomik alana katılmanın üstünde tuttuklarını belirtmektedir. Bu gibi algı ve inançlar kadınların özellikle de kırsal alandaki kadınların çalışma hayatında yer almalarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Yapılan işlerden hangilerinin ev işi, hangilerinin ekonomik faaliyet olarak tanımlanacağı toplumdan topluma ve zamandan zamana değişiklik göstermektedir. Kırsal alanda konut ve iş yerinin birbirinden kesin çizgilerle ayrılamaması, bu tanımlamayı daha da karmaşık hale getirmiştir. Dünyanın birçok yerinde, aile işletmeleri tarafından ekilen endüstriyel bitkilerin hasadı “ev işi” olarak tanımlanmış ve kadınların üretimdeki konumu ücretsiz aile işçiliği olmuştur. Türkiye, ücretsiz aile işçiliğini ekonomik faaliyet olarak kabul eden ülkeler arasında yer almasına karşın, birçok işi, örneğin yatak yorgan yapımını, yağ, süt, tezek üretimini, su teminini ve yakacak toplanmasını bu sınıflandırmanın dışında tutmaktadır (Sirman, 1991: 27).

Kadınların iş gücüne katılımlarının düşük artışlar göstermesinin arkasında birbirine bağlı iki sebep olduğu görülebilir; bunlardan ilki, tarımsal alanlardaki üretimin mekanizasyonudur; bu tarımla uğraşanların sayısını oransal olarak azaltmış ve köyden kente göç olgusunu başlatmıştır. İkinci sebep ise, sanayi sektörünün tarımdan kopan fazla emek arzını emecek kadar istihdam kapasitesi yaratamamasıdır (Dedeoğlu, 2000: 159).

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından 2005 yılında yapılan “Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri” araştırmasına göre, Türkiye’de iş gücüne katılma oranı, kırdaki yaşayan kadınlarda %33.7, kentte yaşayan kadınlarda %19.3, toplamda ise %24.8’dir. Erkeklerde bu oran, kırdaki yaşayan erkeklerde %73.5, kentte yaşayan erkeklerde %71.5, toplamda ise %72.2’dir (Orçan, 2008: 39). Toplam nüfusunun %76.3’ü kentlerde, %23.7’si kırsal alanda yaşıyor olmasına rağmen Türkiye, hala bir tarım ülkesidir. Kırsal kesimdeki nüfusun cinsiyete göre iş gücüne katılım oranı ve işsizlik oranı 2008-2010 yılları arasında, kentte kadınların iş gücüne katılım oranının %20,8’den %23,7’ye; işsizlik oranının ise %16,62’den %18,7’ye yükseldiği görülmektedir. Aynı şekilde kırsal kesimdeki kadınların iş gücüne katılım oranlarına bakıldığında 2008 yılında,

%32,9'dur. Kentlerde yaşayan kadınlar ile kırsal kesimdeki yaşayan kadınların istihdam oranı karşılaştırıldığında, kırsal kesimdeki kadınların üretim sürecinde daha yüksek oranda yer aldığı görülmektedir. 2010 yılı TÜİK verilerine göre kırsal kesimdeki kadınların istihdama katılım oranı %31,4 iken, bu oran kentlerde %23,7'dir. Türkiye'de 2010 yılında kadınların %36,3'ü, erkeklerin ise %71,6'sı tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Aynı yıl içerisinde kırsal kesimde kadınlarda işsizlik oranı %4,6 iken bu oran kentlerde %18,7'dir.

İstatistik kayıtlarında genellikle tarımsal üretimde çalışan ücretsiz aile işçisi olarak geçen kadınlar, şehre göçle birlikte emek piyasasına girmemiş/girememiştir (Özer ve Biçerli, 2004). Kadına verdiği birçok olumlu katkıdan bağımsız, yeni teknolojiler kadınların statüsünü geriletmekte ve kadın-erkek eşitsizliğini güçlendirmektedir. Kırsal kesimden kente göç eden kadınların eğitim düzeyinin düşük olması, kadınları kentsel emek piyasalarında ikincil konuma düşürmüş, erkek ve kadınlar arasındaki hiyerarşi daha da artmıştır. Sonuç olarak kırsal kesimden gelen kadın sadece vasıfsız bir işçi olabirmiştir (Ata, 2006: 19).

Kadının kırsal alanda üstlendiği en önemli rol, tarımsal üretimdir. Tarımsal üretimin yaklaşık %50'sini gerçekleştiren kadınlar aynı zamanda Türkiye'de kadın istihdamının yarısını oluşturmaktadır. Buttel ve Gillespie (1984: 183-209), kadınların tarımsal faaliyeti kırsal yaşamın bir gereği olarak algıladıklarını belirtmiştir. Üretimin külfetine katılan kadınlar ne yazık ki, nimetlerinden yararlanamamaktadır (Ulusal Eylem Planı, 2012-2016: 10).

Kırsal alandaki kadın istihdamına yönelik sorunlar; ataerkil yapı nedeniyle oluşan toplum baskısı, geleneksel rol tanımlamaları, kalifiye ve sosyal güvenlik kapsamındaki iş olanaklarının yetersiz olması, statüsü düşük işlerde yoğun olarak istihdam edilmesi nedeniyle çalışma koşullarının esnek olması, örgün ve yaygın eğitim olanaklarına daha az erişimi nedeniyle tarım dışında çalışma olanaklarının zayıflığı, mesleki eğitimlerin yetersiz olması, kırsal kadın girişimciliğinin yetersiz olması ve iş geliştirme finans kaynaklarına ulaşamaması şeklinde özetlenebilir.

Kadının statüsü ile eğitim düzeyi, üretim sürecine katılımı ve elde ettiği gelir arasında pozitif bir ilişki vardır. Eğitim düzeyinin düşük olması kırsal alanda yaşayan kadının

önünde farklı engeller oluşturmaktadır. Bunlardan en önemlisi kadının çalışma hayatına yöneliktir. Çalışan kadınların yarısından fazlası tarım sektöründe çalışmaktadır. Kırsal alanda çalışma hayatına yoğun bir biçimde katılan kadın esas olarak ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta ve tarımsal üretimin önemli miktarını gerçekleştirmektedir (Örnek, 2007: 100). Kırsal alanda tarımın her alanında aktif rol oynayan ve erkeklerden daha fazla emek harcayan kadınlar, cinsiyet ayrımına maruz kalmakta ve fırsat eşitliğinden yararlanamamaktadırlar. Okuma-yazma oranının düşük olması, genç yaşta evlilik, plansız doğum, yüksek düşük oranı gibi durumlar da kadınların halen ücretsiz tarım işçisi kimliğinden kurtulamamalarına neden olmaktadır (Ünal, 2009: 5).

Murray (1985: 36-40) kırsal aile sisteminde üretim faaliyetlerine, geniş ölçüde katılan bireylerin “kadınlar” olduğuna işaret etmekte ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınların kırsal ekonomiyi ayakta tutan temel güç olduğuna değinmektedir. Tarımda çalışan kadın oranının yüksek olması kadınlara yönelik politikaların geliştirilmesini de gerekli kılmaktadır. Bu anlamda kadınlara beceri kazandırılması ve bunun sonucunda ürettikleri ürünleri satarak gelir elde etmeleri; onların ekonomik yaşama daha fazla katılmalarına, kalkınmadan daha fazla pay almalarına, aile ve toplumdaki konumlarının iyileşmesine neden olmaktadır (Bircan, 1992: 18).

3.8.1. Üretim Süreçlerinde Kadınların Değişen Roller

Kırsal alanda kadının iş modellerinin “işin üç boyutu” biçiminde ele alınması önemli bir yaklaşımdır (Singal ve Srinivasan, 1990: 342-345).

- İş yapan birey; ev işlerini yapan ve tarımsal faaliyetlere katılan birey olarak “kadın”
- Yapılan iş; ev işleri ve tarımsal faaliyetler,
- İşin yapıldığı yer; ev işlerinin ve tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü “yer”

boyutları ile bu boyutlar kapsamındaki öğeler açıklanmaktadır.

Kadınların ev işleri ile tarımsal üretimleri arasında açık bir ayrım yapılması gerekmektedir, çünkü tarımda kapitalistleşme bu iki alanda farklı, hatta birbirine ters sonuçlar yaratabilmektedir. Tarımsal ticarileşme, Türkiye’de iç pazarı büyük ölçüde genişletmiş ve hane içi üretim yerini giderek tüketimin metalaşmasına bırakmıştır (Kandiyoti, 2013: 63).

1980'lerde izlenen iktisat politikalarının daha da ağırlaştırdığı bir ekonomik ortamda, kadınların parasal katkıları hane halkının refahı için giderek daha zorunlu hale gelmiştir. Bu gelişme, ekonominin düşük ücretli kesimlerinde, yarı-zamanlı veya geçici işlerde ya da ev merkezli, örgütlenmemiş başka faaliyetlerde istihdam edilmeye hazır kadın işçi arzını genişletmiştir (Kandiyoti, 2013:188). Toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve gelişmelerle kendine yeni ve farklı roller yükleyen kadın, eğitim almaya, kendi konumunun farkına varmaya, hizmet sektörü ve diğer sektörlerde çalışmaya kısaca bilinçlenmeye başlamıştır. Ancak toplumsal yaşamda ağırlığını hissettiren geleneksel tavır ve düşünceler, kadının ev yaşamının dışında çalışmaya başlamasına sınırlandırmalar getirmiştir (Kocacık ve Gökkaya, 2005:196).

Kırsal alanda kadınların ve erkeklerin üstlendikleri roller farklılık göstermektedir. Kadın ve erkeklerin rol dağılımının farklılaşması hanenin temel geçim kaynağı, ürün deseni, köyün yerleşim yeri ve şehirle kurulan bağlantı ile yakından ilgilidir. Ayrıca, kadınların beklentileri ve potansiyelleri birbirine yakın köylerle benzerlikler göstermektedir. Yeniden üretimle ilgili olarak (yemek, kışık yiyecek hazırlanması bulaşık, çamaşır, temizlik, çocuk bakımı) yapılan işler kadınlar tarafından yapılmaktadır. Ağırlıklı olarak köylerin temel geçim kaynağını bitkisel üretim, hayvancılık ve mevsimlik göç oluşturmaktadır. Tarımsal üretimin sınırlı olduğu köylerde hane tüketimine yönelik olarak yapılan sebzeçilik ve bağcılıkta erkekler; bahçe hazırlığı, toplama, sulama, çapada çalışmaktadır. Temel geçim kaynağı bitkisel üretim olan hanelerde ise kadının iş yükü daha fazla üretimin satış hariç her aşamasında yer almaktadır. Hayvancılık faaliyetlerinde yine erkekler hayvanların otlatılması, besleme, kırkım gibi işler yapmakta, kadınlar ise sağım, süt ürünlerinin değerlendirilmesi, ahır temizliği ve ot toplama işlerini üstlenmektedir. Ayrıca, hayvansal ürünlerden yağ, yoğurt ve peynir üretimini kadınlar günlük tüketimleri için üretmektedirler (Gülçubuk, 2003: 36-41).

Klasik ataerkil sistemde tarımda çalışmanın kadına fazla bir saygınlık getirmediği, bu tür köylerde kadınların kesinlikle konumlarının iyileştiğini hissetmelerinden ve bir denetim yoksunluğundan şikayet etmemelerinden çıkarsanabilir. Ev işlerine gömülme yalnızca bir statü işareti olmakla kalmayıp, aynı zamanda, ağır kırsal işlerden kurtulma anlamına da gelmektedir. Türkiye'deki ataerkilliğin kadınların emeğinin ve doğurganlığının doğrudan atasoyu tarafından denetlenmesine dayanması, piyasa koşulları altında yoğunlaşan hem ücretli hem ücretsiz işgüçlerine erkek aile reisi tarafından el konmasını kolaylaştırmış,

nispeten sorunsuz bir geçiş yaratmıştır. Kırsal kesimde pazarla bütünleşmenin hiç olmazsa bu aşamasında, kadınlar üzerindeki ataerkil denetim aile yapılarında ve dinamiklerindeki önemli dönüşümlere karşın farklı şekiller olarak sürmekte ve güçlenmektedir (Kandiyoti, 2013: 68).

Kadınların iş yükleri, genellikle tarımsal faaliyetlerdeki rolleri ve beyaz eşyanın gündelik yaşam içinde yer alması ile doğru orantılıdır. Beyaz eşyanın kolaylaştırıcı etkisi ve tüketim ekonomisinin gelişmesi kadınların iş yükünü azaltmaktadır. Araştırma bölgesindeki köylerin tamamında evlerde su akmaktadır, dolayısıyla çamaşır makinesi kullanımına olanak sağlamaktadır. Görüşme gerçekleştirilen evlerin tamamında çamaşır makinesi bulunurken, bulaşık makinesini daha çok orta ve genç kuşaktan kadınlar kullanmaktadır. Yaşlı kuşaktan kadınlar “oğunlukla yemeklerini gelinlerinin evinde yedikleri için bulaşıklarının çok olmadığı ya da bir Şey hazırladıklarında bir yandan da bulaşıkları yıkıyıverdiklerini belirtmekte, bulaşık için de makine mi olur” diyerek eleştirmektedir. Özellikle orta ve genç kuşakta yapılan işler değişmemekle birlikte işlerin gerçekleştirilme süresi azalmıştır.

Hazır giyecekler, çarşıdan alınan yiyecekler, sabun ve deterjan köylere girmiş ve hane içi üretimde harcanan emeği görünür biçimde azaltmıştır. Yiyecek ve giyeceklerin evde yapılmasına harcanan çabanın azalması, kadınların ailedeki tüketim üzerindeki denetimini azaltmıştır. Beslenme konusunda kırsal kesim ailesi bir yandan zaman içerisinde kendisi değişirken diğer yandan kent ailesinden olan farklılığını sürdürmektedir. Tamamen doğal olan ve hayvansal gıdanın ağırlıkta olduğu ve ekmek dahil nerdeyse her türlü besinin evde hazırlandığı, salçanın, turşunun ve kış boyunca tüketilmek üzere her türlü erzakın evde üretilip stoklandığı yapı giderek değişmektedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014: 117). Köylerde de birçok gıda hazır olarak satın alınması dolayısıyla üretici olmaktan çıkıp, kentli aile kadar olmasa da tüketici aile konumuna gelmiştir. Ayrıca orta kuşaktan itibaren başlayan ve genç kuşaktan kadınların tamamının ev içi işlerin sadece kadınların rol ve sorumluluğu olarak görülmemesi gerektiğine katıldığı gözlemlenmiştir.

Günümüzde sanayileşme, kentleşme, eğitim, sağlık, ulaşım ve teknolojidaki gelişmeler gibi değişen dünya koşullarıyla kadınların toplumsal rolleri, aile içi ve dışı ilişkileri, kararlara katılımları ve evlilik örüntüleri değişse de erkeklere oranla kalkınmanın getirdiği kazanımlardan daha az yararlandıkları görülmektedir.

3.8.1.1. Kırsal Alanda Kadın Girişimciliği ve Kalkınma Projeleri

Kadın ve erkeğin ilkel toplumlardan başlayarak yaşadığı rol farklılaşması cinsiyet esaslı iş bölümünü oluşturmuştur. Kadından güçlü, girişimci olması, öncülük etmesi gibi davranışlar beklenmemektedir. Kadına toplum tarafından yüklenen roller ve “tabiatı itibarıyla erkeğe göre daha az becerikli, başarılı olma ihtimali düşük, girişimci vasfı olmayan bireyler” şeklinde önyargılı tanımlamalar kadının girişimcilik davranışı göstermesini sınırlamaktadır. Bu nedenle kadınlar toplumda daha çok aile görevlerine uyumlu işlerde yoğunlaşırken, erkekler yüksek statü taşıyan, karar vermeyi gerektiren iş ve mesleklere yönelmektedir. Bu açıdan kırsal alanda tarlada çalışmak kadınlar açısından uygun meslek grubuna girmektedir (Ulusal Eylem Planı 2012-2016: 33).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde; eğitim düzeyinin düşüklüğü, toplumun önyargıları, cinsiyet eşitsizliği algılamasının güçlü olması gibi etkenlerin giderek kadınların aleyhine işlediği yönündeki gözlemler kadının kırsal kalkınmadaki rolü ve işlevini gündeme getirmiş ve bunun da ancak kadının girişimcilik faaliyeti ile aşılabileceği ifade edilmiştir. Halen nüfusun dörtte birinin kırsal alanda yaşadığı ve tarımda istihdam edildiği Türkiye’de, kırsal alanda kadınların girişimcilik faaliyetleri içerisinde olması oldukça önemlidir (Soysal, 2013: 163).

Girişimcilik, içerisinde pek çok faktörü barındırması sebebiyle, çok yönlü ele alınması ve incelenmesi gereken bir olgudur. Çünkü girişimcilik doğrudan girişimcinin kendisiyle, onun kurduğu veya devam ettirdiği örgütle ve hem girişimcinin hem de firmanın içerisinde bulunduğu sosyal, ekonomik, kültürel, fiziki vb. çevreyle bir bütündür (İyicil, 2006). Genel olarak girişimcilik, bir işe başlamak, iş sahibi olmak ve işi geliştirmek ve büyütmeyi kapsayan bir süreçtir (Bridge, 1998: 35). Girişimci ise; temelde kar elde etmek üzere değişik amaçlarla, gerekli riski göze alarak toprak, emek-sermaye gibi üretim faktörlerini bir araya getiren, mal veya hizmet temini için gerekli ortamı hazırlayan kişi olarak tanımlanmaktadır (Kantar,1999: 31).

Bir ülkenin eksiksiz olarak kalkınabilmesi için, o ülkede bölgeler arası dengesizliğin giderilmesi gerekmektedir. Geri kalmış bölgelerde kalkınmanın sağlanabilmesi için, diğer faktörlerle (teşvik, kredi, vb.) birlikte o bölgenin kendi dinamiklerinin de ortaya

çıkarılması oldukça önemlidir. Bunların başında da kalkınmanın harekete geçirilmesinde motor görevi üstlendiği bilinen “girişimcilik” gelmektedir (Memiş ve ark., 2007).

“Kadın girişimci” kavramı “iş kadını” kategorisinin bir alt dalı olmakla beraber, Türkiye’de “kadın girişimci” çoğu zaman “iş kadını” ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Oysa kadın girişimci, kendi adına çalışan kadındır (Çivici, 2007: 26). Kadınların son yıllarda gerek kendi hesabına ve gerekse doğrudan girişimcilik faaliyetleri ile ekonomik hayatın vazgeçilmez aktörleri haline geldikleri söylenebilir. P. J. Nehru’nun “kadınlar daha ileriye gittiği zaman, aile ilerler, köy ilerler ve ulus ilerler” sözü kadınların ilerleme, ekonomik ve sosyal gelişmede ülkelerin sosyo-ekonomik paradigmasında merkezi bir rol oynadıkları gerçeğini ortaya koymaktadır (Padmavathi, 2011: 69).

Ankara Üniversitesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından desteklenen “Türkiye’de Kırsal Alanda Kadın Girişimciliğini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Kadınların Bu Konuda Güçlendirilmesine Yönelik Politika Önerilerinin Geliştirilmesi” konulu kırsal alan nüfusu yoğun 12 ilde (İstanbul, Çanakkale, Muğla, Düzce Karamana Hatay, Niğde, Bartın, Gümüşhane, Ardahan, Muş ve Adıyaman) ve toplam 615 kadın üzerinde yapılan bir çalışmada; kırsal alanda girişimci kadınların %15,1’inin okuryazar olmadığı, %64,4’ünün 20 yaşından daha küçük yaşlarda evlendiği, %35,3’ünün esnaf olduğu, %30,4’ünün ev eksenli üretim yaptığı belirlenmiştir. Araştırmanın diğer bulguları ise; girişimci kadınların % 39,3’ünün yaptıkları işi girişimcilik olarak nitelendirdikleri, %34,6’sının girişimciliğin ne olduğunu bilmedikleri tespit edilmiştir. Girişimci kadınların %76,7’sinin kazançlarını aileye harcadıkları, %36,5’inin yaptıkları iş dolayısıyla sosyal güvenlik kapsamında oldukları ve %45,3’ünün ise aile geliri yetmeyince girişimci olmaya karar verdikleri bulgulanmıştır. Yine girişimci kadınların % 34,3’ünün bulunduğu köyde, %25,4’ünün ise tanıdıkları aracılığı ile ürünlerini sattıkları, %34,8’inin geleceğe ilişkin herhangi bir hedefi bulunmadığı, %63,4’ünün finans nedir bilmediği, %36,3’ünün bildiği herhangi bir kredi/finans kuruluşu olmadığı, %80,8’inin ortak iş kurmayı tercih etmediği, %92’sinin girişimcilik konusunda eğitime, %76,8’inin ise sermayeye gereksinim duyduğu, sadece %8’inin kredi kullandığı ve sadece %10,6’sının ileride büyük bir iş kadını olmayı hedeflediği belirlenmiştir (Soysal, 2013: 175). Bu bilgilere göre kırsal alanda kadınların, daha çok ülkenin makro ekonomik

koşullarının hane halkı geliri üzerinde yarattığı olumsuz etkileri azaltmanın bir çabası (Yetim, 2011: 82) olarak girişimcilik faaliyetleri içerisinde buldukları ifade edilebilir.

Türk kadınlarının mevcut sosyo-ekonomik durumuna bakıldığında, Avrupa Birliği üye ülkelerine kıyasla, kadınlar ve erkekler arasında gerek eğitim, gerekse istihdam olanakları açısından ciddi farklılıklar olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yapılan bir araştırmaya göre Türkiye kadın iş gücü istihdamı açısından 116 ülke arasında 98'inci ülke olarak çok alt sıralarda yer almaktadır (Memiş vd., 2007: 141). Türkiye'de bilinç ve eğitim eksikliği, geleneksel davranışlar, siyasi, ekonomi, kişisel çıkar çatışmaları ve bunun getirdiği olumsuzluklar, sürekli olumsuz örneklerin ortaya çıkarılması, yetersiz ve etkin olmayan denetim sorunu, katılımında sınırlılık, geçmiş uygulamalar (Soysal, 2010: 97) gibi hususlar kadınların girişimcilik niyet ve eylemlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Girişimciliğin önünde var olan bu engeller, bölgesel (doğu/batı), kentsel ve kırsal yapı ve buna bağlı özellikler dikkate alındığında daha da yoğunlaşmaktadır (Arıkan, 2008: 96). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kırsal kalkınma çabalarında istenilen sonuçların alınamıyor olmasının başlıca nedenlerinden biri de kadın girişimcilerin ekonomik hayata yeterince giremiyor olmasıdır.

Türkiye'de kentsel bir kadın girişimciliğinden söz edilebilirken, kırsal kesim için bu kavramdan bahsedilememektedir. Çünkü kırsal bölgelerdeki ataerkil yapıdan dolayı kadınların üstlendikleri anne rolü ve bitkisel, hayvansal üretimde yer almaları onları iş hayatlarında ikinci plana atmaktadır. Kırsal kesimlerde kadını bireysel olarak geliştirmeye yönelik çalışmalar yapıldığından, kırsal kesimdeki kadınların girişimci olup olmadıkları konusu da çok tartışılan bir konudur (Sönmez, 2011: 28).

Çizelge 3.8. Türkiye'de İşveren ve Kendi Hesabına Çalışan Kadınların Sektör Bazında Dağılımı

Yıllar	İşveren (%)			Kendi Hesabına Çalışan (%)		
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Tarım	Sanayi	Hizmetler
2007	13,3	13,3	73,4	70,5	11,7	17,8
2008	18,2	11,7	70,1	64,9	14,0	21,1
2009	9,0	11,5	79,5	54,5	17,5	28,0
2010	12,1	10,8	77,1	51,8	18,9	29,3
2011	9,2	11,5	79,3	53,2	19,0	27,8
2012	8,5	12,8	78,7	52,4	17,3	30,3

(TÜİK, 2009:181, 2011:171, 2012:183).

Türkiye geneline bakıldığında 2012 yılı itibariyle 94 bin işveren kadının; yüzde 78,7'si hizmetler, yüzde 12,8'i sanayi ve yüzde 8,5'i tarım kesiminde, kendi hesabına çalışan 788 bin kadının ise; yüzde 30,3'u hizmetler, yüzde 17,3'u sanayi, yüzde 52,4'u tarım kesiminde faaliyette bulunmaktadır. Kadın istihdamını artırmada önemli bir uygulama olan kadın girişimciliğindeki artışın hem kent hem de kırsal alanda önemli boyutlara ulaşmamış olduğu görülmektedir.

Kırsal bölgelerde ücretsiz aile işçisi niteliğinde olan kadınlar üretimde çok fazla rol almalarına rağmen, aktif nüfus içerisinde hesaplanamadığından istatistiksel olarak girişimci değerlendirmesinin dışında kalmaktadır. Aynı zamanda toplum tarafından da kırsal kadınların yaptıkları küçük çaplı faaliyetler genelde boş zaman uğraşları olarak görüldüğünden, girişimcilik kapsamında düşünülmemektedir. Ancak kırsal kadınların üretim faaliyetine başından sonuna kadar aktif olarak katılıyor olduğu, hemen hemen bütün konularda karar verici olduğu düşünülünce kırsal kesimdeki kadınların da girişimci olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Kırsal kesimdeki kadınların ürettikleri ürünleri değerlendirmek istemeleri sonucu düzensiz ve kayıt dışı pazara girmeleri diğer bir ifadeyle küçük çaplı ticari faaliyetleri mikro girişimcilik olarak tanımlanmaktadır. Kırsal kesimdeki kadınların evde üretip pazarda ve köy içinde sattıkları salça, bazlama, ekmek vb. ürünler, aslında kadınların bilinçsiz bir şekilde yaptıkları mikro girişimcilik faaliyetleri olmaktadır. Kalkınma modeli olarak düşünülen çalışmalar içinde de bu faaliyetleri geliştirici hususlar çok fazla dikkate alınmadığı için, kırsal kesimde herhangi bir şekilde girişimcilik kavramı oluşmamaktadır (Kantar, 1999: 37). Mikro girişimciliğin özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Anonim, 1996):

- Pazara giriş kolaydır,
- Girişim aile mülkiyetindedir,
- Yapılan iş küçük ölçeklidir,
- Emek-yoğun çalışılır ve hazır teknoloji kullanılır,
- Yetenek ve beceri için formal eğitime ihtiyaç yoktur,
- Düzensiz ve rekabetçi pazar özelliğindedir.

Kırsal alanda kadın girişimciliğinin yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar arasında sayılabilecek en önemli projelerden biri de mikro kredi uygulamasıdır. İstanbul ve çevresinde uygulamaya geçilen "Mikro Kredi

Enstitüsü” olarak adlandırılan Grameen Mikrokredi Programı (TGMP) aracılığıyla Diyarbakır ve çevresinde ve daha sonra da tüm Türkiye’de uygulamaya geçilen ve başarılı sonuçlar alınmaya başlanan mikro kredi programıyla, özellikle kırsal alanda yaşayan kadınların ekonomik ve sosyal olarak güçlenmesinin yolu açılmıştır. Böylece kırsal kesimdeki kadının mikro krediler yoluyla desteklenmesi ile birçok sosyo-ekonomik sorunun çözümüne katkı sağlanmıştır (Ören vd., 2012:314).

Kırsal alanda kadın girişimciliği açısından bakıldığında; kırsal kesimin sahip olduğu bazı özelliklerden dolayı kadınların girişimcilikte konuyla ilgili kurumların yaklaşımı ve kadınların özel konumları (düşük eğitim düzeyi, toplumda kadına verilen sınırlı roller vb.) açısından pasif oldukları görülmektedir. Kırsal kesimde işveren olan veya kendi hesabına çalışan kadınların bu faaliyetlere başlamaları daha çok eşlerinin ölmesi, çalışmak için yurt dışına veya şehre gitmesi gibi durumlarda ortaya çıktığı için, gerçek anlamda bir kadın girişimciliğinden bahsetmek pek mümkün görülmemektedir. Diğer bir ifadeyle kadınlar farkında olmadan ve zorunlu olduklarından bu statüyü almışlardır (Kantar, 1999: 39-42). Kırsal kesimde kadınlar yaptıkları faaliyetlerden dolayı aslında bir girişimcidir fakat bunu bilinçsizce yapmaktadırlar (Sönmez, 2011: 29).

Birleşmiş Milletler Örgütü, Dünya Bankası gibi uluslar arası örgütler sanayileşmiş ve tarımsal ülkeler arasındaki dengesizlikler, dünya kaynaklarının eşitsiz bölüşümü, tarıma dayalı az gelişmiş ülkelerde ciddi bir açlık tehlikesini gündeme getirmektedir. Tarımsal üretimin her alanda olduğu gibi bu alanda da kalifiye olmayan kadın emeğine giderek daha bağımlı hale gelmesi, BMÖ ve bağlı kuruluşlar ve Dünya Bankası patronajı altında az gelişmiş ülkelerde uygulamaya sokulan kalkınma projelerinde kadın unsuruna giderek daha ağırlıklı bir yer verilmesine yol açmaktadır (Özbudun, 1994: 30). 1975’ler Türkiye’si geçiş halindeki bir toplumun iki önemli görüntüsünü vermiştir:

- a) Tarım toplumundan sanayi toplumuna,
- b) Kırsal yapıdan kentsel yapıya ve işleyişe yönelme bu geçişin iki belirgin çizgisidir.

Bir yandan, toplumun iç dinamikleri tarafından işletilen mekanizmalarla yönelinen bu geçiş, bir yandan da kalkınma felsefesine dayalı kalkınma planları ile amaçlanan bir kalkınma süreci olmuştur. Kökeninde hızlı nüfus artışı bulunan köyün itişine ve kentin çekişine bağlı iç göçlerin yanı sıra, beş yıllık kalkınma planları, bölge planlama çalışmaları

ve bir ölçüde de “toplum kalkınması” ile bu geçiş etkilenmiştir (Tütengil, 1975: 9). Kalkınma bireyler, aileler, gruplar, topluluklar ve toplumların gerçek olarak katkı sağlamasını gerektiren, diğer yandan bireylerin potansiyellerinin gelişmesine de olanak sağlayan karşılıklı etkileşime dayalı bir süreçtir. Bu nedenle kırsal alanda kadının güçlendirilmesine ilişkin çabalar, hem kalkınma sürecine kadının tam katılımını sağlanması, hem de bu süreçte birey olarak kendi potansiyelinin ve güçlü yönlerinin açığa çıkması açısından önemlidir. Kadının güçlenmesi, eğitim, sağlık, toplumsal katılım, ekonomik bağımsızlık, kamusal alanda olma, haklarının farkında olma ve politik katılım gibi güçlenmeyi güvence altına alan birçok faktörün bir araya gelmesi ile mümkün olmaktadır (Özmete, 2012: 125).

Türkiye kendini ileri noktalara taşıyacak bir eylemi yıllar önce gerçekleştirmeye başlamışsa da başarılı olamamıştır. Türkiye belki dünya da da örnek teşkil edecek bir kırsal kalkınma çabasına imza atmayı başarmış bir ülkedir. Köy Enstitüleri kırsal alanda yaşayan çocukların bilim, sanat, mühendislik gibi birçok yönden eğitilip ve beceri sahibi oldukları yerlerden öte ülkede tarımı ve “köylü” sınıfını kökten etkileyecek bir başarıydı. Ancak bir ülke kalkınmasını etkileyen hem iç hem dış dinamiklerin de etkisi ile bu çabaya sürdürülebilir bir yapı kazandırılmamıştır (Eroğlu, 2013: 24).

Kırsal kalkınma planları o dönemden itibaren önemli bir ivme kazanmıştır. Kadın açısından kırsal kalkınma projeleri değerlendirildiğinde ise kadın bileşenlerinin geleneksel kurslar ile ağırlıklı kadınlara el sanatları alanında gelir getirici faaliyetler kazandırmanın ötesine geçmediği görülmektedir. Yapılması gereken kırsal kalkınmada kadına da aktif rol verilmesi, katılımının sağlanması, üretime yönelik emeklerinin karşılığı olan değer onlara doğrudan yansımaları sağlamak için örgütlenme yoluna gidilmesi, eğitim çalışmalarının yoğunlaştırılması ve bu konularda destek verilmesidir. Yani, kırsal kalkınmanın yalnızca gelir artışını sağlamak üzere ele alınmamasıdır. Çünkü, bu anlayışta ele alındığında kalkınma çalışmaları daha çok kadının iş gücünü arttırmakta, kadın kalkınma olanaklarından fazla yararlandırılmamakta ve daha çok evin içine bağlı hale getirilmektedir (Güneş, 1999: 39).

Kadının hedef kitle içine alınmadığı kırsal kalkınma projelerinde projelerin başarısı sınırlı kalması dolayısıyla son dönemlerde gerçekleştirilen Muş, Bingöl ve özellikle Yozgat projelerinde kadın unsuruna ağırlıklı bir yer verildiği gözlemlenmektedir. Bu projelerde

kadını kalkınma sürecine katacak bir yaklaşım benimsenmiş ve kadın katılımını harekete geçirecek “lider” kadınların yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Örneğin, tarım teknisyenliği, hayvancılık, ev ekonomisi, sağlık ve eğitim hizmetleri vb. alanlarda, gerekirse yurtdışına gönderilerek yetiştirilecek şekilde oluşturulmuştur (Özbudun, 1994: 30).

Son yıllarda Türkiye’de kadın ve kız çocukların eğitim düzeylerini yükseltmek amacıyla, hükümet, uluslar arası kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerinin çabaları yadsınamaz. Örneğin 2003 yılında T.C. Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF tarafından başlatılan “Haydi Kızlar Okula- Kız Çocukların Eğitimi” kampanyası kırsal alanda en güç ulaşılabilir bölgelerdeki kız çocuklarını hedef almaktadır. Ayrıca “Baba Beni Okula Gönder”, “Eğitime Destek Kampanyası”, “Haydi Kızlar Okula” gibi projeler de daha çok kız çocuğunun okula gitmesi için yürütülmektedir. Buradaki gerçek nokta, bir kız çocuğun okula gönderilmesi, toplumu dönüştürmenin; ülkenin en yoksul, en marjinal ve toplumsal olarak dışlanmış kesimleri arasında ilerleme sağlamanın bir yolu olmasıdır. Böylece temel amacı insan kapitaline yatırım yaparak, insanların yaşam düzeylerini artırmayı hedefleyen kalkınma çalışmalarının kırsal alanda bu hedefine ulaşması da mümkün olacaktır (Özmete, 2012: 125-126).

3.8.2. Gelirin Kullanımı

Kırsalda yaşlı erkeklerle başlayıp, en genç kadınlarla biten hiyerarşi, iş gücü süreçlerine de yansır. Üretimin denetimi yaşlı erkeklerde olup; kadınlar, özellikle de genç kadınlar, bu konuda hiçbir söz hakkına sahip değildir (KSGM, 2000).

Kadının kendi geliri üzerindeki kontrol yetkisi, toplumdaki konumunun belirlenmesinde önemli göstergelerden biridir. Kırsal alanda kadının elde ettiği gelirin kullanımına ilişkin bağımsızlığı, kente göre oldukça düşük düzeyde kalmaktadır (Kulak, 2011: 65). Kırsal alanda yaşayan kadınların gerek bitkisel gerek hayvansal üretimin her aşamasına katıldığı görülmektedir. Bu anlamda kadınların ekonomik katkıları fazladır. Ancak bu katkı görünmez bir el niteliğinde olduğundan kadınlar hak ettikleri yerin gerisinde kalmaktadır. Kadınların çoğunun eşinin verdiği harçlıktan başka geliri bulunmamaktadır (Kızılaslan veyamanoğlu, 2010: 165).

3.8.3. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenliğin amacı bireyleri sosyal risklere (hastalık, analık, sakatlık, yaşlılık, iş kazası, mesleki hastalık, ölüm, aile yardımları ve işsizlik) ve özellikle bu risklerin ekonomik sonuçlarına karşı korumaktır (Anonim,1992a). Türkiye’de sosyal güvenlik konusu çeşitli evrimler geçirmiş, 1961 yılında kabul edilen Anayasa ile birlikte Anayasal bir hak olmuştur. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre; “Toplumun bir bireyi olarak herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Sosyal güvenlik temel bir haktır. Anayasanın 48. maddesi “Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir, bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım örgütü kurmak ve kurdurmak devletin ödevlerindedir.” denmesine karşın kadınların çoğunun çalıştığı işle ilgili olarak herhangi bir sosyal güvenceleri olmadığı saptanmıştır. Oysa devletin sosyal politika önlemleri ile kadınların da güvenlik ve refah içinde yaşamalarını sağlaması gerekmektedir.

Anayasanın sosyal güvenlik hakkı bakımından getirdiği bu düzenleme devlete her şeyden önce, toplumdaki tüm kesimlerin sosyal güvenlik ihtiyacını karşılayacak, sosyal güvenlik mevzuatını oluşturacaktır. Aynı şekilde devlet, bu mevzuatı uygulayacak olan sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatlarını kuracak veya kurdurtacaktır. Bu açıklamalardan hareketle tarım kesiminin, sosyal güvenlik kapsamı dışında bırakılması düşünülemez. Bunda da en büyük dayanak, Anayasadaki bu hükümlerdir. Anayasada tarım kesimine yönelik sosyal güvenlik uygulamalarının doğrudan düzenlenmesi zaten düşünülemez. Anayasanın 60. maddesinde pozitif bir düzenlemeye kavuşturulmuş olan sosyal güvenlik hakkının herkese yönelik bir hak olduğu düzenlemesi, tarım kesimi için de etkin bir sosyal güvenlik politikası oluşturulması zorunluluğunun bir gerekçesi olarak değerlendirilmelidir.

Daimi tarım işçileri, esas itibariyle, kamu kesiminde ve özel kesimde çalışan daimi tarım işçileri olarak ikiye ayrılmaktadır. Daimi tarım işçilerinin sosyal güvenliği, 506 sayılı sosyal sigortalar kanununda düzenlenmiş bulunmaktadır. O halde daimi tarım işçileri sosyal güvenlik bakımından 506 sayılı kanuna tabidir. Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) m. 2, bir hizmet akdine dayanarak bir veya birkaç işveren tarafından çalıştırılanların bu kanuna göre sigortalı sayılacağını hükme bağlamıştır. Burada hizmet akdi mutlaka bir ücreti gerektirdiğinden, ücretsiz olarak çalışanlar bu kanunun kapsamına girmeyecektir. 506 sayılı SSK’nın bir diğer özelliği de, kamu sektöründe çalışan geçici ve daimi işçilerle, özel sektörde çalışan daimi tarım işçilerinin bu kanun gereği zorunlu sigorta kapsamında

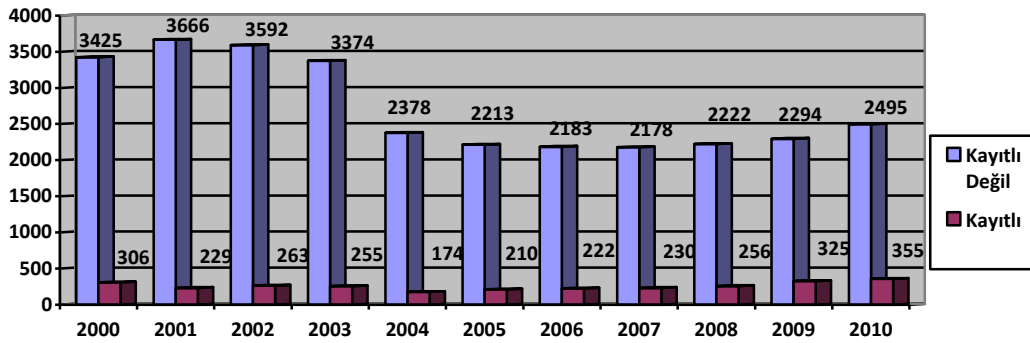
olmalarıdır. Bundan dolayı SSK m. 6.ya göre; Çalıştırılanlar, işe alınmalarıyla kendiliğinden sigortalı sayılırlar. Sigortalılar ile bunların işverenleri, hakkında sigorta hak ve yükümlülükleri de sigortalının işe alındığı tarihten itibaren başlayacaktır. 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu kapsamında, bu kanuna göre sigortalı sayılanlar, tarım işi veya tarım dışı işler ayrımı yapılmadan iş kazası ve meslek hastalıklarına, hastalıklara analık, malullük, yaşlılık, ölüm risklerine karşı sigortalanmaktadırlar (Yıldırak vd., 2002: 21-22).

Kırsal alanda sosyal güvenlik denildiği zaman akla gelen sosyal sigorta içinde sağlık ve emeklilik hakkıdır. Oysa kırsal alana baktığımızda sosyal güvenlik çok daha geniş boyutları olan önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Her şeyden önce kırsal alanda kadın için sosyal güvenlik birey olabilmenin en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Türkiye’de kadınlarda kayıt dışı çalışma oranının %58 olması çalışan kadınların yarısının sosyal güvencesinin olmadığını göstermektedir. Sosyal güvenlik kapsamında olmayan vatandaşların en yoğun olduğu sektör tarımdır (Bektaş, 2013: 26). Tarım işverenleri ve aracılar tarafından sömürülen tarım işçileri her türlü sosyal güvenlikten uzaktır.

Genelde tarım sektöründe çalışanların gelir düzeyi düşüktür. Bu durum özellikle kadınların sosyal güvenlik primlerini ödemelerini güçleştirmekte, sigortadan yararlanma ve hak kazanma koşullarını sağlamaktan uzak ve sağlık hizmetlerine katılım paylarını ödeme gücünden yoksundur. Zira, tarımda istihdam edilen kadınların %90’ından fazlası herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı değildir. Kadınlar ancak, eşlerinin sosyal güvencesi olduğu takdirde bağımlı olarak sisteme dâhil olmaktadır (Ulusal Eylem Planı 2012-2016: 83).

Kırsal alanda ve tarımsal üretimde kadın emeği önemlidir. 1990’lı yıllardan bu yana tarım istihdamında azalma olmasına rağmen Türkiye’de halen tarım kadınların en önemli istihdam sektörü olma özelliğini devam ettirmektedir. Kırsal alanda yaşayanların tarım dışı istihdam olanakları sınırlı düzeyde olup, çalışanların büyük bir bölümü tarım dışı sektörlerde çalışma imkânı bulamamaktadır. Kırsal kadının tarım dışında iş olanağı çok azdır. Kırsal alanda tarımda istihdam edilen kadınların çoğunun ücretsiz aile işçisi, erkeklerin de kendi hesabına çalışıyor olması, bu sektörde çalışanların büyük bir çoğunluğunun sosyal güvenlikten yoksun olmasına neden olmaktadır (Olhan, 2011:3). Kadınlarda oranın yüksekliği kadınların halen neredeyse yarısının tarımda çalışıyor

olmasına bağlıdır. Bu ise kırsalda, tarımdaki kadınlar için en önemli sorunlardan birisinin sosyal güvenlik olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Şekil 3.3. Tarımda İstihdam Edilen Kadınların SGK Kayıtlılık Durumu (Bin Kişi, 15+yaş) (Peker ve Kubar, 2012: 185).

Sosyal güvenlik konusu kadınların karşısına genellikle kendilerinin veya aile bireylerinin rahatsızlanması sonucunda çıkmaktadır. Hem bu kadar zor şartlarda çalışılması, hem de sosyal güvencelerinin bu kadar kısıtlı ve yetersiz olmasına rağmen kırsalda kadınlar gününün büyük bir bölümünü tarım ve tarım dışı işlere ayırmakta, dinlenmek için çok az zamanları kalmaktadır. Buna rağmen kadınlar sosyal güvenlik kapsamında olmayan bu işlerden dolayı kendilerini sigorta ettirememektedirler. Tarımsal üretimde ücretsiz hane işçisi olarak yer alan kadın her ne kadar kırsal alanda çalışan kadın olarak istatistiklerde yer alsada kente göç ettiğinde sosyal güvencesi olmayan ve kayıt dışı işlerde ücretli çalışmaktadır. Bu da önemli bir çelişkidir (Ulusal Eylem Planı, 2012-2016). Kayıt dışı çalışma kentte % 30.9 (kadın yüzde 34.8, erkek yüzde 29.7) ve kırsalda % 68 (kadın % 87.6, erkek % 57.3). Bu oran tarımsal faaliyetlerde yaklaşık % 85.7 iken, tarım dışı faaliyetlerde yaklaşık % 30'dur (KSGM, 2010).

Şahinli ve Şahbaz (2013)'ün yaptığı araştırmada 2010 yılı itibariyle aylık örnek hacmi yaklaşık 14.000 hanehalkı (Anonim, 2013a) olan Hanehalkı İşgücü Anketinden yararlanılarak 2004–2011 dönemi dikkate alınmıştır.

Çizelge 3.9. Tarımda Kadın İstihdamı ve Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumu (Bin), (15+ Yaş), 2004-2011 Yılları

Kayseri, Sivas, Yozgat	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kayıtlı Değil	63	75	44	57	60	58	80	138
Kayıtlı	0	1	0	1	0	5	3	5
Toplam	63	76	44	58	60	63	83	143

(Şahinli ve Şahbaz, 2013: 95).

Bölgeler bazında tarımda kadın istihdamının sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı ve kayıtlı olmama durumunun analiz edildiği çalışma sonucunda, yıllara göre, TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) bölgelerinde artış gözlenmiştir. 2004 yılında 63 bin olan kayıtlı olmama durumunun 2011 yılında 138 bine yükseldiği görülmektedir. 2004'e göre 2011 yılında kayıtlı olmama durumu %119.05 oranında artış göstermiştir. Kayıtlı olma durumunda ise 2011 yılında 5 kata varan bir artış yaşanmış, 5 bine yükselmiştir.

4. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Bu bölümde Yozgat kırsalında yaşayan, aynı haneden üç kuşak kadının toplumsal cinsiyet rolleri algısının kuşaklararasıda değişikliğe uğrayıp uğramadığını betimlemeyi amaçlayan araştırma bulguları yer almaktadır. Görüşme gerçekleştirilen üç kuşaktan toplam 30 kadına ait veriler bütüncül bir şekilde ele alınıp, karşılaştırılmış, benzerlik ve farklılıklar tanımlanmış, sonuçlar sosyolojik verilerle yorumlanmıştır.

Sosyo-demografik veriler (yaş, evlenme yaşı, eğitim durumu vb.) Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) ile analiz edilmiştir. Bu veriler dışında araştırma bölgesinde görüşme gerçekleştirilen kadınlara “doğum yeri ve en uzun süreyle nerede yaşadıkları?” soruları yöneltilmiştir. Araştırmamız açısından yönelttiğimiz bu soru önem taşımaktadır. Çünkü doğum yerinin niteliği toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde etkilidir. Doğum yeri kadar yaşamakta olduğu yer de bir o kadar önemlidir. Üç kuşaktan kadınların düşüncelerinin betimlenmesi, bulguların tanımlanmasına yönelik analizlerde ise MAXQDA 11.0 paket programı kullanılmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri açısından meydana gelen değişimler; aile içi kararlara katılım, aile içi iş bölümü, çalışma hayatı, eğitim, doğurganlık ve gündelik hayat başlıkları altında incelenmektedir. Derinlemesine görüşmeler sonrası betimsel analiz sürecinde oluşturulan kod ağacı görüşme sorularının konu başlıklarına göre düzenlenmiştir.

Görüşmelerde soruların her birine verilen cevapların sınıflandırılmasında (kadınların soruları cevaplama sıklığı tabloları) da görüleceği üzere sorulardan bazıları bütün kadınlar tarafından cevaplandırılmış değildir. Kadınların bazı başlıklar altında daha sıklıkla görüş ve düşüncelerini belirttikleri görülmüş, araştırma konu başlıklarının cevaplanma sıklığında kuşaklararasıda farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Bu temsil kabiliyetini o sorular bakımından azaltmakta ancak bu duruma rağmen araştırmanın verdiği genel sonuçların birbirleriyle çelişik olmaması ve tahmin edilen gerçeklere uygun bulunması başlangıçta örneklemin temsil kabiliyeti hakkında varılan hükmün yerinde olduğunu doğrulamaktadır.

4.1. Üç Kuşağın Sosyo-Demografik Verilerinin Değerlendirilmesi

4.1.1. Yaş

Yaşlı kuşağı oluşturan kadınların yaş dağılımlarına baktığımızda 60-78 yaş aralıklarında oldukları görülmektedir. Bu kuşaktaki katılımcıların yaş ortalaması 68'dir.

Çizelge 4.1. Yaşlı Kuşaktan Kadınların Yaş Dağılımları

		SAYI
Yaş	60	1
	63	1
	65	2
	67	1
	68	1
	70	1
	71	1
	76	1
	78	1
Toplam		10

Orta kuşağı oluşturan kadınların yaş dağılımlarına baktığımızda 43-57 yaş aralıklarında oldukları görülmektedir. Bu kuşaktaki katılımcıların yaş ortalaması 50'dir.

Çizelge 4.2. Orta Kuşaktan Kadınların Yaş Dağılımları

		SAYI
Yaş	43	1
	44	1
	46	1
	48	2
	49	1
	53	1
	55	2
	57	1
	Toplam	

Genç kuşağı oluşturan kadınların yaş dağılımlarına baktığımızda 20-36 yaş aralıklarında oldukları görülmektedir. Bu kuşaktaki katılımcıların yaş ortalaması 26'dır.

Çizelge 4.3. Genç Kuşaktan Kadınların Yaş Dağılımları

		SAYI
Yaş	20	1
	21	1
	22	1
	23	2
	27	1
	29	1
	34	2
	36	1
Toplam		10

Yaşlı kuşağı oluşturan 10 kadın 60-78 yaş aralığındadır. Bu kuşağın yaş ortalaması 68'dir. Orta kuşağı oluşturan 10 kadın 43-57 yaş aralığındadır. Bu kuşağın yaş ortalaması 50'dir. Genç kuşağı oluşturan 10 kadın ise 20-36 yaş aralığındadır. Bu kuşağın yaş ortalaması ise 26'dır.

4.1.2. Medeni Durum

Görüşmecilerin medeni durumlarına bakacak olursak; 30 katılımcıdan 26'sı yani kadınların tamamına yakını evlidir. Yaşlı kuşaktan 1 katılımcının eşi vefat etmiştir. Genç kuşaktan katılımcılardan 3'ü ise bekarıdır.

Çizelge 4.4. Görüşme Gerçekleştirilen Kadınların Medeni Durumları

		SAYI	% YÜZDE
Medeni Durum	Evli	26	86,7
	Bekar	3	10,0
	Eşi Ölmüş	1	3,3
	Toplam	30	100,0

Kadınların tamamına yakınının evli olması araştırmamız açısından önemlidir. Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili aile içi kararlara katılım, aile içi iş bölümü vb. konularda veri elde edilebilmesine katkı sağlamıştır. Ancak öncelikle kadınların evliliklerini kaç yaşında gerçekleştirdikleri ve toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen unsurlardan biri olan evlenme şekilleri üzerinde durmamız gerekmektedir.

4.1.3. Evlenme Yaşı

18 yaşın altında, biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimini tamamlamamış çocukların aldıkları kararın ciddiyetinin farkında olmadan yaptıkları ya da zorlandıkları evlilikler

erken evlilik olarak tanımlanmaktadır. Toplumun kadına biçtiği rol gereği, eğitimi olmayan kadın erken yaşta evlendirilmekte ve hemen çocuk dünyaya getirmesi beklenmektedir. Türkiye’de erken yaşta evlilik konusunda yapılan araştırmaların istatistikleri; erken evliliklerin var olduğunu ve sürdürüldüğünü göstermektedir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’nın 2008 yılında gerçekleştirdiği araştırmada evlenme yaşının Orta Anadolu ve Doğu bölgelerinde daha küçük olduğu ve eğitim düzeyi ile evlenme yaşı arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (TNSA 2008: 111-113). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan “Aile yapısı araştırması” verilerine göre, Türkiye’de 18 yaşın altındaki evliliklerin daha çok kırdaki gerçekleştirildiği ve 2011 yılında bu evliliklerin oranının %29.2 olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (TÜİK 2011: 181). UNICEF’in (2014) verilerine göre ise, Türkiye’de 18 yaş altında evlilik yapan kadınların oranı %14’tür (UNICEF, 2014: 82). 18 yaşın altındaki kız çocuklarının evliliklerinin bir toplumdaki varlığı ve bu durumun geleneklerle sürdürülmesi o toplum içinde kadının konumunu tehdit eden bir sosyal problem olarak kabul edilebilir.

Ataerkil sistem içinde kadınlara öğretilen toplumsal cinsiyet rolleri erken evliliği işleten mekanizmalardan biridir. Bu işleyişe göre kız çocuğu evlendirilmelidir, hamile kalmalıdır, anne olmalıdır, çocuk bakmalıdır, erkeğine kadınlık yapmalıdır, erkeğinin ailesinin de tüm ev içi hatta bazen ev dışı hizmetlerini yerine getirmelidir (Burcu, Yıldırım vd. 2015: 88). Delaney (1987: 35-48), Türkiye’de evli olmanın kadın için bir toplumsal statü ve saygıya neden olduğunu belirttiği çalışmasında, kadına yönelik bu toplumsal saygının kontrol ve kısıtlamayı da beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Kadının bu şekilde toplumda kabul ve saygı gördüğü sistemde, erken yaşta evlendirilen, çok sayıda çocuğu olan kadının toplumsal konumu yükselmekte, ancak eğitim, sosyal ve mesleki alanlarda ilerlemesi de engellenmiş olmaktadır (Bozkaya, 2013: 76).

Türk toplumunda ilk evlenme yaşı, zaman içinde meydana gelen sosyo-ekonomik değişmelere paralel olarak değişmektedir. 1945 yılında İkinci Dünya Savaşı nedeniyle evlenecek yaştaki erkeklerin silah altına alınması evlenecek kadınların yaşını yükseltirken erkeklerin de evlenme yaşlarını yükseltmiştir. 1950 yılında ise, silah altında bulunan erkeklerin yörelerine dönmeleri sonucunda, hem kadınların hem de erkeklerin evlenme yaşı düşmüştür. Kırsal kesimde ilk evlenme yaşı 1960 yılında 18.8, 1973 yılında ise 20.07 olarak tespit edilmiştir. Evlenme yaşının artmasında eğitim düzeyinin yükselmesi ve köylerdeki erkek nüfusun kentlere göç etmesinin etkili olduğu söylenebilir (Özbay, 1984:

205-206). 1975 yılından sonra şehirleşme eğiliminin azalması ve göç hızının yavaşlaması nedeniyle ilk evlenme yaşları tekrar düşmeye başlamıştır. 1983 yılında yapılan araştırmalar, Türkiye’de ilk evlenme yaşının 17.6 olduğunu ve Türkiye’nin doğu ve batı bölgeleri arasında farkın arttığını göstermiştir (Çoruh, 1983:3).

Ataerkillik ve geleneksel toplum yapısı erken yaşta evlilikleri normalleştirmekte ve meşrulaştırmaktadır. İlk evlenme yaşı aile biçimlerine göre de değişmektedir. Ataerkil geniş ailede ilk evlenme yaşı, çekirdek aileye göre daha küçüktür. Yeni evli gelinin tek başına evin idaresi ve sorumluluğunu yüklenmesi beklenmediğinden, kadınların evlenme yaşları küçüktür (Timur, 1972: 97) hatta bu durum elimizde yetişir, ele avuca sığar düşüncesiyle makbul olandır.

Erken evlilik, yasanın öngördüğü evlenme yaşından daha küçük yaşlarda yapılan evlenmedir. Türk Medeni Kanunu’nun 124. maddesine göre erkek ve kadın 17 yaşını doldurmadan evlenemez, 143. maddesine göre ise dini nikah ancak resmi nikah kıyıldıktan sonra kıyılabilir. Türk Ceza Kanunu’nun 230. maddesine göre ise resmi nikah olmadan dini nikah yapan veyaptıranlara iki ila altı ay hapis cezası öngörülmektedir. Buna rağmen Türkiye’de resmi olmayan küçük yaşta ve zorla evlendirmeler olabilmektedir. Bu çocuklarla evlenmelerde yasal olmayan “imam nikahı” denen geleneksel uygulamalar yapılmaktadır. Tüm bu maddeler erken evliliklerin önünü açmaktadır. Yani, her ne kadar 18 yaşın altında evlenemez temel madde olarak görülse de hâkim kararı, ebeveyn onayı (örneğin hamilelik gibi bazı özel durumlarda, 16 yaşını doldurmuş olan kız çocukları, onların yasal sorumluluğunu üzerine alan bir yetişkinin izni ile) gibi ek maddeler ile çocukların 16 yaşını tamamladıkları zaman evlendirilmeleri ile ilgili ara yollar açılmaktadır (Özcebe, 2010: 5). Türkiye’de yasal boşluklarla erken evliliklere “belli koşullarda” izin verilmektedir. Oysa biyo-psiko-sosyal açıdan değerlendirildiğinde 18 yaşının altında olan gelişme çağındaki nüfus, toplumsal olarak olgunlaşmamış, toplumsal rollere tam anlamıyla uyum sağlayamamış bireyler olarak kabul edilmektedir (Aydemir, 2011: 29).

Özellikle kız çocukları bakımından köy ailesinde evlenme yaşı çok küçüktür (Ozankaya, 1965: 293). Kız çocuklarının kendilerine belirli bir zaman için teslim edilmiş, “emanet varlık” görülmeleri, kız çocuklarının bir an önce evlenmeleri, yuva kurmaları ve dolayısıyla da yeni evlerine yerleşmeleri yönünde aileler çaba göstermektedir (Yıldırak,

1992: 20). Evlenme yaşı küçük olan kırsal ailede, evlenme kararı ve eş tercihi konuları, aile büyükleri ve içinde yaşanan grup tarafından belirlenmektedir.

Yaşlı kuşaktan araştırmaya katılan katılımcıların evlilik yaş ortalaması 16'dır. 10 kadının evlenme yaşlarına bakıldığında katılımcılardan 2'sinin 13, 1'inin 15, 3'nün 16, 3'ünün 17 ve 1'inin de 18 yaşında evlenmiş oldukları görülmektedir. Yaşlı kuşaktan kadınlardan sadece biri 18 yaşında evlenmiş, diğerleri erken evlilik gerçekleştirmiştir.

Çizelge 4.5. Yaşlı Kuşaktan Kadınların Evlenme Yaşları

		SAYI	%YÜZDE
Evlenme Yaşı	13	2	20,0
	15	1	10,0
	16	3	30,0
	17	3	30,0
	18	1	10,0
Toplam		10	100,0

O kadar küçüktüm ki yeni gelirken, elbisemin altına kat kat çorap giydireyorlardı iri gözükmem için. Evliliği bilmiyordum. Çocuk demeden, kaynanam, kayınababam beni kendilerine denk ettiler, benden de aynı olgunluğu beklediler. On beş yaşında doğumdan önce dört gün sancı çektim, sonunda doktora götürdüler. Doğumlarım çok zor oldu. Çocuklarım olduğunda onlar dışarıda oynarken onları çağırmak bile istemezdim. Ben oyun oynayıp çocukluğumu yaşayamadım bari onlar yaşasın diye. Kızımı asla erken evlendirmek istemedim, 23 yaşında evlendirdim (Y, 63, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Ben erken yaşta evlendirildim de ne oldu, evliliğin ilk yıllarında büyükler ne derse onların dediklerini yapardım. Bana güvenip bir işi tamamen vermezlerdi, mutlaka biri başımda dururdu. Şimdi diyorum ki ne kadar büyük cahillik, zaten bebe olarak görüyorsan neden alıyorsun bırak çocukluğunu yaşasın ama yok illa ki işleri yaptıracak biri lazım. O dönemde bu kadar makine yoktu, hep kol gücüydü o yüzden adama ihtiyaç vardı. Şimdi çocuklarını erken yaşlarda evlendirenlere daha çok kızıyorum. Bizim zamanımızda kızlar kalıplıydı, daha büyük gösterirlerdi. Şimdi çocuklar zaten küçük, bir de er vakitte evlendirildiğinde yazık yavrum, acıyorum yani. (K, 70, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Orta kuşaktan görüşme gerçekleştirilen katılımcılarda evlilik yaş ortalaması 16'dır. Katılımcıların 1'i 15, 6'sı 16, 2'si 17 ve 1'i 18 yaşında evlenmiştir. Yaşlı kuşakta olduğu gibi orta kuşaktan görüşülen 10 kadından 1'i dışında 9'u erken yaşta evlenmiştir.

Çizelge 4.6. Orta Kuşaktan Kadınların Evlenme Yaşları

		SAYI	%YÜZDE
Evlenme Yaşı	15	1	10,0
	16	6	60,0
	17	2	20,0
	18	1	10,0
Toplam		10	100,0

16 yaşında nişanlandım, 17 yaşında evlendirildim. Kaynanam ben yeni gelinken, herkese küçük yaşta aldım, elime avucuma sığdırdım. Kızım gibi büyüteceğim onu dedi (M1, 44, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Ben köyde doğup büyüdüm. 16 yaşındayken bir akrabamızın düğününe gitmiştik. Kaynanam beni görüp, beğenmiş, görücü geldiler. Babam kızım daha küçük evlendirmeyeceğim derken amcam “Ver gitsin, ne yapacaksın. Ele avuca sığar, gittiği yere yakışır. Düzgün bir aile, oğlan aç açık koymaz.” diye babama kızdı. Kaynanamlar da sürekli gelip gidiyorlardı. Sonunda babam da evet dedi. Babam kıyamazdı ama karar verirken bana da hiç sormadı. Düğünümde de en çok babam ağladı (K1, 48, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Araştırmamızda genç kuşakta görüşülen 10 kadından 3’ü bekar. Bu kuşaktan kadınların evlilik yaş ortalaması 17’dir. Evlilik gerçekleştiren 7 kadından 1’i 15, 1’i 16 ve 3’ü 17 yaşında evlenmiştir. Bu kuşaktan sadece 2 kadından 1’i 18 ve diğeri 20 yaşında evlenmiştir.

Çizelge 4.7. Genç Kuşaktan Kadınların Evlenme Yaşı

		SAYI	%YÜZDE
Evlenme Yaşı	15	1	10,0
	16	1	10,0
	17	3	30,0
	18	1	10,0
	20	1	10,0
	Toplam	7	70,0
Missing		3	30,0
Toplam		10	100,0

Köylerde yarattığı tüm olumsuzluklara rağmen erken evlilikler hala yaygındır. Evli olan 27 kadından sadece 7’si 18 ve üstü yaşta evlenmiştir. Bu 7 kadın evliliğin ne olduğunu bilerek evlendiklerini, kendilerini daha iyi tanıdıkları için de daha bilinçli bir eş seçimi süreci yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Yaşlı kuşaktan katılımcıların büyük çoğunluğu erkek annelerinin “ele avuca sığar, istediğimiz gibi yetiştiririz” düşüncesiyle küçük yaşta kız çocuklarını gelin almak

istemelerini erken evliliklerin sebebi olarak görmektedir. Bu kuşaktan kadınlar evliliklerinin ilk yıllarında yaşları küçük olduğu için ezildiklerini, korkudan ses çıkaramadıklarını, her denileni yaptıklarını, evliliğin ilerleyen yıllarında kendilerini ancak ifade edebildikleri ve kararlara katılabildiklerini belirtmişlerdir. Orta kuşaktan katılımcılar erken evliliklerde “sosyal çevre”nin etkisi üzerinde durmaktadır. Sosyal çevrenin hem birey, hem de aile üzerinde etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Yaşlılarının evlenmesi ve aile içinden ya da dışından kişilerin “Yaşın geçerse seni kimse almaz” gibi söylemler aracılığıyla bireylerin etki altına alındığı, çocuğunu erken yaşta evlendirmek istemeyen ebeveynlere de “sağken evlendir artık, nerede kalacak, bir an önce evini yuvasını bilsin” baskıları neticesinde çevreye uygun hareket etmek durumunda kalmalarıyla da ailelerin etki altına alındığını belirterek sosyal çevrenin hem bireyi hem de aileleri etkilemesinin erken evliliklerin artmasına sebebiyet verdiğini ifade etmişlerdir. Genç kuşaktan kadınlar ise 18 yaşından küçük olunması durumunda kendi hayatı hakkında bile ne yapacağını bilemeyen bireyin evlendirilmesi ile eş ve çocuğun sorumluluğunu da taşımasının beklendiğini, erken evliliğin erken yaşta omuza yüklenen bir yük olduğunu ifade etmiştir.

Araştırma bölgesi Yozgat’ta önceki yıllarda gerçekleştirilen çalışmalarda da erken evlilik oranının yüksek olduğunu gösteren sonuçlara ulaşılmıştır. Bu konuda Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği’nin Kırıkkale ve Yozgat’ta 2006 yılında yaptığı araştırmada, erken evlilik sorununun sadece Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin problemi olmadığı, diğer şehirlerin sosyo-ekonomik düzeyi düşük yerleşim birimlerinde de benzer sorunların var olduğunu göstermektedir. Bu araştırma sonucunda 18 yaş ve altı evlilik oranının Kırıkkale’de %68.20, Yozgat’ta ise %39.70 gibi yüksek bir oran ortaya çıkmıştır. TÜİK (2014) verilerine göre kadınlarda ilk evlenme yaşının en düşük olduğu iller ise Ağrı ve Yozgat (21,5)’tir. Bu veriler araştırma bölgesi olan Yozgat’ta erken evliliklerin yaygın olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Araştırmada da özellikle yaşlı kuşaktan kadınların tamamına yakınının erken yaşta evlendirilmiş olması ve diğer iki kuşaktan kadınlarda da sıklıkla karşılanması, daha önce gerçekleştirilen çalışma sonuçlarını destekler niteliktedir.

Genç kuşaktan kadınlar arasında da erken evliliğin yaygın olduğu görülmektedir. Ancak bu kuşakta yaşlı ve orta kuşaktan farklı olarak 18 yaşın üstündeki kadınlar arasında bekarların olması köylerde kadınların evlenme yaşının yükseldiğini göstermesi açısından olumlu bir değişim olarak değerlendirilebilir. Evlenme yaşının yükselmesini, kız çocuklarının

okullaşma oranının artmasıyla açıklayan çalışmalar bulunmaktadır (Güvenç ve Shorter, 1965, Hacettepe Araştırması 1973, Akt. Merter, 1990: 52). Genç kuşakta da görüldüğü üzere evlilik yaşı düştükçe eğitim düzeyi de düşmekte, evlilik yaşının yükselmesiyle birlikte eğitim düzeyi de artmaktadır. İlk evlenme yaşı kızlarda ve erkeklerde kentten daha düşük olmasına rağmen günümüzde sosyo-ekonomik nedenlere bağlı olarak köylerde ilk evlenme yaşı gittikçe yükselmektedir. Erken evlilik konusunda yaşlı kuşak ile karşılaştırıldığında olumlu yönde değişim yaşanmakta olduğu görülmekle birlikte değişim yavaş gerçekleşmektedir.

Gerçekleştirilen görüşmelerde yaşlı kuşaktan kadınlara yöneltilen ideal evlenme yaşı sizce kaç olmalıdır? sorusuna bu kuşaktan kadınların tamamı 18 yaşın altında evlenilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Kadınların tamamına yakınının 18 yaşından önce evlendirilmiş oldukları göz önüne alındığında bizzat deneyimledikleri, olumsuz etkileri üzerinde hem fikir oldukları erken evliliklerin gerçekleştirilmemesi gerektiğini, 23-26 yaş aralığının kadınlar için en uygun evlenme yaşı olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

... Bir kız en erken 23-24 yaşlarında evlenmeli, daha öncesinde zaten kendi çocuk oluyor, evin, çocuğun, kocanın sorumluluğunu taşıyamıyor (S, 67, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Ben erken yaşta evlendim ama bana göre bir kadın en az 23 yaşında evlenmeli. İnsan ancak o yaşta "eke, toka oluyor (kendi kararlarını kendi veriyor). Bu yaştan önce kadın için erken bence (Y1, 49, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Görüşmelerde orta kuşağa yöneltilen kadınların ideal evlenme yaşı sizce kaç olmalıdır? sorusuna orta kuşaktan kadınlar da 18 yaşın altında evlenilmemesi gerektiğini, kendi ve hayatı hakkında kararlar alabilecek olgunluğa erişemediği sürece erken evlenen kadının yetiştireceği çocuk ve gelecek nesiller açısından da sıkıntı yaratabileceğini ifade etmişlerdir.

Bir kadın 25 yaşından önce evlenmemeli. Ancak o yaşta özgüveni oluyor, işi gücü, evliliğin ne olduğunu biliyor (M1, 44, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

...Bence kadın 25-26 yaşından önce evlenmemeli. Ben mesela ilk çocuğumu 20 yaşında dünyaya getirdim ama anneliği bile anlayamadım. 25 yaşında anneliği ancak anlayabildim ve sonuncu çocuğumda da hem anneliğin, hem de kadın olmanın farkına varabildim. İnsan olgunlaştıkça olayları daha farklı anlamlandırıyor (R1, 48, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Genç kuşaktan kadınların diğer kuşaklardan farklı olarak eğitim, iş ve çalışma durumlarını değerlendirmeye aldıkları ve en uygun evlenme yaşının 25-28 aralığında olması gerektiğini ifade ettikleri görülmektedir.

Bir kadının evlenebilmesi için en az 25-28 yaşında olması gerekiyor bence. Ben mesela üniversiteyi bitirene kadar 25 yaşında olacağım ancak diğer şeyleri düşünebilecek duruma geleceğim. Önce eğitim, iş daha sonra eş ve evlilik düşünülmeli (L2, 23, Bekar, Üniversite öğrencisi).

Bir kadın en az 26-27 yaşında evlenmeli. Ben eğer derslere takılmadan bitirebilirim 23 yaşında olacağım. Daha sonra bir yerde staj yap, işe gir, öğrenim kredisi alıyorum onun borcunu öde derken zaten 26-27 yaşına geliyorsun ancak evlenip hayatını kurabileceğin dönem o bence (M2, 21, Bekar, Üniversite öğrencisi).

Katılımcıların büyük çoğunluğu evli olduğu için evlenme şekilleri de ele alınıp değerlendirilebilir. Köylerde evlilik öncesinde “açık olarak arkadaşlık etmek mümkün değildir. Buna köy geleneği izin vermemektedir (Atalay, 1979: 50). Bu sebeple bireylerin kendi tercih ve kararlarıyla istedikleri kişiyle evlenmesi olasılığı oldukça düşüktür. Köy ailesinin kurulmasında evlilikler genelde hısımlar ve akrabaların tavsiyeleriyle görücü usulü ile yakın çevrelerden olmaktadır.

4.1.4. Evlenme Şekli

Köy ailesinde evlenecek adayların eş seçiminde, özellikle kız çocuğunun kiminle evlenebileceğinin kararlaştırılmasında ana-baba ve aile büyüklerinin önemli etkisi vardır. Özellikle görücü usulüyle evlilik gelenekselliğinin ağır bastığı yörelerde görülen bir evlenme biçimidir. Bu evlenme biçiminde kız seçme girişimi, doğrudan doğruya evlenecek erkeğin annesi, babası veya diğer yakınları tarafından başlatılmaktadır. Gencin kızı beğenmesi yeterli değildir. Diğer aile bireylerinin de onayını alması gerekmektedir (Sezen, 2005:185).

Yaşlı kuşaktan kadınların 7'si görücü usulü ile birbirlerini önceden tanımadan evlenmişlerdir. Bu kuşakta görücü usulü ile birbirlerini önceden tanımadan gerçekleştirilen evlilikler kadar yaygın olmasa da katılımcıların 2'si akraba evliliği gerçekleştirmiştir. Araştırmada görücü usulü ve akraba evliliği dışında gerçekleştirilen kaçarak evlenmeler diğer kategorisinde değerlendirilmiştir.

Çizelge 4.8. Yaşlı Kuşaktan Kadınların Evlenme Şekilleri

		SAYI	%YÜZDE
Evlenme Şekli	Görücü usulü ile birbirlerini önceden tanımadan	7	70,0
	Akraba evliliği	2	20,0
	Diğer	1	10,0
Toplam		10	100,0

Orta kuşaktan kadınların %50'si görücü usulü ile birbirlerini önceden tanımadan evlenirken, %40'ı akraba evliliği gerçekleştirmiştir. Orta kuşaktan kadınlar arasında da görücü usulüyle evlilik en yaygın olanıdır. Akraba evliliğinin de bu kuşaktan kadınlar arasında yaygın olması kırsalda evliliklerin daha çok köy içinde gerçekleştirilmesi geleneğinin etkili olduğunu göstermesinin yanı sıra Yozgat'ın köyleri özelinde bu kuşaktan kadınların eşlerinin yoğunlukla büyükşehirlere ve yurtdışına çalışmaya gitmesi nedeniyle geride bıraktıkları eşlerinin tanıdık olmasının istenmesi ve ancak bu şekilde gönül rahatlığıyla gidebilecekleri düşüncesine sahip olmalarının da etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Çizelge 4.9. Orta Kuşaktan Kadınların Evlenme Şekilleri

		SAYI	%YÜZDE
Evlenme Şekli	Görücü usulü ile birbirlerini önceden tanımadan	5	50,0
	Akraba evliliği	4	40,0
	Diğer	1	10,0
Toplam		10	100,0

Genç kuşaktan görüşme gerçekleştirilen 10 kadından 3'ü bekarıdır. Evli olan diğer 7 kadının 1'i görücü usulü ile birbirlerini önceden tanımadan evlenmiş, 5'i görücü usulü ile fakat sonrasında tanışıp onaylayarak, diğer 1'i ise akraba evliliği gerçekleştirmiştir.

Çizelge 4.10. Genç Kuşaktan Kadınların Evlenme Şekilleri

		SAYI	%YÜZDE
Evlenme Şekli	Görücü usulü ile birbirlerini önceden tanımadan	1	10,0
	Görücü usulü ile sonrasında tanışıp onaylayarak	5	50,0
	Akraba evliliği	1	10,0
Toplam		7	70,0
Missing		3	30,0
Toplam		10	100,0

Gerçekleştirilen görüşmelerde yaşlı kuşaktan katılımcıların çoğunluğu evlenme şekillerinin görücü usulüyle olduğunu, evlilik kararını ailelerinin verdiğini, eşi olacak kişiyi “*ilk kez düğününde*” gördüğünü ifade etmiştir. Kızın evlendirilmesi kararı “tanınan” bir ailenin oğluysa en kısa sürede ya da kız istemenin gerçekleştiği anda verildiğini; yabancı biriyse oğlan tarafının ailesi ve çevresinin araştırılması için bir süre beklenildiği belirtilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu evlilik kararında kendisine danışılmadığını sadece aile büyüklerinin onayıyla evlendirildiğini söylemiştir.

...Görücü usulüyle evlendim. Anne babamızın üstüne söz söyleyemedik. Onlar evleneceksin dedi, biz de evlendik (R, 71, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Aile büyükleri aracılığıyla görücü usulüyle evlendim. Bana hiç kimse sormadı. Hiç tanıımıyordum, nişanlıyken bir ya da iki kez görmüştüm (S, 67, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Babam verdi, bir ay sonra nişanda düğün ahalisiyle avluya girdiğinde kime verildiğimi gördüm (M, 65, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Anne veya babasından birini kaybetmesi nedeniyle üvey anne veya babaya sahip olunması ya da annenin veya babanın tek ebeveynli aile olarak bakım sağlayamayacağı düşüncesi hem de kendilerinin de vefat etmesi durumunda bakacak kimsenin olmayacağı korkusu kızların evlendirilmesine sebebiyet vermektedir.

...Annem biz küçükken vefat etmişti, babam bir daha evlenmedi. Babam ben ölünce ortada kalırsınız korkusuyla her birimizi ilk gelen görüçülere verdi (K, 70, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kızımın ben sağken, mürüvvetini görmek istiyorum. Ben artık dul bir kadını her ne kadar ağabeyi yakınımızda olsa, her işimizi görse, başımızda dursa da köy yerinde dul bir kadınla genç bir kızın yaşaması zor. Her gün tedirgin oluyorum, evlendirmek istiyorum (S, 67, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Yaşlı kuşaktan kadınların büyük çoğunluğu görücü usulüyle evlendirilmiştir. Orta kuşaktan kadınlara da evleneceği kişiyi seçmesi konusunda söz hakkı tanınmamış, görücü usulüyle evlendirilmişlerdir. Bu kuşaktan kadınlar yaşlı kuşaktan farklı olarak nişanlılık döneminde evleneceği kişiyi aile büyüklerinin yanında ve kısa süreli de olsa gördüklerini ifade etmişlerdir. Eşleriyle birbirlerini akraba, komşu oldukları için, nikah ya da nişan vasıtasıyla tanıdıklarını belirtmişlerdir. Orta kuşaktan kadınlar görücü usulü ile birbirini önceden tanımadan gerçekleştirilen evlilikleri “iki yabancı bir araya getirilmesi ile gerçekleştirildiğini, birbirleriyle anlaşp anlaşamayacaklarının belli olmadığı ama başka

şansları veya boşanma olasılıkları olmadıkları için zoraki alışma ve sürdürme çabası” olarak tanımlamış veyaşlı kuşaktan kadınlara göre bu evliliklerin yarattığı olumsuzlukları daha çok vurgulamış, kendi çocuklarının bu sıkıntıları yaşamasını istemediklerini belirtmişlerdir. Bu kuşaktan kadınlar kızlarının kendilerinin de uygun gördüğü kişilerle evlenmesi konusunda hemfikirken, kızlarının kendi istek ve tercihlerinin de önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Büyük kızımı da ikizlerimi de kendi istedikleri kişilerle evlendirdim. Büyük kızım akrabamızın oğluyla evlenmek istedi. İkizlerim de kendi istedikleri yabancı kişilerle evlendiler (L1, 55, Ev kadını, Okuryazar değil).

...Kızımı çok isteyen oldu. Ben her defasında kendisine sordum. Kızım istiyor musun? diye. O dönemlerde başkalarına göre çok iyi kısmetleri kendisi istemedi. Kızımın eşi de görücü geldi ama kızım bir tek ona olur, istiyorum anne dediği için verdim. Altı ay nişanlı kaldılar, düğün hazırlıklarını yaptılar. Damadımın işi Ankara’da olduğu için orada kurdular yuvalarını (N1, 53, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kızım üniversitede okuyor. Erkek arkadaşı var, flört ederek evlenebilir. Kızım çocuğu bizimle tanıştırdı. Biz ikisine de üniversiteyi bitirip mesleklerinizi eline alın sizden tek isteğimiz o dedik. İkisi de üniversiteyi bitirene kadar 25 olur ve ellerine ekmeklerini almış olurlar ondan sonrasına biz karışamayız (S1, 43, Temizlik personeli, Ortaokul mezunu).

Yaşlı ve orta kuşağın ortak noktası ise evlilik kararı ve kişi terciğini kadınların kendilerinin yapamamasıdır. Genç kuşaktan katılımcılara bakacak olursak bu kuşakta da görücü usulüyle evliliğın yaygın olduğu ancak diğer iki kuşaktan farklı olarak evliliklerin çoğunluğunun görücü usulüyle fakat sonrasında tanışıp onaylayarak evlenme şeklinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Evliliklerin bu şekilde gerçekleştirilmesi “evlenecek kadınların duygu ve düşüncelerine de önem verilmesi” sebebiyle olumlu yönde bir değışim olarak değerlendirilebilir.

Görücü usulüyle evlendim. İlk başta hiçbir şey istediğim gibi olmadı; gelinlik, düğün tarihi... Ama söz ve nişanda eşime alışmaya başladığım için çoğu şeyi görmezden geldim (S2, 34, Bebek bakıcısı, Ortaokul mezunu).

...Evlilik kararımı babam ve ondan önce evin büyüğü olan amcam vereceğı için, görücü usulüyle olmak zorunda. Ablalarım, amcamın kızları hep bu şekilde evlendirildi. Ancak görücü usulü olması kesinlikle kabul edeceksin değil, daha çok biz sana bu kişiyi uygun gördük sen de evet dersen olsun şeklindedir, eğer anlaşılamazsa zorlanmaz (K2, 20, Bekar, Ortaokul mezunu).

Katılımcıların ifadelerinden görücü usulü ve anlaşarak evlenen çiftlerin evliliklerinin bir hayli farklı olduğu anlaşılmalıdır. Görücü usulü evliliklere kıyasla, anlaşmalı evliliklerde

eşler arası dostluğun, arkadaşlığın, birlikte bir şeyler yapmanın, paylaşmanın, güvenin daha fazla olduğu, eşlerin birbirini daha çok anladığı ifade edilmiştir. İletişim ve paylaşma sorunu olan görücü usulü evliliklerde gerek kadınlar gerekse erkekler eşlerine karşı görece olarak daha az sevgi, saygı, takdir hisleri duymakta ve seçme şansları olsaydı tekrar aynı kişiyle evlenmeyi daha az düşünmektedirler (İmamoğlu, 2012: 61).

Özellikle genç kuşaktan katılımcılar görücü usulü ile birbirlerini önceden tanımadan sadece aile büyüklerinin isteği ve onayıyla tanımadıkları birisiyle evlenmek istemediklerini, evliliklerinin yine aile büyüklerinin aracılık yaptığı, onayladığı kişilerle ancak kendilerinin de görüşlerinin alındığı, evlenmeden önceki söz, nişan sürecinde tanınmalarına olanak sağlandığı bir şekilde gerçekleşmesini istediklerini belirtmişlerdir. Özellikle orta ve genç kuşaktan kadınların birkaçı ve genç kuşaktan katılımcıların tamamı çocuklarının evlenmek istedikleri kişiyle flört ederek tanışmaları ve uygun olduklarını düşündüklerinde ise evlilik kararını kendilerinin almasını istediklerini ifade etmişlerdir.

Kızımın flört ederek evlenmesine izin veririm. Önce okulunu bitirsin, eli ekmek tutsun, kendi beğendiği istediğiyle evlensin. Oğluma da, kızıma da hiç karışmam. İstedikleri kişilerle kendilerine ait ayrı bir evde düzenlerini kursunlar (S1, 43, Temizlik personeli, Ortaokul mezunu).

Kızlarımın da oğlumun da tanışarak, istedikleri kişilerle evlenmelerini isterim (X2, 36, Bebek bakıcısı, Lise mezunu).

Araştırma bölgesinde karşılaşılan evlilik şekillerinden bir diğeri de akraba evliliğidir. Türkiye’de akraba evliliklerinin paralel kuzen evliliği ve çapraz kuzen evliliği olmak üzere iki çeşidine rastlanmaktadır. Paralel kuzen evliliği bir çeşit dıştan evlilik türüdür. Aynı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğidir. Amca ya da teyze çocukları arasındaki evlilik böyledir. Çapraz kuzen evliliği bir çeşit dıştan evlilik türüdür. Aynı cinsten kardeş çocukları evliliğidir. Dayı ve hala çocukları arasındaki evlilik böyledir. Bu evliliğin nedenleri akraba evliliklerinin genel nedenleri ile aynıdır (Doğan, 2009: 146). Yozgat’ın köylerinde de tanınan, bilinen olması, mal varlıklarının bölünmemesi gerekçeleriyle paralel ve çapraz kuzen evlilikleri gerçekleştirilmektedir.

Kocam dayımın oğlu yani akraba evliliği. Annem kardeşinin çocuğu olduğu için ısrar etti, onun zoruyla evlendim (N, 76, Ev kadını, Okuryazar değil).

...Çocuklarımın hepsi akraba evliliği yaptı. Hepsini tanıyoruz elimizde büyüdüler. Çocuklar da birbirlerini tanıyorlar, biz istedik onlar da ses çıkarmadı (P, 68, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Görüldüğü üzere görücü usulü evliliklerin yanı sıra akraba evlilikleri halen yüksek oranlardadır. Türkiye’de kırsal alanlarda önce yakın veya uzak akrabalarla, bu mümkün olmadığı takdirde, aynı topluluk içerisinde kız alıp vermek yaygın bir gelenektir (Yasa, 1965: 75-76). Eserpek (1968: 96-105) akraba evliliklerinin akraba grupları arasında yeni veyakın ilişkilerin kurulması, akrabalar arasındaki mevcut ilişkilerin daha da güçlendirilmesi amacıyla yapıldığını ve köylülerin aileler arası iyi ilişkilerinin genç evlileri de daha iyi geçinmeye teşvik edeceğine, aralarında önemsiz nedenlerden dolayı çıkabilecek olan geçimsizliklerin ailelerin çabası ile önleneceğine, yakından tanınan ailelerinin çocuklarının namus ve karakteri hakkında da doğrudan doğruya bilgi edinmenin mümkün olacağına yönelik inançlarının da akraba evliliklerinin süreklilik kazanmasında etkili olduğunu belirtmektedir.

Görüşme gerçekleştirilen kadınlar da malın bölünmesi endişesi ve küçük yaşlardan itibaren birlikte büyümeleri, birbirlerinin “huyunu-suyunu” bilmeleri gerekçesiyle aile büyükleri tarafından akraba evlilikleri gerçekleştirmelerinin istendiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar, köylerinde akraba evliliklerinin kardeş çocukları, özellikle de amca çocukları arasında yaygın olduğunu belirtmiştir. Akraba evliliklerinin hala yaygın olmasının en önemli sebebi olarak sanayileşme, tarımda makineleşme, kitle iletişim ve ulaşım araçlarındaki gelişmeler vb. sebebiyle köylerde ekilebilir toprakların azalması, nüfusun istihdam edilememesi sonucu yaşanılmaya başlanılan geçim sıkıntısı nedeniyle büyükşehirliere ya da yurtdışına gitmek durumunda kalan erkeğin gerisinde bırakacağı karısının ailenin tanıdığı, huyunu suyunu bildiği birisi olmasının da etkisi olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

...Bizim ailede genelde tanıdık, bildik diye akraba evlilikleri yapıldı. Akraba evliliklerinde çocuklarımızda bir sıkıntı olmadı ama olabilirdi de. Bu yüzden ben kızımı akrabamla evlendirmem. “Bizim büyüklerimiz bizleri uygun görmüş, biz de yaşittik, birbirlerimizi de istedik oldu ama ben bundan sonraki kuşaklarda istemiyorum.” (N1, 53, Ev kadını, İlkokul mezunu).

“Teyze kaynana olunca ana yarısı olmuyor.” O yüzden çocuklarımın akraba evliliği yapmalarını çok da tercih etmem (M1, 44, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Orta kuşaktan katılımcılar kadar yaygın olmasa da genç kuşaktan katılımcılarda da akraba evlilikleri görülmektedir. Bu kuşaktan kadınlar akraba evliliğinin biyolojik sakıncaları ile aile ve akrabalık ilişkilerinin sarsılacağı kaygısı taşımaları dolayısıyla gerçekleştirmek istememektedir.

Halamın oğlu ile evlendim. Annem, babam istemedi ama ben çok istedim. Kızımın akraba evliliği yapmasını istemem, yaşanan bir olay sadece iki kişi arasında kalmıyor, akrabalara yayılıyor, daha çok kişiyle uğraşmak zorunda kalıyorsun. Kızımın flört ederek, anlaştığı biriyle evlenmesini isterim (X2, 36, Bebek bakıcısı, Lise mezunu).

Akraba evlilikleri eğitim düzeyinin artması ve sosyo-ekonomik koşulların değişmesiyle giderek sıklığı azalsa da hala devam etmektedir. Kentleşme, ulaşım ve kitle haberleşme imkanlarının yaygınlaşması sonucunda kapalı bir cemaat olan köy toplumunun dışarıya açılması, akraba evliliklerinin gerçekleştirilme sıklığında bir değişim yaratmamıştır. Köylerde flört ederek evlenen kadının olmaması bu sosyo-kültürel yapılarda bireyselleşmenin çok da yüksek düzeylerde olmadığını göstergesi olarak yorumlanabilir (Şenol ve Yıldız, 2012: 55). Genç kuşaktan kadınların çoğunluğu da görücü usulü ile sonrasında tanışıp onaylayarak evliliklerini gerçekleştirmiştir. Kadınlardan hiçbiri flört ederek evlenmemiştir.

Görücü usulü ile birbirlerini önceden tanımadan gerçekleştirilen evliliklerin yerini görücü usulüyle fakat sonrasında tanışıp onaylayarak evlenmelerin aldığı görülmektedir. Toplumsal değişime bağlı olarak evlilik şekillerinde görülen bu değişim dışında katılımcıların evliliğe ilişkin algı ve tutumlarında değişim yaşanıp yaşanmadığının bilgisine ulaşabilmek için üç kuşaktan kadınlara annenizinki gibi bir evliliğiniz olmasını ister miydiniz? sorusu yöneltilmiştir. Yaşlı kuşaktan katılımcılar annelerinin hayatlarının ve evliliklerinin çok daha zor olduğunu bu yüzden annelerinin evlilikleri gibi bir evliliklerinin olmasını istemediklerini belirtmişlerdir.

Biz de annelerin döneminden daha rahattık. Kaynana kayınbabasından önce, herkesten önce “gelin” olarak kadın kalkmalıdır. Annem ezan vakti çöreği ederdi, ayakkabısını eline alırdı (daha hızlı hareket etmek için) aızı götürürdü sonra gelip sabahın saat yedisinde malları sığıra sürerdi. Babam annemi ilk karısının çocuğu olmadığı için kuma olarak getirmiş. Annemden çocukları olduğunda ikisi birlikte büyüttü bizleri. Ama iki kadın arasında hep çekemezlik, kavga olurdu. Kumalar arasındaki kavgalarla büyüdük (R, 71, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Annemin evliliği kötüydü. Babam anneme sahip çıkmazdı, hasta olsa doktora götürmezdi. Annemi döverdi, anneme çok dayak attı. Babam bir keresinde de anneme sandalyeyle vurmuştu annem bayılınca herkes öldü sandı annemi yatağa yatırıp başında beklediler, ayılınca herkes çok şaşırılmıştı. Annem o dönemde hem evin işleri, çocuklar, tarla, hayvan, bağ, bahçe işleri ile uğraşıyordu hem de babamın şiddetine katlanmak zorundaydı. Kimsesi yoktu gidecek, babam dayak attığında bizlere sarılarak ağlardı (Y, 63, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Orta kuşaktan katılımcılar da annelerinin hayatlarının ve evliliklerinin çok daha zor olduğunu bu yüzden annelerinin evlilikleri gibi bir evliliklerinin olmasını istemediklerini belirtmişlerdir. Bu kuşaktan katılımcılar annelerinin evliliklerinde duygusal istismara maruz kaldıklarını değişik şekillerde ifade etmişlerdir. Kadınların istenilmeyen evlilik değerlendirmeleri içerisinde “istismar ve saygısızlık” yer alırken, evliliklerinde eşlerinden kendilerine “saygı duymaları” beklentisinde oldukları görülmektedir. Günlerini rutine bitinen ücretsiz ev içi görünmez emekleriyle geçirdiklerini, yaptıkları işlere, harcadıkları emeklere saygı gösterilmesi, takdir edilmesinin tek motivasyon kaynakları olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca kadınların tamamına yakınının evliliklerinde eşlerinin kendilerine saygı duymasını istemelerini ilk sırada ifade etmelerinin toplumda erkeğe atfedilen değer ve kadınların ikincilleştirilmesinden kaynaklandığı da düşünülebilir.

Annemin evliliği gibi bir evliliğim olsun istemedim hiçbir zaman. Annemin 12 sene çocuğu olmamış. O dönemde anneme “meyvesiz ağacı ne yapalım, kökünü keseriz” diye günlerini zehir etmişler. Babam o dönem anneme kıyamamış, beklemiş. Çocukları olduktan sonra da babam dışarı çalışmaya gittiğinden, tüm sorumluluğu anneme yüklemişti. Dört çocuğun her şeyiyle ilgilenmek zorunda kalmıştı. Annem de bunu kaldıramıyordu (Y1, 49, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Annemin evliliği sıkıntılıydı, şimdi de öyle devam ediyor. Babam gibi bir eşim olsun istemem, dili çok kırıcı annemi hala üzüyor. Babam anneme saygı duymaz. Benim 16 senelik evliliğimde eşim kendi işimi kendim halletmemi ister, benden daha kültürlü ol der, en önemlisi saygı gösterir bana. Evliliğimde mutluyum, memnunum (S1, 43, Temizlik personeli, Ortaokul mezunu).

Genç kuşaktan katılımcılar da diğer iki kuşakta olduğu gibi annelerinin hayatlarının ve evliliklerinin çok daha zor olduğunu, bu yüzden annelerinin evlilikleri gibi bir evliliklerinin olmasını istemediklerini belirtmişlerdir.

Eşim beni dinler, aklına yatarsa da yapar ama babam annemi hiçbir zaman dinlemedi. Bazen “hizmetçi bile parayla çalışır, annem ondan bile daha kötü durumda” derdim. Anneme göre hem iş anlamında, hem de eş, evlilik anlamında daha rahatım (X2, 36, Bebek bakıcısı, Lise mezunu).

Annemin evliliğine baktığımda erkeklerin kadınları yanlarında sadece bir mal olarak gördüklerini düşünüyorum. Babamın davranışları hep “size ne benim değil mi; severim de döverim de, kimse karışamaz” şeklindeydi. Bence bazı erkekler kadınları sadece dürtüleri, ihtiyaçları dolayısıyla alıyorlar. O zamanda yaşanan şeyin adı evlilik olmuyor. Babam hep annemi döverdi. Evde de sürekli huzursuzluk olurdu. Benim için evlilik bir kaçış oldu. En çok şiddet görmekten korkuyordum çok şükür eşimden şiddet görmedim (Z2, 29, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Üç kuşaktan katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere tamamı annelerinin evliliği gibi bir evliliklerinin olmasını istemediklerini belirtmiştir. Katılımcılar annelerinin evliliklerini birbirinden farklı sebeplerle (fiziksel şiddet, sözel şiddet, maddi imkansızlıklar vb.) sorunlu olarak tanımlamıştır. Bu sorunlar büyüklüklerine göre bazıları için “*evliliği kaçış olarak görmeye*” ya da “*korkuları*” olmaya kadar varmıştır. Kadınların tamamının annelerinin evliliklerini “*ataerkil ailede geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimsemiş kadınların farklı şekillerde ezilmişliği*” şeklinde özetlenebilecek betimlemeleri dikkat çekicidir. Kadınların da bu durumun farkında oldukları, sorunun çözümü için öncelikle cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması bunun için de toplumsal cinsiyet rollerinin edinildiği sosyalizasyon süreci ve evlilik şekillerinde değişimin yaşanması gerektiği konusunda hemfikir oldukları görülmüştür.

4.1.4.1. İmam Nikahı

Erken evliliklerin hukuki evlenme yaşında gerçekleştirilmiyor olması sebebiyle resmi nikahlı evlilikler yerine imam nikahıyla kanunen yok sayılan birliktelikler kurulmaktadır. İslam hukukunda olmayan, 1926 yılında yürürlüğe giren ilk medeni kanunda ve dolayısıyla düzenlemelerin yapıldığı 1938 tarihli ve en son yürürlüğe giren 2002 tarihli Türk Medeni Kanunlarında yer almayan imam nikahı uygulaması Türkiye’de bir gelenek halinde devam etmektedir. Geleneklere bağlılığın yanı sıra, büyük halk kitlelerinin eğitim düzeyinin yok denecek bir durumda bulunması, iletişim imkanlarının kitle eğitimine hiçbir katkıda bulunamayacak ölçüde yetersizliği sonucunda büyük yerleşim merkezlerinin ve aydın çevrelerinin dışında çok büyük bir çoğunluk imam nikahı ile evlenmektedir (Fişek, 1984: 7).

Aile hukuku, çok eşliliğin yasaklanması, evlilik yaşının yasalarca kontrol edilmesi, miras hukukunun kadın haklarını gözeterek oluşturulması, temel eğitime kız çocuklarının zorunlu katılımı, resmi nikahın kabulü gibi yasal düzenlemeler kırsal alandaki kadınların sosyal ve ekonomik konumlarını etkileyen önemli unsurlardır (Hoşgör, 2010: 276). Köylerde

evliliklerde dini nikahın mutlaka yapılmasına karşın resmi nikahın her zaman uygulanmadığı görülmektedir. Kadınların yasal açıdan haklarını ve dolayısıyla erkek karşısındaki konumunu olumsuz etkileyen bu uygulamayla ayrıca imam nikahlı eşlerden doğan çocukların büyük bir kısmının nüfusa kayıtlı olamama durumu yaşanabilmektedir. Nüfus kaydı, vatandaşlık haklarından yararlanmanın ilk öncül koşuludur, dolayısıyla başta eğitim ve diğer bazı olanaklardan yararlanamama sorununu da beraberinde getirdiğini ayrıca belirtmek gerekmektedir (Yasa, 1969: 65).

Araştırmada resmi nikah ile ilgili olarak; yaşlı kuşaktan kadınların resmi nikah ile dini nikahı eşit ağırlıkta gördüğü, yalnızca imam nikahıyla belli bir süre geçirdiği, geçirilen bu sürenin uzunluğu bazıları için çocuklarının okula yazılmasına, bazıları için de devlet kurumlarına başvuru ya da işlem yapılmasının gerekmesi durumuna (çoğunluğunun eşlerinin işe alınma sürecinde evraklar düzenlenirken gerektiği için resmi nikahlarının kıyılması gibi) kadar devam ettiği ifade edilmiştir. İmam nikahının resmi nikaha göre öncelik kazanmasının sebebini de, imamın dinsel kurallara göre dua okuması yani dini inancın etkili olması ve resmi nikahta olduğu gibi devlet dairelerinde belge tamamlamaya gerek olmaması olarak ifade etmişlerdir. Ancak orta ve genç kuşaktan kadınlar sadece imam nikahının resmi bir yaptırım gücünün olmadığını, özellikle kendilerinin ve çocuklarının mağdur olabileceklerinin bilincindedir. Köylerde resmi nikahla evlenmeyen kadınlardan doğacak çocukların durumu karışıklıklar, ihtilaflar doğuracağı, mirastan mahrum kalmalarına sebebiyet vereceği için birden fazla kadınla evlenme kalmamıştır (Boran, 1945: 245). Araştırma bölgesi olarak belirlenen köylerde de kadınlar arasında dini nikah önemini korumakla birlikte, kadınlar medeni nikah (resmi nikah)sız evlenmemektedir.

Yaşlı kuşaktan kadınların büyük çoğunluğu görücü usulüyle gerçekleştirdikleri evliliklerinin ilk yıllarında imam nikahlı olduklarını, çocuklarının büyüüp okula yazılmasıyla resmi nikahlarının kıyıldığını ifade etmişlerdir.

...Bizim zamanımızda resmi nikah işleri uzun sürerdi, şehre gidip gelmek gerekirdi. İnsanlar tüm bu zorluklardan dolayı imam nikahıyla evlenirdi (N, 76, Ev kadını, Okuryazar değil).

...Evlendikten sonra kocam askere gitti. İki yıl imam nikahlıydık, biz o dönemde bilmiyorduk, anamız babamızın rızasıyla olduktan sonra diyorduk kabul ediyorduk. Şimdi televizyonlarda resmi nikahsız evlenmeyin diye anlatıyorlar, insanlar istemiyor.

Bizim zamanımızda köydeki kızlar hep imam nikahıyla evlenirdi, ilk çocuklarını okula kaydettirmek için resmi nikah yapılırdı. Benim de ilk kızım doğup büyüyüp okula başladığında resmi nikahım oldu (K, 70, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Orta kuşaktan görüşme gerçekleştirilen 10 kadından 9'u erken yaşta evlenmiştir. Bu kadınların 3'ünün nikahı anne-baba rızasıyla kıyılmış, 6'sının da sonraki yıllarda resmi nikahları kıyılmıştır. Genç kuşaktan ise evli olan 7 kadının 5'i erken evlilik gerçekleştirdiği için öncelikle imam nikahları, daha sonraki dönemde resmi nikahları kıyılmıştır.

...17 yaşımdayken evlendiğimde eş ne demek bilmiyordum, düğün gecesini korkudan kaçacaktım. Evliliğe bir iki yıl hiç ısınmadım (Y2, 23, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

16 yaşında imam nikahlı olarak bir yıl evli kaldım. Daha sonra resmi nikahım kıyıldı (N2, 34, Ev kadını, İlkokul mezunu).

15 yaşında evlendim. İlk beş yıl evliliğin ne olduğunu bile anlamadım. Dışarıda oynayan çocuklara bakardım evin işini görürken... (Z2, 29, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

İmam nikahını kabul eden kadınları hiç anlamıyorum, resmîyeti, kaydı olmayan bir şeyi nasıl kabul edebiliyorlar (X2, 36, Bebek bakıcısı, Lise mezunu).

Kanuni olarak ilk evlilik yaşı 18 olduğu için, erken yaşlarda yapılan evlilikler, dini nikah ile gerçekleştirilmiştir ancak üç kuşaktan evli olan kadınların tamamı hem resmi nikah yaparak devletin istemiş olduğu resmîyeti hem de imam nikahıyla dinin evlilik ile ilgili müeyyidesini yerine getirmiştir.

4.1.5. Bir arada Yaşama Durumu

Köylerde çekirdek aileler, eşlerin evlenir evlenmez, anneden ve babadan bağımsız olarak, ayrı ev açılması şeklinde kurulmamaktadır. Geniş aile biçimi bir süre denendikten sonra, ayrı haneler açılmak suretiyle çekirdek aileler oluşturulmaktadır (Kıray, 1982: 152). Köylerde, aynı tarlada üreten, aynı çatı altında yaşayan, ortak tüketen ailelerde birden fazla evli çift, evlenmemiş ergenler, çocuk ve torunlar bir arada yaşamaktadır. Evlenecek bireyler, kendi bireysel evliliklerini kurma yerine baba evine katılacaklarından birlikte (kaynana, kaynata, elti, görümce, kayınbirader, yeğen) yaşamayı kültürlenme süreci içerisinde öğrenmişlerdir. Kime nasıl davranılacağı, kimin buyruğunun önce yerine getirileceği, kimlerden sonra yatıp, kimlerden önce kalkılacağı kuralları bireylere bu süreç içerisinde öğretilmiştir. Örneğin, geline göre kayınbaba salt otorite simgesidir; onu evdeki

büyük kayınbirader izler, yaşça kendinden küçük bile olsa gelin küçük kayınbiraderine de saygı göstermek zorundadır (Balaman, 1984: 190).

Bir evde oturmanın sosyal bir ehemmiyeti vardır. Köylerde aileler bölündükçe evlerde bölünmektedir. Fakat ailenin bölünmesiyle evlerin bölünmesi hadisesi arasında zaman itibariyle bir “gecikme” vardır. Bu iki hadise birbiriyle ilişiktir, fakat ikisi aynı zamanda gerçekleşmemekte, biri gecikerek diğerini takip etmektedir (Boran, 1945: 183). Kırsalda yeni evli çiftlerin ikamet yerleri, “patrilokal (erkek evi ailesi)” modeliyken, günümüzdeki köklü ve hızlı değişim, “neolokal” aile modelini yani kadın ve erkeğin kendi ailelerinden ayrılarak ayrı bir yerde yeni bir aile kurmasına dönüştürmüştür. Ancak bu durum kırsal kesim ailesinde heterojen bir yapı ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bir yandan geleneksel geniş ailelerin yerini çekirdek aileler alırken öte yandan ataerkil yapılanmanın yeni nesil üzerindeki baskısı azalmıştır. Böylece kırsal aile bir taraftan geleneksel ilişkiler içinde varlığını sürdürürken diğer taraftan da ekonomik ve kültürel yönden dünya ile bütünleşerek yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Aslında çekirdek aileyle geniş aile arasındaki sınırlar bulanıktır. Bu özellik, bir yandan geniş ailede uzun yıllar yaşamış olma nedeniyle daha sonra da aynı geleneklerin sürdürülmesi, diğer yandan, evlenen karı-kocanın kendi köken ailelerinden ayrışma ve bireyselleşmeyi yeterince gerçekleştirememesi sonucudur (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014: 27).

Orta Anadolu köylerinde aile yapısı çalışması (Şahinkaya, 1966) kapsamında Eskişehir, Konya, Kayseri, Çankırı ve Yozgat olmak üzere beş Orta Anadolu ilinin köylerinde gerçekleştirilen etüt sonucunda “hanede yaşayan fert sayısı ortalamasının 7, evde oturan nüfus bakımından en kalabalık ilin Çankırı (8), ikinci sıradaki ilin ise Yozgat (7) olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Şahinkaya, 1980: 131). Araştırmada da görüldüğü üzere geçmiş dönemde Yozgat’ta ailelerin bir arada yaşaması oldukça yaygındı.

Köylerde çeşitli yollarla toprak kaybeden ailelerde, toprak kaybına paralel olarak yapı da değişmektedir. Aile geliri azaldıkça, büyük ailelerin gelir kaybının etkilerini azaltacak bir mekanizma oluşturma çabası içine girdikleri gözlenmektedir. Toprağını kaybetmekte olan ailenin toprak kaybetme hızı yavaş ise, bu duruma ailenin uyum sağlamasındaki ilk seçenek, aile reisini veya daha büyük bir olasılıkla aile içinde yeni yetişen gençlerden biri kente veya kasabaya çalışmak için gönderilmektedir. Bu göç başlangıçta geçicidir ve birey daha aileden kopmamıştır. Eğer ilk çözüm çabası geniş ailenin dengesi sağlanamaz ise,

yani toprak kaybetmeye devam ederse, daha radikal bir uygulamaya gidilmekte, geniş aileden bir çekirdek aile koparak tamamen kente yerleşmektedir (Aktaş, 1999: 11). Tarımda makineleşme insan gücüne ihtiyacı tamamen ortadan kaldırmadığı için kentlere göç eden aile bireyleri özellikle yaz döneminde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde ailenin köyde ikamet eden diğer bireyelerine yardımcı olmak için gelmekte bu şekilde bir arada yaşanan dönemdeki emek gücüne kısa süreli de olsa ulaşılmaktadır.

Katılımcıların neredeyse tamamı kaynana, kayınbaba, evlenmemiş çocuklar, torunlar gibi çok sayıda insanın bir arada yaşamasının gündelik iş yoğunluğunu arttırdığını, bunun da kişilerarası çatışmaya dönüştüğünü belirterek bu dönemi evliliklerinin en zor dönemi olarak tanımlamışlardır. Bazıları için bu dönemde yaşanan sıkıntılar eşler arasında çözülemez boyuta ulaşmış, gerek kızın ailesi gerekse de aile büyükleri müdahale etmiş ancak bu iki girişimden de sonuç alınmadığında baba evinden ayrılarak, ayrı bir ev açılması durumunun yaşandığı belirtilmiştir. Kızın ailesi, gelin gittiği ailesi ile olan anlaşmazlıklarına çok fazla karışmamaktadır. Eğer kadın gelin geldiği evde gerçekten çok zor durumda ise, altından kalkamayacağı sorunlarla karşı karşıya bulunuyorsa, o takdirde ailesi duruma müdahale eder, isterlerse kızlarını yeniden eve getirirler. İsterlerse kocasının ailesi içinde ileri gelen kişilerle konuşarak durum düzeltilmeye çalışılmaktadır (Schiffauer, 1987: 164).

Çizelge 4.11. Görüşme Gerçekleştirilen Kadınların Bir arada Yaşama Durumları

		SAYI	% YÜZDE
Bir arada Yaşama	Anne, baba, çocuklar, babaanne, dede	15	50,0
	Anne, baba, çocuklar, babaanne, dede, eşinin evlenmemiş kardeşleri	1	3,3
	Anne, baba, çocuklar, anneanne, babaanne, dede, ailenin diğer evli üyeleri	5	16,7
	Eşi ve kendisi (çocuksuz karı-koca veya çocukları, evden ayrılmış karı koca)	9	30,0
	Toplam	30	100,0

...Ben evlendiğimde kaynanam, kayınbabam, üç bekar kaynım, iki görümcemle on beş yıl birlik yaşadım. Bu arada hepsini gelin, damat ettim. Kayınbabam vefat edince kocam burası benim baba ocağım, ben de bu evin en büyüğüyüm anamı yalnız bırakamam dedi son beş yıl da sadece kaynanamla yaşadım o da vefat edince kendi evimize geçtik. Evde kayınbabam ve kaynanam söz sahibiydi. Çocuklarımla terbiye edilmesinde de söz sahibi değildim. Çocuklarımla ders çalışmadıklarında, ödevlerini yapmadıklarında kızardım. Onlar da sen yapiver, ne olacak derlerdi. Okuyup da amir, memur mu olacak derlerdi. Çocuklarıma derslerinizi yapın bile diyemedim, sözüm

geçmez oldu. O dönemde o kadar sessiz kalmayıp, ilgilenseydim belki okurlardı (R, 71, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kayınbabam vefat edene kadar birlik yaşadık, 17 kişi bir evdeydik. Zaten ayrı bir ev açılmazdı o yaşıyorken. Kesemiz birdi. Kayınbabam evin reisiydi, onun sözünün üstüne söz söylenmezdi. Kadınların eline para geçmezdi. Süt, yoğurt satıldığında da kazanılan para ona verilirdi. Kayınbabam eve ne alırsa oydu. Onun dışında kimse alışveriş yapamazdı. Eksiğimiz olunca da kimseden gidip istememize izin vermezdi, ne yoksa o olmadan idare edilecekti. Üç gelindik, bir entarilik alırdı dikişi iyi olan elinden gelen bizlere dikerdi, artanla da kız çocuklarına fistan dikerdi (X, 65, Ev kadını, İlkokul mezunu).

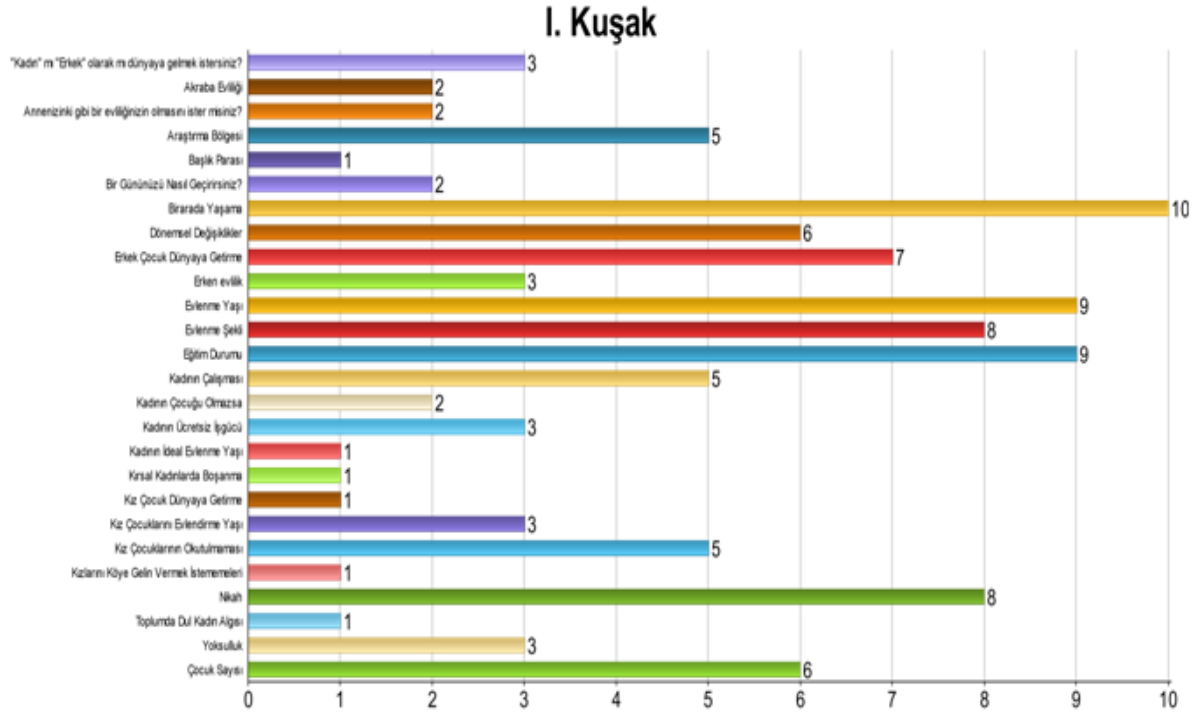
...Evlendiğimde birliğe geldim. 4 aile, 25 kişi bir aradaydık. Tarlada kızlı erkekli çalışırdık. Kızlar tırmık çeker, yığın yığar. Erkek ekin biçer, tırpanlar. Tezek yakıp, bacalıktaki sırayla ısınılır. Sabah erken kalkıp, ekmek yapılır, gündüz tarla için ve akşam yemeği için yemekler pişirilirdi. Gün boyu erkekli kadınlı tarlada çalışırdık, akşam dönünce kadınlar dam ve mutfağı bölüşürlerdi. Dama gidenler inekleri sağar, sütleri pişirirlerdi. Mutfağa girenler akşam sofrasını kurar, kocalarını ve çocuklarını doyururlardı. Gün boyu koşturan kadınlar akşamları da gaz lambasında işleme yaparlardı. Yazın 15-20 gün tarlada ırgatlık yapardık (Y1, 49, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Çiftler evlendiğinde damadın ailesinin evine yerleşilmekte, gençler geniş aileyle birlikte ve onların kontrolünde yaşamaktadırlar. Kadınlar genç yaşta tanıdık, akraba, yakın ya da aynı köyden birisiyle evlendirilmekte, köylerde yaşanan geçim sıkıntısı nedeniyle eşleri iş bulup çalışmak amacıyla büyükşehirlere geçici göç etmektedir. Erkek göç ettikten sonra kadın, eşinin ailesi ile yaşamaya devam etmektedir. Kocalarının ailesindeki yaşlıların bakımından ve ev işlerinden kadınlar sorumlu olmaktadır. Yaşlı ve orta kuşaktan görüşülen kadınların büyük çoğunluğu da evliliğinin ilk yıllarında kocasının baba evinde yaşamıştır. Kadınlar evliliğin ilk yıllarında evliliğe uyum sağlama çabasının yanı sıra kocasının evindeki süregelen düzene, sosyal, ekonomik ve psikolojik koşullara da uyum sağlamaya çalıştıklarını dolayısıyla da çok zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların tamamı göz önüne alındığında ailede en az 8 en fazla 25 kişi olduğu yani bir aile içerisinde yaşayan fert sayısının yüksek olduğu görülmektedir. Araştırma sırasında 4 evin bölünme hazırlığında olması sebebiyle bir arada oturan hane sayısı 6'ya inmiş olacaktır.

4.2. Üç Kuşağın Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlgili Verilerinin Değerlendirilmesi

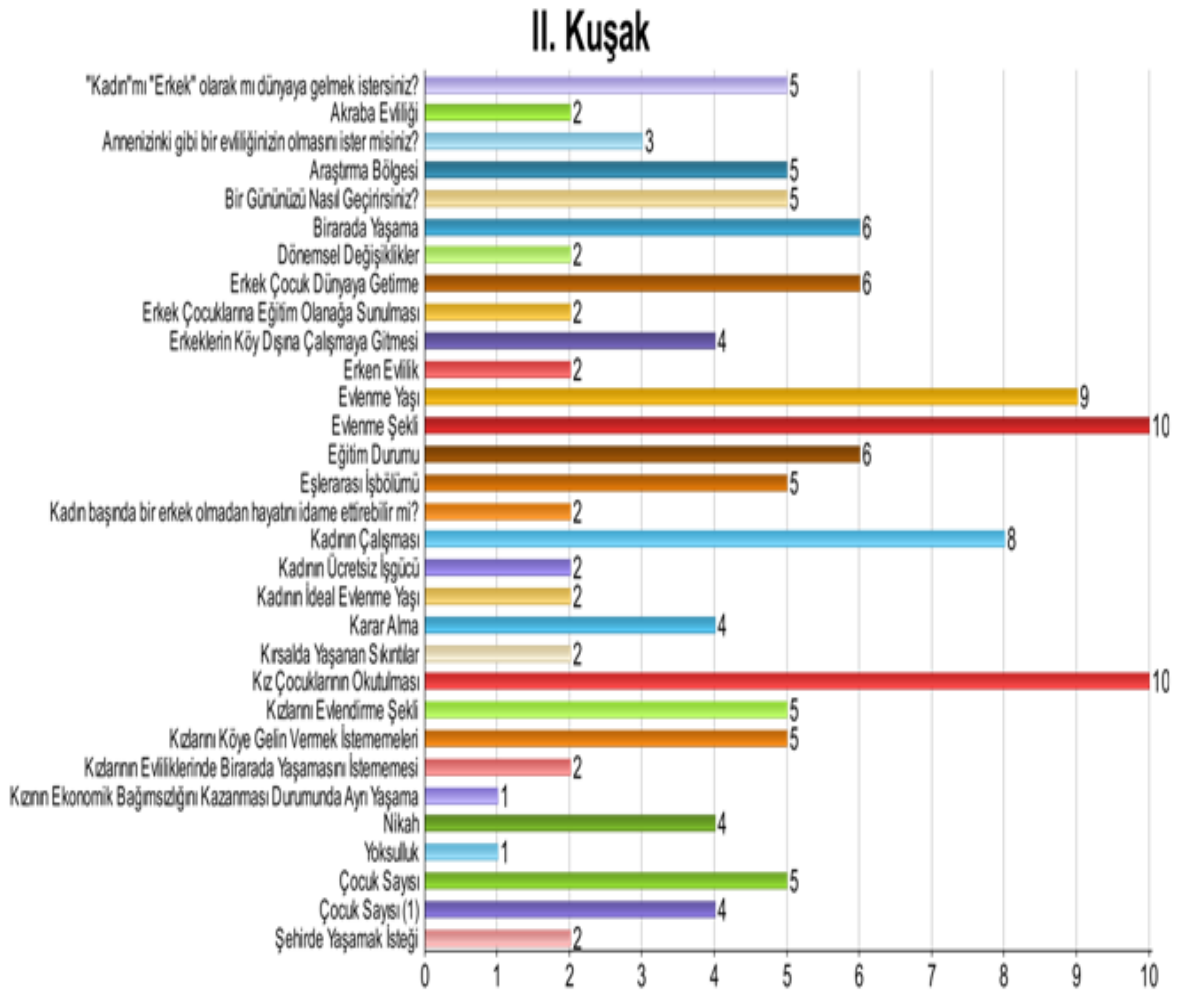
Aynı haneden üç kuşak kadınla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerde toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili veri toplamak için yöneltilen soruların cevaplanma

sıklığı yaşı, orta ve genç kuşak özelinde oluşturulmuş; kuşaklararası farklılıklar betimlenmeye çalışılmıştır.

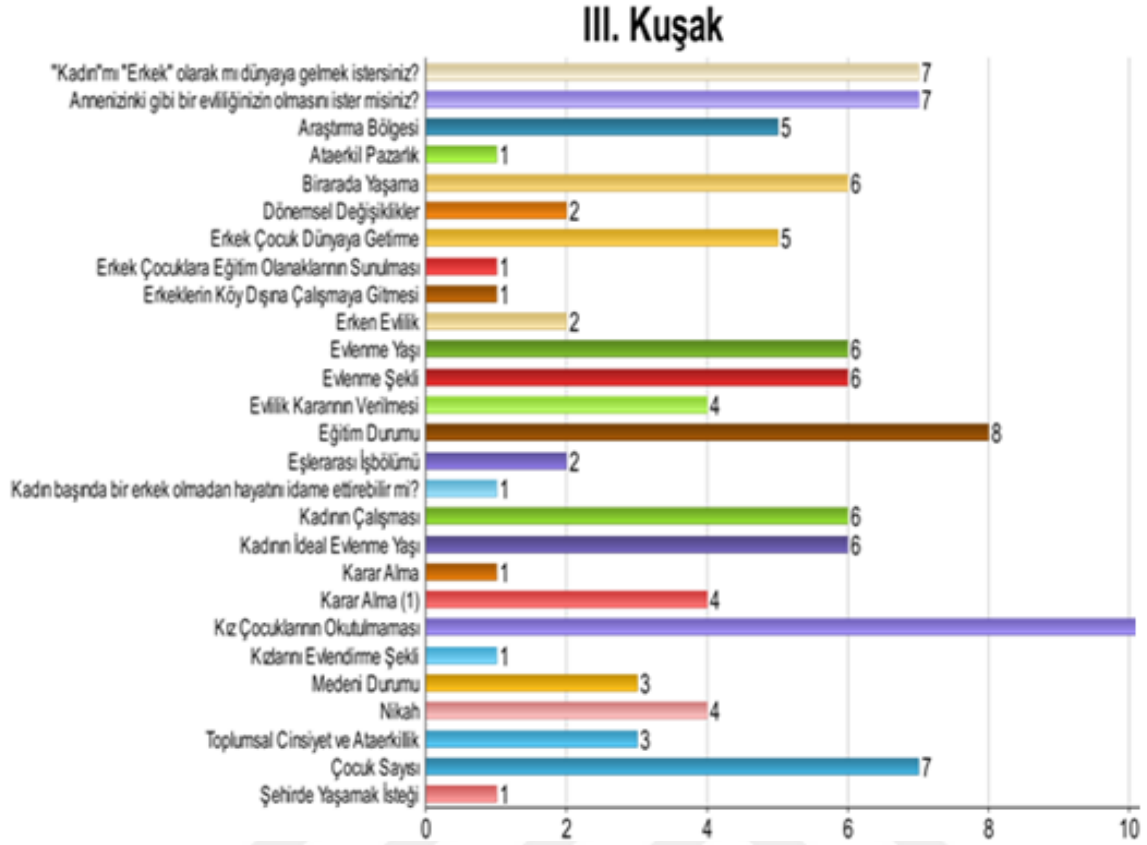
Şekil 4.1. Yaşlı Kuşağın Derinlemesine Görüşme Sorularını Cevaplama Sıklığı

Yaşlı kuşaktan kadınlar en çok bir arada yaşama ile ilgili görüşlerini ifade etmişlerdir. Bu kuşaktan kadınlar diğer kuşaktan kadınlara göre daha uzun süre kaynana, kayınbaba, epleri ile bir arada yaşamıştır. Bir arada yaşamının zorlukları, geçim koşulları, aile içi ilişkilerin nasıl olduğu hakkında deneyimlerini paylaşmışlardır. Bu kuşaktan kadınların ayrıca evlenme yaşı ve eğitim durumu konularında da cevaplama sıklıkları yüksektir. Bu başlıkların cevaplanma sıklığının yüksek olması rastlantı değildir. Bu kuşaktan kadınların ifadelerinden özellikle bu konularda cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldıkları ve ezilmişlik duygusu yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Şekil 4.2. Orta Kuşağın Derinlemesine Görüşme Sorularını Cevaplama Sıklığı

Orta kuşaktan kadınlar evlenme şekilleri, kız çocuklarının okutulmaması ve bağlantılı olarak değerlendirilebilecek evlenme yaşı konularında görüşlerini daha sıklıkla ifade etmişlerdir. Bu kuşaktan katılımcılar her iki başlık altında da yaşadıkları tüm olumsuzlukları belirterek, çocuklarının aynı sıkıntıları yaşamamaları için; kız çocuklarının lise, üniversite okumalarına imkan sağlama çabasında oldukları ve evlendirirken evlenecekleri kişilerle görüşüp, tanışmalarına olanak sağlayıp, fikirlerini almak istediklerini sıklıkla ifade etmişlerdir.

Şekil 4.3. Genç Kuşağın Derinlemesine Görüşme Sorularını Cevaplama Sıklığı

Genç kuşaktan kadınlar kız çocuklarının okutulmaması ile ilgili görüş ve düşüncelerini daha sıklıkla ifade etmişlerdir. Birbiriyle bağlantılı olan eğitim durumu da bir diğer üzerinde durdukları konu başlıklarındandır. Bu kuşak, kadınların yaşadıkları sıkıntıların temelinde eğitimsizliğin etkili olduğunu düşünmektedir. Kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesiyle eğitime devam eden kızların daha geç yaşlarda evleneceğini, evlilik kararını kendisinin verebileceğini, resmi nikahla evlilik gerçekleştireceğini, daha az sayıda çocuk dünyaya getireceğini, çalışma hayatına katılabileceğini, gelirin olması ve sosyal hayata katılımın getirdiği özgüvenle aile içi kararlara katılımının da artacağını ifade etmişlerdir.

4.2.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerine Kuşaklararası Bakış

Geleneksel toplumlarda hemen hemen hiç farklılaşmamış bir biçimde birçok işlevi kendisinde toplayan ve üç kuşağın bir arada yaşadığı geniş aile, üyeleri arasında ilişkileri düzenleyen hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Bu hiyerarşi sisteminde bireyler, yaş ve cinsiyetleri temeline göre belli rolleri oynamaktadır (Eyce, 1994: 19). Cinsiyetçi sosyalleşme sürecinde belirlenen roller gereği ev içi sorumluluk çoğunlukla kadınlardadır. Ayrıca kadının ev işlerini yapmak, çocuklarını yetiştirmek gibi geleneksel rollerinin yanında kocasına ve çocuklarına “manevi destek” olmak, aile içi bütünlüğü ve uyumu sağlamak gibi geçiş dönemine ait rolleri de üstlendiği görülmektedir (Eyce, 1994: 122). Kadının toplumsal cinsiyet rollerini öğrendiği ilk ve en önemli yer ailedir.

Kadının geleneksel olarak, cinsiyeti açısından belirlenmiş iki temel rolü vardır: Anne ve eş rolleri. Bu roller çerçevesinde kadının günlük mesaisini ev işlerine ayırması; ev işlerinin kadınlar tarafından yürütülmesi, kadının görevinin kocasının toplum içindeki rollerini en iyi biçimde oynayabilmesine yardımcı olmak olduğu, kadının asıl yerinin evi olduğu, kadının çalışmasının çocukları üzerinde olumsuz etkiler bırakacağı ve çalışma hayatının kadının annelik rolünün tatminkar biçimde yürütmesine izin vermeyeceği düşünülmektedir (Çelebi, 1990: 105). Kadınlardan her durumda ev içi görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi beklenmektedir, bu şekilde ev içi düzenin korunacağı, sistemin bozulmasının engelleneceği düşüncesi yaygındır.

Hem kendine hem de kendisiyle özdeşleştirilen aile grubuna toplum tarafından düşük statü atfedilmesi kadının iki tür tepkide bulunmasına yol açmıştır. Tarihsel süreç içinde kadın önce gözlerini aileye çevirmiş ve mevcut anne-eş rolleri çerçevesi içinde maksimum self-aktüalizasyonu gerçekleştirmeye çalışmıştır, bu sonuç olarak kadının geleneksel rol tutumlarını benimsemesini güçlendirmiştir. Kadının geliştirdiği bir diğer tepki ise, kadının kendini toplum içinde bir sosyal kategori olarak görmesi, toplum içindeki yerini sorgulaması ve giderek kendini yeni baştan kurması şeklinde çıkmaktadır (Çelebi, 1990: 12).

Kırsalda kadın temizlik, çocuk bakımı, yakacak temini, ekmek yapımı ve beslenme gibi ev işlerinin yanı sıra bitkisel ve hayvansal üretim, el sanatları, tarım dışı işlerde de çalışmaktadır. Evdeki genç kızlar ve yeni evlenen kadınlar hizmet etmekle ve verilen her

işi yapmakla yükümlüdür. Gelinin kelime anlamı da “çağrıldığı zaman hizmete hazır durumda olma” anlamındadır. Belirli bir süreyi geride bıraktıktan ve çocuk sahibi olunduktan sonra (özellikle erkek çocuk), kadın artık evin hanımı durumuna gelir. Hanım evin sahibi, yöneticisi anlamındadır (Yıldırak, 1992: 44). Türkiye’de değişen sosyal, ekonomik ve kültürel etmenlere karşın değişmeyen kadın olma gerçeği kadının tüm toplumsal ilişkilerini belirlemektedir. Çok güçlü bir ataerkil aile yapısı ve cinsiyet ayrımı kadın için geçerli kuralları ve rolleri oluşturmaktadır. Bu toplum yapısı içinde kadın için evlilik ve aile vazgeçilmez bir öneme sahip olmaktadır (Arat, 1995: 212).

...Ev çok kalabalıktı. Hem evdekilerin yiyeceğini hazırlardık, hem de yaptıklarımızı satardık. Bir yaz salça yaparken, elimi makineye kaptırdım, üç parmağım koptu. Kocam doktora götürdü, parmaklarımı dereden toplayıp getirdi ama o dönemde yapamadılar. Benim elim uzun zaman sargıda kaldı ama o zaman bile benden iş beklenirdi. Kaynanam, bir elin sarılıysa, diğeriyle otur çorba karıştır derdi (X, 65, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Yaşlı kuşaktan kadınların toplumdaki sosyal, ekonomik, kültürel vb. değişimlere rağmen bu rol kalıplarının dışına pek çıkamadığı görülmektedir. Kadının aile içindeki rolünün ev işlerini yapmak, çocuklarına ve kocasına bakmak olduğunu belirten kadınlar ev işlerini doğal bir görev olarak benimsemekte ve bunu yerine getirmeye çabalamaktadırlar. Erkeklerin görevi ise evin geçimini sağlamak ve babalık görevini yerine getirmek olarak ifade edilmiştir. Kadınların hem kendileri hem de erkekler ile ilgili tutumları geleneksel davranış biçimi ve sosyal değerlerin yansıması olarak değerlendirilebilir. Yaşlı kuşaktan kadınların geleneksel yaklaşım doğrultusunda rollerini yerine getirdikleri görülmektedir.

Orta kuşaktan kadınlar yaşlı kuşaktan kadınlar gibi toplumsal cinsiyet rollerini tümüyle geleneksel yaklaşım doğrultusunda yerine getirmemektedir. Kadınlar toplumsal cinsiyet rollerinin yerine getirilmesinde özellikle aile içi iş bölümü ve kararlara katılımı eşitlikçi yaklaşımın görüşlerinin tamamını olmasa da büyük çoğunluğunu benimsemektedir. Bu kuşaktan kadınlar aile büyüklerinden gördükleriyle yetiştirildiklerini ama yaşanan dönemin aynı olmamasına bağlı olarak değişen koşulları da gördükleri için varolanın devam ettirilmesinin mümkün olmadığını düşünmektedir.

Genç kuşaktan katılımcıların tamamı toplumsal cinsiyet rollerinde eşitlikçi yaklaşımı benimsemektedir. Bebeklik, çocukluk ve gençlik döneminde yani kısacası yetiştirilme sürecinde ailenin çok önemli rolü olduğunu belirten bu kuşaktan kadınlar eğer aile

içerisinde erkek ile kadın arasında işbirliği ve dayanışma oluşturulursa yetiştirilen nesillerle cinsiyet ayrımcılığının da ortadan kalkacağını ifade etmişlerdir.

Toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle yaşanan kadına yönelik şiddet, kadınların yakın çevrelerindeki erkeklerden, tanımadıkları erkeklere ve hatta aile içindeki kadınlara kadar uzanan geniş bir çevre içinde yaşanmaktadır (Jansen, Yüksel ve Çağatay, 2009: 45). Yaşlı kuşaktan kadınlar çeşitli ifadelerle toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yarattığı korkuyla pasifleştirilip, sindirildiklerini daha fazla bağımlı kıldıklarını vurgulamışlardır. Ekonomik bağımsızlıklarının olmaması, çocuklarıyla gidecekleri bir yerin olmaması, toplumda ve özellikle kırsalda dul bir kadının tek başına yaşamasının zor olması, çevresel telkinler vb. sebeplerle şiddete maruz kaldıkları halde evliliklerini sonlandıramadıklarını belirtmiş, bu durumdan kurtulmanın tek yolunu da dünyaya erkek olarak gelmekte görmektedirler. Görüşme gerçekleştirilen bu kuşaktan kadınlar ailelerinin kendilerine “gelinliğinle girdin, kefeninle çıkacaksın” dediklerini ifade etmişlerdir.

Bir kez daha dünyaya gelsem kadın olmayı istemezdim, erkek olsaydım bu kadar çok dayak yemezdim. “Eksik etek, yarım akıllı” denmezdi. Tam insan olurum (S, 67, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Her şey kadında; çocuk doğurmak, bakmak, evin işleri, tarla (ekip, biçmek) bir de erkeklerden dayak yemek, ezilmek. Kadın olmasaydım bunları yaşamazdım. Erkek olsaydım bunların hiçbirini yaşamazdım, söz sahibi olurum (Y, 63, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Yedi aylık hamileyken su bidonlarını eşeğe bağlayıp, beni de bindirip suya gönderdiler. Sudan dönerken bidonların ve benim ağırlığımdan eşek huysuzlandı, düştüm. Eşekten düştüğüm için erken doğum yaptım. Çocuğumu yedi aylıkken dünyaya getirmek zorunda kaldım. Çocuğumu kaybetmedim, bir sağlık sıkıntısı olmadı çok şükür ama kadın olmanın zorluğunu da asla unutmadığım bu olayda yaşadım. Erkekler bence böyle eziyetler çekmiyor, o yüzden erkek olmak isterdim (N, 76, Ev kadını, Okuryazar değil).

“Cinsiyet tercih etme hakkınız olsaydı hangi cinsiyette dünyaya gelmek isterdiniz?” sorusunu 1968’de Toğrol ve 1984 yılında Başaran yöneltmiştir. Her iki çalışmada da kadınlar yüksek oranda karşı cinsten olmak istediği cevabını vermiştir. Araştırmada da yaşlı kuşaktan kadınların büyük çoğunluğu tercih şansı verilseydi, karşı cinsten olmak isteyeceklerini ifade etmişlerdir. Kadınlar tercihlerinin bu şekilde olmasında toplumda erkeklere atfedilen değerin ve erkeklerin daha özgür olmasının etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Bir kez daha dünyaya gelsem, kadın olmayı istemezdim. “Ben kadın olarak dünyaya geldiğime en çok okutulmadığımda ve kızlarımı okutmada söz verilmediğinde pişman oldum.” İnsan azıcık okuyacak, kenarını köşesini bilecek. Ben mesela pazara gidince bile hiçbir şey bilemiyorum. Saf saf bakınıyorum sağa sola. Telefon bile açmıyorum (N1, 53, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Erkek olarak dünyaya gelmek isterdim, daha özgür oluyorlar. Gecenin on ikisinde çarşıya gitcem gidiyor, kimseye de danışmıyor biz de sıkıldık dediğimizde, ne işin var otur oturduğun yerde deniliyor (Z1, 46, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Orta kuşaktan kadınların da büyük çoğunluğu başta eğitim olmak üzere temel insan haklarının ellerinden alınmış olması ve en önemlisi de erkeklere tanınan özgürlüklerin kendilerine tanınmaması sebebiyle tekrar dünyaya gelme şansları olsa kadın olmak istemediklerini ifade etmişlerdir.

“Anne olmak” duygusunu yaşamak için yine kadın olarak dünyaya gelmek isterdim. Sorumluluğunun çok olmasına rağmen dünyanın en güzel ve tarif edilemez duygusu. Erkeklerin ince düşüncelerinin olmayışı da beni rahatsız ettiği için kadın olmayı tercih ederdim (L1, 55, Ev kadını, Okuryazar değil).

Kadın olmak isterim, “kadın gittiği yere sığıyor, erkek sığmıyor. Ben yaşlansam çocuklarımın yanına sığarım, erkek sığmaz. O yüzden kadın olmak güzel. Şimdi elimiz, ayağımız tutuyor ancak yaşlılığı da düşünmek lazım. Allah düşürmesin ama öyle bir durum olursa da kadın için daha kolay (N1, 53, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Ancak üç kuşaktan kadınlardan bazıları “Kadın olmasam anne olamazdım”, “kadın olmak güzel, duygusal da olduğu için erkeklerin yaşayamadığı pek çok duyguyu yaşayabiliyoruz” vb. cevaplarıyla, toplumsal cinsiyet eşitsizliği dolayısıyla yaşadıkları olumsuzluklara rağmen kadın olmanın olumlu yönlerinin de var olduğunu belirtmişlerdir.

Genç kuşaktan kadınların da büyük çoğunluğu diğer kuşaktan kadınların ifade ettiği şekilde cinsiyet tercih etme hakkı tanınsa “kadın olmak” istemeyeceklerini ifade etmişlerdir.

Bir kez daha dünyaya gelme şansım olsa; kadın olmak istemem. Erkeklerin gidişleri, gelişleri serbest, istedikleri şeyleri alabiliyor. Okuma hakkı tanınıyor. İsteddiği zaman arkadaşlarıyla görüşüyor, kimse arkadaşlarına karışmıyor, bilmiyor bile bu yüzden erkek olmayı tercih ederdim (X2, 36, Bebek bakıcısı, Lise mezunu).

...Kadın olmayı istemezdim. Tüm gelişme ve değişmelere rağmen cinsiyet eşitsizliğinin devam ettiğini görüyorum. Mesela ben Sakarya’da okuyorum. Annem ve babam beni her arayışlarında kızım dikkat et kendine, bir rahatsız eden falan biri var mı, akşam sekizden önce yurttan ol diye sürekli uyarıda bulunurlar. Ben onlara

kızımıyorum. Kızın namusunun korunması gerektiği düşüncesi onların o şekilde davranmasına neden oluyor (L2, 23, Bekar, Üniversite öğrencisi).

Kadın olmayı istemezdim. Kadınların daha çok sorumlulukları var, kadınsın bir yere çekip gidemezsin. Kadınsın çalışamazsın, evden dışarı çıkman bile birilerinin izniyle oluyor. Ama erkek kimseye danışmadan, korkutulmadan, ezilmeden yaşıyor (P2, 27, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Genç kuşaktan katılımcılar bu tercihlerinde kadınların “daha çok sorumluluklarının olması, denetim altına alınması, çalışsa bile ev ve iş hayatını birlikte ve eksiksiz devam ettirmesi beklentisi” sebeplerinin etkili olduğunu belirtmişlerdir.

4.2.2. Üç Kuşağın Eğitime Bakışı

Bireylerin toplumsal yaşamda yer alabilmeleri, kendilerinden beklenen toplumsal rolleri ve bu rollerin gereklerini yerine getirmeleri açısından eğitim büyük önem taşımaktadır. Yoksulluk ve kırsal alanın altyapıya bağlı yetersizlikleri yüzünden eğitim hizmetlerine katılmayan kırsal alanda yaşayan çocuk ve gençlerin ülkede eğitim hizmetlerindeki sorunlardan en üst düzeyde etkilenenler olduğu bilinmektedir. Gerçekleştirilen birçok saha çalışmasında kırsal alanda yaşayan hanelerin göç etme gerekçeleri arasında eğitim hizmetlerinden ya hiç ya da kaliteli faydalanamamaları yer almaktadır (Eroğlu, 2013: 21).

Kadınlar eğitime erişimde erkeklere göre her düzeyde daha dezavantajlıdır. Köyde okulun olmaması, okullarda yaşanan öğretmen, araç-gereç eksikliği gibi eğitim altyapısındaki yetersizlikler ile evde (ev işleri, kardeş bakımı vb.), tarlada çalıştırılmasıyla aile ekonomisine hem kullanım emeği hem de değişim emeği açısından önemli katkısı olmasının (Hoşgör, 2010: 284-285) da etkisiyle ailede hangi çocuğun eğitim olanaklarından yararlanacağına dair karar sürecinde kız çocuklarına fazla şans tanınmaması sebebiyle kadınların okullulaşma oranının düşük olması hala büyük bir sorundur. İstatistikler kadınların eğitim hakkını, erkeklerden hem ulusal hem de bölgesel ölçekte daha az kullandıklarını göstermektedir.

Kırsal alanda yaşayan kadınların ileri eğitim düzeyine erişebilmeleri oldukça sınırlıdır. Formal eğitimden yararlanamayan kadınlar, bilgi ve becerilerini geliştirebilecekleri yaygın eğitim kurslarına da katılım gerçekleştirememektedirler. Eşler arasındaki bu eğitim farklılığı kadınların, eşlerine daha fazla bağımlı olma ihtimalini ve ataerkillik pratiklerinden daha fazla etkilenme olasılıklarını gündeme getirmektedir. Kırsal ve az

eğitimi nüfus arasında etkili olan inanışlar, temel okuryazarlık dışında fazla bir eğitim gerektirmediği düşünülen ev hanımlığı ve annelik rollerinin kızların hayatları üzerindeki belirleyiciliklerini arttırmaktadır (Erman, 2002: 398).

Türkiye’de özellikle kırsalda yaşayan kadınlar eğitim açısından çok daha olumsuz koşullardadır. Konuyla ilgili değişim çabalarına rağmen kırsalda ilkokulu bile tamamlayamama, ortaokula devam edememe gibi sorunlar geçmişte olduğu gibi yüksek oranlarda olmasa da varlığını sürdürmektedir. Tarımda makineleşme süreci yaşanmadan önce beden gücüne dayanan iş gücü sebebiyle, iş gücüne duyulan ihtiyaçla bağlantılı olarak ocuk ve gençlerin tarım işçiliği ğrenci kimliklerinin önüne geçmekteydi. Erkek çocukları daha çok tarla, bağ, bahçe işlerinde çalıştırılırken, kız çocukları küçük kardeşlerinin bakımı ve ev işlerinde alıştırılmakta, annelerinin en büyük destekçisi olmaktadır. Yaşlı kuşaktan kadınlarda da tüm bu sebeplerin de etkisiyle eğitim düzeyinin düşük olduğu görülmektedir.

Yaşlı kuşaktan kadınların eğitim durumlarına baktığımızda 2’si okuryazar değildir. Bu kuşağın 7’si ilkokul mezunu ve 1’i ortaokul mezunudur. Kadınların okuma yazma kurslarına katılımı hala önemli bir sorundur. Özellikle alt sosyo ekonomik düzeyden kadınlarda en önemli engel eşin izin vermemesi ve maddi imkansızlıktır. Ayrıca ocuk bakımı ve ev işleri nedeniyle fırsat bulamama, çocuklara bakacak kimsenin olmayışı katılımın önündeki engellerdendir (Sayılan, 2012: 64-65). Bu kuşaktan görüşme gerçekleştirilen kadınlardan büyük çoğunluğu ilkokul mezunudur. Katılımcılar bu durumun yaşanmasında ilkokul eğitiminin zorunlu kılınmasının etkili olduğunu belirtmiştir.

Çizelge 4.12. Yaşlı Kuşaktan Kadınların Eğitim Durumları

		SAYI	%YZDE
Eğitim Durumu	Okuryazar olmayan	2	20,0
	İlkokul mezunu	7	70,0
	Ortaokul mezunu	1	10,0
Toplam		10	100,0

İlköğretimin 1924 yılından bu yana zorunlu ve ücretsiz olması kadınların eğitim düzeylerinde belirleyici olmuştur. Parasız yaygın eğitimi de öngören eğitim reformu modernleşme projesinin önemli bir parçasıydı ve zorunlu ilköğretim de dahil olmak üzere

eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması devletin temel sosyal politika hedefleri arasındaydı (Arat, 1989: 154). Ancak ilkokulun zorunlu olmasına kadar geçen sürede eğitim olanaklarından öncelikle erkeklerin yararlanması sağlanmasında, köylerde, eğitim yoluyla, ataerkil aile düzeninin daha büyük ölçüde çözülmesini geciktirmiş olduğu düşünülebilir (Özbay, 1974: 57).

Kız çocuklarının ilkokula gönderilmelerinde, temel eğitimin bütün çocuklar için zorunlu olmasının rolü açıktır. Buna karşın, aileler arasında, erkek çocukların ilkokula gönderilmeleri açısından farkın kapanmaya yüz tuttuğu bir zamanda kız çocuklarının okula gönderilmeleri ile yeni bir farklılaşmanın yaratılmış olduğu da bir gerçektir. Böylece kadınların eğitim düzeyi toplumsal tabakalaşmanın bir tür göstergesi haline dönüşmüştür (Shorter ve Macura, 1983: 65). Son zamanlarda yaşanan değişim ve gelişmelere rağmen köylerde kadınlar, eğitim fırsatlarından erkeklere oranla daha az yararlanmakta, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler devam etmektedir.

İlköğretimin zorunlu ve ücretsiz olmasına rağmen başta muhafazakar, az gelişmiş ve kırsal yörelerdeki kız çocuklar olmak üzere ilkokula hiç başlayamama veya başlayıp da tamamlayamama görülebilmektedir. Yaşlı kuşaktan katılımcılardan 2'si hiç okula gitmemiştir. Okula gönderilmeme sebeplerinin ekonomik sıkıntılar, okulun uzaklığı, ayrımcılık ve toplumun kız çocuklara getirdiği kısıtlamalar olduğunu farklı biçimlerde ifade etmişlerdir.

Babam başını, kolunu, bacağına açarsın diye okula göndermedi. 3 kız, 2 oğlan kardeşlik. Oğlanları okuttular, kızları okutmadılar. Okuma yazmam yoktu. Dışarı bile çıkamıyordum, korkuyordum. Kaynanamla birlik yaşarken çocuğum üç yaşındayken ona bıraktım, kursa gittim. Şimdi adımı soyadımı yazıyorum, hastaneye gidiyorum, otobüse biniyorum. Okusaydım avukat olurdu (S, 67, Ev kadını, İlkokul mezunu).

4 kız, 4 erkek kardeşlik babam evdeki tüm kız çocuklarını hiç okula göndermedi, hiçbirimizin okuma yazması yok (N, 76, Ev kadını, Okuryazar değil).

Yoksulluk, çocukların dışarıda çalışıp para kazanma veya ev işlerine yardımcı olma zorunlulukları ve cinsiyet ayrımcılığı ortaöğretimde okullaşma açısından önemli belirleyicilerdir. Orta Anadolu ve Doğu'daki pek çok ilde erkekler lehine önemli bir fark bulunmaktadır (Eroğlu, 2013: 22). Kalabalık ailelerin çocukları, eğitim ve gelir düzeyi düşük ana babaların çocukları, ilkokulda başarılı bir performans sergileyemeyen veya düzenli devam edemeyen çocuklar ve yatılı bölge okullarına gidenler, ilköğretimi

tamamlasalar bile, ortaöğretime devam şansları en az olan çocuklardır (Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporu, 2008: 42). Okuma yazma bilmeme oranı her iki cinsiyet içinde “genç yaş gruplarından ileri yaş gruplarına”, “kentsel nüfustan kırsal nüfusa” doğru artış göstermektedir. Bu durumdan kadınlar daha olumsuz etkilenmektedir. Yaşlı kuşaktan kadınlar da cinsiyet ayrımcılığının yanı sıra ailelerin kalabalık olması, anne babalarının eğitim düzeylerinin düşük olması sebebiyle okutulmadıklarını ifade etmişlerdir.

İlkokul mezunuyum. O dönem zorunlu olduğu için ilkokulu okuttular. Oğlanlar kendileri okumak istemedi. Okusaydım hemşire olurum. Elimde olsaydı da okurdum (P, 68, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Biz sekiz kardeşlik, beş oğlan üç kızdık. Babam kızlar “adını yazsa yeter” derdi annem de hiç babama karşı çıkamazdı. Bizim zamanımızda ilkokulu okutmak zorunluydu. Babam köyde ortaokul da olduğu için oraya da gönderdi ama ablam da ben de düzenli gidemezdik. Evde babam ne derse o olurdu. Ablam ortaokuldan sonra babamdan habersiz, sağlık lisesi sınavına girmiş kazanmış. Gideceğim diye direnince babam, otur kız kısmısı ne okuyacak dedi. Ablamı bir ya da iki ay hiç dışarı çıkarmadı. Ağabeylerimden birini de evde başına dikerdi, tarlaya çalışmaya bile götürmedi, ilk gelen görücüsüyle de evlendirdi. Ben de okumayı çok istedim ama ablamı gördükten sonra hiçbir şey diyemedim. Çünkü ne desem boşunaydı (M, 65, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Köyde doğdum, büyüdüm. Okumak istedim ama bana otur oturduğun yerde, dışarı çıkarsan biri bir şey yapar dediler, okula göndermediler. Okul evimizin dibinde olduğu için beşe kadar okudum. Ona bile ağabeylerimle gider, gelirdim (N, 76, Ev kadını, Okuryazar değil).

Kadına düşük bir statü atfeden, eğitimi gereksiz ve önemsiz gören yanlış kültürel yaklaşımlar ile içselleştirilmiş kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rollerinin kaçınılmaz bir sonucu olarak nüfusa geç kayıt ettirilen ve doğum kaydı zamanında yapılmayan kız çocukları, okula gönderilmek yerine evde iş gücü olarak kullanılmakta, erken yaşlarda evlendirilmekte ve erkek çocuklarının eğitimi için feda edilmektedir (Kaya, 2013: 3). Yaşlı kuşaktan kadınlar tüm bu sebeplerin de etkisiyle orta ve genç kuşağa göre daha fazla cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmıştır.

Orta kuşaktan kadınların 1’i okuryazar değildir. Kadınların 7’si ilkokul, 2’si ortaokul mezunudur. Kadınların eğitim durumlarına bakıldığında hem yaşlı hem de orta kuşakta ilkokul mezunu olma oranı oldukça yüksektir. Bu durumun yaşanmasında daha önce de bahsettiğimiz üzere ilkokulun zorunlu kılınmasının önemli bir payı vardır. Ayrıca orta kuşakta okuryazar olmayan sayısı azalırken, ortaokul mezunu sayısı artmıştır.

Çizelge 4.13. Orta Kuşaktan Kadınların Eğitim Durumları

		SAYI	%YÜZDE
Eğitim Durumu	Okuryazar olmayan	1	10,0
	İlkokul mezunu	7	70,0
	Ortaokul mezunu	2	20,0
Toplam		10	100,0

Bizim zamanımızda ev ev geziyorlardı, çocuğunu okula göndermeyenlere ceza verirlerdi. Bizimkileri ceza bile yıldırmadı (L1, 55, Ev kadını, Okuryazar değil).

İlkokul mezunuyum. Kızları köyde okul olmadığı için okutmadılar. Cahil kaldım, kendimi yetersiz hissediyorum. Oğlan kardeşlerimi de ben evlenince, yanıma alıp okuttum. Köyde iş çok olduğu için okula göndermeyi vakit kaybı sayarlardı (R1, 48, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Yaşlı kuşaktan kadınlarla karşılaştırıldığında eğitim düzeyi yükselen orta kuşaktan kadınların aileleri de kendilerinin temel insani hakları arasında yer alan eğitim hakkını ellerinden almıştır. Kadınlara bu hak tanınmadığı için eğitim düzeyleri düşüktür, bu durumun kadınlarda yarattığı olumsuzlukların en büyüğü ise kendilerini “yetersiz hissetme”lerine sebebiyet vermesidir.

Türkiye’de okuma yazma bilmeyenlerin %79.3’ünü kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK, 2011). Kırsal alanda ailelerin geçim koşulları ve gelir düzeyleri, iş gücüne duyulan gereksinme, çocukların ilköğretimden sonra öğrenim sürdürme şanslarını azaltan en önemli etkidir ve bunun yanında özellikle kırsalda ailelerin kız çocuklarını okutmama eğilimi daha yüksektir. Bunun nedenleri arasında da kız çocuklarına kayıp aile üyesi gözü ile bakılması, küçük yaşta evlendirilmesi, geleneksel anlayış nedeniyle okuldan geri alınmaları dikkat çekmektedir (Asan ve Fazlıoğlu, 2012: 6). Ebeveynlerin kaybı yaşanması durumunda da kız çocukları okuldan alınmaktadır. Babanın kaybında kız çocuğunun korunmasız kalacağı kaygısı etkili olurken, anne kaybında da diğer kardeşlerin bakımı ve ev işleri gerekçeleriyle kız çocukları okuldan alınmıştır.

Okusa ezilmez, her imkanı elinde ve maddi desteği olur. Benim bir arkadaşımı babası okuttu o ebe oldu, hayatlarımız çok farklı şimdi. Çalışan insanın maddi yönden bir sıkıntısı olmuyor, arkadaşları ve sosyal hayatı oluyor. Bu köyde 30 kadın varsa hepimiz toplanıp bir araya gelsek devlet bizi bir adam saymaz. Eğitimsiziz, kocanın eline bakıyoruz (L1, 55, Ev kadını, Okuryazar değil).

Babam ceza korkusuyla beni ilkokula yazdırdı, beşinci sınıfı bitirdiğimde annem vefat etti sonrasında da o göndermedi. Erkek kardeşlerime, eve hep ben baktım. En

küçüğümüz daha bebektir, elimde büyüdüğü için beni ablası gibi değil; annesi gibi sever, sayar (N1, 53, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Yaşlı kuşaktan kadınlara benzer şekilde orta kuşaktan kadınların da eğitim düzeyleri oldukça düşüktür. Bu kuşaktan kadınlar kendilerine imkan tanınması durumunda eğitimlerine devam etmeyi çok istediklerini ancak eğitim hakkının kendilerine tanınmadığını ifade etmişlerdir.

Ben ve ablamı hiç okula göndermediler. Okuma yazmam yok. Evlenene kadar evden dışarı çıkarmazlardı, “genç kızsın, başına bir iş gelir” derlerdi. Evlendim “yeni gelinsin” dediler, yine dışarı çıkarmadılar. Ancak çocuklarım büyüdüktan sonra çıkabildim ve okuma yazmayı öğrenmek için kurslara gittim. Ancak yaşlandıkça öğrenmek zorlaşıyor ben de adımı yazacak kadar yazabiliyorum, heceleyerek de okuyabiliyorum (L1, 55, Ev kadını, Okuryazar değil).

Hepsinin okuyup, mesleklerinin olmasını isterim, kızlarımın okumasını daha çok istiyorum. Erkek nerde olsa çalışıyor ama kadın her yerde çalışmıyor. Kızlarımın kazancı olsun, elleri ekmek tutsun; kocalarına el açmasınlar istiyorum. Kendi istediklerini alsınlar, kendi hayatlarını ve istedikleri kişilerle de yuvalarını kursunlar istiyorum (S1, 43, Temizlik personeli, Ortaokul mezunu).

Ben çok başarılı bir öğrenciydim, öğretmen olmak istiyordum ama okutmadılar. O yüzden ben kızım okusun diye hep uğraştım. Kızıma oku diye öğütlerim. Biz cahilliğimizden eziyet gördük, o ezilmesin istiyorum. Kızım Sakarya’da yazılım mühendisliği okuyor. Başka şehirde okuyor olması, bizim için sıkıntı değil. Ben kızımı biliyorsam, ona güveniyorsam kimseye laf söz düşmez (Y1, 49, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Orta kuşaktan kadınlar kendi hayatlarında yaşadıkları sıkıntıları çocuklarının yaşamasını istememekte, bunun için okumalarına olanak yaratmaya çalışmaktadırlar. Genç kuşaktan kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesi bu kuşaktan kadınların kız çocuklarının okutulmasına yönelik çabalarının sonucu olarak görülebilir. Genç kuşakta görüşülen kadınların eğitim düzeyleri diğer kuşaktan kadınlara göre yüksektir. 10 kadından 4’ü ilkokul, 3’ü ortaokul, 1’i lise mezunudur. Katılımcılardan 2’si ise üniversitede okumaktadır. Bu kuşakta okuma yazma bilmeyen olmaması, üniversite okuyan kadınların olması olumlu yönde bir değişim yaşandığını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Çizelge 4.14. Genç Kuşaktan Kadınların Eğitim Durumları

		SAYI	%YÜZDE
Eğitim Durumu	İlkokul mezunu	4	40,0
	Ortaokul mezunu	3	30,0
	Lise mezunu	1	10,0
	Üniversitede okumakta	2	20,0
Toplam		10	100,0

Lise mezunuyum, çalışmama izin verselerdi eğitimime de devam edip devlet memuru olurum. O zaman şimdiki hayatım olmazdı (X2, 36, Bebek bakıcısı, Lise mezunu).

Babam ve ağabeylerim liseyi okutmayacağız dediler. Çocukları çok seviyorum, okusaydım ana sınıfı öğretmeniy olurum. Şimdi ancak bebek bakıcısı olabiliyorum (S2, 34, Bebek bakıcısı, Ortaokul mezunu).

Üniversitede yazılım mühendisliği okuyorum. Babam köyümüzdeki ilkokul ve ortaokula gönderdikten sonra, Yozgat merkezde liseye gönderdi. Lise son sınıfta dersaneye gönderdi, üniversiteyi kazandım. Tercihlerimi yaparken herkes babama “kızını nasıl dışarı göndereceksin? Boşver lise mezunuyken de iyi kısmetleri çıkar, hayırlı birisiyle evlendirirsin; dışarıda kız okutulur mu? dediler. Babam kimseyi dinlemedi, bana kızım el akıl verir ama bir lokma ekmek vermez. Kendin için oku ve kendini kurtar dedi. İnşallah iki yıl sonra yazılım mühendisi olacağım (L2, 23, Bekar, Üniversite öğrencisi).

...Babam benim hem okumamı, hem de yanından ayrılmamamı istedi. Köyümüzde ilkokul ve ortaokul vardı, liseyi taşımaları sistemle okudum. Şimdi açıköğretim fakültesinde işletme okuyorum (M2, 21, Bekar, Üniversite öğrencisi).

Yaşlı ve orta kuşaktan kadınlardan farklı olarak genç kuşaktan 2 katılımcı üniversitede okumaktadır. İki katılımcıdan birisi başka bir ilde üniversitenin mühendislik bölümünde öğrenciyken, diğeri de açıköğretim fakültesi işletme bölümü son sınıf öğrencisidir. Her iki katılımcı da ailelerinin çevrenin “ne gerek var kız çocuğunu okutmaya” sözlerini dikkate almadıklarını ifade etmiştir.

Ailelerin kız çocuklarının eğitimlerini erkek çocukların eğitimlerine göre daha önemsiz görme nedenleri arasında “okullar ve eğitim sistemi” de sayılabilir. Okullar süregelen toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet ayrımının yeniden üretimini engellemek açısından pek az şey yapmaktadır. Eğitim sistemleri hala gerek okulda sunulan bilgi süreçleri aracılığıyla, gerekse okulun sunduğu kültürel iklim içinde, egemen cinsiyetçi kalıp yargıların ve değerlerin yeniden üretiminde kilit bir rol oynamaya devam etmektedir (Sayılan, 2012: 14). Kadın ve erkeği geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle tanımlayan ders kitapları cinsiyetçi kalıp yargıların sürdürülmesine sebebiyet vermektedir.

Oğlum ilkokulda okuyor, bana yardım eder misin? diye sorduğumda anne ev işleri senin işin, ben babama yardım edeceğim dedi. Oğlum işlerimizi birlikte yaparsak daha çabuk bitirir, birlikte daha çok şey yapabiliriz dediğimde gidip kitabını açıp bana bulaşık yıkayan, yemek yapan anne, işe giden baba ve oyun oynayan çocukların fotoğrafları konulmuş bölümü gösterdi. Çocukların çok etkilendiğini düşünüyorum, eğer bu şekilde devam edilirse, yeni nesillerde de eşler arası paylaşım olmayacak (N2, 34, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Genç kuşaktan kadınların eğitim düzeyleri diğer kuşaktan kadınlara göre daha yüksektir. Ancak bu kuşaktan kadınların da büyük çoğunluğu cinsiyet ayrımcılığına maruz kalarak okutulmamıştır. Erkek kardeşlerine tanınan eğitim hakkından kendileri yararlanamamıştır. Hatta bazılarının bu durumu yaşama sebebi olanaksızlıklar (köyde okulun olmaması, taşınmalı sistem olmaması vb.) değil, sadece ailenin kız çocuğunun okutulmasının gereksiz olduğunu düşünmesidir.

Okutsalardı çalışmak isterdim. Çalışan kadınları görüyoruz, kendi istediklerini yapabiliyorlar; ceplerinde paraları oluyor. Muhtaç olmuyorlar kimseye, ben de el açmamak için okumayı çok istedim ama erkek kardeşlerimi gönderdikleri okullara bizleri göndermediler. Okulun köyün dışında olması sebebiyle ya yatılı okuyacaksın, hafta sonu eve geleceksin ya da taşınmalı eğitim var o şekilde okuyacaksın okutmak isteyeneye birçok imkan sunuluyor aslında ama kafalar değişmedikçe bir işe yaramıyor ne yazık ki (Y2, 23, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Kız çocuğumu okutmayı çok istiyorum. Kendim de açık liseyi okuyorum üniversiteyi de düşünüyorum. Üç kız, bir erkek kardeşlik. Babam okul yanımızda olduğu halde kızları okutmadı. Ağabeyim mühendis oldu. Babam kaç torunu olduğu sorulduğunda bile sadece erkek olanları sayar, kız çocuklarını saymaz bile (P2, 27, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Babam kız çocuğu okumasına ne gerek var diye okula göndermedi. Köyümüzde kimse kız çocuğunu okutmazdı. Aileler kızlarının evde oturup, işe güce yardımcı olmasını, kardeşlerine bakmasını isterdi. Okusaydım polis olmak isterdim (N2, 34, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Görüşmelerde genç kuşaktan kadınların diğer kuşaktan kadınlara göre ailelerinin eğitim haklarını ellerinden almasının hayatlarında yarattığı olumsuzlukların daha çok farkında oldukları görülmüştür. Bu kuşaktan kadınlar eğitimlerine devam etmek istediklerini ifade etmişlerdir.

...En azından elimde kendi param olurdu, okuldaki iki kadın öğretmene imrenerek bakıyorum. Arkadaş çevreleri var, arabalarına biniyorlar, istedikleri yere gidebiliyorlar. Biz bir yere gitmek için bir sürü kişiden izin almak zorundayız. Ev işlerini yapmış olsam bile bir çarşıya gitmek istediğimde sanki ona bile hakkımız yokmuş gibi kaynanam, kayınbabam, kocam Nörecen orda? diyor (N2, 34, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kadınlar çalışmalı ama asgari ücretli işlerde çalışıldığında kazandığı para ne elbisesini, ne yol parasını karşılıyor, bir işe yaramıyor. Hem de evi, çoluğu çocuğu darmadağın oluyor (L2, 23, Bekar, Üniversite öğrencisi).

Eğitimlerine devam eden kadınlar, kadının çalışması gerektiğine inandıklarını ve kendilerinin de eğitimlerini tamamlayarak statüsü ve gelir seviyesi yüksek işlerde çalışmak istediklerini belirtmişlerdir. Görüşülen kadınlara yöneltilen “Okula gitme şansı verilseydi, eğitime devam eder miydiniz?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde, kadınlar “özgür” ve daha “sosyal” olabilmek için okumak gerektiğini ifade etmişlerdir. Eğitim konusunda kadınların yaşları küçüldükçe bir eğitim kurumundan mezun olma oranında beklenildiği gibi bir artış görülmektedir. İlkokula gitme eğilimi genç kuşaklarda yaşlılara göre artış göstermekte, zorunlu eğitim sonrası okullaşma oranı yaşlı ve orta kuşağa göre yükselmektedir.

4.2.3. Üç Kuşağın Çalışma Hayatına Bakışı

Gelire en çok ihtiyacı olan kesimler olmalarına ve değişen ekonomide kadın emeğine daha çok talep bulunmasına rağmen, geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümü ideolojisi nedeniyle kadınların iş piyasasına katılımı daha azdır. Sosyalleşmeleri süresince kendilerine öğretilen ve kendilerinin de içselleştirdikleri aile içi rolleri asli roller olarak gören kadınlar çalışma hayatına girseler dahi bunu aile bütçesine katkı olarak tanımlamakta böylece çalışmayı ailesel rollerinin arasına dahil ederek adeta meşrulaştırmaktadırlar (Çelebi, 1990: 10). Kadının iş gücüne katılım oranını etkileyen pek çok faktör söz konusudur. Kadını iş gücüne katılmaktan alıkoyan etmenler; ekonomik, sosyal ve demografik başlıklar altında sıralanabilir. Ekonomik nedenler; düşük eğitim ve beceri seviyesi, niteliksiz işlerde çalışma, emeklilik hakkı elde etme zorluğudur. Sosyal nedenler arasında annelik, çocuk ve yaşlı bakımı ve ev işlerinin yüklenmesi gibi kadına atfedilen roller, cinsiyet ayrımcılığı ve toplum baskısı yer almaktadır. Demografik etmenler ise; evlenme, çocuk sahibi olma köyden kente göç olarak gruplandırılabilir (Karadeniz-Yılmaz, 2007: 41).

Çizelge 4.15. Görüşme Gerçekleştirilen Kadınların Meslekleri

		SAYI	% YÜZDE
Meslek	Ev dışında herhangi bir işe sahip değil	25	83,3
	Çalışıyor	3	10,0
	Öğrenci	2	6,7
	Toplam	30	100,0

Görüşülen kadınların büyük çoğunluğu ev kadını olduklarını belirtirken, sadece 2'si öğrenci, 1'i temizlik personeli ve 2'si bebek bakıcısı olduğunu ifade etmiştir. Yaşlı kuşaktan kadınların büyük çoğunluğu erkeğin maddi gücü yeterliyse kadının çalışmasının gerekmediği düşüncesindedir ancak içlerinde kadının çalışıp, kendi ayakları üzerinde durması gerektiğini belirten kadınlarda bulunmaktadır. Kadının çalışması gerektiğini düşünenlerin ortak söylemi ise “*çalışılan işlerin evlerine vakit ayırabilecek işler olması*” gerektiğidir. Kadınların bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere sosyalleşme süresince öğretilen ve kendilerinin de içselleştirdikleri aile içi roller asli roller olarak görülmekte, çalışmak ailesel rollerinin arasına dahil edilmektedir.

...Kadın çalışmalı yavrum, tüm işleri artık zaten makinalar yapıyor ama hayat çok pahalı bir adamın maaşıyla olacak gibi değil. Kadınlar da çalışmalı, çorbada bir tuzu olmalı. Evde oturacağına, dışarıda çalışması kendini de işe yarar hissettirir ama tabii kadın kısmısı evine de yetecek (P, 68, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kadın çalışmalı, elinde parası olmalı. Çünkü kocan birinde veriyorsa, diğerinde vermiyor. Cebinde olsa istediğin gibi harcarsın. Ben kocası ve çocuklarını sefil etmeyen kadınların çalışmasını destekliyorum, ikisini birlikte yapamayacaksa yapmasın (L, 60, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Kadın çalışmalı. Çocuklar büyür ama kadın geleceğini düşünmeli. Ben mesela yaşlandım elimde bir emekli param olsaydı kendime bakıcı tutardım ama şimdi mecbur çocuklarımın yolunu gözlüyorum (Z, 78, Ev kadını, Okuryazar değil).

Görüşme gerçekleştirilen kadınların büyük çoğunluğu ücretli bir işte çalışmamaktadır. Çoğunlukla ilkokul eğitimlidirler, çevrede çalışabilecekleri iş olanakları da çok kısıtlıdır. “Kadın çalışmalı mıdır?” sorusunu kadınların büyük çoğunluğu “Erkeklerle muhtaç olmamak için kadın çalışmalıdır” şeklinde yanıtlamıştır. Kadınların erkeklerle muhtaç olmamak için çalışılmasına, aile bütçesine katılmak ve maddi özgürlük için çalışılmasından daha çok önem atfettiği görülmüştür. Bu durum kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bir örnek olarak düşünülebilir (Kahraman, 2010: 33). Araştırmada çalışan ve çalışmayan özellikle orta ve genç kuşaktan kadınların büyük çoğunluğu kadınların çalışması gerektiğini belirtmiş, çalışmanın hem özgüven, hem de kendi ayakları üzerinde durmak için önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle orta ve genç kuşaktan kadınlar, yaşlı kuşaktan kadınların büyük çoğunluğundan farklı olarak kadınların okuması ve çalışması gerektiğini; meslekleri olsa eşlerinin kendilerine daha iyi davranacaklarını, aylık gelirleri olacağı için de eşlerinin yanında değerlerinin daha fazla olacağını, evde söz haklarının artacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Genç kuşaktan şu an eğitimlerine

devam eden kadınlar eğitim seviyelerini yükseltmeyi hedeflediklerini belirterek, statüsü ve gelir seviyesi yüksek bir işte çalışmak istediklerini ifade etmişlerdir. Bu kuşaktan kadınlar eğitilmiş bir kadının nitelikli bir işte çalışacağını, nitelikli bir işte çalışan kadının toplumda saygınlık kazanacağını, sosyal çevresinin de bu tarz kişilerden oluşacağı için kuracağı arkadaşlıklar, evleneceği kişi ve dolayısıyla tüm hayatının değişeceği ve kişinin istediği şekilde düzenleyebileceğini düşünmektedir.

Kırsal alanda kadının sorumluluğu, daha çok çocuk bakımı, ev işleri ve tarımsal faaliyetler olarak sınırlandırılmıştır (Sharma vd., 2012: 116). Ev işleri ile tarımsal faaliyetlerin birbirine yakın görünmesi ve bazı ev işlerinin tarımsal işletmeyi destekleyici olması kadın işini değersiz ve görünmez kılmaktadır (Candan ve Günal, 2013: 95). Kadın ömrü boyunca “hizmet” sağlayan, hem evde hem tarlada çalışan bir kapital eşyası gibidir. Bu gelenek, kırsal yörelerde özellikle büyük aile sisteminin yaygın olduğu veya emek yoğun tarım teknolojisinin uygulandığı durumlarda yaygındır; çünkü bu teknolojiyle, çok sayıda ücretsiz işçi daha düşük birim maliyetle üretim sağlayabilir (Timur, 1972). Çalışma yaşamında varolan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tümüyle görülüyor olması, tarım sektörünün önemli özellikleri arasındadır. Tarımda kadın emeği sömürsünün diğer sektörlerle göre derinleştiği söylenebilir. Kadınlarla erkekler tarımsal faaliyetlerde birlikte çalışsalar da erkekler daha çok mekanize olmuş işleri veya pazarlama faaliyetlerini yürütmekte, kadınlar ise emek yoğun işlerde çalışmaktadır. Kırsal alandaki kadınlarla ilgili istatistiklerde, kadınlar kimi kez yok sayılırken, yaptıkları iş ve ürettikleri de yok sayılabilmektedir. Örneğin, kadınların ücret karşılığı olmayan tarım işçiliği, yalnız ailesi için yiyecek üretimi, ya da geçici dönemlerde yaptığı işler yok sayılmaktadır (Arıkan, 1988: 2).

Kadın, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kırsal kesim ekonomisini ayakta tutan temel bir güçtür. Aile içinde evinin kadını ve anne olarak taşıdıkları sorumluluklarının yanı sıra tarımsal faaliyetlere de büyük ölçüde bedenen katılmaktadır. Kırsalda çalışan kadın oranı erkeklerden fazladır. Kadınlar kırsal kesimde bedensel gücünü zorlayan işlerde çalışmak durumundadır. Kırsal kesimde kadının çalıştığı iş kolları neredeyse bütünüyle tarımsal faaliyetlere yöneliktir. Tarımdaki kadın gücü, büyük oranda “aile yardımcısı” sıfatıyla ücretsiz çalışmaktadır. Bu tarz çalışmanın karşılığı, kadının tüm ailesinin ekonomik gücünü arttırmaya bedeni emeğiyle katılmasından ibarettir (Karagel, 2010: 254-255). Kırsal kesimde iş gücüne katılım oranlarının kentlere kıyasla daha yüksek

tespit edilmesi, kentlerden farklı olarak; kadınların çoğunlukla ücretsiz aile işçisi şeklinde tarımda istihdam edilmesi ve öğrencilerin örgün eğitim sürecinden erken ayrılmalarından kaynaklanmaktadır. Kadınların ev içinde veya dışında ücretli çalışmaları, bir yandan toplumsal denetimle, diğer yandan kişisel güçlenme ile ilişkili bir konudur. Kadınlar ücretli çalışmaya katıldıklarında, bu onların aile içindeki konumlarını etkilemekte, kişisel güçlerini ve güvenlerini arttırmaktadır. Diğer yandan, bu çalışma, kadınların ev içinde üstlendikleri rollerde bir değişim olmadığı sürece, onların daha fazla yıpranmalarına, kendilerine zaman ayıramamalarına da neden olmaktadır (Sancar vd. 2006: 77).

...Kadınlar köyümüzde hiçbir zaman ücret karşılığı başkasının tarla, bağ, bahçesinde çalışmaz. Karısı üzerinden kimse para pazarlığı yapmak istemez, böyle bir şey teklif de edilmez. Kadınlar birbirlerine ekmek, tarhana vb. yapımında yardımcı olurlar (Y, 63, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Mesleksel etkinliklerin kadına yasak oluşu onu, kocasına ya da çocuklarına tümüyle bağımlı kılmıştır. Onları terk etmesi, yoksulluğa düşmesi ya da ölümü halinde sefaletin kucağına itmektir (Caporal, 1982: 61). Köylerde ailenin temel gereksinimlerinin erkeğin geliriyle karşılanabilmesi durumunda kadının ücretli bir işte çalışması düşünülmemekte hatta maddi açıdan sıkıntı içinde olmayan ailelerde kadının çalışmasına olumlu bakılmamaktadır.

Ben çalışmak istedim ama kocam izin vermedi. Köyümüzdeki okulda yemek yapacaktım. Hem benim param yetiyor dedi, hem de okulda hep erkek öğretmen var, köyde de laf olur diye çalışmamı istemedi (P2, 27, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Görüşme gerçekleştirilen kadınların tamamı köylerinde ücretli işçi olarak tarlalarda çalışmadıklarını belirtmiş ancak çalışılması durumunda da ücretlerinin erkeklere göre daha düşük olacağını ifade etmişlerdir. Yozgat'ın köylerinde kadınlar sadece kendi işlerinde çalışmaktadır; başkalarının tarla, bağ, bahçe işlerinde çalışmaları yaygın değildir. Üç kuşaktan kadınlar arasında ücretli tarım işçiliğinin yaygın olmadığı, kadınların daha çok kendi işlerinde çalışma eğiliminde oldukları görülmektedir. Yaşlı ve orta kuşaktan katılımcıların tamamına yakını aynı köyden başka birine ücretli olarak çalışmalarına eşlerinin izin vermeyeceğini belirtmiştir. *“Erkeklerin birbirleriyle eşlerinin çalışması ve alacağı para üzerinden pazarlık yapmayacağı”* farklı şekillerde ifade edilmiştir.

Biz zaten ancak kendi işlerimize yetiyoruz. Başka bir işte çalışamayız. Zaten kocam da izin vermez. Kocam da kaynım da “kadının yeri, yurdu evidir” der. İkisi de “bizim kazancımızı yeyin, yetirin; az bulun az yeyin, çok bulun çok yeyin” derler. Kazancın

hep kendilerinde olmasını isterler. Ben süt, yoğurt, tereyağ, peynir satarak el harçlığı yapıyorum, onların haberi olmadan, haberleri olduğunda kaynım da kocam da elimden alıyor (K1, 48, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Köy yerinde ancak kendi işlerimize yetebiliyoruz. Kendi işlerimizi yapmamızda bize bir kazanç getirmiyor, kadının işlerinden sayılıyor. Hasat zamanı kazancı kocalarımız alıyor bizlere de el harçlığı veriyorlar ya da evin ihtiyaçlarının harcamalarını da zaten biz yapıyoruz neye ihtiyacın var ki senin diyorlar (N1, 53, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Orta kuşaktan kadınlar yaşlı kuşakla karşılaştırıldığında ücretli bir işte çalışarak aile bütçesine katkıda bulunmayı daha çok istemektedir. Ancak kadınların hem eğitim düzeylerinin düşük olması sebebiyle hem de köylerde istihdam olanaklarının yetersizliği hatta noksanlığı nedeniyle çalışabilecekleri alanların oldukça sınırlı olması ya kadınların eve kapanmasına sebebiyet vermekte ya da kadınların nitelik gerektirmeyen düşük ücretli işlerde çalışmasına neden olmaktadır. Bu konuda yaşadıkları sıkıntılar orta kuşaktan kadınları kendi kız çocuklarının da aynı sıkıntıları yaşamamaları için okutmak için daha çok çaba göstermeye yöneltmiştir.

İlk zamanlar çalışmamı eşim de istedi, kayınbabam izin vermedi, kendi çocuğuna bak, büyüt dedi. Çocuğum ilkokula başladı, ben de çalışmaya başladım. Eşimin parası yetmediği için ona destek oluyorum şehir merkezinde ev yemeği dükkanının temizliğini yapıyorum (S1, 43, Temizlik personeli, Ortaokul mezunu).

Kız çocuğu okumalı, el eline bakmamalı, cebinde parası olmalı, kararlarını kendi vermeli, kendi hayatını başkalarının dediği şekilde yaşamamalı. Okumamışın çalışabileceği iş ve ortamlar, okumuşunki çok farklı oluyor (L1, 55, Ev kadını, Okuryazar değil).

Kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesiyle birlikte genel olarak emek gücünün değeri emeğin aleyhine değişmektedir. Türkiye’de giderek gerileyen ve kapitalizmin emrine giren tarım istihdam politikalarının ülkedeki kırsal yoksulluğu ve dolayısıyla kadın emeği sömürsünü arttırdığı görülmektedir (Candan ve Günel, 2013:100). Kadınların uzun zamandır yapılagelmekte olan bazı şeyleri ise iş veya çalışmak olarak saymadıkları bilinmektedir (Abadan-Unat, 1979: 371). Üç kuşaktan kadınlar da ev işlerinin uzantısı olan bu işleri yapsalar dahi yaptıklarını iş ve kendilerini de çalışan olarak görmemektedirler. Kadınların bu şekilde düşüncelerinde kapitalist sistemin ev/iş yeri ayrımı etkili olmaktadır. Kadınların çalışmayı “işe gitmek ve belli bir aylık elde etmek” olarak tanımlamaları, evin içerisinde gerçekleştirilenleri çalışma olarak değerlendirilmemelerine sebebiyet vermektedir. Özellikle orta kuşaktan kadınlar arasında nakış işlemek, süt, yoğurt,

tereyağ satmak yaygın kadın çalışma tarzları arasında yer almakta, ek gelir sağlayan bu işler evde yapıldığı için kadınlar açısından çalışma olarak değerlendirilmemektedir. Bu şekilde kadınların tarım ya da ev işleri kapsamında gerçekleştirdikleri üretim faaliyetlerini, ev kadınlığı rollerinin bir gereği olarak değerlendirdikleri gözlemlenmiştir.

Ev kadınıyım, çalışmıyorum. Çocukların ihtiyaçlarını karşılamak ve kendime el harçlığı yapmak için konu komşuma yemeni işlerim, dantel örerim, elimden her türlü el işi geldiği için bazen kızının çeyizini düzen anneler çeyizlik bir şeyler yapmamı isterler bu şekilde otururken bir şeyler de yapmış oluyorum, çalışmıyorum yani...(M1, 44, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Şehre göçmüş köylülerimiz yaz tatillerinde köye geldiklerinde hayvanları olmadığı için süt, yoğurt, tereyağ, yumurta almak istiyorlar. Biz de satıyoruz. Geçen yaz köyümüz çok kalabalıktı, isteyen oldukça sattım. Yaz sonunda sağolsun kocam senin emeğin dedi, bana o paralarla bilezik aldı. Köyümüzde her zaman böyle olmuyor, denk gelirse oluyor o yüzden ben çalışıyorum diyemem ev kadınıyım (Z1, 46, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Geleneksel yapılı ailelerde ekonomik sıkıntılar kadının çalışmasını zorunlu hale getirmektedir. Kadının çalışması durumunda ise eve getirdiği ekonomik değerın “katkı” olarak küçümsenmesi, kadınlık rollerini aksatmaması şeklinde olağanüstü performans beklentisinde olunması kadının üzerindeki iş yükünün ağırlaşmasına neden olmaktadır. Genç kuşaktan kadınlar hayat koşullarının ağırlaşması ve tek maaşla geçinmenin zor olması sebebiyle kadınların düzenli gelir getirici işlerinin olmasının gerektiğini belirtmişlerdir.

...Eşim elektrikçi maaşı yetmiyor, çocuklarım büyüdüğüde ben de çalışmak istiyorum. Şimdi evde el işi, örgü, dantel yapıp satıyorum. Bu şekilde el harçlığımı çıkarıyorum (N2, 34, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Eşimin maaşı yetmiyor. Çocuklara harçlık verememek, istediğim bir şeyi alamamak sıkıntı olmaya başladığında çalışmaya karar verdim. Kocam ilk zamanlar çalışmamı istemedi, ben çok istekli olunca dayanamadı, diretmedi (X2, 36, Bebek bakıcısı, Lise mezunu).

...Kocam çalışmama karşı değil, iyi bir iş olduktan sonra çalışabilirsin diyor. Tek maaş yetmiyor. İki kızım de okula başlayınca çalışmayı düşünüyorum. Burada kadınlar toplanıp, üniversitenin kızlar yurduna çalışmaya gidiyorlar. Yurtta yemek, temizlik yapıyorlar. İşe yaradığımı hissetmek, çocuklarımı okutmak ve evime üç beş kuruş katkım olsun diye çalışmak istiyorum. İnsan evde her gün aynı işlerle uğraşınca ve dört duvar içinde kalınca sıkılıyor (Y2, 23, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Kırsal kesimde kadına verilen eğitim genellikle ilköğretim düzeyinde kalmakta, bu eğitim düzeyiyle kadının bir meslek edinip iş piyasasında rekabet edebilmesi, istihdam

edilebilmesi pek mümkün olmamaktadır. Böylece köy kadınının kırsal kesim dışında istihdamı genellikle ev hizmetleri, nitelikli işçi gerektirmeyen düşük ücretli alanlarda olmaktadır (Doğramacı, 1989: 115). Görüşme gerçekleştirilen kadınlar arasındaki çalışan kadınların da eğitim düzeylerinin düşük olmasına bağlı olarak statüsü ve gelir seviyesi düşük meslek mensubu oldukları görülmüştür. Eğitim düzeyi arttıkça kadının çalışmasına yönelik olumlu tutumların artması tutumların gelişmesinde eğitimin rolünü ortaya koyan bir bulgu olarak kabul edilebilir. Bunun dışında kadınların çalışmasına yönelik tutumu etkileyen etmenlerden birinin de çevresindeki bireylerin (anne, baba, eş vb.) çalışıp çalışmama durumu olduğu düşünülmektedir (Çıtak, 2008: 130). Özellikle genç kuşağın köy koşullarından uzaklaşmak istediği gözlemlenmiştir. Genç kuşaktan kadınlar eğitim düzeylerinin yükselmesine bağlı olarak çalışmak istemektedir. Bu kuşaktan kadınlar çalışan bir kadının anne, eş, ev kadını rollerine bir de çalışma hayatındaki rol ve sorumlulukların eklendiğini ve çalışan kadınların erkeklerden daha fazla yorulup, yıprandığını farklı şekillerde ifade etmişlerdir.

O kadar yıl okuduktan sonra çalışmak istiyorum. Çalışmama saygı duyacak, benim çalışacağımı bilen biriyle evlenirim. Çünkü annemin yaşadıkları sıkıntıları görüyorum. Babamın verdikleriyle idare etmek zorunda kalıyor. Kendisine istediği zaman bir şey alamıyor. Kadınlar kocalarının izni olmadan bir şey yapamıyorlar. Dış dünyayı çok tanımıyorlar, evden dışarı çıkamıyorlar, her gün aynı işleri yapıyorlar. Ayrıca yaptıkları işler de önemsenmiyor. Gün boyu ne yaptın ki deniyor. Kadının evdeki emeğine saygı duyulmuyor (L2, 23, Bekar, Üniversite öğrencisi).

Kadının çalışması gerektiğini düşünüyorum. İnsan özellikle okuyup o kadar emek harcadıktan sonra bence çalışmalı. Çalışmak; özellikle de insanın bir şey üretmesinin ona verdiği haz ve sonucunda elde ettiği kazanç çok değerli. Ayrıca kadının kendi parasını kazanması, özgüvenini de arttırıyor, sosyal çevre oluşturuyor (M2, 21, Bekar, Üniversite öğrencisi).

Toplumda kadına atfedilen toplumsal roller geçerliliğini koruduğu için kadınların meslek edinmesinde bu roller etkili olmaktadır. Kadınların çalışan annelere ilişkin tutumları da araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Üç kuşaktan kadınlara yöneltilen çalışan bir anne, çalışmayan bir anne kadar çocuklarıyla ilgilenebilir mi, annesi çalışan çocuklar bu durumdan zarar görürler mi? sorusuna yaşlı kuşaktan kadınlar “ilgilenemeyeceği” şeklinde cevap vermektedir.

Çalışan kadın tabii çocuklarıyla daha az ilgilenir, biz bile işlerimizin çok olduğu zamanlar çocuklarla ilgilenemiyorduk. O akşama kadar çalışacak, yorgun gelecek yemek mi hazırlayacak, evi mi derleyip, toplayacak...Kadın çocuğa zaman bulamaz (Z, 78, Ev kadını, Okuryazar değil).

Türkiye’de geleneksel özellikleri içinde yer alan ve öncelikle kırsal kesimde görülen ataerkil ilişkiler içinde kadının çalışmasına karşı bir anlayış gelişmiştir. Yani aile içi iş bölümü ve bu iş bölümünden dolayı kadının evde yapması gereken işleri aksatmaması için çalışmasına karşı çıkmaktadır. Eve ekmek getirenin erkek olarak belirlendiği, ataerkil geçmişi olan toplumlarda, genel anlamda işsizlik arttıkça, cinsiyet ayırımı da kendiliğinden ortaya çıkabilmektedir (Erkek ve Karagöz, 2009: 16). Erkeklerin kadınların çalışmalarını istememe sebepleri arasında yer alan “evini ihmal edeceği kaygısı”ni kadınların da yaşadığı görülmüştür. Orta kuşaktan kadınların da çalışan bir annenin, çalışmayan bir anne kadar çocuklarıyla “ilgilenemeyeceği”ni düşünmektedir.

Kadın çocuğunu kendi derdini anlatacak, iyiyi kötüyü bilecek yaşa getirinceye kadar başkasına bırakmamalı... Köy yerlerinde zaten çalışabileceğimiz işler belli üç beş kuruş kazanırsan işte o kadar o yüzden çocuk küçükken çalışması evin huzuru ve çocukların büyütülmesinden daha önemli değil (Z1, 46, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Çocuğa en iyi anası bakar. Çalışan kadın sabah çıkıp, akşam gelecek eve tabii ki çocuğun halini, hatırını sürekli yoklayamaz... (P1, 57, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Genç kuşaktan kadınlar ise diğer iki kuşaktan farklı olarak çalışan kadınların çocuklarıyla “daha çok ilgileneneceğini, kısıtlı zamanı daha verimli değerlendirmeye çalışacağı” şeklinde cevap vermektedir. Çalışan anneler çocuklarının bakımına günde iki saatten daha az zaman harcamakla birlikte, evde olduğu saatlerde çocuğu ile daha fazla ilgilenerek bu yoksunluğunu telafi etmektedirler. Özellikle annenin çalışması kız çocuğunu daha olumlu yönden etkilemektedir. Annesi çalışan kızlar, annelerini daha yetenekli, becerikli hissetmekte ve onunla daha fazla gururlanmaktadırlar. Yapılan çalışmalar da göstermiştir ki, annesi çalışan kızlar annesi çalışmayan kızlara oranla sosyal kavramda kadınlık rolüne daha fazla sahiptirler ve daha fazla akademik başarı ve daha fazla kariyer tutkusu göstermektedirler (Aktaş, 1994: 8-9).

Çalışan anne çocuklarıyla daha çok ilgileniyor. Ev kadınları çocuklarından daha çabuk sıkılıp, bıkıyor. Çalışan bir kadın çocuğuyla geçireceği kısıtlı zamanın farkında oluyor. Daha öğretici, daha sevgi dolu, daha özverili oluyorlar (Z2, 29, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Bir anne çocuğuyla her zaman ilgilenir, anne için çocuğuyla ilgilenmek bir iş değildir. O yüzden annenin çalışıp, çalışmaması ilgilenmesini etkilemez. Hatta anne çalışıyorsa bence çok daha iyi, çocuğun ihtiyaçlarını daha rahat alabilir, el harçlığı verebilir. Biz yapıyoruz, “babanı bekle ya da onu alamayız şunla idare et” diyoruz. Çocuk sadece karşısına geçip bakmakla büyümüyor ki. Büyüdükçe ihtiyaçları da büyüyor (P2, 27, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Özellikle yaşlı kuşaktan kadınlar çalışan annelerin çocuklarıyla yeterince ilgilenemeyeceğini, “*ev kadınının görevleri olarak sıraladığı; yemek yapma, temizlik vb.*” aksatacağını düşünmektedir. Orta kuşakta 10 kadından 6’sı benzer görüşlere sahiptir. Genç kuşaktan kadınların hiçbiri bu görüşe katılmamaktadır. Genç kuşaktan kadınlar son zamanlarda gerçekleştirilen çalışmalarda da ulaşılan çocuklarla “uzun değil, kaliteli zaman geçirme”nin önemli olduğu görüşünü savunmaktadır. Çocukla geçirilen zamanın çocuğun maddi ve manevi ihtiyaçlarının bilincinde, temel insani hak ve yaşanılan dönemin gerektirdiği yeniliklere göre yetiştirilmesine olanak sağlayacak şekilde düzenlenmesi olarak tanımlayabileceğimiz kaliteli zamanı çalışan annelerin de çocuklarıyla geçirebileceği, annenin çalışmasının çocuğu olumsuz etkilemeyeceğini ifade etmişlerdir.

Kadınların çalışan anne ve çocuk ilişkisinde en önemli kaygısı belli bir yaşa gelinceye kadar, ya da çoğunluğunun ifade ettiği şekilde okula başlayıncaya kadar (burada belirleyici olan kriter çocuğun gün içinde zamanının çoğunu okulda geçiriyor olması ve iyi, kötü ayrımını yapabilecek olgunlukta olması) çalışmaması sonrasında çalışmasında eğer eşi de onaylıyorsa bir sıkıntı olmadığını ifade etmişlerdir. Burada önemli bir nokta göze çarpmaktadır. Kadınlar hemcinslerinin çalışabilmesi için eş onayı, çocuğun olması durumunda büyümesi vb. şeklinde birçok koşul sıralamaktadır. Yaşanan bu durum sadece kırsal özelinde değil tüm Türkiye’de kadınların çalışma hayatına katılmasını sınırlamaktadır ve bu durum da çalışma hayatındaki kadınların düşük yüzdelerle ifade edildiği istatistikleri ortaya çıkarmaktadır.

Kadınların çalışan annelerin çocuklarıyla ilgilenip, ilgilenemeyeceğine yönelik görüş ve düşünceleri hakkında bilgi edinebilmemiz için yönelttiğimiz sorunun akabinde üç kuşaktan kadınlara (varsa) kızınız ekonomik bağımsızlığını kazandığında ayrı yaşayabilir mi? sorusunu yönelterek kız çocuklarının kendi kazançlarının olması durumunda ayrı bir ev açıp, yalnız yaşayarak, kendi ayakları üzerinde durmasına izin verip vermeyeceklerine ilişkin düşünceleri edinilmeye çalışılmıştır. Yaşlı kuşaktan kadınlar kız çocuklarını köylerde kendi dönemlerinde çevresindekilerin kız çocuklarını okuttuğu eğitim kademesine kadar okutmuştur ki bu genellikle ilkokul ya da ortaokul kademesidir. Sonrasında da kız çocuklarını evlendirmiştir yani onlar için süreç tamamlanmıştır. Ancak eğer kızları ekonomik özgürlüğünü kazanmış ve başka bir şehirde yaşaması gerekirse buna izin verilip, verilmeyeceği konusunda tamamı “*izin vermeyecekleri*”ni ifade etmiştir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını içselleştirerek, bu yönde davranışlar geliştiren bu

kuşaktan kadınların değerlendirmeleri beklentimiz dahilindedir. Yaşlı kuşaktan kadınların tamamına yakınının “ekonomik bağımsızlığını kazanmış olsa bile ayrı evde tek başına kalmaz ya da ben de yanında gider kalırım” görüşüne sahip olduğu görülmüştür.

Kızımın işi için bir yere taşınması gerekseydi; bekarsa izin vermezdim, onunla birlikte giderdim. Kendi kazancını kazanıp, kendi ayakları üstünde dursa bile kız çocuğu sonuçta.”Kapısını tıklatan (rahatsız eden) olursa” diye ayrı yaşamasına izin vermezdim (L, 60, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kızım eğer kendi ekmeğini kazanmışsa, kendi yuvasını da kurmasını isterim. Evlenene kadar yanında kalırım, evlendiririm, sonrasında da kocasına emanet eder gelirim, o zaman aklımda onda kalmamış olur (P, 68, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Orta kuşaktan kadınların yaşlı kuşaktan kadınlarda olduğu gibi tamamına yakını değil ama büyük çoğunluğu “göndermeyeceği”ni ya da gitmesi zaruri olduğu durumlarda beraberinde gideceklerini ifade etmişlerdir.

...Kızımı tek başına göndermem, yanında bende gidersem gidebilir ancak. Peşine biri takılır diye diken üstünde durmaktansa yanında olurum (Z1, 46, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Çocuğuma güveniyorum ama zaman çok kötü, haberlerde bir sürü şey duyuyoruz o yüzden ben de onunla kalırım. Evlenince bende çıkar gelirim (R1, 48, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Yaşlı ve orta kuşaktan kadınlar, kız çocuklarının ekonomik özgürlüğünü kazanmış olsa dahi ayrı bir ev açmasını istememektedir. Bu şekilde düşüncelerinde geleneksel ailede yaygın bir anlayış olan kız çocuğunun aileye belirli bir zaman için emanet edilmiş bir varlık olarak görülmesi ve kızın asıl yuvasını evlenerek kuracağı düşüncesinin etkili olduğu söylenebilir. Evlenene kadar kız çocuklarının namuslarını korumanın anne, baba ve ailenin diğer üyelerinin en önemli sorumluluğu olarak görülmesi, daha korumacı bir yaklaşımın benimsenmesine sebebiyet vermektedir. Genç kuşaktan kadınların tamamına yakınının ise “ekonomik bağımsızlığını kazandığında, isterse ayrı bir evde yaşayabilir” görüşüne sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Kızımın yanında giderim alışana kadar ama sonrasında tek başına da kalabilir. Eğer bir işte çalışırken, ayrı bir ev kurmak isterse de kurmasına bir şey demem kendisine bırakırım. O zaman yetişkin bir kadın olduğu için kendi düzenini kurmasına kimseyi de karıştırmam (Z2, 29, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

...Ben şimdi başka bir ilde üniversitede okuyorum. Ailem benim okumam için çabılıyor. Yurtta kalıyorum, insan tek başına yaşadığında bütün işlerini kendi halletmek zorunda olduğu için olgunlaşıyor ve ayakları yere daha sağlam basıyor. Benim okumam için bana olanak sağlayan, başka bir şehirde bana düzen kuran, ekmeğimi elime almam için uğraşan ailem gibi ben de ileride kızımın önce okulunu okuyup, ekmeğini eline almasını isterim. Daha sonra da koşullarına uygun olarak başka bir şehirde çalışıp, yaşamak isterse ev ve düzen kurmasına yardımcı olurum (L2, 23, Bekar, Üniversite öğrencisi).

Genç kuşaktan kadınlar kızlarının ayrı evde, kendisine ait bir hayat kurmasına izin vereceklerini hatta destekleyeceklerini ifade etmişlerdir. Yaşlı ve orta kuşaktan farklı olarak kadınların kendi hayatları ve bedenleri üzerinde kendilerinin dışında birinin korumasına, denetimine ihtiyaç duymadıkları görüşündedir.

Cinsiyete dayalı işbölümü, kadına ev içinde gerçekleştirilmesi gereken işleri (ev işi, çocuk bakımı vb.) erkeğe de ev dışındaki işleri vermiştir. Kadın ev ve çocuk bakımı işi ile görevlendirilirken, evin geçimi erkeğin işi olarak görülmektedir. Feminist analizde toplumsal cinsiyete dayalı bu işbölümü salt teknik bir işbölümü olarak görülmemektedir. Bu işbölümü erkekleri üst, kadınları bağımlı konuma yerleştirmekte ve kadınların çalışma yaşamında daha düşük ücret ödenen işleri yapmasını sağlamaktadır. Bu şekilde kadınların erkeklere ekonomik bağımlılığı garanti altına alınmaktadır. Çalışma yaşamında kadınların düşük ücretler alması hem erkeklerin kadınlar üzerindeki maddi çıkarını kalıcılaştırmakta hem de kadınların meslek olarak eş olmayı seçmelerini teşvik etmektedir. Kadınlar, ücretli kesimde çalışsalar bile, evdeki sorumluluk onların sırtına yüklenmektedir. Ev içi görevlerine bir de ücretli işlerin doyurucu olmayışı eklendiğinde bu durum, kadınların çalışma yaşamına katılımında önemli bir engel oluşturmaktadır (Özçatal, 2011: 24-25).

4.2.4. Üç Kuşağın Aile İçi İş Bölümüne Bakışı

Ev içi iş bölümü, bir hane içindeki işlerin, rollerin ve sorumlulukların paylaşılmasını ifade ederken, genelde yaş ve cinsiyet esasına dayanmaktadır. Verilmiş statünün egemen olduğu basit ve küçük toplumlarda iş bölümünün belirlenmesinde biyolojik faktörler önemli rol oynamaktadır. Böyle toplumlarda belirli işler, belirli cinsiyet grupları tarafından yapılmaktadır (Bierstedt, 1957: 333, Mair, 1965: 48-50). Geleneksel aile çerçevesinde erkekler tamir, bahçe bakımı gibi işleri yaparlarken, kadınlar kendilerine verilen yemek pişirme, bulaşık yıkama ve ev temizliği gibi işleri yapmaktadırlar (Şafak, 1985). Köylerde kadınların erkeklerin olmadığı zamanlarda, zorunlu kalındığında erkeklerin yaptığı işleri

(hayvanlara bakma, ekin kaldırma vb.) yaparken, erkeklerin kadınların yaptığı işleri (çocuk bakmak, evi temizlemek, yemek yapmak vb.) yapması yadırganabileceği için yapmadıkları gözlemlenmiştir.

Aile içi iş bölümünün temelinde kuramsal çerçevede üzerinde durulan Parsons ve Bales'in cinsiyet gelişimini roller çerçevesinde ele alan cinsiyet rolü farklılaşması kuramının ev içi sorumlulukların tamamının yine kadınlardan beklenmesi ve ancak bunları yerine getirdiği sürece eşleriyle uyumlu ilişkileri olacağı görüşünün etkili olduğu düşünülebilir. Toplumsal rol olarak aile içi rollerin cinsiyet gelişimi ile ilişkisine önemle vurgu yapılan bu kuramda kadının aile içinde yaşadığı sosyalizasyon boyunca, aile içi uğraşlarından ve ev içi sorumlulukları üstlenmesinden dolayı ifade edici, erkeğin ise aileyle sosyal çevre arasında ilişki kuran araçsal rolleri yerine getirdiği belirtilmektedir. Kadına geleneksel rolü bağlamında yönelmekte ve kadının statüsünün kocasının mesleği ile statüsüne göre belirlendiğini, rolünün sadece eşlik ve annelik olduğu ileri sürülmektedir. Kadınların temel görevi ev içinde, erkeklerin ise ev dışında yani iş yaşamındadır. Köy ailelerinde de geleneksel cinsiyet rol kalıp yargılarının hakim olması erkeklerin ev işlerinde kadınlara yardımcı olmalarını engellemektedir.

Dökmen (1997: 39-56)'e göre kadınlar ücretli bir işte çalışsın ya da çalışmasınlar, geleneksel cinsiyet rolünü benimsesinler ya da benimsemesinler ev işlerini yapan kişilerdir. Ev işi yapma sıklığını en çok cinsiyet belirlemektedir. Ev işini, ücretli bir işte çalışsın ya da çalışmasın asıl yapan kadınlardır; ancak ev kadınları çalışan kadınlara kıyasla daha çok ev işi yapmaktadır. Ev-içi eril iktidarın aşındırılabilmesi, ev işlerinin olabildiğince toplumsallaştırılmasının yanı sıra, kadınların aynı haneyi paylaşan erkeklerle kadınlar arasında paylaşılmasıyla mümkündür (Özbudun, Sarı ve Demirer, 2007: 118). Kadının ev dışı iş hayatına atılması belki süreci değiştirecek en önemli faktör olmasına rağmen, kayda değer bir değişikliğe neden olmamıştır. Ev dışı bir işte tüm gün çalışan kadınların dahi ev içi işlerindeki başat rollerinin değişmediğini göstermiştir. Böyle olduğu içindir ki, yaşanan tüm sosyo-ekonomik değişikliklere rağmen, "*ev kadını*" isimlendirmesi yok olmamış ve hatta zayıflamamıştır (Vatandaş, 2007: 37-38). Ev ile ilgili işlerin gerçekleştirilmesinde temel sorumluluğun kadına ait olduğu düşüncesi yaygındır.

Fazlıoğlu (2002)'nin çalışmasında da belirtildiği gibi genellikle erkeklerin yaptıkları işler toplumsal olarak daha saygınlığı olan ve/veya karşılığında daha fazla gelir getiren işlerdir.

Kadınların yaptıkları işler daha çok ev eksenli emeğe dayanan mevsimlik, yarı zamanlı, ücretsiz türü işler olmaktadır. Bunlara bağlı olarak kadınların yaptıkları işlerden elde edilen ürünler (yiyecek, giyecek) çoğunlukla hemen tüketildikleri için ekonomik olarak bir değer ifade etmemekte kadın emeği değersiz ve görünmez kılınmaktadır. Tarımsal faaliyetlerden sulama, ekim, otlatma, süt ve hayvan satışı, gibi konular erkek işi olarak görülürken geçimlik ekonomi de yine kadının sorumluluğundadır.

Sabah altı yedi gibi kalkılırdı önce kahvaltı yapılır hala alışkanlığım öyle, kuzu, koyun yem, ahır temizlenirdi. Şimdi yaşımız ilerlediği için hayvanlarımızın sayısını azalttık. İşimiz azaldı tabii ama aynı olan yine tüm ev, barkı ben kotarıyorum. Kocam ev işlerine hiç elini sürmez (P, 68, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Saat beşte kalkıp, inek sağırım, tavuk yemlerim. Akşama kadar ev işleri, yemek, bahçe işleriyle gün biter (L, 60, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Araştırmada köylerde kadınların ev kadını, eş, anne rollerinin yanı sıra tarımsal faaliyetlere katılmalarının kadınların aleyhine iş bölümüne yol açtığı gözlemlenmiştir. Kadın diğer aile üyelerinden yardım alsa da, yapılan işleri yönetme ve kontrol etme sorumluluğunu taşımayı sürdürür. Özellikle tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu yaz aylarında kadınlar ekinin biçilmesi, bağ-bahçe işleri gibi tarımsal faaliyetleri, kışlık yiyeceklerin hazırlanması gibi her türlü ev işlerini ve çocukların bakımını bir arada yürütmektedir. Hanelerin büyük çoğunluğunun geçim kaynağı tarım olduğu için ev dışında tarımsal işlerde de iş bölümü yapılmaktadır. Erkekler daha çok ürünlerin satılmasında, tarlanın sürülmesinde, harman yaptırmak için pazarlıkların yapılması gibi işleri yaparken; tohum dikilmesinde, ürün ekilmesinde ve hasat zamanlarında kadın ve erkek birlikte çalışmaktadır.

Yozgat'ın köylerinde harmanı genellikle erkeklerin yaptığı, kadınların ise biçmeye devam ettikleri görülmüştür. Buğdayı ise erkekler harman yaptığından kadınlar tek başına biçmektedir. Köyün en ağır işi olan harman kaldırma zamanı erkekler harman savururken, kadınlar da samanı ayırırlar bu dönem kadın ile erkeğin birlikte çalıştığı yoğun bir dönemdir. Hasat sonrası kadınlar bulgur ve tarhana yapmaya başlamaktadır. Kadınların bitkisel üretimde genellikle çapalama, seyreltme ve hasat işlerinde çalıştığı görülmektedir. Hayvansal üretimde ise yine kadınlar, neredeyse bütün işleri yapmaktadır. Aile reislerinin ev işlerinde eşlerine çok düşük düzeyde yardım ettikleri, komşu kadınlar arasında yardımlaşmanın ise ekmek yapımında ve çapa işlerinde yoğunlaştığı görülmüştür.

Orta kuşaktan kadınların çoğu tarla, bağ, bahçe işlerinde eşleriyle birlikte çalıştıkları halde, ev işlerinde eşlerinin kendilerine yardımcı olmadığını ifade etmişlerdir. Kadınlar toplumda yerleşmiş olan ve fiziksel güç gerektiren işlerle, genel olarak dışarıya ait işlerin erkeksi; ev içiyle ilgili işlerin kadınsı bulunmasına dayanan geleneksel yaklaşım dolayısıyla ev içi ve ev dışında emek sömürsüne maruz kalmaktadır.

...Kocam, kaynanam ve kayınbabamın yanında bana hiç yardım etmez, onlardan çekinirdi. Çocuklar evlenip evden gittikten sonra, benim de yaşlanmamla artık eskiye göre daha çok yardım ediyor. Tabii her işi yine yapmaz ama en azından hayvanları ben sağlıyorsam, o yemlerini verir, damı temizler. Tarlada ben çapa yaparım, o sürer. Yaşımız ilerledikçe aslında evlilik daha güzel oldu. Herkesin ne iş yapacağı belli, herkes işini biliyor (Y1, 49, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kocam sadece hastalandığımda soba kovanını doldurur, sobayı yakar. Mutfak işlerini sevmez ve yapmaz (S1, 43, Temizlik personeli, Ortaokul mezunu).

Ev işleri, hayvanların bakımı, bağ bahçe işlerini hep birlikte yaparız. Tarlaya nohut yolmaya giderim. Suyu çeşmeden getirmeye yardımcı oluyor. Hasta kaynanam ve görümcem de bizle yaşıyor. Onların bakımını da birlikte yapıyoruz (P1, 57, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Genç kuşaktan kadınların da bir gün içinde yapmış oldukları faaliyetler, tarımsal işler, ev işi ve çocuk bakımından oluşmaktadır. Kadınların evdeki günlük işleri genel olarak; çamaşır ve bulaşık yıkama, yemek hazırlama, ev temizliği ve çocuk bakımından oluşmaktadır. Kadınların günlük işleri birbirine benzerlik göstermektedir. Köy ailesinde ev içi görev paylaşımında karı ile kocanın rolü toplum tarafından belirlenmiş kalıplardadır. Kadınlar erkeklerin ev içi görevlerde paylaşımından yana olmadığını tüm ev işlerini kendilerinin yaptıklarını ifade etmiştir.

...Kocam kayınbabamdan kalan tarlaları ekip biçiyor. Köydeki tek elektrikçi, yakın köylerde de çalışıyor. O yüzden akşama kadar çalışıp, yoruluyorum der yardım etmez. Kocam ancak ben hasta olduğumda, ayağa kalkamayacak durumda olduğumda yardım eder (N2, 34, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan teknoloji, kadının ailedeki konumunu değiştirmiştir. Özellikle genç kuşaktan kadınların çamaşır makinesi, bulaşık makinesi vb. teknolojik aletleri aktif olarak kullanması sebebiyle kadınların ev işlerine ayıracağı zamanı azaltmış ve ev dışında geçirilen zaman artmıştır.

Babam özellikle de dedemin yanında anneme yardım edemezdi, ama amcam dedem ve babaannemi bir yere götürdüğünde anneme hep yardım ederdi. "Sen çocukları doyurana kadar ben su getireyim ya da hayvanları yemliyim" derdi. Annem de öyle

deyince daha bir mutlu olurdu, evde sevinçten etekleri uçuşurdu. Babaannem dedemden ve onun babasından çok eziyet çekmiş, hiç yardımcı olmadıklarından yakınırdı ancak babamın da anneme yardım ettiğini gördüğünde hep babama kızardı. “Oğlum git otur sen, er kişi ev işi mi yaparmış” derdi. Bende babaanne sen niye kıziyorsun o zaman dedeme dediğimde bizim zamanımızda hiçbir şey bu kadar kolay değildi, şimdi tüm işleri makineler yapıyor, sizin yaptıklarınız iş mi diyor. Aslında kendi çektiklerini gelinleri de çeksin mi istiyorlar anlamıyorum. Ama ben evlendiğimde kocamın bana yardımcı olmasını çok isterim tabi (L2, 23, Bekar, Üniversite öğrencisi).

Kadın erkek iş bölümü yapmalı, kadının da yapamayacağı işler var, herkes işlere ortak olmalı, yapabileceklerini birlikte yapsalar işleri daha kolay kotarırlar ben evlendiğim kişinin bana yardım etmesini isterim. Gönül hoşluğu olduktan sonra ben de ona yardımcı olurum bence bu sadece işleri hafifletmez evliliği de güzelleştirir (K2, 20, Bekar, Ortaokul mezunu).

Genç kuşaktan kadınların yaşlı ve orta kuşağa göre toplumsal cinsiyet rollerinde eşitlikçi yaklaşımı daha güçlü savunduğu gözlemlenmiştir. Bu kuşaktan kadınlar eşlerinin ya da ileride evlenecekleri kişinin geleneksel yerine eşitlikçi bakış açısına sahip olmasını istediklerini ifade etmiştir.

Köylerde yaşlı kuşaktan kadınların “*anne, babasının yanında bana hiç yardım etmezdi, etse de ayıplarlardı*” ifadelerinde belirttikleri kadar katı bir durumun varlığı söz konusu olmasa da araştırma bölgesi olarak belirlenen köylerde ev işleri kadınlarla özdeşleştirilmiş, eşler arası paylaşım gerçekleştirilememiştir. Genç kuşaktan kadınlar geleneksel yaklaşımın yerine eşitlikçi yaklaşımı benimsemektedir. Üç kuşaktan kadınların tamamı onarım, tamirat, bakım işlerini erkeklerin yaptığını veya yapması gerektiğini belirtmiştir. Eğitim düzeyinin yükselmesinin ev içi iş bölümünde geleneksel kadın erkek rollerini ortadan kaldırmadığı, ancak çok sınırlı da olsa birlikte yapılması gibi değişikliğe neden olabildiği gözlemlenmiştir. Görüşmelerden kadınların ifadeleri feminist kuramın çocuk bakımı ve ev işleriyle ilgili eşlerin rol dağılımında eşitlikçi hale gelme savının gerçek dışı olduğu, ev dışında çalışan çok sayıdaki kadının ev ve aile ile ilgili görevleri üstlenmeyi de sürdürdükleri görüşünü destekler niteliktedir.

4.2.5. Üç Kuşağın Aile İçi Kararlara Katılıma Bakışı

Yaşamının her döneminde hep bir erkeğe göre ya da ona bağlı olarak tanımlanan kadın, kendi kişiliğini ortaya koyabilme ve birey olabilme uğraşında erkeğe oranla daha büyük sorunlar yaşamaktadır (Ünal, 2009: 39). Köylerde evde hakim olan erkektir, aile idaresi patriyarkaldır. Karar vermede söz sahibi olamama her kesim kadın tarafından hissedilen,

ancak kırsal alan kadınlarında daha belirgin olan bir gerçektir. Köylerde kadınların, tarımsal üretim faaliyetlerinin neredeyse her aşamasına katıldıkları ancak alınacak kararlarda çoğu zaman etkili olamadıkları; aile içinde kararlara katılan durumunda oldukları görülmüştür.

Kırsal kesim kadını çocuk dünyaya getirebildiği ve maddi-manevi hiçbir karşılık beklemeden evinde ve tarlasında çalışabildiği ölçüde göreceli olarak saygınlık kazanmakta ancak yine de “ikinci sınıf” olmaktan kurtulamamaktadır. Aynı kadın ne kadar çok çalışırsa çalışsın, ne kadar çok üretirse üretsün, aile içinde ve dışında karar vermede erkek söz sahibidir. Kadınların önce babalarına sonra kocalarına daha sonra da erkek çocuklarına olan bağımlılıkları çok keskin bir biçimde sürüp gitmektedir (Arıkan, 1988: 3).

Köy ailesinde yaşlı gençten, erkek kadından daha yüksek konumdadır. Evliliğin üzerinden süre geçtikçe, çocuklar doğup büyümeye başladıkça kadınların evdeki pozisyonları görece iyileşmektedir. Evdeki büyüklerin bakıma muhtaç duruma gelmeleri, ölümü koca ile olan ilişkiler ve kocanın ailesine sahip çıkma düzeyine bağlı olarak kadınların evde ve aile ilişkilerinde gücü görece olarak artmaktadır. Özellikle kadının yaşının ilerlemesi ona sosyal ilişkilerde bir alan açabilmektedir (Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010: 140). Aileye yeni katılan gelin ise en düşük konuma sahip olduğu için söz hakkı tanınmamaktadır. Yeni gelin için ailede kayınbaba otoritesi dışında kaynana otoritesi de oldukça önemlidir, danışacakları kişilerin başında (varsa) kayınbaba, kaynana, eş, büyük elti gelmektedir. Görüşülen kadınlar da evliliklerinin ilk yıllarında bu durumu yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

...Çocuğun anası olarak bize danışılmazdı, söz hakkımız yoktu. Büyüklerin dediği yanlış da olsa yapılırdı. Şimdi olsa asla kabul etmezdim ama o dönemlerde nasıl korkutulduysak ses çıkaramazdık (M, 65, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Ev içinde kadınlardan hiçbirimiz kaynanamın üstüne söz söyleyemezdik. Onun dediklerini evdeki tüm gelinler eksiksiz yapmaya çalışırdı. Bizi korkuttuğu ya da bize bir şey yaptığı için değil de eskiden büyüğe gösterilen saygıydandı. Hepimiz o kadar çocuk büyütmüş, yaşamış, görmüş diyerek söylediklerini ikiletmezdik (S, 67, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Köy ailesi, sanayileşme ve kentleşme süreçleriyle birlikte ortaya çıkan toplumdaki sosyo-ekonomik ve kültürel değişim gibi birçok faktöre bağlı olarak hızlı bir değişim geçirmektedir. Köy ailelerinde aile biçimine göre farklılaşan ölçüde ev içi karar almada

kadının rolü görece artmış olsa da erkeğin bu konuda egemenliği devam etmektedir (Taylan, 2009: 118). Kadının etkili olabildiği kararlar sadece çocukların giyimi, bakımı vb. konular ile bazı tahıl ürünlerinin bağ ve bahçelerde yetiştirilmesi, pişirilecek yiyecek gibi kısıtlı alanlarda kalmaktadır (Tüfekçi, 2002: 87). Kırsalda kız ve erkek çocukların farklı sosyalleşme süreçleri geçirmesine paralel olarak kadın, aile içinde erkeğe göre daha düşük bir statüde bulunmaktadır. Kadınların düşük statülerine bağlı olarak kararlara katılım alanları sınırlı, oranları da düşüktür.

Bir arada yaşadığımız dönemlerde önce kayınbabam, sonra kaynanam, daha sonra kocam söz söylerdi ben sadece onların dediklerini, buyurdıklarını yapardım (43, Temizlik personeli, Ortaokul mezunu).

Kararlara katılımın sınırlı olması durumu eşleri büyükşehirlere ya da yurtdışına çalışmaya giden kadınlarda “tüm kararları tek başına almak zorunda kalma”ya dönüşmektedir. Kısacası köylerde kararları ailede erkek olması durumunda erkeğin alması, olmadığı durumlarda ise kadınların karar alıp, uygulaması şeklinde bir sistem işlemektedir.

...Kocam Ankara'ya çalışmaya gitti. Sadece çalışır, para kazanır. Ben zaten çalışıp yoruluyorum, paranızı yolluyorum, eksiginizi gediğınızı alın der. Başka hiçbir şeye karışmaz. Evde bir sıkıntı olduğunda, çocuklarla ilgili bir karar alınması gerektiğinde iş bana düşer (R1, 48, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Köy ailesinin aile üyelerine etkisi daha fazladır. Aile üyelerinin davranışlarından tüm aile sorumludur. Bu anlamda ilişki kalıpları çok daha katıdır. Bu kalıplardan sapmaya müsaade edilmesine az rastlanmaktadır (Taylan, 2009: 125). Rol ve statüler dağıtıcısı olan ailede otorite ilişkilerinin olması kaçınılmazdır. Geleneksel ailelerde otorite, güç ve karar verme mekanizması, erkekte toplanmakta olup, çekirdek ailede eşitlikçi biçimde aile içi tüm kararlarda kadın ve erkeğin eşit katılımı beklenmektedir (Çelebi, 1993: 9). Genç kuşaktan kadınların büyük çoğunluğu geniş aileden ayrılarak yakın evlerde ikamet eden çekirdek aile kurmakta, çekirdek ailenin üyesi konumundadır. Bu konumda kadınların karar alma süreçlerine katılımlarının arttığı görülmektedir. Geniş ailenin çözülüşüne bağlı olarak erkek egemen otorite örüntüsü azalmış ve eşler aile içi kararları birlikte vermeye başlamıştır. Bu kuşaktan kadınlar yaşlı ve orta kuşaktan kadınlara göre aile içi kararlarda eşitlikçi tavırla karşılaşmaktadır.

...Kocam ile aramda onbeş yaş fark var. Ani karar verdiği için pişmanlıkları olmuş, o yüzden bir karar alınacaksa bana da danışır. Ortak karar alırız (Z2, 29, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Evde ben olmazsam kocam beni bekler, tek başına karar almaz. Hatta bekarken zaten hep tektim iyi olsaydı hep öyle kalırdım der, bana danışır (X2, 36, Bebek bakıcısı, Lise mezunu).

Yaşlı ve orta kuşaktan kadınlarda aile içi ilişkilerde, otorite ve karar verme yetkisi daha çok erkekte toplanmıştır. Yaşlı kuşaktan kadınların tamamı ve orta kuşaktan kadınların yarısından fazlası “*son kararı eşlerinin verdiği*” belirtmiştir. Orta kuşaktan kadınların bir kısmı ve genç kuşaktan kadınların tamamı ise “*eşlerinin kendilerine de danıştığını, birlikte karar verdiklerini*” ifade etmiştir. Kadınların ifadelerinde de görüldüğü üzere orta kuşaktan itibaren değişim başlamakta ve genç kuşakta ev içinde karar almada kadının rolü giderek artmaktadır.

4.2.5.1. Ekonomik Kararlara Katılım

Kadına en uygun yer ev ve en uygun iş de çocuklarına bakmak ve kendi evinin işlerini yapmaktır düşüncesinin, Türk toplumunda kültürel olarak ağırlıklı bir yer taşıması evi geçindirecek olanın esas olarak erkek olması düşüncesinin yerleşmesine neden olmuştur (Bedük, 2005: 107). Evde gelir gider dengesinin kurulması, geçimin sağlanması erkeğin yerine getirebileceği roller olarak görülmekte, kadınlardan bu durumu kabul etmeleri beklenmektedir. Kırsal alanda yaşayan ailelerin sosyo-ekonomik durumlarına bakıldığında; düşük yaşam standardına sahip oldukları görülmektedir. Köylülerin hepsi tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Köyün çoğunluğu küçük üreticilerden ya da topraksızlardan oluşmaktadır. Hayvancılık ek gelir kaynağı olarak varlığını devam ettirmektedir. Geçim sıkıntısı yaşayan hanelerde mevcut malların mülkiyeti de erkeklerin üzerinde olduğu için para ile ilgili işlerden ve aile bütçesinden erkekler sorumludur. Çalışmak, kadının özgürlüğünün teminatıdır, kadın için başarıyla aynı anlamı taşımaktadır. Başarı ise kadının kendine güven ve mutluluğunu getirmektedir. Aynı zamanda ekonomik özgürlüğe sahip olan kadın, toplumda ve aile içindeki kararlarda da daha fazla söz sahibi olur. Aile içi eşitlik ise, kadınların icra ettikleri roller, alınan kararlar ve serbest olma noktasında erkekle aynı yetkilere sahip olmasını beraberinde getirir (Tezcan, 2005).

...Evin geçimi ve paranın idaresi kocamdır. Ben bir yere gitmek için bile çocuk gibi harçlık istemek zorunda kalırım. Paran olmayınca her şeyi danışarak yapmak zorunda kalıyorsun. Çocuklarıma yanına bile giderken ona danışarak giderim (L, 60, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Tarımdaki kadınlar üretim faaliyetlerinin büyük bir bölümünü küçük aile işletmelerinde ücretsiz aile iş gücü olarak yerine getirmektedir. Aile iş gücünün özelliğine uygun olarak kadın, çalışmaları karşılığında iş gücüne ya doğrudan katılır veya ücretli olarak başka işletmelerde çalıştığı zaman çalışmasının karşılığını alır ve genelde aile başkanı olan erkeğe verir (Yıldırak, 2003: 62). Kadın gelir getirici bir işte çalışsa bile elde ettiği geliri eşine sormadan istediği gibi harcayamamaktadır. Kadınlar ihtiyaçlarının karşılanması için; evin geçimini sağlayan, aile başkanı rolü atfedilen erkeğin uygun göreceği durumları beklemektedir. Kadınlar ev için bile olsa aldıkları şeyler veya kendi verdikleri kararlardan dolayı sorgulanmaktadır.

Genç kız iken sattığım süt, yoğurt parasıyla çeyizime ondan habersiz işlemeli havlu aldım diye babam, evlendikten sonra sattığım el işi parasıyla mutfak robotu aldım diye kocamdan dayak yedim. Şimdilerde ne eksikim olduğunu söylerim ve alınincaya kadar beklerim (Y1, 49, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kırsal kesimde kadın her ne kadar ikinci planda görülse de gerçekte evin ekonomik olarak yönetilmesi tamamen olmasa da kısmen onun elindedir. Evin ihtiyaçları kadınlar tarafından belirlenmektedir.

Kocam parayı alınca listeye göre harcama yapar. Oğlum haftalığını ona verir, ben sattığım sütün parasını veririm. Evde eksikliği gördüğüm için alışverişe benimle çıkar. Neyin eksik olduğunu ben söylerim ama neyin ne zaman alınacağına o karar verir (L1, 55, Ev kadını, Okuryazar değil).

Köylerde tarım dışında kadın iş gücünün kullanıldığı faaliyet alanları incelendiğinde; kadınların ev işleri, çocuk bakımı, tarla, bağ, bahçe işleri, hayvanların bakımı ve hayvansal gıda üretimi (tereyağ, peynir, yoğurt) gibi faaliyetlerde yer aldıkları belirlenmiştir. Kadınlar bir yandan tarımsal üretimde ücretsiz olarak çalışırken, diğer yandan da hane üyelerinin yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan gıdaların evde üretilmesi olarak tanımlanabilecek geçimlik üretim aracılığı ile hanenin geçimine katkı sağlamaktadır. Özellikle kışın tüketmek üzere yaz aylarında hazırlanan yufka, bulgur, turşu gibi yiyeceklerin evde hazırlanmasına devam edilmektedir. Evin hemen her türlü ihtiyacı kadın tarafından karşılanır ve yiyecekler kadının denetimindedir. Görüşülen kadınlar ev işleri, kışlık hazırlıklarda (yufka, tarhana, sebze kurutma vb.) birbirlerine yardımcı olduklarını ifade etmişlerdir. Tarla, bağ, bahçe işlerinde de ücret karşılığı değil, uygun olmaları durumunda “bugün bana, yarın sana” şeklinde çapa, ekim işlerinde yardımlaşmaktadırlar.

...Köyde başkasının tarlasında ücretli işçi olarak çok kişi çalışmazdık, şimdi de çalışılmaz. Herkes ancak kendi işine yetişebilir. Tarlası olmayanlar da para yerine un, ekmek vb. karşılığında tarlalarda çalışırlar (Y, 63, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Sanayileşme ve modernleşmeye paralel olarak kadınların da kararlara katılımı yükselmektedir. Günümüzde köylerdeki ailelerde otorite örüntüsünde bazı değişiklikler yaşanmaktadır. Nüfusun artışı ile birlikte ekilebilir alanların daralması, köy içindeki mülkiyete karşı ilgisizliği arttırmaktadır. Köy dışında iş bulma imkanları çoğaldıkça, baba tek işveren olma durumundan çıkmakta ve böylece oğulları üzerindeki otoritesi azalmaktadır (Eserpek, 1968: 137). Köylerin nüfusunun fazlaşması, ekili ve dikili alanların sınırlı kalması, sanayi merkezlerinin iş gücü ihtiyaçları gibi nedenlerden dolayı kente ve yurtdışına göçler olmuştur. Aile üyelerinden çoğunun kente veya yurtdışına çalışmaya gittiği ailelerde standart görev dağılımında değişiklikler yapılmaktadır. Bu durumda kadınlar erkeklere düşen işleri de tek başına yüklenebileceğini göstermek zorunda kalmaktadır. Bunlar daha çok tarım ve hayvanların bakımına ilişkin işlerdir (Yenisey, 1975: 360). Kentte veya yurtdışında çalışan bir işçi, geride bıraktığı karısının tüm işleri kendi başına idare edebileceğine güvenip karısına yetki tanıdığına, karı ile koca arasındaki ilişkiler daha bir anlam kazanmakta, daha büyük bir yakınlık meydana gelmektedir (Yenisey, 1975: 361).

Yozgat merkez ve köylerinden erkeklerin büyük çoğunluğu Almanya ve Hollanda başta olmak üzere yurtdışında farklı ülkelere çalışmaya gitmişlerdir. Orta kuşaktan kadınlarda yaygın olmakla birlikte, genç kuşaktan kadınların eşlerinin de il veya yurtdışına çalışmaya gitmesi sebebiyle kadınlar köyde ev ve tarla işlerinde çalışmakta, hane reisi olmaktadır. Literatürde “tarımın feminizasyonu” olarak adlandırılan bu süreçte kadınların rol ve sorumlulukları daha da artmaktadır. Eşleri köy dışına çalışmaya giden kadınların toprak sürdürmek, biçirmek gibi işler için traktör ve diğer tarım makinelerinin sahipleri ile pazarlık yaptıkları tüm kararları kendileri vermek zorunda oldukları için de ekonomik konularda da kararlar aldıkları görülmektedir.

Kocam Ankara'da çalışıyor. İşe gittiğinde iki üç ay gelmediği oluyor. Kaynımla birlikte çalışıyorlar. Eltim ve onun çocukları, benim çocuklar, kayınbabam ve kaynanamla iki katlı evimizde yaşıyoruz. Kayınbabamıza, kaynanamıza bakıyoruz. Ev harcamalarımız, yediğimiz içtiğimiz bir. Kayınbabamız yaşlı ve gözünden rahatsız olduğu için evin tüm ihtiyaç ve işlerini, çocukların bakımını elimle birlikte yapıyoruz. “Her ne kadar kayınbabam, kaynanam başımızda olsa da evin büyük gelini ben olduğum için evin hem erkeği, hem kadımıyım” (Y1, 49, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Eşim Ankara'da inşaat işçisi olarak çalışmakta, geliri belli. İş oldukça çalışabiliyor, bazen bir ay çalışmadığı oluyor. Bir maaşla hem o orda geçimini sağlıyor, hem de bize gönderiyor dolayısıyla yetirebilmek için düşünerek harcamak gerekiyor. Çocuklarımın ikisi de okuyor. Eve erzak, çocuklara kitap, defter, okul kıyafetleri alınması gerektiğinde başka şeylerden kısarak almaya çalışıyorum (Z1, 46, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kocam tır şoförü, sürekli yollarda bazen bir ay eve gelmediği oluyor. Her zaman yanımızda olmadığı için evin idaresini bana bıraktı. Ben de öncelikle ona sorar, onun da fikrini alır daha sonra da uygularım (S1, 43, Temizlik personeli, Ortaokul mezunu).

Ben bu köyde doğdum, büyüdüm yine bu köye gelin oldum. Genç kızken evin dışına dahi çıkarmazlardı; dışarıda ne olur, ne biter hiç bilmezdik. Evlendim, bir yıl sonra kocam şehir dışına çalışmaya gitti. O gittiğinde ilk çocuğuma hamileydim, iş dolayısıyla uzun bir zaman izin alıp gelemedi. Bizim elimizde avucumuzda hiçbirşey kalmamıştı. Para yollayacağım, bankaya git, parayı çek dedi. İlk kez bankaya gidip sorarak para çektim, daha sonra öğrendim. İlk dışarı çıkmam ve para ile tanışmam bu şekilde oldu. Kocam hala dışarıda çalıştığından parayı çekme, evin geçimini sağlamayı öğrenmek zorunda kaldım. Şimdilerde evin idaresi, geçimi bende (N2, 34, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Yaşlı kuşaktan görüşülen kadınlar eşlerinin ekonomik konularda kendilerine danışmadıklarını belirtirken kışlık hazırlıklarda kullanılmak üzere ekilecek sebze türünden ürünlerde kendilerine danışıldığını ifade etmişlerdir. Bütçenin evin erkeğinde (eş, kayınbaba, oğul) olduğunu, yiyecek, giyim ve ev eşyası gibi temel ihtiyaçların da kendi planlamaları ile haftalık, mevsimlik ve yıllık olarak alındığını, bunun dışında evin günlük ihtiyaçları için de çok az miktar para aldıklarını ifade etmişlerdir. Kadınlar el harçlıklarını biriktirerek ev için küçük ev eşyaları, küçük mutfak aletleri aldıklarını, büyük ev aletleri veya yüksek maliyetli eşyaların alınmasının evin erkeğinin kararına bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Büyük çoğunluğu orta kuşaktan olan kadınlar eşlerinin gönderdikleri paraları aile bütçesine dönüştürerek, evin geçimini sağlamaktadır. Giderlerde mutfak harcamaları, çocukların okul masrafları, biçer döver harcamaları vb. yer almaktadır. Genç kuşaktan kadınların eşlerinin başka illere veya yurtdışına çalışmaya gitmesi sebebiyle kadınların bazıları kaynana, kayınbaba ve çocuklarıyla bir arada yaşamakta ve hanenin sorumluluğunu üstlenmektedir. Eşinin dışarıdan gönderdiği para ile ailenin bütçesini düzenlemekte; anne, eş, gelin, aile reisi rollerini yerine getirmektedir.

4.2.5.2. Sosyal Kararlara Katılım

Kırsal alanda üretim sürecinin içinde yer alan kadının karar verme sürecine katılımı hane içindeki işlerle sınırlıdır. Kitiş ve Bilgici (2007: 7-13)'nin araştırmasında; düşük eğitime

sahip olan kadınlarda karar verme yetkisinin eğitimi yüksek olanlara göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Kırsal kadının topluluk düzeyinde çok etkili olamamasının, temelde geleneksel cinsiyete dayalı tabakalaşmadan kaynaklanması ve eğitim düzeyinin düşüklüğünün de bu süreci pekiştirmesi söz konusudur. Araştırmamızda da “En son kararı eşim verir” ifadesini kullanan kadınların eğitim düzeylerinin düşük olduğu görülmüştür. Ailede eş ve çocukların özel durumlarının takibi, eş, dost, akraba ziyaretleri ve ailenin özel günlerde bir araya gelmesi gibi kararları daha çok kadınların verdiği görülmektedir.

Yaşlı kuşaktan kadınlar geleneksel ailede kadınların yaşları dolayısıyla edindiği hiyerarşik üstünlüğe rağmen eşlerinin yanında ikincil konumdadır. Bu kuşaktan kadınlar diğer iki kuşaktan kadınlardan farklı olarak sosyal kararları alan, bu kararların alınmasında etkili olan ve organize eden kişidir.

...Aile büyüklerimiz ya da eş, dostumuzun kaybında, acı gününde taziyeye; doğum, sünnet, düğün gibi mutlu gününde mutluluğunu paylaşmaya, kutlamaya gidilmesi, bunların takip edilmesi hep bendedir. Oğullarımı, kızlarımı, gelinlerimi, damatlarımı, torunlarımı bir araya toplar; icap edeni yerine getiririm (L, 60, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Artık herkes kendi işi, gücüyle ancak uğraşılıyor birbirlerinin hal hatırını bile sormak kalmadı nerdeyse. Benim çocuklar da çoğu akrabamızı tanımıyor ya da bizim kadar sıkı bağılıkları, hısımlık, akrabalıkları yok illa bizim dememizle yapıyorlar (S, 67, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Ne zaman toplanıp erişte, tarhana, bulgur yapacağımızı ben söylerim, herkes kendini ona göre ayarlar. Yapılırken de illa orda olmam lazım, kendileri kotaramıyorlar. Anne gel bir bak derler, benim göz ayarımaya göre yaparız. Yoruldum artık ama bir yandan da tüm herkesi bir araya getiren kışık hazırlıkları yapmayı seviyorum (Y, 63, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Üç gelinim var üçü de sağolsun anne neyi, nasıl yapalım der. Bende yavrum şunu, şöyle yapsanız daha iyi olur derim. Böylece işler kimsenin gönlü kırılmadan, canı sıkılmadan yoluna koyulur (N, 76, Ev kadını, Okuryazar değil).

Geleneksel Türk ailesinde önemli kararların alınmasında, gelenek gereği kadınlara fazla söz düşmemektedir. Ailede bir otorite hiyerarşisi vardır. Geniş ailelerde en yaşlı üye, ondan sonra sırasıyla en büyük oğul ve en yaşlı kadın gelmektedir (Timur, 1972: 103). Otoritenin önemli oranda yaş ve cinsiyete göre belirlendiği bölgede bu anlamda, kadın ve çocuklar erkeklere, daha genç olan erkekler de yaşlı erkeklere “itaat” ederler. Özellikle kırsal alanlarda bu otorite ilişkisi evin idaresinin yanı sıra en çok yapılacak bazı işlerden önce gerekli olan “izin” durumunda kendisini gösterir. Bu izin durumu, izin alması

gerekenin yaş ve cinsiyet durumlarına göre farklı şekillerde tezahür eder. Bölgede genç kızların yakın yerlere bile giderken genelde yanında bir tanıdık “koruyucu” erkek ile çıkması beklenirken, evli ve ileri yaşlardaki kadınların yanlarında mutlaka bir erkek olmasa da izin almaları gerekir (Ökten, 2009: 305).

Aile sistemindeki karar süreçlerine kadının katılımı, ailedeki ataerkil yapının boyutları ve kadının statüsü ile yakından ilişkilidir. Kadın ve erkek arasında iktidar ilişkisinin temelini büyük oranda erkeği merkeze alan soy ideolojisi oluşturmaktadır. Ancak eşleri büyükşehirlere geçici göç eden orta ve genç kuşaktan kadınların durumu farklıdır. Eşleriyle uzun süre beraber yaşamış babaların geride kalan çocuk ve eşlerle daha fazla ilgilendikleri ve ilişkilerinin daha iyi olduğu gözlenmiştir. Evlenir evlenmez ya da evliliğin ilk yıllarında giden babaların babalığı öğrenememiş oldukları gözlenmiştir. Hem çocuklar babalarını pek bilmemekte, hem de babalar baba olmayı öğrenememektedir. Babalık öğrenilen bir ilişki tarzı olduğundan babalar ile çocuklar arasında genellikle yakın bir sevgi ilişkisi gelişmesinde iki taraf da zorlanıyor görünmektedir. Hem kadın hem de çocuk için babanın yokluğu zaman içinde alışılan, kabullenilen bir duruma dönüşmektedir. Kadın ve çocuğun gündelik yaşamın tüm zorluklarıyla beraber mücadele etmeleri ve erkeğin dışarıda kadın ve çocuğun bilmediği, dahil olamadığı ikinci bir hayata sahip olması hem çocuk hem de kadın için erkeği “para gönderen kişi”ye dönüştürmektedir. Gündelik yaşamda kadın ve çocuk için erkeğin en temel etkisi, gönderdiği paradır. Bu durumda hem çocuk, hem de kadının tek beklentisi paranın devamlılığının sağlanmasıdır (Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010: 138).

Görüşmelerde orta kuşaktan kadınların büyük çoğunluğunun eşlerinin yanında olmaması ekonomik kararlarda olduğu gibi sosyal kararları da kendilerinin alması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Maddi açıdan bir sıkıntımız yok ama tabi kocamın yanımda olmaması yorucu oluyor. Çocuklar babamızı özledik, ne zaman gelecek diye tutturabiliyorlar. Kayınbabam çok yaşlandı hastalanıyor, çocuklar hastalanıyor o zamanlar çok zorlanıyorum. Yaşlı ve çocuklarla uğraşmak çok zor. Kocamın gelişlerinde çocuklar çok seviniyor, gidince çok üzülüyorlar uzun süre toparlanamıyorlar, babaları gittiğinde daha hırçın oluyorlar. Baba özlemi oluyor hep. Kocamın işi bir yerde sabit olsaydı yanına gitmeye de razıydım ama hangi inşaatta iş bulursa oraya çalışmaya gidiyor. Böyle devam etmek zorundayız. Evin tüm sorumluluğunu taşıdığım için eşim bana hiç sinirlenmez, kızmaz. Bırakıp gidiyor, bir de gelince kızsın mı? (M1, 44, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Eşim dışarıda çalıştığı için sürekli olarak evin içindeki durumu takip edemiyor. Evde çocuklarla ilgili alınacak kararlar, ev eşyası ihtiyacı, kaynanam, kayınbabamın bakımı, kontrolleri vb. işler bendedir. Evin içindeki tüm karar ve yetkileri bana vermiştir, hiçbir zaman da neden onu öyle yaptım demez (Z1, 46, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Kocam bana aileyi de, evini de, çocukları da, beni de sen tanıyosun der. Ev, eş, dost veya çocuklarla ilgili ne yapılırsa sen yap, bana da bir haber ediver der (S1, 43, Temizlik personeli, Ortaokul mezunu).

Geleneksel geniş ailenin çözülüşüne bağlı olarak çekirdek ailede eşlerin ev içi işler ve çocuklarının geleceği gibi birçok konuda birlikte karar vermeye doğru bir değişim gözlenmektedir. Görüşmelerde kadınların yaşlarının ilerlemesi ile paralel olarak ailedeki kararlara katılımlarının arttığı, annelikle aile içinde sosyal statü kazandığı gözlemlenmiştir. Erkekler birçok konuda son sözü söyleyen konumunda olsa da, özellikle hane içi kararların alınmasında kadınların ciddi katılımlarının olduğu görülmüştür.

Eşimle birlikte işlerimizi yaparız. Ev ve çocuklarla ilgili konularda birlikte karar veririz. Özellikle çocuklarımızla ilgili bir karar verilecekse ilk önce bana sorar, onun da aklına yatarsa yapar. Aklına yatmazsa şöyle yapsak olur mu acaba? diye yine bana sorar ikimizde olur dersek, uygular (N2, 34, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kocam benden on yaş büyük. Evlendiğimizde ben on yedi yaşındaydım, o yirmi yedi yaşındaydı. Evliliğimizin ilk yıllarında kararları daha çok o verirdi. Küçük olduğum için ses çıkarmazdım, ne denirse yapardım. O ilk yıllarda beni dinlemezdi ama şimdilerde dinliyor ve ortak karar veriyoruz (P2, 27, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

...Annem babam ev ve bizle ilgili konularda ortak karar verirler. Babam da annem de ben ve kardeşime eşit davrandılar, okuttular. Birinin evet dediğine diğeri hiçbir zaman hayır demedi. Öyle durumlar çocukların kafalarını karıştırıyor, çocuklar için de zor oluyor (L2, 23, Bekar, Üniversite öğrencisi).

Araştırmada sosyal değişmelerin hızlandığı günümüzde köylerde göç nedeniyle azalan nüfusun içerisinde az sayıda hanenin geniş aile biçiminde varlığını sürdürdüğü ancak bu hanelerde de baba otoritesinin hakim olduğu geniş ailelerin çözülmeye başladığı, geleneksel aile içi ilişkilerin görünümünün değiştiği gözlemlenmiştir. Yaşlı kuşaktan kadınlar özellikle bir arada yaşayan ailelerde yaşları dolayısıyla kocasından sonra en çok sözü geçen kişidir. Ev içi kararlarda; ev içi iş bölümü, ev eşyası alımı, kıyılık erzak hazırlanması vb. konularda söz sahibi oldukları görülmektedir. Evin kızları ve gelinleri bu kararlar doğrultusunda hareket etmektedir. Orta ve genç kuşaktan kadınlar da aile içerisinde ev ve çocuklarıyla ilgili kararlarda görüşlerini belirtebilmektedir. Bu iki kuşaktan kadınların yaşlı kuşak kadar belirleyici olmasa da sosyal kararlara katılımı (ev eşyası alma, akraba ziyareti vb.) ekonomik kararlara katılımlarına göre daha yüksektir.

4.2.6. Üç Kuşağın Doğurganlığa Bakışı

Doğurganlık oranı, doğurgan çağıdaki (15-49) bir veya bin kadının doğuracağı ortalama çocuk sayısıdır. Toplumsal cinsiyet rolleri farklılaşmasının ve cinsler arası eşit olmayan ilişkilerinin temel bir gerekçesi doğumun kadının bedeninde gerçekleşmesi gerçeğidir. Bu nedenle, kadının statüsünü ve doğurganlığını birbirinden bağımsız olarak düşünülemez. Erkek egemen normların geçerli olduğu toplumlarda, kadınların toplumda var olma nedenleri doğurma kapasitelerine indirgenmiştir (Özbay 1995:160). Kadın bedenine yönelik denetim kadın cinselliği üzerindeki denetimle birlikte var olmaktadır. Kadınların bedeni ve doğurganlığı üzerindeki erkek denetimi, tek tek aile içindeki kadınların bedeni ve doğurganlığı üzerindeki bireysel erkek denetiminin dışında, dinler, yasalar ve gelenekler tarafından da düzenlenir. Kadınların kaç çocuk sahibi olacağı, kürtaj hakkı, annelik konuları tam da bu denetimin odağındaki konulardır. Kadınların ikincil konularını sürdürmelerini sağlayan annelik, aynı zamanda ataerkil sistemde tek seçenek, tek kimlik olarak sunulmaktadır (Kadın Dayanışma Vakfı Kadına Yönelik Şiddet El Kitabı, 2008: 15).

Kırsal kesimde bir kadının sosyal yeri, değeri ve yararlılığı, onun dünyaya getirdiği çocuklarla bağlantılı bir şekilde ele alınır. Evlenen kadının en önemli görevlerinden birisi de çocuk dünyaya getirmesidir. Çocuk sahibi olması hem kadın, hem kocası hem de akrabaları tarafından desteklenmektedir. Çocuk sayısı kadınlığın önemli niteliklerinden biridir. Kadınlar için düşük olan evlenme yaşı, doğurganlık potansiyelinin en üst düzeyde harekete geçirilerek çocuk sayısının artmasına neden olmaktadır (Sencer, 1993: 279). Köy ailesinde bireyler erken yaşlarda evlenerek daha fazla çocuk sahibi olmaktadır.

Küçük köylü işletmelerinde basit teknoloji kullanan hane halkı üretimi maksimum bir seviyeye çıkarmak için aktif yaş grubundaki hane halkı üyelerinin sayısını arttırmak zorundadır. Onun için değişim başlamadan, nüfus artışı ve topraktan kopma meydana çıkmadan önce daha çok ürün demektir. Yine nüfusta doğurganlık ve ölüm oranları birbirine yakın olduğu için, dört çocuğun yaşayabilmesi için sekiz çocuğun doğması gerekmektedir (Kıray, 1982: 23). Çocuğun aileye katkısının yüksek düzeyde olduğu toplumlarda doğurganlık da buna bağlı olarak yüksektir.

Çizelge 4.16. Görüşme Gerçekleştirilen Kadınların Çocuk Sayıları

I. KUŞAK		II. KUŞAK		III. KUŞAK	
Çocuk Sayısı	Aile Sayısı	Çocuk Sayısı	Aile Sayısı	Çocuk Sayısı	Aile Sayısı
4	2	2	4	Çocuk Yok	3
5	7	3	5	2	5
7	1	4	1	3	2

Yaşlı kuşaktan kadınlar ekilen arazilerin geniş olmasının, evde ve tarlada tüm işlerin kol gücüyle yapılıyor olmasının, çok sayıda çocuğa ihtiyaç duyulmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Kız çocuklarının ev işlerinde anneye yardımcı olması, erkek çocuklarının daha çok güç gerektiren; tarla sürme, ekip, dikme işlerinde aileye destek olması çocuk sayısının artmasında etkili olmaktadır.

Bizim zamanımızda bu makineler yoktu, tarlada saban sürerdik, işler çoktu, kuvvetli olmak gerekiyordu. Çok kişi olmak gerekiyordu. Onun için çok çocuk doğuruyorduk, her biri bir iş yapıyordu (K, 70, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kocamızdan bile önce kayınbabamız, kaynanamız da bize bu kadar çocuk ne iş görecekti, birkaç çocuk daha gerek derdi. Ben dört çocuğum varken bu lafı işittikten sonra iki çocuk daha dünyaya getirdim (Z, 78, Ev kadını, Okuryazar değil).

Tarımda makineleşme meydana gelmeden önce tarımsal üretimi maksimum bir seviyeye çıkarmanın tek yolu çok sayıda erkek çocuğa sahip olmak iken tarımda makineleşme ile birlikte bu anlayış değişmiştir (Kıray, 1982: 27). Sanayileşme ve modernleşme ile teknolojinin gelişmesi, tarımda makineleşmenin artması, günlük işlerde kolaylaştırıcı rol oynaması, ekilebilir toprakların azalması tarımda emek gücüne duyulan ihtiyacı azaltmış; doğurganlığın azalmasında önemli rol oynamıştır. Bu değişimin gerçekleşmesinde ayrıca ailenin üretim birimi olmasının sonlanması da etkili olmuştur.

Kırsal kesimde evlilerin doğurganlığını etkileyen faktörler de çok çeşitlidir. Eşlerin geçici bir süre ayrılması bunların başında gelir. Tarım ve tarım-dışı mevsimlik işçilik nedeniyle, eşlerinden bir süre ayrılanların, ya da birkaç yıllığına yurtdışına çalışmaya gidenlerin oranı az değildir. Aile göçleri, ilk önce erkeğin gidip yerleşmesi ve sonra dönüp, eşlerini ve çocuklarını da götürmesi şeklinde genelde iki aşamada gerçekleşmektedir. Ailenin kente taşınması için, kimi zaman, yine birkaç yıl beklemek gerekmektedir. Kısaca, coğrafi hareketlilik, kırsal kesimde, ailede doğurganlığı azaltıcı bir rol oynamaktadır. Ancak burada amaç yine ailenin üreme işlevinde bilinçli bir değişiklik yapmak değildir (Aktaş, 1999: 42). Orta kuşaktan görüşülen 10 kadından 6'sının kocası il veya yurtdışında

çalışmaktadır. Kocasını il veya yurtdışına gitmiş olan kadın oranı en yüksek orta kuşaktadır. Bu durumun yaşlı kuşaktaki yüksek doğurganlığın düşmesinde (diğer faktörlerin de etkisiyle) etkili olduğu söylenebilir.

...Bir erkek, bir kız çocuğum var. Eşim serbest meslek, işleri çok iyi olmadığı için çok çocuğa gelecek veremeyiz diye istemedik. Gelirimiz düzensiz. Eşimin bir gün parası olursa, diğer gün olmayabiliyor (M1, 44, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Biz sekiz kardeşтик, sayımız çok olduğu için eğitim, beslenme, barınmada sıkıntı yaşıyorduk. Bir tarlamız vardı, onun geliriyle geçinirdik. Köyde okul olduğu halde babam parasızlıktan hiçbirimizi okutmadı. Ben o yüzden çok çocuğum olsun istemedim. İki kızım, bir oğlum var (R1, 48, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kadınlar arasında yüksek doğurganlığın önemi azalmıştır. Doğurganlık bilinçli kararlarla veya bireylerin bilinçsiz davranışları sonucunda değişebilmektedir. Doğurganlığı azaltmak için köylerde gebeliği ve doğumu önleyici geleneksel yöntemlerin yanı sıra, modern yöntemler ve kürtaj, ailelerin bir bölümü tarafından bilinmekte ve kullanılmaktadır. 1963-1973 yılları arasında Orta Anadolu kırsalında gebeliği önleyici yöntemleri kullananların oranı %11.7'den %36.0'a çıkmıştır. 1965 yılında çıkarılan Nüfus Planlaması Yasası'nın bu tarihten önce yasak olan gebeliği önleyici yöntemlerin kullanımını serbest bırakması oranların artışında önemli rol oynamıştır (Özbay, 1974: 60). Ayrıca eğitim düzeyinin yükselmesi ve kentleşmenin artması da çocuk sayısının azalmasında önemli rol oynamıştır.

Genç kuşaktan kadınlar çocuk sayısının azalmasında maddi ve manevi sebeplerin etkili olduğunu belirtmiştir. Geçim sıkıntısı bu sebeplerden ilkinin oluşturmaktadır. Eşlerinin maaşlarının evin tek geçim kaynağı olması geçim sıkıntısının temelini oluşturmaktadır. Kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması, köyde ücretli bir işte çalışma olanağının sınırlı olması veya eşlerinin çalışmalarına izin vermemeleri de bu durumun yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Bu kuşaktan kadınlar giderek ağırlaşan koşullar ve ekonomik sıkıntılar dolayısıyla çocuğun bakımı, eğitimi ve diğer gereksinimlerini karşılamakta zorlanacakları, iyi bir gelecek sunamayacakları kaygısıyla çocuk sayısının 2 veya 3'ten fazla olmasını istemediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca kadınlar maddi koşulların dışında değerlerin etkisini yitirmeye başlamasıyla ilişkilendirdikleri olay ve durumların yaşanmaya başlamasıyla çocukların yetiştirilmesinin de zorlaştığı, daha fazla kontrol edilmesini gerektirdiğini belirterek sayının azalmasının buna olanak sağladığını ifade etmiştir.

Biz iki çocuktan fazlasını istemedik, ikiz olduğu için üç oldular. Eskiden iş için çocuk istenirmiş, erkek çocuğu soyu sürdürdüğü ve tarlada daha güçlü çalışabildiği için ayrıca sevinilir ve ne kadar çok olursa o kadar gururlanılmış. Şimdi geleceğini verebilecek miyiz? diye kara kara düşünüyoruz (S2, 34, Bebek bakıcısı, İlkokul mezunu).

...Birbirlerine destek olmaları ve kardeşlik duygularını yaşayabilmeleri için iki çocuk olması gerektiğini düşünüyorum ancak çocuk sayısının artmasıyla birlikte onlara sunulan imkanlar azalıyor. O yüzden bence çocuk sayısı az olmalı ve her açıdan bilgili, görgülü yetiştirilmeli (L2, 23, Bekar, Üniversite öğrencisi).

İki çocuğum var. Üç, dört çocuğum olsun, birbirlerine hala, dayı, amca olsunlar istiyorum ama geçim şartları ve ortamın kötü olmasından dolayı cesaret edemiyorum (P2, 27, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Sosyo-kültürel ve ekonomik değişimler sonucunda çocuktan anne-babaya doğru olan katkının anne-babadan çocuğa doğru yönelmeye başladığı gözlemlenmektedir (Kağıtçıbaşı, 1984: 134). Bu değişim doğurganlık oranının azalmasında etkili olmaktadır. Genç kuşağın az sayıda çocuk sahibi olmak istemesi, kırsalda çok sayıda çocuk sahibi olmanın erkeğin köydeki yerini yüceltmesi ve fazla iş gücü oluşturarak işlerin yapılmasını kolaylaştıracağı düşüncesinin değişmekte olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Özellikle genç kuşakta görülen kadınların doğurganlıkları ve çocuk sayısı konusunda söz sahibi olması da önemli bir değişikliktir.

Köylerde evlenen çiftlerden evliliklerinin ilk yılından itibaren çocuk dünyaya getirmeleri beklenmektedir. Yaşlı kuşaktan kadınlar erkek çocukları olana kadar doğum yaptıkları, erkek çocukları olana kadar veya olduktan sonra kız çocuklarının da olmasını istediklerini belirterek, kız çocuklarına da ailede kardeşlerine bakması, ev işi görmesi ve tarlada çalışması için ihtiyaç duyulduğunu ifade etmişlerdir. Bu kuşaktan kadınlar hem yaşadıkları dönemde işlerin kol gücüne dayanması, hem de çocuk ölümleri sebebiyle çok sayıda çocuk dünyaya getirmek zorunda kaldıklarını, ayrıca o dönemlerde “soyu sürdüreceği, ocağı tütüreceği” gerekçesiyle erkek çocuğun daha çok istendiğini belirtmişlerdir. Yozgat’ın köylerinde doğurganlığı etkileyen ve kuşaklararası farklılık yaratan faktörlerin başında eşlerin geçici bir süreliğine büyükşehirlere ya da yurtdışına gitmesi gelmektedir. Bu durum özellikle orta kuşakta yaygınlık kazanmakta, genç kuşakta da sürdürülmektedir. Ayrıca orta ve genç kuşaktan kadınlar eşlerinin yaşlı kuşaktan kadınlarda olduğu gibi kız, erkek çocuk ayrımı yapmadığı için erkek çocuk sahibi olana kadar doğum yapmadıklarını belirtmiştir. Bu şekilde kuşaklararası çocuk sayısında farklılık yaşanmış, aileler çocuk sayısı azalarak küçülmüştür. Araştırmada yaşlı kuşaktaki 10 kadından 7’si 5 çocuk

sahibidir. Orta kuşakta çocuk sayısı 2 ve 3'te yoğunlaşmaktadır. Genç kuşakta ise çocuğu olmayan ve 2 çocuk sahibi kadınlarda yoğunluk yaşanmaktadır.

4.2.6.1. Erkek Çocuk Dünyaya Getirme

Geleneksel toplumlarda anne-baba ve çocuk ilişkisinin faydacı bir değerde olması sebebiyle karşılıklı bağımlılık örüntüsü aile içi ilişkilerde gözlenmektedir. Öncelikle çocuk ebeveynlere bağımlı, sonra da ebeveynler çocuğa bağımlıdır. Ebeveynler ve çocuk arasındaki karşılıklı bağımlı ilişkiler sistemi çocuğa verilen değer hakkındaki tutum ve davranışları da etkilemektedir (Kağıtçıbaşı, 1984: 134). Türk toplumunda erkek çocuklar sağladıkları birçok tatminden dolayı istenmektedir. Erkek çocukların işlevsel değerleri kızlara oranla yüksek ve çok boyutludur. Bu işlevler, aileye ilerideki ve şimdiki ekonomik yardımları, aile adını devam ettirmeleri (özellikle babalar için önemli) ve kızlardan daha kolay yetiştirilebilir olmalarıdır. Kızların yetiştirilmesinde yaşanan zorluğu, kızların namusu üzerinde bu kadar durulmasında ve namusunun korunmasına verilen değerde aramak gerekir (Abadan-Unat, 1979: 106). Köylerde aileler için kız çocuğunun namusunu korumak oldukça önemlidir. Anne, baba, ağabeyler, hatta küçük erkek kardeş bile bu konuda sorumluluk sahibidir. Bu sorumluluk aile bireylerine o kadar ağır gelmektedir ki, köylerde uzun süre kız çocuğu istenilmemiş, kız çocuğu dünyaya getiren kadınlara kuma getirilmesi gibi durumlar yaşanmıştır.

Köyümüzde “Üç kız çocuğu yetiştireceğine, üç ağaç yetiştir” denilir. Kız çocuğu da, ağaç da meyve veren, verimli olarak değerlendirilir ancak ağacın daha sorunsuz, daha kontrol edilebilir olduğu düşüncesi yaygındır. Kızın adının sanının çıkmasından çok korkulur (P, 68, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Kocam erkek çocuğu istediği için çok sayıda doğum yaptım. “Sabanın ucundan tutacak, ocağımı tütürecek” diye erkek isterdi (N, 76, Ev kadını, Okuryazar değil).

...Kız çocuğu doğurduğumda çocuğumun uzun süre adı bile konmadı. İsim bulmak, nüfus cüzdanı çıkarmakla uğraşmak bile kocama zor geldi. Oğlumu dünyaya getirdiğimde ise kocam çok mutlu oldu (M, 65, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Ev işlerini gayretli bir biçimde yapmak, çalışkanlık, ileri yaşlarda olmak, çocuk doğurmak, özellikle erkek çocuk doğurmak kadınların sosyal statülerini yükseltmektedir (Yıldırak, 1992: 80). Bunlar içerisinde annelik, kadınları en fazla güçlendiren deneyimlerden biridir; çünkü kendilerini varedebilecekleri meşru bir alan açar. Bu varlık son derece sıkı bir biçimde belirlenmiş, sınırları çizilmiş olsa da, yine de, güçlendirici bir etkisi vardır.

Muhtemelen anne olan kadınların statü açısından ve ekonomik yönden elde ettiği avantajlar ve yetişkin çocukların, özellikle oğulların sağladığı geleceğe yönelik ekonomik sigorta göz önünde bulundurulduğunda, tıpkı hukukun erkeklerin çıkarlarını ifade ettiği gibi, halk kültüründe kadının çocuk doğurma rolünün fazlasıyla vurgulanması kadınların çıkarlarını ifade eder. Toplumsal olarak doğurganlığın kadının statüsünü arttırması için çocuğun cinsiyeti de önemlidir. Birçok alanda geleneksel kuralların geçerli olduğu yörede, kadın, erkek ve ailenin gücünü, itibarını belirleyen ölçütlerden birisi de çocuk, özellikle erkek çocuk sayısıdır (Ökten, 2009: 306-307).

Kırsalda mümkün olduğunca çok sayıda erkek çocuğa sahip olmak, erkek tarafının soyunu sürdürmesinde bir garanti olduğu kadar, hanenin de geleceğini garanti altına alacak önemli bir varlık olarak kabul edilmektedir (Yıldırak, 1992: 28). Üretimde erkeğin fizik gücüne duyulan ihtiyaç, baba ocağını tütürmede tanınan ayrıcalık, kız çocuklarının az da olsa ihmaline neden olmakta ve erkek çocuğa daha fazla değer verilmesine neden olmaktadır...Yeni doğum yapan gelin loğusalığının ilk günlerinde yatağından kalkıp ev işlerinin ucundan tutmadığında, doğurduğu çocuk oğlansa hoşgörüyü karşılırken, kızsaa “bana er mi doğurdun ki loğusa yatağında nazlanıyorsun” sözleriyle kaynana tarafından hemen iş görmeye başlaması beklenir (Balaman, 1984: 188). Yaşlı kuşaktan kadınlar erkek çocuk sahibi oluncaya kadar doğum yapmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Kendi dönemlerinde köylerde kadının çocuk veya erkek çocuk doğuramaması hallerinde, erkeğin ikinci kez evlenmesinin gündeme geldiği ve olağan karşılandığı ancak günümüzde bu durumun yaşanmadığını belirtmişlerdir.

...Kaynanam erkek çocuk doğurana kadar doğum yapmamı istedi. İlk kızımdan sonra düşük yapmışım evde yatıyordum. Kalk. Sanki doğurdun mu? Ne yatıyorsun? diye azarladı. Oğullarım olduğunda çok şükür “soyumuz sürecektir, ocağımız tütecek” diyerek sevindi (P, 68, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Altıncı çocuğum erkek oldu. Beş kız çocuk doğurduğumda hamileliklerim zor geçtiği için eşime bir daha doğum yapmak istemediğimi söylediğimde onu bir Allah bir de ben bilirim senin söz hakkın yok dedi (Y, 63, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kocam erkek çocuk doğuruncaya kadar doğum yapmamı istedi. Eltimin hep kız çocuğu olduğu için kaynım üstüne kuma getirdi. Eltimi bayramda ailesini ziyarete götürme bahanesiyle babasının evine bıraktılar (S, 67, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Çocuğum olmasaydı, kocam üzerime kuma getirirdi. Gidecek bir yerim olmadığı için kabul ederdim (K, 70, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Tarıma dayalı geleneksel toplumlarda soyun devamı ve ailenin varlığı açısından erkek çocuğun sosyalizasyonu büyük önem arz etmektedir, erkek çocuk ailede bir güvenlik sigortası işlevi görür. Bundan dolayı kırsal alanda baba-erkek çocuk ilişkisi bir ayrıcalık arz etmektedir. Sosyalizasyon sürecinde çok bilinen “adam etme” ve “adam olma” deyimleri ile özetlenen yetişkinliğe ulaştırma süreci özellikle oğullara bu sorumluluğun öğretilmesini, bu sorumluluğun taşıyabilmesi için de gerekli beceri ve işi, tarım ya da zanaat ve aile kurması, eş edinmesi sağlanır (Kıray, 2003: 129). Anne babasının bakımını ve ihtiyaçlarını giderme rolü verilen evlatlar içinde de özellikle erkek çocuğun değerli olması kaçınılmazdır. Evlilik yoluyla kızların aileden ayrılınca, anne babaya bakacak kişi doğal olarak erkek olmaktadır. Bu yüzden kız ve erkek çocuklardan da farklı beklentiler değişik toplumsal cinsiyet rollerinin gelişmesine ve değişik şekilde sosyalleşmesine yol açmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1979: 153). Yaşlı kuşaktan kadınlar arasında kız çocuğunun “*evlenip, ele gideceği*” düşüncesi yaygındır. Bu kuşaktan kadınlarda erkek çocuk ile aile arasındaki bağımlı ilişki veyaşlılıkta bir nevi sigorta olarak görülmesinin de etkisiyle erkek çocuk dünyaya getirme isteğinin güçlü olduğu görülmektedir.

...1 kızım, 4 oğlum var. Ben kocamdan daha çok erkek çocuklarım olmasını istedim, çok şükür oldu (L, 60, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kaç kız çocuğum olursa olsun ama en azından biri erkek olsun istedim. Kız çocuğunu da seviyoruz elbet onlar da kanın, canın... ama erkek çocuk ayrı oluyor. Ben kocam öldükten sonra oğlumun gölgesine sığındım. Kız çocuğunu ele veriyorsun, el kapısına sen de gidemezsin ki. Onlar evinde, yuvasında mutlu olsun yeter (Y, 63, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kentleşme ve köylerin dışa açılması gibi nedenlerden dolayı, aile yapısında meydana gelen değişimler, geleneksel aile ve değerlerini de etkilemiştir. Baba-oğul ilişkileri geleneksel ilişki kalıplarından farklılaşmaktadır. Orta kuşaktan kadınlar kendilerinin de eşlerinin de erkek çocukları olması konusunda ısrarcı olmadıklarını, kız-erkek çocuk ayrımı yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Geçmişte insanların her işi el, kol gücüyle yapıyor olmasının erkek çocuk istenmesinde etkili olduğunu, şimdilerde böyle bir ihtiyaç olmadığı ve okuması durumunda kızla erkek çocuğun hiç farkı olmadığını belirtmişlerdir. Eskiden ana-babalar çoğunlukla oğullarının evlilik, iş, evlilik sonrası yerleşme tercihlerini belirlemekteydi. Artık oğul, kendi evini kurmakta, evleneceği eşe kendisi karar vermekte, hangi işte çalışacağına yine kendisi karar vermektedir. Bu değişimin temelinde oğulların eğitim seviyelerinin yükselmesi, dışarıyla bağlantıları ayrıca babanın yaşının artması ve hane halkı reisliğini otoriteryan kullanmalarını önleyen bilgi ve yeteneklerinin oğulları

önünde kaybetmeleri etkilidir. Değişen aile içi ilişkilerin göstergesi olan ana-baba-oğul ilişkisi burada kendini göstermektedir (Taylan, 2009: 132).

Tampon mekanizma ya da tampon kurum kavramı, Kıray'ın özgün olarak belirlediği kavramlardan biridir. Tampon kurumlar, toplumsal değişimin buhransız olmasını sağlarlar ve toplumsal çözülmenin önüne geçerler. Gerek yapı gerekse işlev bakımından, hem eski hem de yeni toplumsal yapı içindeki öğelerden farklı nitelikleri vardır. Bu kurumlar, toplumsal yapının çeşitli yönlerini birbirlerine bağlarlar. Bütünün bir parçası olarak, bütünleşmesi sağlanamayan yapı ve işlevler kaybolur, yerini tampon kurumlar doldurur. Böylece toplumun, orta hızda bir değişimde dengeli kalması sağlanır (Kongar, 1982: 458). Sanayileşme, şehirleşme ve köylerin dışa açılması gibi nedenlerden dolayı, baba-oğul ilişkilerinin çözülmeye doğru gitmesi, oğlun sosyal güvenlik fonksiyonunun ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Eskiden kızlarının yanında oturmayı onurlarına yediremeyen anne-babaların kızlarının yanında oturma isteğini arttırmakta ve son günlerinin damatlarının yanında geçirme isteği yaygınlaşmaktadır. Bir zamanlar hiç sözü edilmeyen “kız evlat daha hayırlıdır, kavramı ortaya çıkmaktadır”. Bu konuda tampon mekanizma kız çocuğunun insan ilişkileri açısından statüsünün değişmesi, anne-babaya sosyal güvenlik temin etmesidir (Kıray, 1985: 119).

Kocam da ben de hiçbir zaman erkek çocuğumuz olsun olsun diye ısrarcı olmadık. Ben bir sözü çok severim, “kız çocuğuna kurban olurum, erkeğe birşey desen dışarı gider, kıza birşey dersin içeri girer”. Erkek çocuk yanına sokulmaz, yetiştirmesi de zordur ama kız çocuğu ele avuca sığar ve kim ne derse desin daha vefalı oluyor (X1, 55, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Erkek çocuk olana kadar doğum yapmak şeklinde değil ama hayatta yalnız kalmasınlar birbirlerine destek olsunlar diye tek çocuk istemedik. Ama çevremde erkek çocuk olana kadar doğum yapmak zorunda kalan kadınlar da var. Önceleri kadının çocuğu olmuyorsa, üstüne başka bir kadın getirme gibi durumlar da yaşıyordu ama şimdilerde yok çok şükür (N1, 53, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Köylerde yerleşme alanlarında da kız çocuklarına verilen değer niteliğinin değiştiği ve özellikle aile içi ilişkilerde kız çocuklarına verilen değere bağlı olarak rol ve statüsünün olumlu yönde değişim geçirmekte olduğu gözlemlenmiştir. Geçmiş dönemlerde erkek çocuklardan işlere yardımcı olma, aileye maddi katkı sağlama, yaşlılık güvencesi olma gibi çok şey beklenmesi, daha çok değer verilmesine neden olmuştur. Ancak günümüzde köylerde çocukların ekonomik değerinin yanında psiko-sosyal değeri de artmaktadır. Bu

durumda kız ve erkek çocuk ayrımının azalmasına, değer ve rol beklentilerinin değişmesine neden olmuştur.

...Benim ikinci çocuğum erkek oldu ama ne kocamın ne benim erkek çocuk, kız çocuk ayrımı olmadı. Sadece tek çocuk olup, yalnız kalmasını istemediğimiz için ikinci çocuğu istedik (N2, 34, Ev kadını, İlkokul mezunu).

...Eşim ve ailesi erkek çocuk istemedi. Allah ne verirse diye doğum yapıyoruz ve Allah olanı bağışlasın diyoruz (Y2, 23, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Köylerde cinsiyet eşitsizliğine yönelik düşünce, yaklaşım ve uygulamalar sosyalizasyon sürecinde edinilmektedir. Görüşmelerde özellikle yaşlı kuşaktan kadınların bazılarında aslında temelinde toplumun erkek çocuğa atfettiği değer, istek ve beklentinin etkili olduğu “erkek çocuk dünyaya getirmek isteği” görülmektedir. Sosyo-ekonomik gelişmeyle birlikte erkek çocuklarının yaşlılıkta güvence olması ve gelire katkı sağlaması beklentisinin azalması durumu yaşanmaktadır. Bu sebeple erkek çocuğuna verilen değer giderek azalmaktadır. Orta kuşakta olduğu gibi genç kuşaktan kadınlar da kız, erkek çocuk ayrımı yapmamaktadır. Kadınlar kendileri ve eşlerinin erkek çocuk ısrarında olmadığını, cinsiyet ayrımı yapmadan, çocuklarının olmasının öncelikli dilekleri olduğunu belirtmişlerdir. Kadınlar erkek çocuklara atfedilen tüm özelliklerin aynı olanakların tanınması ve okutulması durumunda kız çocuk için de geçerli olduğunu ifade etmişlerdir.

4.2.7. Üç Kuşağın Gündelik Hayatı

Teknolojik yapıda meydana gelen köklü değişimler, toplumsal ve psikolojik süreçlere de yansımaktadır. Üretim araçları ve diğer ekonomik donanımlar konusunda açıkça görülen bu teknolojik temel, günlük hayatta kullanılan eşyalarda üstü örtülü bir durumda bulunmaktadır (Bilgin, 1983: 143-144). Köylerde gerçekleştirilen görüşmelerde kadınlara bir gününüzü nasıl geçirirsiniz? sorusu yöneltilmiştir. Sabahın erken saatlerinde güne başlayan yaşlı kuşaktan kadınlar ev işleri, varsa inek, koyunların bakımı, sağımı ve tarla işlerini bir arada yürütmektedir. Bu şekilde kadınlar günlerini ev içi ücretsiz, görünmez emekleriyle geçirmektedir.

...Gençliğimizde hayvanlara el taşıyla ekin kırardık, tuz çekerdik, tokmakla bulgur döverdük. Kirmenle yün ağarırdık, buğday koymak için çuval dokurdük. Mısır tefeğinden (dalından) hasır yapardık. Bağ belleyerek, tarla tırmıklardık. Gece kocamıza ve çocuklarımıza kazak, çorap örerdik. Bunların hepsi kadının günlük işlerindendi. Kadın bunları yapardı, aynı zamanda kocasıyla bağ, bahçe işlerine

yetişirdi. Akşam kocalarıyla birlikte tarlada yorulurdu sonra evde yine çalışırdı. Akşam sofrası kurulurdu, bulaşıklar yıkanırđı. ocuk ve kocaların ihtiyaçları görülürdü. Akşam herkes yatana kadar işi bitmezdi, ertesini gün herkesten de önce kalkmak zorundaydı. Bu işlerin yapılmadığında ya da yetiştirilmediğinde kayınbaban, kaynanan azarlar, kocanı dverdi. Şimdilerde sabah namaza kalkarım, bir daha yatamam. glene ve akşama yemekler pişiririm. İnekleri gelinlerim sağar, ben sütü kaynatıp yoğurt yaparım ama o dönemde o kadar yorulmuşuz ki bir sürü rahatsızlığım var (Z, 78, Ev kadını, Okuryazar değil).

Sabah saat 7'de kalkarım kahvaltı yapar, tarlaya gidilecekse tarlaya giderim. Tarladan gelince ev işlerini yaparım, akşam da inekleri sağıp; süt, yoğurt yapıyorum (L, 60, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Orta kuşaktan kadınlar zamanlarının büyük çoğunluğunu ev işleri ile geçirdiklerini, ev işlerinden arta kalan zamanlarda ise ya aile bütçesine katkı sağladıklarını ya da ücretsiz aile işçiliğini sürdürdüklerini ifade etmişlerdir.

...Sabah altı buçukta kalkarım, kahvaltı hazırlarım, sabah sürüye inekleri srerim. Haftada bir gün yaş düzeyine göre anne eğitim kursu düzenleniyor, ona gidiyorum. Ögle yemeğini hazırlarım, bir yandan da akşam yemeğini ocağa koyarım. Akşam inekleri sağarım. Akşam yemeği sonrasında el işi yapıp, satarım. Süt, yoğurt, tereyağı ve el işi paraları el harlığım oluyor (Z1, 46, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Sabah kalkıp, kahvaltı, soba kiş gnyse el işimizi alırız elimize, yaz mevsimiye nohuta mercimeğe gideriz. Tarla, bağ, bahçe işleri, bir yandan da hayvanlar... (N1, 53, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Genç kuşaktan kadınlar geleneksel ev içi rollerini yerine getirmekle birlikte diğer iki kuşaktan farklı olarak çağın getirdikleri yeniliklere daha kolay uyum sağlamakta ve gündelik hayatta aktif olarak kullanmaktadır. Teknolojik yeniliklere açık ve aktif kullanıyor olmalarının kendilerine zaman kazandırdığını çeşitli şekillerde ifade etmişlerdir.

Ben yeni gelirken eşimden bulaşık makinesi istedim, evlerimizden su akıyor sonuçta. O zamanlar evde hem kaynanam, hem kayınbabam ne biçim icatlarımış bunlar kadın kısmını bulaşığını da yıkamayacaksa artık ne yapacak demişlerdi ama eşim sağolsun almıştı. Şimdi ailemiz kalabalıklaştı, yemek sonrası nasıl bir kolaylık olduğunu gördüler artık onlar da tabaklarını sudan geçirip koyuyorlar. Makineler işleri kolaylaştırıyorken, kullanılmamasını anlayamıyorum (Z2, 29, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Geçen yaz çatıya tarhana dkecektik, anneme sen dur ben hallederim dedim. Mutfak robotu ile malzemeleri hemen hazırladım, serdik. Annem řařırđı, biz bunun malzemelerini hazırlamak için en az bir gün uđrařırđık dedi. Biz aynı gün hem ev işlerini yapımış olduk, hem kişlik hazırlık olan tarhanamızı serdik o kururken de bahçedeki işlerimizi hallettik (P2, 27, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Yaşlı kuşaktan kadınların büyük çoğunluğu temel geçim kaynakları olan tarım ve hayvancılığa yönelik faaliyetlerin gün içi uğraşlarını oluşturduğunu belirtmiştir. Orta kuşaktan kadınların aile içi iş bölümü başlığı altında da ifade ettiğimiz üzere; eşleriyle tarla, bağ, bahçe işlerinde çalışıyor olmalarına rağmen, ev işlerinde yalnız bırakılmaları kadınların günlük ev işlerini, özellikle tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu dönemlerde, mümkün olabilen en kısa zamana sığdırmaya çalışmasına neden olmaktadır. Kadınların tamamına yakınının günlük yaşamları ev içi rutin işler, varsa hayvan sağım ve bakımı, dönemlere bağlı olarak da bağ-bahçe işlerinden oluşmaktadır. Kadınların iş yükleri, genellikle tarımsal faaliyetlerdeki rolleri ve beyaz eşyanın gündelik yaşam içinde yer alması ile doğru orantılıdır. Yozgat'ın köylerinde görüşme gerçekleştirilen hanelerin tamamında buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrikli süpürge, ütü vb. beyaz eşya ve küçük ev aletlerinin kullanıldığı görülmüştür. Özellikle genç kuşaktan kadınlar dünyaya geldikleri dönem ve yaşları itibariyle yaşlı ve orta kuşaktan kadınlara göre teknoloji kullanımına daha yatkındır. Bu durum gündelik hayatı da kolaylaştırmaktadır. Bu kuşaktan kadınlar ev işlerinde çamaşır, bulaşık makinesi, elektrik süpürgesi, mutfak robotu gibi elektronik ev aletlerinin vazgeçilmezleri olduklarını ifade etmişlerdir.

4.2.7.1. Boş Zamanları Değerlendirme

Boş zaman; kişinin çalışmadığı, yaşam zorunluluklarının ve biçimsel görevlerinin dışında kalan ve kişinin kendi isteği yönünde harcayabileceği zamandır (Güçlü, 2013: 161). Boş zamanlar konusu, günümüzde hem sanayileşmiş, hem de sanayileşmekte olan toplumların ortak bir sorunu durumuna gelmiştir. Çünkü her iki tür toplumda da çalışma saatleri giderek azalmakta ve insanların boş zamanları artmaktadır. Sorun bu kadar artan boş zamanda insanların ne yapacakları konusunda düğümlenmektedir (Tezcan, 1992: 165).

Kırsaldaki kadınlar için boş zaman tarımsal veya tarım dışı faaliyetler dışında kalan zamanlardır. Kadınlar bu zamanı bile çoğunlukla çalışarak geçirirler (Gülçubuk, Savcı vd. 2011: 110). Geleneksel roller, çocuk bakımı, evdeki iş bölümü kadının serbest zaman etkinliklerine katılımına ciddi bir engel getirmektedir (Green, Hebron ve Woodward, 1995: 132). Üç kuşaktan kadınların boş zamanlarını değerlendirme şekillerine bakıldığında köylerde kadınların iş yükünün hafiflemiş olmasına rağmen boş zamanların değerlendirilmesinde ataerkil sistemin yüklediği toplumsal sorumlulukların kadının serbest zamana katılımını kısıtladığı görülmüştür. Yaşlı kuşaktan kadınların büyük çoğunluğu

gelinlerinin, torunlarının yemek, ev temizliği gibi konularda kendilerine yardımcı olduklarını ifade etmiştir. Bu kuşaktan kadınlar kendi kişisel “işlerini görünce” sonrasında komşularıyla bir araya geldiklerini, sohbet ettiklerini, yakınları ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir. Gençliklerinde el işi yaptıklarını ancak şimdi sağlıklarının buna olanak tanımadığını belirtmişlerdir.

...Kadınlar ev, tarla işlerini gördükten sonra en çok el işi örer, onu da kızın çeyizi için yapar. Yazın harman zamanı elimize el işi alacak vaktimiz olmaz, kızlarımızın çeyizini de ancak kışın yapardık. Ben benimkileri evlendirdim de, şimdi genç kızı olanlar da öyle... (K, 70, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Orta kuşaktan kadınlar eskiden kayınvalidelerinin ev işlerini, kendi ev, tarla, bağ, bahçe işlerini, hayvanların bakımını vb. yaptıktan sonra kendilerine hiç zamanlarının kalmadığını ama şimdi çamaşır, bulaşık makinesi, elektrik süpürgesi vb. ev aletlerinin işlerini kolaylaştırdığını belirtmişlerdir. Teknolojik gelişme ve değişimlerle geçmiş dönemlere göre daha rahat olduklarından, en azından kendilerine zaman ayırabildiklerinden bahsetmişlerdir. Bu kuşaktan kadınlar yazın bahar temizliği, güz mevsimine kadar buğday, arpa işleriyle uğraşmaları sebebiyle hiç boş vakitlerinin olmadığını, boş zamanlarının sadece kış aylarında olduğunu o zamanlarda da örgü ördüklerini, komşularla bir araya geldiklerini, sohbet, yakınları ziyaret, ilçe veya şehir merkezine alışverişe veya gezmeye gittiklerini ifade etmişlerdir.

Yazın harman zamanı zaten işimiz başımızdan aşkın oluyor. Sonrasında da tarhana, bulgur yapalım derken yaz ve güz boyu ayağımızın üstünde oluruz. Kışın kar yağıp, ayaz olduğunda ancak eve gireriz. Kışın da evde ne yapılırsa işte ancak onu yaparız. Şehirdeki kadınların her zaman yaptığı gibi işler sadece günlük işlere binince bize boş kalmışız gibi gelir. O zaman el işi yaparız, komşuya gideriz, televizyonda filmlere bakarız (N1, 53, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Kaynanam, kayınbabam bir alt katımda oturuyor. Kocamda dışarıda çalıştığı ve çocuklarım küçük olduğu için iki evin hem erkeği hem kadınıyım. Boş zamanım pek kalmıyor ama kızımın çeyizini yapmaya başladım. Oturduğumda dantel yapıyorum. (Z1, 46, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Genç kuşaktan kadınlar ev içi ücretsiz aile işçiliğinin emek yoğun olduğunu belirtirken, “görünmez” olmasına tepkili olduklarını ifade etmişlerdir. Yaşlı ve orta kuşağa göre değişimlerin ve özellikle teknolojik yeniliklerin hız kazandığı dönemde dünyaya gelmeleri sebebiyle genç kuşağın hem farklı işlevleri yerine getiren aletlere sahip olması hem de kullanabilmesi diğer kuşaklara göre kendilerine boş zaman yaratma konusunda daha başarılı olduklarını göstermektedir.

Yazın köy işlerini yaparken zaten kadınlı erkekli hepimiz koşturuyoruz hatta çocuklar bile iş görür oluyor. Eve girdiğimiz kışın ancak oturup, sadece ev işleriyle kalabiliyoruz onda da çok şükür eskiden olduğu gibi her şey kol gücüyle değil. Makinelere atıyorsun, düğmeye basıyorsun o işi görüyor. “Kadın olmak eskiden çok daha zormuş, hem her şeyi sen yapmak zorundasın, hem de sana yardımcı olabilecek hiçbirşey yok... Şimdiki zamanda da parayla alabildiğin her şey sana yardımcı tabii paran varsa. Bu yüzden de çalışmam gerekiyor (N2, 34, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Köyde ev ve bağ bahçe işlerini gördükten sonra yapılacak çok fazla bir şey olmuyor. Ben eğitimimi sürdürmeyi tercih ettim. Açıköğretim fakültesi işletme öğrencisiyim. Kadınlar boş zamanlarında toplanıp ya şehir merkezine gidiyorlar ya da komşu, akraba ziyaretleri yapıyorlar (M2, 21, Bekar, Üniversite öğrencisi).

Genç kuşaktan kadınlar yaşlı ve orta kuşaktan kadınlardan farklı olarak kendilerine yarattıkları boş zamanı el işi, komşularla bir araya gelme, sohbet, yakınları ziyaret vb. değerlendirmek yerine ücretli bir işte çalışmayı, eğitimlerini sürdürmeyi tercih etmiş ya da çalışmak istediklerini belirtmişlerdir. Genç kuşaktan kadınlar hayatlarını ev kadını olarak değil; çalışan, çalıştığının karşılığını alan, üretken kadınlar olarak geçirmek istediklerini ifade etmişlerdir. Bu kuşaktan kadınlar amaçları doğrultusunda da iş imkanlarının daha geniş olduğu kentlere göç etmek, eğitimlerini sürdürmek ve mesleki eğitim kurslarına katılmak istemektedirler. Bu durum genç kuşağın toplumun kadına atfettiği geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini sürdürmek istemediğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

4.2.7.2. Radyo-Televizyon Programlarını Takip Etme Sıklığı

İletişim araçları günümüzde toplum ve iş yaşamını biçimlendiren en önemli araçlardandır. İletişim araçları aracılığı ile bireyler dış dünyada neler olup bittiğini öğrenebilme, bilgilenme olanağına kavuşmaktadırlar. Günümüzde televizyon sahibi olmak artık ekonomik bir gerçeklikten çıkıp toplumsal bir gerçeklik haline dönüşmüştür. Köylerde bulunan dayanıklı tüketim araçlarının içinde, kitle iletişim araçları önemli bir yer tutmaktadır. Boş zamanları değerlendirmek önemli görevlerinden biridir. Köylerde televizyon izleme, radyo dinleme oranı oldukça yüksektir. Bu durum birincil ilişkileri etkileyebilmekte ve toplumsal baskıyı azaltabilmektedir. Bunun sonucunda ise, toplumsal yapı değişmesi daha hızlı olabilmektedir. Yine de yeniliklerin kırsal kesimde yaygınlaşması için radyo ve televizyon yayınlarının niteliği ve niceliği önemlidir. Yeniliklerin benimsenmesinde kırsal kesimin geleneksel ya da bireysel iletişim kanalları ile kitle iletişim kanalları arasında bağlantının olması gereklidir (Aziz, 1982: 55-56).

Görüşülen hanelerin hepsinde televizyon bulunmaktadır. Televizyonda izlenen programlar da bireylerin gelişimine, yaşamına etki edebilmektedir. Bireylerin genelde eğitim, ekonomik ve içinde bulunduğu toplum yapısına göre televizyon izlemekte (Gülçubuk, Savcı, 2011: 109) olduğu düşünülerek kadınlara yöneltilen televizyonda daha çok hangi dizi ve programları izleyip, takip ediyorsunuz? sorusuna yaşlı kuşaktan kadınların sadece 1'i televizyonu çok izlemediğini ifade etmiştir. Bu kuşaktan kadınların geriye kalan 9'u özellikle yaşlarının ilerlemesine bağlı olarak yapabileceklerinin sınırlandığını; dışarı çıkıp eş, dost ziyareti yapamadıklarını televizyonun evde bir ses, arkadaş olduğunu ifade ederek, bazen günboyu açık olduğunu kendilerinin de bazı program, dizileri takip ettiklerini belirtmişlerdir.

Bizim zamanımızda televizyon mu vardı? Kaynana, gelinler, eltiler bir arada akşama kadar ev, tarla, bağ, bahçe işlerinde çalışırdık. Makinelerde yoktu zaten, her şeyi kendimiz yapardık. İşlerimiz gündüz vakti ayrı, gece vakti ayrıydı. Geceleyin kaynana yatınca gelinler, eltiler gaz lambası ışığında sohbet eder; el işi işlerdik. Şimdiki gibi millet sadece bir şeye bakmazdı, birbirinin halini hatırlı sorardı. Şimdilerde küçük bebeler bile sabah gözünü açar açmaz televizyona koşuyor. Bebelerinde suçu yok ki anaları, babaları da başından kalkmıyor... Ben alışamadım, onun gürültüsünü sevmiyorum. Anne bir şuna bak dediklerinde, akşam haberlerine, bir de ramazan ayında televizyona çıkan din hocalarına bakıyorum (N, 76, Ev kadını, Okuryazar değil).

...Kalp hastasıyım, yüksek tansiyonum da var. Artık eskisi gibi iş güç yapamıyorum. Yazın dışarı çıkamıyorum, zaten kışın da çıkamıyorum hep evdeyim. İnsana bir soluk, nefes oluyor. Bir de zamanında görmediklerimizi görüyoruz, yokluk zamanlarında yaşamışsınız diye kahırlanıyoruz. Bir tek şikayetim, bizim gelenek, görenek, adetlerimize uymayan filmler yapıyorlar; televizyonda birbirlerini çok öpüyorlar, torunlarının izlemesini istemiyorum (P, 68, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Bizim zamanımızda evlenecek kız anasına babasına bile bir şey diyemezdi, şimdi televizyonlara çıkıyor kadınlar şöyle bir adam olsun, şunları olsun diyor. Merak ettiğim için izliyorum. Ben bir de şu her yeri gezenler var ya onları izliyorum, güzel oluyor oturduğun yerden her yeri görüyorsun (M, 65, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Köylerde topluluk içinde bireyler, radyo ve televizyon programlarının etkisiyle toplumsal gelişmeye katkıda bulunabilecek yeni kültürel ortama uyum sağlayabilmektedirler. Bu yeni süreç, yetişkinlerin yeniden toplumsallaşması açısından önem taşımaktadır. Yeniden toplumsallaşma sırasında, kitle iletişim araçlarının yaygınlığı kadar, kitle iletişim araçlarının izlenmesi ve dinlenmesi oranı da etkili olmaktadır (Aktaş, 1999: 15). Özellikle radyo ve televizyon ailenin içine en kolay girebilen değişim aracı olması sebebiyle ailenin modern ve demokratik bir hal almasında önemli görevler yerine getirmiştir. Radyo, televizyon demokratik toplumlarda en etkili sosyal değiştirme araçlarından birisidir.

Bağımsız ve tarafsız şekilde bilgi aktarımından, sahip olunmak istenen toplum tipini sağlamak gibi pek çok önemli rol üstlenen bu iki araç Türk ailesinin geleneksel çizgisinden, modern bir hale geçişinde önemli rol oynamıştır (Tüfekci, 2002: 89).

Gazete olanaklarının sınırlı olduğu kırsal alanda dergi vb. yayınları okumak, takip etmek de pek olası görünmemektedir (Gülçubuk, Savcı vd. 2011: 109). Okur-yazar olan veya herhangi bir eğitim kurumundan mezun olanlar arasında gazete okuma oranı oldukça düşük bulunmuştur. Bunda kadınların kırsal alanlarda yaşaması, günlük gazeteye erişim gibi faktörlerin önemli etkisi vardır. Köylerin tamamında gazete, kitap, dergi vb. okumak gibi kültürel faaliyetler yaygın değildir. Orta kuşaktan kadınlar da gazete, dergi okuma, radyo dinleme gibi alışkanlıklarının olmadığını, köyde tek eğlence araçlarının televizyon olması sebebiyle ister istemez izlediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca bu kuşaktan kadınlar amacına bağlı olarak iletişim araçlarından yararlanmanın bireylerin gelişimine olumlu etkilerde bulunabileceğini ifade etmişlerdir.

Ben hamileyken kendimi iyi hissetmemeye başladım, kaynanam normal olduğunu söyledi, çevremdeki herkes de çift canlısın bol bol ye vitamin olur diye bana her şeyi yediyorlardı. Birgün televizyona bir doktor çıktı, gizli şeker hastalığının belirtileri olarak söylediği her şeyi yaşıyordum sonra doktora gittim gerçekten gizli şekerim varmış bana diyet listesi verdi. Hamileliğim boyunca onu uyguladım, çok şükür çocuğumu sağlıklı dünyaya getirdim. Demem o ki, televizyon sen ne amaçlı kullanırsan ona hizmet eder, sonuçta kimse seni zorlamıyor ne izleyeceğin senin tercihin...(S1, 43, Temizlik personeli, Ortaokul mezunu).

Kışın tarla, bağ, bahçe işleri olmadığından gündüzleri televizyondaki kadın programlarını izliyorum, komşularla birlikte de izliyoruz. Özellikle evlendirme programlarını insan bir kez izleyince, “talibi kim olacak, kimi seçecek” derken bırakamıyor. Akşamları da dizileri izliyoruz zaten yemek yapmayı er vakitten bildiğimiz için yemek programlarını pek izlemiyoruz (M1, 44, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

İzlediğim diziler var, onları kaçırmamaya çalışıyorum. Her zaman izleyemiyorum çünkü evde televizyonu paylaşmaya çalışıyoruz, kızım ve ben akşamları dizi izlemek istiyoruz; oğlum ve babası maç, spor programı izlemek istiyor. Aynı güne denk gelirse reklamlarda diğerine geçiyoruz. Eskiden televizyon her evde olmazdı, akşamları bir arada oturulup konuşulurdu. Artık her evde var, ölü evinde önceden 40 gün sessizlik korunurdu şimdi birkaç güne bile dayanılmıyor. İyi mi oldu? dersin bilemem derim. Çünkü bazen gösterdiklerinden izlerken bile utanıyorum, bazen de bu böyleymiş deyip öğreniyorum. Hem iyi, hem kötü yani...(Y1, 49, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Orta kuşaktan katılımcılar gibi genç kuşaktan katılımcıların da tamamına yakını popüler dizileri, sabah kuşağı kadın programlarını, yetenek yarışmalarını, evlilik programlarını

takip ettiklerini, sıklıkla olmasa da magazin programlarını ve yemek tariflerini izlediklerini belirtmişlerdir.

Evimizde televizyon neredeyse 7gün 24 saat açıktır. Sabah erkenden küçük kızım çizgi film izlemek için açar, öğlen oğlum okuldan gelince başına oturur. Öğleden sonra ben akşam yemeği hazırlarken kadın ve evlendirme programlarını izlerim. Akşam yemek ve sonrasında da hep birlikte dizi izleriz. Televizyon tek eğlencemiz neredeyse (P2, 27, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Eşim bana doğum günümde akıllı telefon almış, uygulamaları indirdi. Tabii internet paketim sınırsız değil ama olsun arada bir internete giriyorum. Özellikle merkeze gittiğimizde telefonlarımızı daha iyi kullanabiliyoruz. Lokantalarda ya da bazı binalarda WİFİ oluyor ya onu da kullanıyoruz (Z2, 29, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Yaşlı kuşaktan kadınlar televizyonu “bir ses, arkadaş” olarak görmekte ancak televizyon iyisi, kötüsü ile kabul edilmiş durumda değil. Görüşmelerde kadınların tamamına yakını televizyona eleştirel yaklaşmakta, “*ne o öyle; kim, kiminle belli değil*” ifadeleriyle özellikle dizilerin aileleri, gençleri olumsuz etkileyeceği kaygısını yaşamaktadırlar. Orta kuşaktan katılımcıların tamamına yakını popüler dizileri, evlilik programlarını takip ettiklerini, sıklıkla olmasa da magazin programlarını ve yemek programlarını izlediklerini belirtmiştir.

Genç kuşağın teknoloji kullanımında aktif olması pek çok konuda köylerin çağın getirdikleri yeniliklere uyum sağlanmasına olanak tanımaktadır. Örneğin köylerinin tanıtımı ve varsa dernek üyelerinin, köylülerin iletişimlerini sürdürme amacıyla oluşturulan köy adına açılmış sosyal medya hesapları ile kendi içlerinde hem sürekli iletişim ortamı sıcak tutulmakta hem de sürekli veya geçici göç etmiş köylülerin de dışarıdan haberdar olabilecekleri bir platform oluşturulmaktadır. Köy adına sosyal medya hesabının açılması ve onun yönetimi daha çok köyün genç ve orta yaş erkekleri tarafından yürütülmektedir.

Ancak yaşlı ve orta kuşaktan kadınlardan farklı olarak genç kuşaktan kadınların da bilgisayar, internet, televizyon, akıllı telefon kullanımında aktif oldukları görülmüştür. Bu kuşaktan kadınların sosyal medya hesapları bulunmakta, bu hesaplarında daha çok eş ve çocuklarıyla geçirdikleri mutlu anlar, üzüntü duydukları konularla ilgili paylaşımlarda bulunmaktadırlar. Diğer iki kuşaktan farklı olarak dış çevreye açılmanın, arkadaşlıkları sürdürmenin, yeni insanlarla tanışmanın aracısı olarak gördükleri sosyal medya hesaplarında hayatın içinden konu ve durumlara ilişkin haberler, videolar, fotoğraflar, söz ve yazılar paylaşarak güncellemektedirler. Kadınların hesaplarında kendi fotoğraf ve

videolarından çok aile, akraba, arkadaşlarıyla fotoğraflarına yer verdikleri ve yer bildirimleri yaptıkları görülmüştür. Bu kuşaktan kadınlar ölçülü ve dikkatli kullanmaları şartıyla hesapları oluşturduklarını ve olumsuz bir durumla karşılaşmamak için kendi iç denetimlerini yaptıklarını, kullanımının yaygınlaşmış olması dolayısıyla da olumsuz bir tepki ile karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu köylerde kadınlar sadece televizyonda program veya dizileri takip etmemekte, kaçırılan dizi ve programları internetten de izlemektedir. Aynı zamanda sosyal medya hesapları üzerinden internet ortamında da gündem, popüler oyun ve uygulamaların da sıkı takipçisidirler. Merkeze uzak olan köylerde internetin olmaması ve hatta telefon hatlarının çekim kalitesinde düşüşler yaşanması gibi durumlar söz konusu olmaktadır. Bu sebeple genç kuşaktan kadınların teknoloji kullanım durumları köyün şehir merkezine yakın ve uzak olmasına bağlı olarak değişmektedir.

4.2.7.3. İlçe veya Şehir Merkezine Gitme Sıklığı

Köyün şehre yakın veya uzak oluşu bile, önemli değişikliğin nedeni olabilmektedir (Eserpek, 1977: 139-152). Köylerin şehirle olan ilişkileri ve şehirleşme köy iktisadi ve sosyal yapısında değişiklikler meydana getirmiştir. Köylerin şehirleşmesi bir kültür yayımı vetiresidir. Kültür birimlerinin bir cemiyetten diğerine geçmesine veya bazı merkezlerden aynı cemiyet içinde yayılmasına “kültür yayılması” denilmektedir. Kültürün yayılması bazı merkezlerden başlar ve mani olan şartlar yoksa az çok dairevi bir şekilde merkezin etrafındaki bölgede yayılır. Kültür yayılması otomatik, mihaniki bir süreç değildir (Boran, 1945: 206). Kültür yayımına maruz kalan topluluklar gelen her şeyi topyekün, pasif bir surette temessül etmezler. Kültür yayımının ne şekil ve süratte olacağını yayım merkezi ile yayılma sahasının sosyal bünyelerinin şartları tayin eder. Kültür yayımı iki cepheli bir manzara gösterir: bir tarafta yayılan birimler, girdikleri cemiyetin mevcut şartlarına göre az veya çok değişirler; diğer taraftan, girdikleri sosyal çevreyi değiştirerek kendilerine uydururlar, fertler husule gelen yeni vaziyete şu veya bu şekilde intibak ederler. Bu karşılıklı uyuma sürecinde ilk zamanlar aksaklıklar olur, nihayet zamanla yayılma süreci tevazüne erişir ve kültür birimi o cemiyete yerleşmiş olur. Şehirden gelen kültür mahsullerinin köye yerleşmesinde bu iki cephe de görülmektedir. Sosyal değişme ve şehirleşme hali, şehirden uzaklığa ve şehirle olan münasebetlerin sıklığına göre

değişmektedir. Şehre daha yakın köyler, daha gerideki köylerden daha fazla şehirleşmiştir (Boran, 1945:207).

Kadının kırsal yaşamdaki yeri, çoğunlukla onun tüm yaşamı boyunca bulunduğu yeri ifade etmesi sebebiyle köyün şehre uzak olmasından en çok etkilenen yine kadınlar olmaktadır. Kır kesiminde doğup büyüyen bir kadının gerek anlayışı, gerek mesleği, gerek işle ilgili tutum ve eğilimleri kentteki insanların sosyal değerleri ile pek örtüşmemekte (Yıldırak ve ark. 2003: 264) ancak köy-kent ilişkilerinin, iletişim ve ulaşım imkanlarının artması yeniliklerin kabul edilmesini kolaylaştırmaktadır. Köy üzerinde kentin etkisi arttıkça, bir başka deyişle, köy kapalılık özelliğini kaybettiğçe, kent toplumsal yaşamıyla ilgili yeni norm ve değerlere paralel tutumlar gelişmekte ya da var olan tutumlar bu yeni norm ve değerlere uydurulmaktadır. Öyle ki, kentle ilişkisi fazla olan köylerde, insanlar ticaret, eğitim, gazete, radyo, bireysel ilişki ve benzeri yollardan tutum değişikliği için gerekli ve önemli olan yeni bilgileri edinme olanağına sahip olmaktadırlar (Kasapoğlu, Ecevit vd. 2007: 129).

Yaşlı kuşaktan kadınlar tüm hayatlarını köy içerisinde geçirdiklerini, gençliklerinde her türlü yokluğu yaşadıklarını, imkanların olmadığını belirtmiştir. Hem hanelerde kişi sayısının çok olmasının, hem de yoksulluğun hayatlarını daha da zorlaştırdığını ifade etmişlerdir. Kendi ifadeleriyle “gün yüzü görmeyen” bu kuşaktan kadınlar günümüzün koşullarında doğmuş olmayı ve hayatlarını yaşamayı çok istediklerini belirtirken, geçmişin sıkıntılarının ve yaşlarının ilerlemesinin de etkisiyle çeşitli sağlık sorunları yaşadıklarını, ilçe veya şehir merkezine de bir ya da iki ayda bir hastaneye tedavi, kontrol, rapor yenileme, ilaç alma vb. sebeplerle gittiklerini ifade etmişlerdir. Bu kuşaktan kadınlar kişisel ve ev gereksinimlerinin kendilerinin sağlık durumları elvermediği için oğulları, gelinleri, torunları tarafından karşılandığını söylemişlerdir.

...Otobüsler var artık, gidiş gelişlerimizde bir sıkıntı olmuyor çok şükür ama biz genç olmadığımız için gözümüz kesmiyor. Benim tüm erzaklarımı sağolsun çocuklarım alıp getiriyor, hastahaneye gitmem gerektiğinde de onlarla gidiyorum. Gidip gelme kolaylaşana kadar yaşımız geçmemiş olsaydı, genç olsaydık gezmeye gitmeyi isterdim. Gelinlerim haftada bir, iki kez giderler. Bende diyorum, kızım çıkın, gezin, işlerinizi halledin (P, 68, Ev Kadını, İlkokul mezunu).

...Çabuk yoruluyorum, bir kez merkeze gittiğimde o hafta kendimi toparlayamıyorum bizden geçmiş artık... Ama gittiğimde iyi oluyor, gözüm gönlüm şenleniyor. Çocuklar sık sık gidiyorlar ben ancak ayda bir kere doktor kontrollerim için veya eş, dost ziyareti için gidiyorum (Z, 78, Ev kadını, Okuryazar değil).

Orta kuşaktan kadınlar büyük alışverişlerin genellikle eşleri tarafından ilçe ve şehir merkezlerinden yapıldığını belirtirken, kendilerinin de süt, yoğurt, peynir satarak kazandıkları parayı biriktirerek el harçlığı yaptıklarını ve yakın zamanda ulaşım imkanlarının da artmasıyla kişisel ve evin ihtiyacı olan alışverişlerini yapmak için ilçe veya şehir merkezine gittiklerini belirtmişlerdir. Köylüler kendi istihsal etmedikleri şeyleri köy bakkalından, orada bulunmayanları ilçe pazarından, orada da bulunamayan ya da beyaz eşya, mobilya gibi alışverişlerini ise şehir merkezinden yapmaktadır. Şehir merkezine gitme sıklıklarının daha önceki dönemlerde olduğu gibi eşin izin vermemesi, ulaşım sıkıntıları vb. sebeplere bağlı olarak değil, birikim yapabilme durumlarına bağlı olduğunu ifade etmişlerdir.

...Yoğurt, süt, peynir yapar, satarım. Kendi harçlığımı çıkarırım, şehre gider eve, kendime bir şeyler alırım (Z1, 46, Ev kadını, İlkokul mezunu).

Köylerde ulaşım imkanlarındaki gelişmeler başta olmak üzere satış usullerinde yaşanan değişikliklerle ürünlerin ilçe veya şehir merkezine götürülüp satılması gibi çalışma amaçlı gidişlerle, eskiden ev içi üretim olarak hazırlandığı halde son zamanlarda kadınların çarşıdan aldıkları giyecek ve bazı gıda maddelerine duydukları ihtiyaç gitme sıklığının artmasında etkili olmuştur.

...Haftada bir mutlaka Yozgat merkeze giderim. Evin her şeyi bende olduğu için çoğunlukla evin ihtiyaçları için alışverişe gidiyorum (Z2, 29, Ev kadını, Ortaokul mezunu).

Annemin tedavisi, hastane kontrolleri, kıyafet, gıda alışverişleri, akraba ziyaretleri, çocukların okulları dolayısıyla merkeze sıklıkla gidiliyor. Bazen ailecek çocuklarla, bazı zamanlarda da kadınlar toplanıp gezmeye gidiyoruz (S2, 34, Bebek bakıcısı, Ortaokul mezunu).

Şehir merkezlerine göçler yaşanması sebebiyle köylerin nüfusu 50-70 sayılarına kadar gerilemiştir. Görüşülen ailelerin de göç etme hazırlığında olması zaten nüfusu az olan köylerde ikamet eden insan sayısının daha da azalacağını göstermektedir. Köylerde şehre gidişler sadece iş dolayısıyla olmamaktadır. Evlenme de şehirde yaşama olanağı yaratmaktadır. Köylüler kızlarının rahat etmesi için şehirliyle evlenmesini istemektedir. Kızlarını şehre verdikleri ve vermek istedikleri için köyün şehirli akrabaları çoğalmış, kızın ailesi çeyizine şehre uygun ev alet, gereçleri almaktadır. Orta kuşaktan kadınlar yaşlı kuşaktan kadınlarda olduğu kadar sıklıkla tedavi ve ilaç almak için gitmemekte daha çok kendi ihtiyaçlarını karşılamak, ürünlerini pazarlamak ve eş, dost, akraba ziyaretleri vb.

sebeplerle ilçe veya şehir merkezine gitmektedir. Kadınlar gitme sıklıklarının beş, on günde bir olduğunu belirtmişlerdir. Genç kuşaktan kadınlar eğitim, çalışma, kişisel ve ev ihtiyaçlarının karşılanması vb. sebeplerle diğer kuşaktan kadınlara göre daha sıklıkla ilçe veya şehir merkezine gittiklerini ifade etmişlerdir. Gidiş sıklığının hafta içi hergün ya da haftada bir mutlaka şeklinde olduğunu belirtmişlerdir.

Geçmiş dönemlerde dış çevre ile çok sınırlı iletişimi olan bunun neticesinde etkileşime giremeyen köylerde özellikle iletişim ve ulaşım vasıtalarındaki gelişmelerle bu durum olumlu yönde değişmiştir. Yaşlı kuşaktan kadınlar yaşları ve sağlık sorunları dolayısıyla şehir merkezine çok fazla gidip gelemese de kendi dönemleri ile karşılaştırdıklarında gelişmeleri sevindirici karşılamaktadırlar. Yaşlı kuşaktan kadınların tamamı hem genç kızlık, hem de gelinlik dönemlerinde köy değil, ev avlusunun dışına dahi kafalarını uzatmalarına izin verilmediğini ve hayatlarını hep dört duvar içinde yaşamak zorunda kaldıklarını belirtmiş ve hiçbirşey görmeden, gezip tozmadan, kendi ifadeleriyle gözü gönlü açılmadan yaşlandıklarını şimdi de isteselerde kıpırdayamadıklarını, gönüllerinin hiçbirşey çekmediğini ifade etmişlerdir. Bu kuşaktan bir katılımcının “yaşamadan yaşlandık” sözleri hepsinin ifadelerini özetler niteliktedir. Yaşlı kuşaktan kadınlar kendilerinin bizzat mağdur olduğu bu algının ve teknolojik gelişmelerle koşulların değişmesinin en büyük destekçisi olduklarını belirtmişlerdir. Kadınlar şimdi kendi gelinleri ve torunlarının başka birine bağlı, kendi başına karar veremez, hareket edemez biri olmasını istemediklerini yaptığı yoğurt, sütü satan, evinin ihtiyacını gören, kendi veya çocuklarının hasta olması durumunda hastaneye götürülen kadınlar olmasını istediklerini ancak her konuda olduğu gibi ölçülü ve ayarlı olunması gerektiğini vurgulamışlardır. İş olmadığı halde çok sık gelip gidilmesinin laf, söz olabileceği, evli, çocuklu bir kadınsa eşi ve çocuğunu mağdur edebileceği, kocasının kızabileceği ki bu durumun sadece köyde değil her yerde bu şekilde tepkiyle karşılanacağını belirtmişlerdir. Orta kuşaktan kadınlar evden ancak çocukları büyüdüğünde rahatlıkla çıkabildiklerini, onlar küçükken ev, tarla, çocuk bakımı, kayınvalide, kayınbabanın görülecek işleriyle günlerinin bittiğini ve yaşlı kuşaktan kadınlar kadar olmasa da yeni gelinsin, çocuklu kadınsın denilerek dışarı çıkmalarının uygun görülmediğini, kendilerinin de o dönemde bir şey diyemediklerini ama şimdilerde köylerde dahi kişiler arası ilişkilerin değiştiği ve çok önemli bir şey olmadıkça kimsenin kimseye karışmadığını ifade etmişlerdir. Bu kuşaktan kadınlar hem çocuklarının büyümüş olması, hem de kendilerine göre daha girişken, sosyal, daha çok yer bilen, kendinden daha emin şeklinde tanımladıkları çocuklarıyla bir yere gitmenin, dışarı çıkmanın ayrı bir

güzelliği olduğunu düşünmektedirler. Bu kuşaktan bir kadın iş dolayısıyla şehir merkezine sıklıkla gittiğini, diğer kadınlar da alışveriş, akraba, eş, dost ziyareti, gezme, hastane vb. sebeplerle istedikleri zaman gittiklerini belirtmişlerdir. Genç kuşaktan kadınlar ise yaşlı kuşaktan kadınların yoğun bir biçimde yaşadığı, orta kuşakta daha az karşılaşılsa da varlığını sürdüren baskı ve eşitsizliğe daha az maruz kaldıklarını, en azından geçmiş dönemlerdeki yokluk ve imkansızlık süreçlerini yaşamadıklarını, kişinin kendi hareketleri, tavır ve davranışlarında kontrollü olması durumunda dışarıdan kimsenin müdahale etmediğini ifade etmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Araştırmanın örneklemini Yozgat'ın köylerinde ikamet eden, aynı haneden üç kuşağı temsil eden; büyükanne, anne ve 17 yaşından büyük otuz kadın oluşturmaktadır. Araştırma hem nüfusun azaldığı, hem de geniş ailelerin çözülmeye başladığı köylerde aynı haneden üç kuşak üzerinde gerçekleştirilmiş olması bakımından önem taşımaktadır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin edinilmesinde sosyalizasyon sürecinin büyük önem taşıdığı bilinmektedir. Kız ve erkek çocuklarından beklentilerin farklı olması, değişik cinsiyet rolleri toplumsallaşmasına yol açmaktadır. Parsons ve Bales'in (1955) rol farklılaşması kuramına göre, insan kişiliği aile içerisindeki sosyalizasyon süreci tarafından oluşturulmaktadır. Kadının aile içinde yaşadığı sosyalizasyon boyunca, aile içi uğraşları ve ev içi sorumlulukları üstlenmesinden dolayı ifade edici, erkeğin ise aileyle sosyal çevre arasında ilişki kuran araçsal rolleri yerine getirdiği belirtilmektedir.

Geleneksel toplumlarda da aile içi roller cinsiyet ayrımına dayanarak, Parsons'ın "cinsiyet rolü farklılaşması" temelinde kadının dışavurumsal rollerde, erkeğin ise araçsal rollerde uzmanlaştığı düşüncesini destekler nitelik göstermekte, roller sosyalizasyon süreci içinde öğrenilerek, kuşaklararası sürdürülmektedir. Görüşme gerçekleştirilen kadınların tamamı köyde doğup büyümüştür. Toplumsal cinsiyet rollerinin ediniminde önemli bir dönem olan sosyalizasyon sürecinin bebeklik, çocukluk yıllarını örf, adet ve geleneklerin günlük hayat ve insanlar arası ilişkilerde belirleyici olduğu kırsal toplumsal yapıda geçiren kadınların toplumsal değişim süreci ve günümüz koşullarının etkisiyle toplumsal cinsiyet rollerinde değişim yaşanıp yaşanmadığını gözlemleyebilmemiz açısından kadınların köyde dünyaya gelmesi ve hayatlarını köyde geçiriyor olmalarının araştırmaya olumlu katkısı olmuştur. Araştırma bölgesini oluşturan, gelenekselliğin hakim olduğu köy ailelerinde de geçmiş dönemden sürdürülegelen cinsiyet kalıp yargıları toplumsal cinsiyet rollerinin geleneksel yaklaşım doğrultusunda şekillenmesine sebebiyet vermektedir. Geleneksel yaklaşımın toplumda kadınlara atfettiği düşük statü dolayısıyla da onların toplumda oynadıkları rollerin çoğunlukla fark edilmemesi söz konusu olmaktadır.

Araştırmada görüŖülen haneler erkeklerden biri veya ikisi evlendiğinde eŖleri ve çocukları ile birlikte aynı yerde oturmaya devam etmeleri ile geniŖ ataerkil aile görünümündedir. Aileler; baba soyuna dayalıdır ve baba tarafından denetlenmektedir. Baba oğulları üzerinde, kocaysa karısı üzerinde güce sahiptir. Evliliklerde yeni evlenenlerin oturacağı mekan baba ocağıdır. Ancak günümüzde toplumsal dönüşümün kendini gösterdiği alanlardan biri de ailedir. Kuşakların sosyolojik profillerinde değişiklik yaratacak olgular arasında aile tipleri de yer almaktadır.

GörüŖülen hanelerde aile bireylerinin tamamı ya aynı evin içerisinde yaşamakta ya da büyük ailelerin dağılması ile mülkiyetleri ortak, bütçeleri bir olan, işleri birlikte yapan, gün içinde yeme, içmeleri ortak akşamları evlerine geçen anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aileler meydana getirerek birbirlerine çok yakın evlerde oturmaktadır. Ailede gelirin ortak olması aile üyelerini bir arada yaşamaya zorlamaktadır. Bu nedenle ailede büyük ve ataerkil yapı uzun yıllar varlığını korumaktadır. Yozgat'ın köylerinde zaman içindeki değişimlere bakıldığında, ataerkil geniŖ aileden çekirdek aileye geçiş ve daha sonra yetişkin oğulların evlenmesi ile tekrar geniŖ aileye dönüşen bir aile döngüsü yaşanmaktadır.

Görüşmelerde kadınların bir arada yaşamayı anlattıkları cümlelere büyük çoğunluğunun “köy köy üstüne oluyor ama ev ev üstüne olmuyor” ifadesiyle başlamaları, bir arada yaşamamanın zor olduğu ve çok tercih edilmediğini göstermektedir ki son zamanlarda da köylerde bir arada yaşayan geniŖ ailelerin yerini babanın ölümü, mesken yetersizliği (köy evlerinde oda sayısı az olduğu için aynı odada oturulup, yenilip, yatılması), geçimsizlik vb. sebeplerin de etkisiyle çekirdek aileler almaya başlamış hatta eğitim, sağlık, iş vb. konularda gelişmiş imkanlara sahip olan kentlere göçle birlikte araştırma bölgesini oluşturan köylerde aynı haneden üç kuşak kadının aynı çatı altında veya yakınında ikamet eden ailelerin sayısı oldukça azalmıştır, hatta her bir köyde bu sayı 2 ya da 3 haneyi geçmemektedir. Bu durumun yaşanmasında aynı zamanda iktisaden babalara daha az tabi olunması da etkilidir. Eskiden topraklar paylaşılmadıkça babalarının yanından ayrılamayan oğullar bu kararı daha rahat verebilmektedir. Ancak yine de ailelerin sosyal, kültürel ve ekonomik bağları sürdürölmektedir.

Katılımcıların sosyo-demografik bulguları özetlenecek olursa; yaşlı kuşaktan itibaren üç kuşağın yaş ortalaması sırasıyla; 68, 50 ve 26'dır. Katılımcıların medeni durumları ise;

yaşlı kuşaktan 1 kadının eşi vefat etmiştir. Genç kuşaktan katılımcılardan 3'ü ise bekarıdır. Görüşülen kadınların tamamına yakını evlidir. Kadınların tamamına yakınının evli olmasının da araştırmaya olumlu katkısı olmuştur. Çünkü evlenme şekilleri toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen bir unsurdur. Burada yaşanan değişikliklerin toplumsal cinsiyet rollerinde de etkili olması söz konusudur.

Yaşlı ve orta kuşaktan kadınlar arasında evlenme şekillerinde değişim yaşanmadığı belirtilebilir. Kaçarak evlenme şekli yaşlı ve orta kuşaktan kadınlarda görülürken, genç kuşaktan kadınlarda karşılaşılmamıştır. Bu iki kuşaktan kadınlar kendi dönemlerinde kızların ailelerinin kararlarına karşı çıkmadıkları için kaçarak evlenmek zorunda kaldıklarını, genç kuşakta karşılaşılmamasında günümüzde gençlere aile içinde söz hakkı tanınmasının, tercih ve kararlarının eskiye oranla daha çok önemsenmesinin etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Köylerde “tanıdığımız, bildiğimiz biri yabancılık çekmeyiz düşüncesi ve evlilikle mirasın bölünmesini önleme çabasıyla” akraba evlilikleri de devam etmektedir. Yozgat’ın köylerinde akraba evliliklerinin orta kuşakta yaşlı ve genç kuşağa oranla daha çok gerçekleştirildiği görülmüştür. Orta kuşakta akraba evliliklerinin yaygın olmasında köylerde yaşamaya başlanan geçim sıkıntısı sebebiyle bu kuşaktan kadınların eşlerinin büyükşehirlere veya yurtdışına çalışmak için gitmek zorunda kalması önemli rol oynamaktadır. Bu durumda erkeklerin geride bırakacakları kadınların aileye sığabilmesi, güvenilebilmesi için ailelerin akraba evliliklerini tercih ettikleri ifade edilmiştir. Genç kuşakta akraba dışından bir eş seçme eğilimi artmıştır. Görüşmelerde genç kuşaktan kadınlar akraba evlilikleri gerçekleştiren anneleri ve yakınlarının yaşadıkları sıkıntılara bizzat şahit olmaları sebebiyle akraba evliliği istemediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum birey ve toplum sağlığı açısından yaratabileceği sorunlar dikkate alındığında olumlu bir değişimdir. Genç kuşakta genel eğilim köy dışından evlenmelere yöneliktir. Özellikle eş adayının şehirde yaşıyor olmasının önemli tercih nedeni olduğu görülmektedir.

Yozgat’ın köylerinde monogamik (tek eşle) evlilik türünün yaygın olduğu, köylerin sosyo-kültürel dokularının çok eşle evliliğe izin vermediği gözlemlenmiştir. Araştırma bölgesinde başlık parası uygulamasının olmaması da olumlu bir özelliktir. Köylerde kız ve erkek çocukların eş seçiminde ailelerin tutumlarında öğrenim durumu, aile biçimi, kentle ilişkilerin sıklığı, aile reisinin ve eşlerinin yaşlarının etkili olduğu görülmüştür. Evlenecek gençlere söz hakkı tanımaksızın, onların adına ailelerin ve özellikle de babalarının karar vermeleri durumu ile yaşlı ve orta kuşaktan kadınlarda sıklıkla karşılaşılrken, genç

kuşakta azalma göstermiştir. Genel olarak köylerde genç kuşaktan kadınlara yaşlı ve orta kuşağa nazaran bu konuda daha fazla serbestlik tanındığı gözlemlenmiştir. Günümüzde bu kararı daha çok evlenecek kişiler vermektedir. Görüşme gerçekleştirilen kadınlar hala eş seçiminde erkek çocuklarına kız çocuklarından daha fazla serbestlik tanındığını da ifade etmişlerdir.

Evlilik öncesinde evlenecek olan kişilerin birbirleriyle görüşmesi geleneksel normlar gereği aile ve çevre tarafından uygun görülmezken, orta kuşaktan kadınlar için durumun en azından aile büyükleri yanında görüşebilme şekline dönüştüğü ve genç kuşakta yerini evlilik öncesinde gençlerin görüşüp, tanışmasının gerekli olduğu ve tanıştığı kişinin de ailenin araştırıp, sorması sonrası uygun olduğu kanaatine varması şartıyla evlenebileceği görüşüne bırakmıştır. Aile isteği ve onayıyla gerçekleşen görücü usulü evliliklerin yerine kişilerin tercihlerine önem veren evliliklerin gerçekleştirilmesi şeklinde olumlu bir değişim yaşandığı görülmektedir.

İlk evlenme yaşı geleneksel toplumlarda daha düşük iken, eğitim ve bilinçlenme düzeyine bağlı olarak gelişmiş modern toplumlarda daha yüksektir. İlk evlilik yaşında yaşanan mekan ve cinsiyet etkili olmaktadır, örnekleme köyde yaşayan kadınların oluşturması sebebiyle aynı zamanda dezavantajlı olarak adlandırılan bu grupla görüşmelerin gerçekleştirilmiş olması da ayrı bir önem taşımaktadır. Köylerde görüşülen 27 evli katılımcıdan 23'ü 18 yaşından küçük yaşta evlendirilmiştir. Bu durum geçmiş dönemlerde yapılan araştırmalarda da erken evlilikte yüksek oranlara sahip olan Yozgat'ın köylerinde erken evliliğin devam ettiğini göstermesi açısından oldukça üzücüdür. Köylerde iş gücüne duyulan ihtiyaç dolayısıyla erken evlilikler gerçekleştirilmekte ve günümüzde de halen devam etmektedir. Erken evliliklerle “kadınlık”, “annelik”, “gelinlik” gibi toplumun yüklediği roller kız çocuklarının omuzlarına ağır gelmektedir. Katılımcılar hayatlarına başka bir köyden gelin gelmiş olma ve erken yaşta evlendirilmiş olmanın da eklenmesiyle büyük sıkıntılar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Üniversitede okuyan ve 18 yaş üstünde bekar kadınların sayısının genç kuşakta diğer kuşaklara göre artması mevcut durumun değişebileceği yönünde umut vaat etmektedir.

Köylerde kadınların erken yaşta evlenmeleri, evliliklerin ne şekilde gerçekleştirildiği sorusunu akla getirmektedir. Yasaların evlilik için öngördüğü nikah biçimi, sadece medeni nikah'tır ancak medeni nikahla hukuken geçerli bir evlilikten söz edilebilir. Medeni

Kanunun öngördüğü evlenme yaşından daha küçük yaştaki kız ya da erkeğin medeni nikah (resmi nikah) işlemi gerçekleşmemektedir. Köylerde evliliklerin erken yaşlarda gerçekleştirilmesi sebebiyle imam nikahının tercih edildiği, ancak resmi nikahın da süreç içerisinde kısılmasının yaygın olduğu görülmektedir. İmam nikahı, medeni nikahla birlikte gelenek olarak sürdürülmekte iken sadece imam nikahı ile evlenme şekli ortadan kalkmıştır.

Kırsalda evlenen kadının çocuk yapması önemli bir görevdir, bu yüzden çevrenin kendisinden çocuk dünyaya getirme beklentisi oldukça yüksektir. Çocuk dünyaya getirme çevrenin beklentisi dışında kadın için de ailedeki konumunu ve geleceğini belirleyen önemli bir etmendir. Görüşme gerçekleştirilen kadınların büyük çoğunluğu da evliliğin ilk ya da ikinci yılında çocuk sahibi olmuştur. Özellikle yaşlı kuşaktan kadınlar eşleri ve bazı durumlarda kaynana, kayınbabalarının istekleri doğrultusunda erkek çocuk dünyaya getirene kadar doğum yaptıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların kendi isteği dışında çocuk yapmaları geleneksel rollerinin bir başka boyutunu göstermekte ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini vurgulamaktadır.

Zaman içinde yaşanan ekonomik, kültürel ve toplumsal değişime paralel olarak Yozgat'ın köylerinde ailelerin sahip oldukları çocuk sayısı azalmıştır. Kırsalda çocuk özellikle yaşlı kuşak açısından ekonomik bir değer anlamı taşıırken, orta ve genç kuşak tarafından sosyal ve psikolojik değerleri ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Doğurganlığı etkileyen ve kuşaklararası farklılık yaratan faktörlerin başında eşlerin geçici bir süreliğine büyükşehirlere ya da yurtdışına gitmesi gelmektedir. Bu durum özellikle orta kuşakta yaygınlık kazanmakta, genç kuşakta da sürdürülmektedir. Ayrıca görüşmelerde katılımcıların ifade ettiği şekilde çok sayıda çocuğun maddi sorunlar ve bir yığın iş, dert getirdiği (Abadan-Unat, 1979:101) düşüncesi literatürde de doğurganlığın azalmasının nedenleri arasında sayılmaktadır. Bu yönüyle araştırma bulgusu literatürü destekler niteliktedir. Köylerde genel olarak ataerkil toplumsal düzenin sonucu olan kadın doğurganlığının denetiminin kadınlar tarafından büyük ölçüde aşıldığı ve doğurganlık oranlarının düştüğü görülmüştür.

Erkek çocuğuna daha fazla değer atfeden geleneksel anlayışın önemi azalmakla birlikte varlığını sürdürmektedir. Erkek çocuğun olmaması geçmiş dönemlerde olduğu gibi boşanma ve çok eşliliğe sebep olmamaktadır. Köylerde eğitim, ulaşım ve kitle iletişim

araçlarındaki gelişmeler vb. etkisiyle özellikle aile içi ilişkilerde kız çocuklarına verilen değer niteliğinin değişmesine bağlı olarak rol ve statüsünün değişim geçirdiği ve dolayısıyla da erkek çocuk dünyaya getirme algısında da değişim yaşandığı gözlemlenmiştir.

Araştırma bölgesi olarak belirlenen Yozgat merkez ve ilçesine bağlı 11 köyden sadece 6'sında ilköğretim okulu hizmet vermektedir. Bazı köylerde okul binası olmasına rağmen köyde öğrenci sayısının yetersiz olması sebebiyle taşınmalı sisteme dahil edilmişlerdir. Bu köylerde eğitim taşınmalı sistemle gerçekleştirilmektedir. Bu durum ise ailelerin özellikle kız çocuklarını evden uzağa, başka bir köye göndermek istememesi sebebiyle kadınların eğitim olanaklarından yararlanamamasına ve dolayısıyla eğitim seviyelerinin düşük olmasına sebebiyet vermektedir.

Araştırmada şehir merkezine yakın köylerde okuryazar kadın oranının daha yüksek olduğu ve orta kuşaktan itibaren başlayan değişim sonucunda kızların okumasının gerekli olduğunu düşünen ailelerin sayısının arttığı görülmektedir. Orta kuşağın kız çocuklarını okutmak istemesi, okul ve mesleki eğitimin önemli olduğunu düşünmesi ve bu amaç doğrultusunda çabalaması, kız çocuklarının okutulmasının gereksiz görüldüğü düşünce biçiminin giderek değişmeye başladığını göstermesi açısından umut vericidir. Geçmiş dönemlerde olduğu gibi yakın çevrede okul olmaması, maddi yetersizlik vb. sebepler gerekçesiyle okutmama kararı verilmemektedir. Aileler bu sorunlara taşınmalı sistem, yurtta kalma, öğrenim kredisi, burs gibi alternatiflerle çözümler bulma çabasıdadır. Bu değişimin somut göstergesi de genç kuşaktaki kadınların gerek Yozgat şehir merkezinde, gerekse de başka illerde lise ve yüksek öğrenimlerine devam etmeleridir. Çabalar neticesinde kızların üniversiteye gitme oranının arttığı ve dolayısıyla kuşaklararası eğitim düzeyinin yükseldiği görülmektedir. Kuşaklar açısından genel değişime bakıldığında, sosyo-demografik göstergelerde (evlenme şekli, evlenme yaşı, eğitim) yaşlı kuşaktan genç kuşağa doğru olumlu gelişmeler gerçekleştiği görülmektedir.

Görüşme gerçekleştirilen kadınlardan sadece 3'ü ücretli bir işte çalışmaktadır. Köylerde ev kadınları maddi açıdan eşlerine bağımlı olma ve kendi istekleri doğrultusunda harcama yapamama gibi sıkıntılar yaşadıklarını ifade ederken; çalışan kadınlar düşük ücretli çalışmayı kabul etmek zorunda bırakılma ve kazançlarını kendi istekleri doğrultusunda harcayamama, elde ettikleri gelirleri ailenin gereksinimlerini karşılamada kullanmak

zorunda kalmaları gibi olumsuz durumlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Yaşlı ve orta kuşaktan kadınlar kendi tarlalarında çalıştıklarını, buradan bir gelir elde etmediklerini belirtmişlerdir. Özellikle yaşlı kuşaktan kadınların hiçbiri ücretli bir işte çalışmamıştır. Bu kuşaktan görüşme gerçekleştirilen kadınlar eşlerinin evde kimse aç açık olmadığı, muhtaç duruma düşmediği sürece çalışmalarına izin vermediklerini ifade etmişlerdir. Köylerde kadınların çoğunun gerçekleştirdiği şekilde yani ücretsiz ev içi emekleriyle üretim faaliyetine katılımı; bitkisel, hayvansal faaliyetler ve el sanatlarıdır. Sebze üretiminde yer alan kadınlar tüm bir yaz boyunca sulama, çapalama, toplama, toplama sonrası değerlendirme vb. işleri yapmak durumunda kalmaktadır. Harman kaldırma olarak adlandırılan dönem kadınlar için toplama, desteleme faaliyetlerini ifade etmektedir. Kadınlar süt sağıp, peynir, yoğurt, tereyağ yapmaktadır. Köylerde ailenin ihtiyaç fazlası hayvansal gıda ürünleri satılmaktadır ki bu çok sayıda büyükbaş, küçükbaş hayvana sahip olan ailelerde kadınların iş yükünü arttırmasına karşın ev içi üretim olarak görülmesi sebebiyle kendilerinde çalışmadıkları algısının devam etmesine, ücreti eşlerine vermek zorunda kalmalarıyla da gelir elde edememelerine neden olmaktadır.

Çalışan kadın sayısı orta ve genç kuşakta da artış göstermemiştir. Bu durumun yaşanmasında kadınların Türkiye’de sosyalizasyon sürecinde “iyi eş, iyi anne” olarak yetiştirilmesinin etkili olduğu düşünülebilir. Bu şekilde kadınların çocukluk ve gençlik yıllarında eğitim ve başarı odaklı güdülenmemeleri bu alanlarda hedef belirlenememesine sebebiyet vermekte ve ilerleyen dönemlerde düşük eğitim seviyesiyle kadınların büyük çoğunluğu toplumsal hayatın dışında kalmaktadır. Görüşmelerde katılımcıların tamamına yakınının ifade ettiği şekilde köylerde çalışılabilecek iş olanaklarının sınırlı olması da çalışan kadın sayısının az olmasında önemli rol oynamaktadır. Kadınların çalışmalarının önündeki bir diğer engel de kadının ev içi işlerini aksatmadan çalışması beklentisidir. Bu sebeple günün belli saatlerinde çalışıp sonrasında evine gelerek ev işlerini yapması istenilmektedir. Kısacası “*ev işlerinin aksayacağı, ev içi düzenin bozulacağı*” kaygısı kadınları çalışma hayatının dışında tutmaktadır.

Kadınların çalışan annelere ilişkin tutumları da araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışan kadınların çocuklarıyla daha az ilgileneceği düşüncesine yaşlı kuşaktan kadınların tamamı katılırken, genç kuşaktan kadınların hiçbirinin bu düşünceye katılmadığı görülmüştür. Yaşlı kuşaktan kadınlar kadının erkekler gibi olmadığını, evden kapıyı çekip çıkamayacağını belirterek; geleneksel rolleri ile çalışma hayatının sorumluluklarını yerine

getirme çabasının kadını yıpratacağı ve neticede insanın kapasitesi sınırlı olduğu için ikisinden birinde sorun yaşayacağını düşünmektedir. Özellikle çocuklu kadınların annelik rolünü aksatacağı gerekçesiyle çalışmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu düşünce orta kuşaktan kadınların da büyük çoğunluğu tarafından benimsenmekle birlikte “*çocukları okul çağına gelinceye kadar çalışmaması, sonrasında çalışabileceği*” şeklinde biraz daha esneklik kazanmıştır. Genç kuşaktan kadınlar çalışılması durumunda ev-iş dengesinin kurulabileceğini ancak bunun eşler arası iş bölümü ve paylaşım ile gerçekleşeceğini belirtmiş ve tamamı “çalışan annelerin çocuklarıyla ilgilenemeyeceği” düşüncesine katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Çalışan annelerin çocuklarıyla daha az ilgileneceği düşüncesine katılıp katılmamada araştırmanın kuramsal çerçevesinde değinilen toplumsal cinsiyet yaklaşımlarının etkili olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımları toplumsal cinsiyet kalıp yargıları açısından kadın ve erkeğin rollerini; “geleneksel” ve “eşitlikçi” olarak sınıflandırılmıştı. Yaşlı kuşaktan kadınların tamamı ve orta kuşaktan kadınların büyük çoğunluğu “geleneksel yaklaşımı” savunmaktadır yani kadın ve erkeğin kendi cinsiyetine ait rol ve özellikleri benimseyerek, cinsiyetine uygun tutum ve davranışlar göstermesini beklemektedir. Bu durumda kadın çocuk doğurma ve büyütme, temizlik yapma, yemek pişirme gibi ev işlerinden sorumlu olma, kendilerinden önce eş ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama, mutluluk ve rahatları için kendi isteklerinden ödün verme, iş hayatında aktif olmama gibi toplum tarafından kendisine yüklenen rollerini yerine getirmelidir. Oysaki genç kuşaktan kadınlar “eşitlikçi yaklaşımı” savunmaktadır yani kadın ve erkeğin cinsiyet farkı gözetmeksizin kendini gerçekleştirici toplumsal cinsiyet rollerini benimseyebilmesi; aile, mesleki, evlilik, sosyal ve eğitim yaşamında kadın ve erkeğin sorumluluklarını eşit olarak paylaşması gerektiğini düşünmektedir.

Kadının ekonomik bağımsızlığını kazanması durumunda, kendisine ait ayrı bir evde yaşayıp, kendi ayakları üzerinde durarak bir hayat kurup kuramayacağı sorusuna yaşlı kuşağın tamamına yakını “ekonomik bağımsızlığını kazanmış olsa bile ayrı evde tek başına kalamaz ya da ben de yanında gider kalırım” görüşüne sahipken; orta kuşağın büyük çoğunluğu bu görüşü sürdürmüştü ancak genç kuşaktan kadınların tamamına yakınının “ekonomik bağımsızlığını kazandığında, isterse ayrı bir evde yaşayabilir” görüşüne sahip olduğu görülmüştür. Yaşlı kuşaktan genç kuşağa doğru kadınların kendi ayakları üzerinde

durarak hayatlarını tek başlarına kurabilecekleri algısına doğru bir değişim yaşandığı söylenebilir.

Aile içi iş bölümü araştırma açısından büyük önem taşımaktadır. Aile içinde gerçekleştirilen iş bölümü toplumsal cinsiyet rollerini görünür kılmaktadır. Ev içi iş bölümü ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalar; büyük oranda değişmeden devam ettiğini ve gelenekselleşmiş bir karaktere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Köylerde aile içi iş bölümü değerlendirilecek olursa, görüşülen kadınlar arasında sadece 3'ü eşlerinin ev işlerinde kendilerine yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Kadınlar geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini sürdürerek genelde bağ-bahçe işleri, kışlık yiyeceklerin hazırlanması, hayvanların bakımı, ev işleri ve çocuk bakımı gibi yeniden üretim faaliyetlerini üstlenirken; erkekler evin geçiminin sağlanması, bütçenin kontrolü gibi maddi sorumlulukları üzerine almaktadır.

Kadınlık, içinde yaşadığımız kültürde, yaş, eğitim, sınıf gibi değişkenlerden bağımsız olarak, esasen “ev” üzerinden tanımlanmakta ve yeniden üretilmektedir. Bu nedenle, ev ve ev işleri, kadın öznelliğinin kurulmasını anlamak için kilit alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ev ve ev işleriyle kurulan ilişki, her kadın için merkezi önem taşırsa da, kadının ait olduğu sınıfa, statüye, kuşaa ve eğitim düzeyine göre farklılaşmaktadır. Evin dünyanın pisliklerinden uzak, masum ve temiz bir yer olarak tasarlanması, erkeklerin dış dünyaya açılırken kadın ve çocukları bu temiz yerde bırakmaları, içinde yaşadığımız kültürün en belirleyici ve güçlü örüntülerinden biri belki de birincisidir. Dolayısıyla kadınlık tanımının oluşturulduğu mekan olan ev içi alan cinsiyet eşitsizliğinin de üretildiği mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle kadının ilk iletişim kurduğu ve sosyalleştiiği mekan olan aile “kadın”ın kimlik tanımlamasında kilit rol oynamaktadır. Bir anlamda ev ve ev işleri, kadınların ortak deneyimlerinin odağında durmakta ve kadınlık kimliğinin çekirdeğini ev içine bağlamakta böylece, kocanın ev işlerinden muafiyetine mazeret getirmekte; ev işini kadının yükümlülüğü ve aile vazifesi olarak tanımlamaya devam etmektedir (Bora, 2011: 11-35). Görüşmelerde eşine yardımcı olan erkek sayısının az olmasının kadınların eşlerinden beklentilerini düşürdüğü, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürülmesine neden olduğu görülmektedir. Yozgat'ın köylerinde ataerkil aile yapısında, erkek egemenliğinin kadını baskıladığı ve emeğini sömürmeye devam ettiği gözlemlenmiştir.

Kadınlar da eşlerinden göremedikleri yardımlaşmayı köydeki hemcinsleriyle gerçekleştirmektedir. Katılımcılar *“kadınlar köyümüzde hiçbir zaman ücret karşılığı başkasının tarla, bağ, bahçesinde çalışmaz. Karısı üzerinden kimse para pazarlığı yapmak istemez, teklif de edilmez. Kadınlar birbirlerine ekmek, tarhana vb. yapımında yardımcı olurlar.”* demiştir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere yardımlaşma ücret karşılığı olmayıp, gönüllülük esasına dayanmakta, köydeki dayanışmayı güçlendirmektedir. Yardımlaşmanın uygulanma biçimlerinden biri de ödünçleşmedir. Aileler arasında birtakım iş ve üretim araçlarının yokluğu veya yetersizliği, işlerin mevsim itibariyle sıkışık olması, ürünün zamanında kalkması zarureti vb. ödünçleşmenin nedenleri arasındadır. Görüşülen kadınlar da kendi aralarında *“bugün sana, yarın bana”* şeklinde ödünçleştiklerini ifade etmişlerdir.

Görüşmelerdeki ifadelerden eğitim düzeyinin yükselmesi kadınlar için iş ve ekonomik bağımsızlık seçeneği yaratmış olmakla birlikte kadınlar çalışma hayatına girmiş olsalar bile, ailedeki erkek egemenliğinin sürdüğü anlaşılmaktadır. Karı koca ilişkilerinde erkek kuvvetle hakim bir mevkidedir. Burada diğer ilişkilerde görülen değişimle karşılaşmamaktadır. Ailenin reisi ve kararların alınmasında son sözü söyleyen kişi erkektir. Kadınlar erkeklerin sözünden çıkmayıp, tabidir. Geleneksel cinsiyete dayalı tabakalaşma, kırsal kadının ev dışında topluluk düzeyinde etkili olamamasına sebebiyet vermektedir. Kadınların kararlara katılım oranlarının aile biçimi, kadınların ve eşlerinin öğrenim durumları, evlilik sürelerinden etkilendiği görülmektedir. Kadınlar yaşlarının ilerlemesiyle, eşlerini tanımaya başlamalarıyla ve evliliklerinin düzene girmesiyle daha önce sessiz kaldıkları pek çok duruma tepki göstermeye başladıklarını ifade etmişlerdir. Evlilik süresinin de önemli bir etkisi olduğu katılımcıların bu ifadelerinden de anlaşılmaktadır.

Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar (2009)’ın Konya’nın ilçe ve beldelerinde eşleri yurtdışına çalışmak için giden kadınlarla gerçekleştirdikleri *“Gitmek mi Zor Kalmak mı?: Avrupa’ya Erkek Göçü ve Geride Kalan Kadının Gözünden Göç Deneyimi”* başlıklı çalışmada kadınların eşleri yurtdışına göç etmiş ve ordan çalışma izni alabilmek için de yurtdışından kadınlarla anlaşmalı evlilik yapmıştır. Araştırmada eşi göç etmiş kadınların geleneksel yapının tercihi dışında güçlendiği, toplumsal yaşama katılımının arttığı, çocuklarının eğitimi ve gündelik yaşamları üzerine söz sahibi olduğu ancak bu geleneksel yapı içinde göçe bağlı aile dinamikleri ve kadının toplumsal rolündeki tüm değişimin kadın ve çocuklar için epey sancılı bir deneyim olduğu, bu durumun köyde geride kalan ailenin

gündelik yaşamını, aile içi işbölümü, kadın-erkek rolleri, annelik/babalık, erkeklik/kadınlık algıları ve pratikleri gibi tüm aile içi dinamikleri dönüştürdüğü bulgusuna ulaşılmıştır.

Yozgat'ın köylerinde de orta ve genç kuşaktan 10 kadının eşi iş dolayısıyla geçici göç etmiştir. Ancak bu göçler yurtiçinde büyükşehirlere edilmiş ve diğer çalışmada olduğu gibi anlaşmalı evlilik durumu yaşanmamaktadır. Her iki çalışmada görüşülen kadınların ortak paydası genellikle erkeğin ailesinin yanında yaşayan kadınların, erkeğin ailesindeki yaşlıların ve kendi çocuklarının bakımından sorumlu olmakla birlikte, ailenin geçimi dışında geleneksel aile ilişkilerinin ve toplumsal düzenin erkekten beklediği sorumlulukları da yerine getirmeleri kısacası göç eden erkeğin yokluğu sebebiyle yaşamlarında birçok zorlukla tek başına mücadele etmek zorunda kalmalarıdır. Kadınların aile, ev ve çocuk sorumluluklarını üstlenmesinin, evin “hem beyi, hem hanımı,” “hem annesi, hem babası” olmasının kadınları zorunlu olarak güçlendirmesi, güçlenmenin iradi ve gönüllü olarak yaşanan bir sürecin sonunda değil istenç ve kontrol dışı bir sürecin doğal sonucu olarak yaşanması şeklinde benzer bulgulara ulaşılmakta ve araştırma bu açıdan literatürü desteklemektedir.

Kadınların ekonomik ve sosyal kararlara katılımı konusunda kuşaklararası farklılık görülmekle birlikte alınacak kararlarda yaşlı ve orta kuşaktan kadınların çoğu zaman etkili olmadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Ancak son yıllarda kırsalda erkeklerin tarım dışı sektörlere yönelmesiyle il veya yurtdışına çalışmaya gitmeleri neticesinde, geride kalan orta ve genç kuşaktan kadınların ailedeki sorumlulukları ve iş yükleri artmış ancak kararlara katılımında da olumlu değişimler yaşanmıştır (Kutlar, 2013: 3). Genç kuşakta ev içinde karar almada kadının rolünün gittikçe artmakta olduğu gözlemlenmiştir. Üç kuşaktan kadınların büyük çoğunluğunun çocuğun yetiştirilmesi, eş, dost ziyareti gibi sosyal kararlara ile eve alınacak eşyalar gibi ekonomik kararlara katılabildikleri görülmüştür.

Mangır vd. Yozgat'ın köylerinde 1977 ve 1986 yıllarında kırsaldaki kadınların toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili yaptıkları çalışmalarda kadınların gün içerisinde gerçekleştirdikleri işler ve oranları sunulmuştur. 1977 yılında yemek yapma (% 69.77), bulaşık yıkama (% 60.10), çamaşır yıkama (% 60.28), ev temizliği (% 59.81), ekmek yapma (% 63.38) ve çocuk bakımı (% 64.28) işlerini kadınların yaptığını saptamışlardır. Araştırmanın tekrarlandığı 1986 yılında bu durumun değişmediği bulunmuştur. Araştırma bölgesindeki

kadınların günlük yaşantılarını da tarımsal faaliyetler, gündelik ev işleri ve çocuk bakımı oluşturmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin yaz aylarında yoğun olması, bu dönemde kadınların günlük işlerinin tamamına yakınının bu faaliyetlerden oluşmasına neden olmaktadır.

Günümüzde sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişmelerle birlikte toplumsal beklentiler çerçevesinde belirlenmiş kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rolleri giderek değişmektedir. Özellikle teknolojik gelişmeler gündelik hayatı, iş bölümünü, tüketim alışkanlıklarını, hayat algısını da etkilemekte ve bu konularda değişimler yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Mangır vd. (1977), (1986) çalışmalarında da belirttiği şekilde kadınlar tarafından yapılan işler değişmemekle birlikte teknolojinin gelişmesiyle çeşitlenen ev araç/gereçlerinin günlük hayatta aktif olarak kullanılmasıyla özellikle orta ve genç kuşaktan kadınların işlerini çok daha az emek harcayarak kısa sürede gerçekleştirmesi söz konusudur. Araştırmada gerek kadınların ev içi işlerinde, gerekse de gıda ve erzak hazırlama konularında değişiklikler yaşandığı gözlemlenmiştir. Günümüzde köylerde de birçok gıdanın hazır olarak satın alınması dolayısıyla üretici olmaktan çıkıp, kentli aile kadar olmasa da tüketici aile konumuna geçmiştir. Yaz aylarını tarla, bağ, bahçe işleriyle geçiren ve bu dönemde emek yoğun çalışan kadınların boş zamanı kalmamaktadır, ancak kış aylarında ev içi teknolojik alet kullanımının da etkisiyle boş zamanlarının artması durumu yaşanmaktadır. Kadınların bu boş zamanlarını şehir merkezine giderek, arkadaşlarıyla oturarak ya da el işi yaparak değerlendirdikleri görülmektedir.

Görüşmelerde yaşlı kuşaktan kadınların tamamına yakınının özellikle aile içi iş bölümü, aile içi kararlara katılım, doğurganlık ve ilçe veya şehir merkezine gitme sıklığı ile ilgili görüş ve düşüncelerini ifade ederken orta ve genç kuşaktan kadınlara göre daha fazla cinsiyet eşitsizliğine uğradıkları, daha çok ezildikleri, daha ağır ve katı muameleye maruz kaldıklarını belirtmeleri de dikkat çekicidir. İş bölümünde erkeklerin de artık bir işin ucundan tutmaya başlaması, kararlarda eşlerinin de fikrini almaları, karı koca kendi istedikleri sayıda çocuk dünyaya getirmeleri, bu konuda üçüncü bir kişiye söz hakkı tanımamaları ve kadınların kimseye bir açıklama yapmak zorunda kalmadan köy dışına gidebiliyor olmalarını kendi yaşadıkları dönem ile karşılaştırdıklarında eş, kaynana, kayınbaba ve diğer aile bireylerinin tavır, davranış, algı ve düşüncelerinde bir değişim yaşandığını dolayısıyla orta ve genç kuşaktan kadınların kendilerine göre birçok konuda daha rahat olduklarını, bu değişimin geç ama olumlu yönde bir değişim olduğunu ifade etmişlerdir.

Eşlerinin tarım dışı işlere yönelmesi ve köy dışında çalışmaya gitmesi nedeniyle eşin yanında olmaması, genelde tarımsal üretimin geride kalan kadınların emek ve çabalarıyla sürdürülmesi dolayısıyla yaşanan tarımın feminizasyonu ve tüm bu süreçlerin neticesinde güçlenmek zorunda olan üç kuşaktan 30 kadının kendi aralarında benzeşen ve farklılaşan yönleri değerlendirilecek olursa; yaşlı ve orta kuşaktan kadınlar erken yaşta evlendirilme ve bir arada yaşama durumları açısından benzerlik göstermekte ve genç kuşaktan kadınlardan farklılaşmaktadır. Eşlerinin köy dışında çalışması durumuyla yaşlı kuşaktan kadınların hiçbirinde karşılanmamıştır. Ancak orta kuşaktan kadınlarda yoğun olmak üzere genç kuşaktan kadınlarda da devam etmesi açısından orta ve genç kuşaktan kadınlarda benzerlik yaşanmakta, yaşlı kuşak farklılaşmaktadır. Aile içi işbölümünde de yaşlı kuşaktan kadınlar kadınların ev işleri, çocuk bakımı gibi ev içi işleri, erkeklerin ise evin geçimini sağlamak, dış çevreye karşı korumak gibi evin dışındaki işleri yapması şeklinde geleneksel cinsiyetçi işbölümünün sürdürülmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu açıdan yaşlı kuşaktan kadınlar eşitlikçi yaklaşımı savunan orta ve genç kuşaktan kadınlardan farklılaşmaktadır. Doğurganlık başlığı altında değerlendirilen çocuk sayısında da yaşlı kuşak yaşadıkları dönemin teknolojik yetersizlikleri sebebiyle insan gücüne duyulan ihtiyaçla doğrudan bağlantılı olarak orta ve genç kuşaktan kadınlara göre daha çok sayıda çocuk dünyaya getirmiştir. Orta ve genç kuşaktan kadınlar ise çocukların sosyal ve psikolojik değerine daha çok önem verilmesi ve hayat şartlarının zorlaşması dolayısıyla daha az sayıda çocuk dünyaya getirmiştir. Çocuk sayısında yaşlı kuşak, orta ve genç kuşaktan kadınlardan farklılaşmaktadır. Evlenme şekillerinde akraba evliliğini en çok orta kuşaktan kadınlar gerçekleştirmiştir. Bu kuşaktan kadınlar akraba evliliği yoğunluğu açısından yaşlı ve genç kuşaktan kadınlardan farklılaşmaktadır. Görüşülen katılımcılardan sadece 3'ünün ücretli bir işte çalışması ve neredeyse tamamına yakınının ücretsiz ev içi emek ve aile içi geçimlik üretim yapmaları dolayısıyla üç kuşaktan kadınlar benzerdir. Kız çocuklarının okutulması gerekliliği konusunda da üç kuşaktan kadınların tamamı aynı görüşe sahiptir ve benzerdir. Aile içi karar alma süreçlerine katılımında ise yaşlı kuşaktan kadınlar yaşları dolayısıyla, orta kuşaktan kadınlar ise eşlerinin köy dışında çalışıyor olması sebebiyle genç kuşaktan kadınlara göre daha çok sosyal kararları alan ve uygulayan kuşaklar olarak genç kuşaktan farklılaşmakta, ancak birbirlerine benzemektedirler. Ekonomik kararlarda yine eşlerinin köy dışında çalışıyor olması sebebiyle orta kuşaktan kadınlar aktif karar alıcılar iken yaşlı kuşaktan kadınlar bu kararlarda çok etkili olamaması

açısından farklılaşmakta, genç kuşaktan kadınlar bu konuda eşleri ile ortak karar almaları dolayısıyla orta kuşaktan kadınlara benzemektedir.

Kantar'ın 1996 yılında "Adana ve İçel İli Dağ Köylerinde Yaşayan Kırsal Kadınların Toplumsal Yaşamdaki Roller ve Bu Rollerle İlgili Geleceğe Yönelik Beklentileri"ni konu edindiği çalışmasında köylerde gerçekleştirdiği görüşmelerde radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçlarının yaygın olmadığı (1996: 82) bulgusuna ulaşmıştır. Kitle iletişim araçlarının yaygın olmamasına bağlı olarak izleme, dinleme oranlarının düşük olması, günümüzde köylerde karşılaştığımız kendileri dışındaki hayatlardan etkilenme ve değişme arzusunun o dönemlerde yaşanmadığını göstermektedir. Araştırmada aradan geçen sürede değişme ve gelişmeye bağlı olarak Kantar'ın çalışmasından farklı sonuçlara ulaşılmıştır, köylerde artık tüm hanelerde televizyon bulunmaktadır, hatta gelişen iletişim teknolojilerine dair diğer ürünler (cep telefonu, bazı kimseler de akıllı telefonlar, bilgisayar, okullarda öğrencilere dağıtılan tabletler vb.) günlük hayatta aktif olarak kullanılmaktadır. Televizyonlar her evde kullanılmakta olan uydu alıcıları aracılığıyla çok sayıda kanallarıyla takip edilmektedir. Köylerde bilgisayar, akıllı telefon, tablet gibi çağın getirdikleri yeniliklere de yer açılmıştır.

Bu araştırma toplumsal cinsiyet rolleri algısının kuşaklararasıda değişime uğrayıp uğramadığını betimlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın gerçekleştirildiği Yozgat'ın merkez ve ilçelerine bağlı 11 köyünde toplumsal cinsiyet rollerinin kuşaklararasıda değişim gösterip göstermediğine ilişkin görüşmelerin analizi sonucu edinilen bulgular, daha önce gerçekleştirilen çalışmalar üzerinden değerlendirilip, araştırmanın diğer çalışmalarla hangi açıdan benzerlik veya farklılıklar gösterdiği somutlaştırılarak ortaya konulacak olursa; Kağıtçıbaşı'nın (1972) gerçekleştirdiği araştırmada anneler ve kızlarının toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili değişkenlerde farklılık göstermedikleri bulunmuştur. Yönetici kadınlar ile annelerinin, kadınlar için uygun gördükleri mesleklerin (öğretmenlik gibi) benzer olması, cinsiyete ilişkin kalıp yargıların devam ettiği şeklinde benzer bir bulgu Günindi-Ersöz (1999) tarafından bulunmuştur. Kağıtçıbaşı ve Günindi-Ersöz'ün çalışmalarında anne-kız özdeşleşerek, toplumsal cinsiyet rollerinin kuşaktan kuşağa sürüp gitmekte olduğunu göstermektedir. Araştırmada da kalıp yargıların devam ettiği ancak yaşlı, orta ve genç kuşakta toplumsal cinsiyet rollerinin tamamının değişmeden kuşaktan kuşağa sürdürülmediği özellikle "aile içi iş bölümü, eğitim, çalışma hayatı ve

doğurganlık” ile ilgili tutum ve davranışlarında, cinsiyet rol standartlarında değişim yaşandığı görülmektedir. Bulgular bu açıdan farklılık arz etmektedir.

Kuşaklararası toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili gerçekleştirilmiş üç çalışma daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki Kağıtçıbaşı ve Kansu'nun 1969 yılında gerçekleştirdiği “Cinsiyet Rollerinin Sosyalleşmesi ve Aile Dinamiği: Kuşaklararası bir Karşılaştırma” (1991:104-105) başlıklı çalışmasıdır. Bu çalışmada kuşaklararası toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılarda ve özellikle kadının benlik kavramında fark olmadığı halde, cinsiyet rol standartlarında orta kuşaktan itibaren ve genç kuşakta daha yaygın bir biçimde farklılaşmanın görülmesi yani temel tanım ve kalıp yargılar değişmeden standartların değişmesinin yüzeysel kalmasına neden olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Simmons ve Turner'ın 1974 yılında gerçekleştirdiği “The Socialization of Sex Roles and Fertility Ideals: A Study of Two Generations in Toronto” başlıklı çalışmada cinsiyet rol standartlarının bir kuşaktan diğerine çok değişmesine karşın, kadınların kendilerini tanımlama biçimlerinde temelde bir farklılık görülmediğini ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargıların benlik kavramına yansıdığı ve öz tanımlamanın kuşaklararası önemli bir devamlılık unsuru olduğunu göstermişlerdir (Kağıtçıbaşı, 1977: 35-48). Konu ile ilgili bir diğer çalışma da Kadılar'ın 2011 yılında gerçekleştirdiği “Üç Kuşak Kadının Cinsiyet Rollerini: Ankara Örneği” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu çalışmada orta kuşakla birlikte toplumsal cinsiyet rolleri algısının büyük oranda değişime uğradığı, genç kuşağın diğer kuşaklara oranla toplumsal cinsiyet rollerinde daha eşitlikçi bir yaklaşımı benimsediği ancak kuşaklararası değişmeyen ve hala geçerliliğini koruyan toplumsal cinsiyet rollerinin de varlığını sürdürdüğü bulgusuna ulaşılmıştır.

Bulgular bu üç araştırma sonucunu da desteklemektedir. Araştırmada yaşlı, orta ve genç kuşak kadınlarla görüşmelerde özellikle yaşlı kuşağın kendilerini tanımlarken kalıp yargıları daha fazla kullandıkları ve kızların anneleriyle özdeşleşerek erken yaşlarda kadınlarla ilgili toplumsal rol beklentilerini kabullendikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların aynı hanenin üyeleri olmasının da özdeşleşme ve kalıp yargıların aktarılmasında önemli rol oynadığı görülmüştür. Köylerdeki yaşlı kuşaktan kadınlar geleneksel yapıda yaşanan değişimin dışında kalmakta ya da geleneksel yapının koruyucusu olarak konumlanmaktadırlar. Yaşlı kuşağın tamamı ve orta kuşaktan kadınların bazılarının kadına ilişkin rol beklentisi “ev içi işleri çekip çevirebilmesi, iyi bir anne, eş olması” iken erkeğe

ilişkin rol beklentisi “ailenin geçimini sağlaması”dır. Bu şekilde yaşlı kuşaktan kadınların tamamının ve orta kuşaktan kadınların büyük çoğunluğunun daha çok geleneksel toplumsal anlayışa göre şekillenen toplumsal cinsiyet rollerine göre davranarak yaşamlarını sürdürdüğü görülmektedir.

Kadının eğitim seviyesinin yükselmesi, çalışması gibi nedenler, kadın ve erkeğe ait rolleri büyük ölçüde etkilemekte hatta değişime uğratmaktadır. Bu süreçlerle birlikte geleneksel toplum içerisindeki kadın ve erkeğin rolleri arasındaki mesafe azalsa da yaş ve cinsiyete uygun kalıp yargılar yaygın biçimde varlığını sürdürmektedir. Araştırmanın teorik kısmında da görüldüğü üzere erkeğe biçilen rol evin geçimini sağlamasıdır. Yozgat’ın köylerinde kadın ve erkekten beklenen toplumsal cinsiyet rollerine bakıldığında; kadının aile içindeki rolünün ev işlerini yapması, çocukları ve kocasıyla ilgilenmesi; erkeklerin ise evin maddi ihtiyaçlarını karşılaması ve babalık görevini yapmasıdır. Özellikle yaşlı kuşakta kadının çalışması konusunda ailenin muhtaç olmaması durumunda çalışmasına gerek olmadığı şeklinde geleneksel bir yargı söz konusudur. Ancak orta kuşaktan kadınlarla birlikte özellikle aile içi iş bölümü, eğitim, çalışma ve doğurganlık konularında toplumsal cinsiyet rolleri algısının büyük oranda değişmeye başladığı görülmektedir. Yaşlı kuşaktan genç kuşağa doğru kadınlarda eğitim düzeyinin yükselmesi, sosyal çevre ile aktif ilişki gibi faktörlerin etkisiyle kadının geleneksel rollerine ilişkin eşitlikçi yönde bir tutumun varlığı gözlenirse de, kadının toplumdaki asli rollerinin “ev işleri ve çocuk bakıcılığı” olduğu inancının yaygın olması, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının geçerliliğini koruduğunu ve kuşaklararası değişmediğini göstermektedir. Köylerde kadınların toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili kalıp yargılarda kuşaklararası farklılık görülmemiş, cinsiyet rol standartlarında değişim gözlemlenmiştir. Kalıp yargıların değişmemiş olması, köklü bir değişimden bahsetmeyi olanaksız kılmaktadır. Kırsal toplumsal yapı gelenekselliği bünyesinde barındırmaktadır, sosyalizasyon sürecinde geleneksel değerleri içselleştiren ve hayatını kırsalda geçirdiği sürece de devam ettirecek kadınlardaki toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimin bu şekilde gerçekleşmesi şaşırtıcı değildir.

Köylerde köy dışına çalışmaya gidilirken, köylere dışarıdan çalışmak için gelen kimse yoktur. Köylerden göç eden nüfus; Yozgat şehir merkezi bir ticaret ve sanayi merkezi olmadığı için Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa gibi şehir merkezlerine yerleşmektedir. Görüşülen katılımcılardan yaşlı kuşak toprağından ayrılmayı düşünmezken, orta ve genç

kuşak köylerde tarımda makineleşme, aile başına düşen arazi miktarının azalması vb. sebeplerle geçimlerini sağlayamadıklarını belirtmiştir. Orta ve genç kuşaktan katılımcılar emeklerinin karşılığını alamamaları ve yaşadıkları geçim sıkıntısı sebebiyle çocuklarının tarım dışı mesleklere yönelmesini istediklerini ifade etmişlerdir. Kentlerde eğitim, sağlık vb. imkanların gelişmiş olması sebebiyle gerek çocuklarının geleceği, gerekse de kendileri için şehre göç etmek ve orada hayat kurmak istediklerini belirtmişlerdir.

Boran (1945) “Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki” adlı çalışmasında ova köylerinin kasaba ile sıkı surette bütünleştiğini; şehirleşmiş, kasabalaşmış bir durumda olduğunu belirtmiştir. Araştırma bölgesini oluşturan köyler de ova köyleri kategorisinde olup, ilçe veya şehir merkezi ile bağlantısı ve etkileşimi oldukça güçlüdür. Boran bu çalışmasında köylerin kasabayla olan günlük irtibatlarının mevsime göre değiştiğini, kışın yolları çok zaman su bastığından veya yollar çamur olduğundan otobüsün köye kadar gelemediğini, kış aylarında kasaba ile münasebeti icap ettiren iktisadi faaliyetlerin de az olduğundan veya büsbütün durduğundan, köylerin daha kendi içlerine kapalı bir hayat sürdürdüklerine yönelik bulgular elde etmiştir. Köylerin şehirle bağlantı ve etkileşimi üzerine gerçekleştirilen bir diğer çalışma da Poyraz, Şahin ve Arıkan (2005)’in “Kalecik’e Bağlı Bağcılıkla Uğraşan On Köyde Bireysel ve Kurumsal Açından Modernleşme Eğilimleri” başlıklı çalışmasıdır. Bu çalışmada da büyük bir kısmı doğduğundan beri köyde yaşayan örneklem grubunun tamamına yakınının, oturdukları yerden memnun oldukları ve başka yere gitmek istemedikleri; köyelerinden göç etmek istemeyen köylülerin seyahat amacıyla köy dışına çıkma sıklıklarının ise oldukça az olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Bu araştırma günümüzde ulaşım imkanlarının o dönemlere göre gelişmiş olması yani dönemsel değişiklikler yaşanmasının da etkisiyle Boran (1945) ve Poyraz, Şahin ve Arıkan (2005) ’in çalışma bulgularından farklılık arz etmektedir. Katılımcılar özellikle yaz döneminde kendi tarla, bağ, bahçe işleriyle uğraştıkları için köyün dışına çok fazla çıkmadıklarını ama kış döneminde iş yüklerinin hafiflemesi sebebiyle şehir merkezine daha sık gittiklerini belirtmişlerdir. Günümüzde kitle iletişim ve ulaşım olanaklarındaki gelişmelere bağlı olarak köy ile kent arasındaki iletişim oldukça gelişmiştir. Kadınlar giyim ve yiyecek alışverişi, tedavi vb. sebeplerle ilçe veya şehir merkezlerine gitmektedirler. Eş, dost, yakınlarının şehirde oturuyor olması da şehirle bağlantılarının sürmesini sağlamaktadır. Yozgat’ın köyelerinde göç etmek isteyen ailelerin sayısı ve

seyahat amacıyla köy dışına çıkma sıklıkları oldukça yüksektir. Özellikle orta ve genç kuşaktan kadınlar yaşlı kuşaktan kadınlara oranla şehre daha çok gidip gelmekte ve etkileşime girmektedir. Etkileşim sürecinde kadınların davranış kalıplarında, tüketim alışkanlıklarında değişimler yaşanmaktadır.

Köyler, 1950 sonrası sanayileşme, tarımda makineleşme, nüfus yapısında meydana gelen değişimler, iç ve dış göçler, kentleşme, ulaşımda meydana gelen değişme, kitle iletişim ve haberleşme imkanlarının artması ile değişim sürecine girmiş; kendi içlerine kapalı yaşadıkları dönemleri geride bırakmıştır. Özellikle günümüzde köylerde yaşayanlar açısından ulaşım ve iletişim araçlarındaki teknolojik gelişmelerin değişim dinamiği yarattığı görülmüştür.

Araştırma bölgesi olarak seçilen Yozgat'ın merkez ve ilçelerine bağlı köylerinin şehir merkezine yakın veya uzak olması büyük farklılık yaratmamıştır. Kente daha yakın olan köylerde bütünleşme daha fazla olmakla birlikte diğer köylerde de gözlemlenmiştir. Yozgat'ın köylerinde aile içi ilişkilerde geleneksel özellikler sürdürülmektedir ancak günümüzde toplumsal değişmelerin etkisiyle köylerde geleneksel aile içi ilişkilerin görünümü değişmeye başlamıştır. Kadınların dış dünyaya çevresindeki yaşantıya doğrudan katkı sağlaması ve erkekler ile eşit şartlarda bulunmasına yönelik olumlu değişim genç kuşaktan kadınlarda görülmektedir. Ancak bu kuşaktan kadınların da köyden kente göç etmek istemeleri bu olumlu gelişmenin köylerde etkili olmayacağını göstermektedir.

Öneriler

Kırsal alanda kadının güçlendirilmesi amacıyla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından hazırlanan ulusal eylem planında belirlenen dokuz gelişme ekseninin (yoksulluk, eğitim (örgün ve yaygın), sağlık (birey olarak-aile olarak), tarımsal üretim, girişimcilik ve pazarlama, doğal kaynakların kullanımı ve yönetimi, doğal kaynakların korunması, tarımsal istihdam ve örgütlenme, sosyal güvenlik) kısa, orta ve uzun olmak üzere üç uygulama döneminde gerçekleştirilmesi planlanmaktadır (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ulusal Eylem Planı, 2012-2016). Araştırma bulguları da Eylem Planı'nda belirlenen başlıklarda kadınlara yönelik çalışmaların yapılması gerektiğini göstermektedir.

Ancak köylere gidilip, kadınlarla birebir görüşmeler gerçekleştirildiğinde konunun farklı boyutları da ortaya çıkmaktadır. Görüşülen kadınların örgün eğitim düzeyleri düşük olduğu gibi, beceri ve yeteneklerini geliştirebilecekleri yaygın eğitim kurslarına da “*katılamadıkları*” görülmüştür. Katılamama iki şekilde gerçekleşmekte; sebeplerden ilki kursların köylerin tamamında gerçekleştirilmiyor olması, diğeri ise eşlerinin katılmalarına izin vermemesidir. Örneğin şehir merkezine çok yakın (10 km.) mesafede olan Divanlı köyünde kadınların hafta içinde yapacakları işleri, haftada bir gün yaş düzeyine göre düzenlenen “anne eğitim kursu”na göre planladıkları görülmüştür. Bir diğerkatılımcı “*yeni evlisin, yeni gelinsin, çocukların bir büyüsün*” denilerek dışarı çıkmasına izin verilmediğini ancak çocuklarını büyüttükten sonra köyde açılan okuma yazma kursuna katılarak okuma yazmayı öğrendiğini, artık her şeyi okuyup, yazabildiğini büyük bir mutlulukla ifade etmiştir. Bu örnekler kursların köyde uygulanması ve eşlerinin de izin vermesi durumlarında kadınların katılmaya hevesli olduklarını göstermesi açısından önemlidir.

Kırsalda kadın toplumsal ve ekonomik yaşamın temel bileşenlerinden biridir. Tarihsel süreç içerisindeki ev içi iş ve tarımsal üretimde ücretsiz iş gücü olarak konumunun kadının geleneksel rolleri olarak tanımlanması ve toplumsal değerler sisteminin nesiller boyu aktarılmasıyla da konumunun sürekli yeniden üretimini mümkün kılması, üretim ve ev işlerinin birlikte yapılması, eğitim düzeyi ve toplumsal statünün düşüklüğü, tarım işçilerinin örgütlenme sıkıntıları ve başta sosyal güvenlik olmak üzere çalışma yaşamı ile ilgili yasal mevzuattaki eksiklikler kırsal alanlardaki kadınların hayatlarını olumsuz etkilemektedir.

Geçim sıkıntısı ve geleneksel toplum ilişkileri altında kalan ve tarımsal faaliyetlere iş gücü olarak katılan kadınların; yaşam ve çalışma, sağlık koşulları, iş bölümü, aile içi ve dışı rolleri, sosyal güvenlikleri yani sosyo-ekonomik durumları iyileştirilmelidir. Ev içi işin ücretlendirilmesi, kadının evdeki işinin doğal olduğu düşüncesini esneterek kadına evde güç sağlayacaktır. Hem ev kadınlığı hem de anneliğin meslek olarak değerlendirilmesinin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Bu konuda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe çalışmalarına ağırlık verilmelidir (Başak, Kingır ve Yaşar, 2013: 60).Genç kadınlar zaten sınırlı kapsamda yapılan proje ve uygulamaların da dışındadırlar. “Ev kızı” denen evde oturup sosyal faaliyetlerden, iş gücü piyasasından ve eğitimden uzakta yaşayan bir kesim genç de sonuçta sosyal, ekonomik ve politik yaşamdan dışlanarak varlıklarını sürdürmeye

çabalamaktadır. Kadınlara ulaştırılan tarımsal yayım ve eğitim çalışmalarının sayısı ve etkinliği arttırılmalıdır. Kadınların kırsal alan istihdam yapısındaki yerinin değiştirilmesi, kadınlara iş gücü piyasasının talep ettiği becerilerin kazandırılması, üretim ve istihdamın her aşamasına katılması ve kararlarda söz sahibi olabilmesi için çok yönlü eğitim projeleri hazırlanmalıdır.

Kırsalda yaşayan kadınlara yönelik projelerin öncelikle okuma-yazma öğretme, beceri geliştirme ve pazara yönelik üretimlerinin gelir getirme amacına dayandırılması gerekmektedir. Özellikle bu kursların kadınların boş zaman etkinlikleri olarak kendilerinin de bireysel ya da birlikte yaptıkları dikiş-nakiş, dokuma, el sanatları vb. olması becerilerinin profesyonelleştirilerek, gelirlerinin artmasını sağlayacak, hem kişiye, hem aile ekonomisine hem de yöresel kalkınma ve işsizlik sorunlarının çözümüne katkıda bulunacaktır. Dünya genelinde kırsal alanda kadın için uygulanan başarılı proje örneklerinin adaptasyonu da sağlanabilir.

Projelerin köylerin tamamını kapsayacak şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Bu konuda yerel yönetimlerin köylere sadece belediyeçilik hizmeti değil, aynı zamanda kadınların gereksinimlerine yönelik çalışmalarda bulunması gerekmektedir. Yerel yönetimlerin bu sorumluluğu tek başına değil, işbirliği ile de gerçekleştirebilmesi mümkündür. Toplumsal gelişme ve değişmelerle yerel yönetimlerle bilimsel araştırma kuruluşlarının işbirliği giderek önem kazanmaktadır. Türkiye’de sayısı az olan bu işbirliği aslında her iki taraf için de oldukça önemlidir. Üniversite içinde bulunduğu toplumu daha iyi anlama olanağına kavuşurken, yerel yönetimler kurumsal yapı ve hizmet kalitelerini arttırabilmektedir. Yozgat’ın köylerindeki kadınlara yönelik projelerde de bu şekilde bir uygulama gerçekleştirilebilir.

Kadınların örgütlü girişimciliğinin geliştirilmesi gerekmektedir. Yerel yönetimlerin ayrıca kadın girişimcileri desteklemeye yönelik proje geliştiren kamu kuruluşları arasında yer alan Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, TOBB Kadın Girişimciler Kurulu, Kadın Girişimcilere AB Desteği, Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER) ile işbirlikleri yapması, kadınlara süreci nasıl yürütebilecekleri ile ilgili danışmanlık hizmetleri vermesi gerekmektedir. Kırsalda kadın girişimciliğinin desteklenmesi projelerinde uygulamalı girişimcilik eğitimleri verilmelidir. Bu şekilde kadınlar üretimini yaptıkları tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi, satışa sunulması, yerel ürünlerin oluşturulması vb. konularında bilinçlendirilebilir ve

hayatlarında aktif olarak kullanarak gelir elde edebilirler. Araştırma açısından değerlendirildiğinde, bu çalışmalara özellikle orta ve genç kuşaktan kadınların katılım sağlayacakları söylenebilir.

Çalışma yaşamı ile ilgili yasal mevzuattaki eksiklikler de kadınların sıkıntı yaşamasına sebebiyet vermektedir. Kadınların ya tarımda düşük ücretlerle çalışmaları dolayısıyla primlerini yatıramaması, ya da tamamen ücretsiz iş gücü olması sebebiyle kaydının olmaması kadınların sosyal güvenliklerinin olmamasına neden olmaktadır. Eşlerinin sosyal güvencesi olan kadınların bazıları da ancak eşleri üzerinden hizmetten yararlanabilmektedir. Tarım iş kanununun toplumsal cinsiyet temel bakış açısı ile yasalaşmasının sağlanması ve çalışma yaşamı ile ilgili mevzuattaki eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (1969). Toplumsal Değişme ve Türk Kadını. *Türk Toplumunda Kadın*. Ankara.
- Abadan-Unat, N. (1977). Dış Göç Akımının Türk Kadınının Özgürleşme ve Sözde Özgürleşme Sürecine Etkisi. *Amme İdaresi Dergisi*, X/1.
- Abadan-Unat, N. (1979). *Türk Toplumunda Kadın, Araştırma, Eğitim*. İstanbul: Ekin Yayınları ve Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını.
- Abadan-Unat, N. (1983). *Kitle İletişim ve Kültür. İletişim Teknolojisindeki Gelişmelerin Ulusal Kültürlere ve Basına Etkisi Konferansı*. 26-28 Eylül 1983.
- Abadan-Unat, N. ve Keleş, R. vd. (1975). *Göç ve Gelişme*. (Çev: Ünsal Oskay). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskan ve Şehircilik Enstitüsü. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık.
- Abrar, N. and Ghouri, A.M. (2010). Dual Earners and Balance in Their Family and Work Life: Findings from Pakistan. *European Journal of Social Sciences* 17,1, 28-40.
- Aile Raporu (2002). (Ed. İ. Çaylıoğlu), *Aile İçi İlişkiler Komisyonu. Ailede Rol ve Sorumluluklar*. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Yayın No:120. Ankara. Beyda Ofset. (ISBN 975-19-3235-1).
- Akbay, R. (1998). Kadının Kırsal Kesimdeki Rolü. *Tarım ve Köy Dergisi*, (123), 24-26.
- Aksoy, N. (2006). *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Bütçeleme ve Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü'nün Rolü*. Ankara: T.C.Başbakanlık KSGM.
- Akşit, B. (1985). *Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme*. Toplum, Siyaset ve Kültür Dönüşümleri Üzerine Araştırmalar. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Akşit, B. (1988). *Kırsal Dönüşüm ve Köy Araştırmaları (1960-1980)*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Akşit, B. (1997). İç Göçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış. (Der. Ahmet İçduygu vd.) *Türkiye'de İçgöç*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.
- Akşit, B. (1999). *Cumhuriyet döneminde Türkiye Köylerindeki Dönüşümler*. (Ed. O. Köymen) 75 Yılda Köylerden Şehirlere. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 173-186.
- Aktaş, A. (1999). Kırsal Kesimdeki Dönüşüm Sürecinde Alevi Aile Yapısında Meydana Gelen Değişmeler. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*.
- Aktaş, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*,30,1.
- Altındal, A. (2004). *Türkiye'de Kadın*. İstanbul: Alfa Yayınları.

- Altuntaş, N. ve Karaçay, Ç. H. (2009). Kesişen Mikro Farklılıklar: Feminizm ve Dayanışma. *Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 12 (2), 35-50.
- Alwin, D. F. (2002). Generations X, Y and Z: Are they Changing America? Are They Chaning America?. *American Sociological Association*, 1 -42.
- Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (1954). *Türkiye’de Zirai Makinalaşma. Ziraatta Makina Kullanılmasının Doğurduğu Teknik, Ekonomik ve Sosyal Meseleler Üzerinde Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- Anonim, (1998a). *T.B.M.M. Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu Raporu*. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara: TAKAV Matbaacılık Yayıncılık.
- Anonim, (1998b). *Cumhuriyet’in 75. Yılında Türkiye’de Kadının Durumu*. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara: TAKAV Matbaacılık Yayıncılık.
- Anonim, (1999a). *1997 Genel Nüfus Tespiti, İdari Bölünüş*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın No: 2281.
- Anonim, (1999b). *Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Anonim, (2000). *Türkiye’de Kırsal Kesimin Yapısı ve Kadınlar*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Anonim, (2003). *TBMM Kadının Statüsü Araştırma Komisyonu Raporu*. Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Anonim, (2004). *Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu Raporu*. 2. Tarım Şurası, Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı.
- Apalı, Y. (2011). Sosyolojik Açıdan Kadınlarla İlgili Kalıp Yargılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49-64.
- Appelbaum, P.R. (1987). *Toplumsal Değişme Kuramları*. (Çev. Türker Alkan) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Arat, N. (1996a). *Türkiye’de Kadın Olmak*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arat, N. (1996b). *Kadın Gerçeklikleri*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arat, N.(1986). *Kadın Sorunu*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arat, N.(1995). *Türkiye’de Kadın Olgusu*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arat, Y. (1989). *The Patriarchal Paradox: Women Politicians in Turkey*. NJ: Associated University Presses.

- Arat, Y. (1992). *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Liberal Uzantısı, Türkiye'de Kadın Olgusu*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arıkan, G. (1988). Kırsal Kesimde Kadın Olmak, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 1-16.
- Arpacı, F., ve Ersoy, A. F. (2007). Kadının Çalışmasının Ailenin Yaşam Kalitesine Etkisinin İncelenmesi. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3 (11).
- Ata, N. (2006). Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılma Oranı Hakkında Bir Not. *İşveren Dergisi*, 44, 4.
- Atalay, B. (1979). *Köy Gençliği Üzerinde Sosyolojik Bir Araştırma (Büyükgeçit Köyü Araştırması)*. Erzurum.
- Atalay, B. (1983). *Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale Araştırması)*. Ankara: D.P.T. Yayını.
- Attanapola, C.T. (2004). *Changing Gender Roles and Health Impacts Among Female Workers in Export-Processing Industries in Sri Lanka*. *Social Science and Medicine*, 58,2301-2312.
- Aydemir, E. (2011). *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).
- Aydın, A. (2004). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Ankara: Tekağaç Eylül Yayınları.
- Aydın, Z. (2002). The New Right, Structural Adjustment and Turkish Agriculture: Rural Responses and Survival Strategies. *The European Journal of Development Research*, 14(2), 183-208.
- Aydın, Z. (2010). Neo-liberal Transformation of Turkish Agriculture. *Journal of Agrarian Change*, 10(2), 149-187.
- Aytaç, S. ve Öngen, B.(2013). *Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları veyaşam Değerleri İlişkisi*, Sosyoloji Konferansları, No:48, 2.
- Aytul, T. (1964). *Türkiye'de Cinsiyet Problemi*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Aziz, A. (1982). *Toplumsallaşma ve Kitleli İletişim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayını.
- Balaman, A. (1984). Kırsal Kesimde: Aile Kurma, Çözme, Aile içi Etkileşim ve İlişkiler, *Türkiye'de Aile Değişimi (Toplumbilimsel İncelemeler)*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını.
- Balkır, C. (1996). *Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadınlara Yönelik Ayrımcılık*. Ankara: Friedrich-Naumann Vakfı.
- Balkır, Z. G. (2012). *Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Ayrımcılığı. Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonu (TÜBAKKOM), I. Kadın Avukatlar Kurultayı*.

- Ballara, M. (1992). *Women and Literacy*. London: Zed Books.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs: Printice- Hall, inc.
- Baran, G. (1995). *Ankara'da Bulunan Çocuk Yuvalarında Kalan 7-11 Yaş Grubu Çocuklarda Cinsiyet Roller ve Cinsiyet Özellikleri Kalıp yargularının Gelişimi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Barrett, M. (1995). *Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı*. (Çev. Şen Süer) İstanbul: PencereYayımları.
- Başak, S. (2010). Cinsiyet Roller Farklılaşması ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, *Kamuda Sosyal Politika*, Yıl:4, 12, 29-39.
- Başak, S., Kınır, S. ve Yaşar, Ş. (2013). *Kadının Görünmeyen Emegi: İkinci Vardiya*. Rapor No:01, Ankara: ANKA Kadın Araştırma Merkezi.
- Başaran, F. (1984). Ailede Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutum Değişimleri, *Türkiye'de Ailenin Değişimi Toplubilimsel İncelemeler*, (Der: N. Erder ve diğ.) Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği, 145-159.
- Başel, H. (2007). Türkiye'de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 53.
- Bedük, A. (2005). Türkiye'de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 106-117.
- Bektaş, V. (2013). Sivil Toplum Kuruluşları ve Toplumda Kadının Yeri. Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları.
- Berkes, N. (1942). *Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma*. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Enstitüsü Neşriyatı Sosyoloji Serisi Ankara: Uzluk Basımevi, No:2.
- Berktaş, F. (2000). *Tek tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bhasin, K. (2003a). *Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller*. (Çev: Ayşe Coşkun) İstanbul: Kadav Yayınları.
- Bhasin, K. (2003b). *Ataerkil Sistem*. (Çev: Ayşe Coşkun) İstanbul: Kadav Yayınları.
- Bierstedt, R. (1957). *The Social Order*. Mc Graw Hill Book Company, Inc.
- Bilgin, N. (1983). *Eşya Sistemleri ve İnsan İlişkileri*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (I), 108-114.
- Bircan, İ. (1992). *Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kadınların Beceri ve Gelir Düzeylerinin Yükseltilmesi*. UNICEF.
- Bokemeier, J. and Garkovich, L. (1987). Assessing the Influence of Farm Women's Self-Identity on Task Allocation and Decision Making. *Rural Sociology*, 52(1).

- Bora, A. (2011). *Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emegi ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boran, B. (1945). *Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki*. Ankara: ADTCF Yayınları.
- Boratav, K. (2003). *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2007*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Boudon, R. (1991). *Theories of Social Change*. Cambridge: MA Polity.
- Boulding, E. (1976b). *The Underside of History: A View of Women Through Time*, Colorado: Westview Press.
- Bridge, S. (1998). *Understanding Enterprise, Entrepreneurship and Small Business*, Macmillian Business, London.
- Brown, L.D. (1981). A Quarter Century of Trends and Changes in the Demographic Structure of American Families, *The Family in Rural Society*, Westview Press.
- Burcu, E. ve Yıldırım, F. vd. (2015). Çiçeklerin Kaderi: Türkiye’de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Bilig Dergisi*, 73.
- Buttel, F.H. and Gillespie, G.W. (1984). The sexual division of farm household labor; an exploratory study of the structure of on-farm and of-farm labor allocation among farm and farm men and farm women. *Rural Sociology*, 49(2), 183-209.
- Buz, S. (2009). Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadınların Görünürlüğü, *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*. 5, 17.
- Bülbül, A.S. (1992). *Türkiye’de Kadın Nüfusunun Eğitim Durumu*. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Türkiye’de Kadın Eğitimi Birinci Uluslararası Konseyi Bildiriler, Ankara: İmece Yayıncılık.
- Candan, E. ve Günal, S. (2013). Tarımda Kadın Emegi, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 19(1), 93-101.
- Canel, A. (2007). *Ailede Problem Çözme, Evlilik Doyumu ve Örnek Bir Grup Çalışmasının Sinanması*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Caporal, B. (1982). *Kemalizm’de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*. Ankara: Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, No:233.
- CEDAW’a Sunulan Ülke Raporu* (1997). Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Chen, Y.Y., Subramanian, S.V., Acevedo-Garcia, D. and Kawachi, I. (2005). Women’s Status and Depressive Symptoms: a Multilevel Analysis. *Social Science & Medicine*, 60 (1), 49-60.
- Coleman, J. W. and Kerbo, H. R. (2003). *Social Problems: A Brief Introduction*. New Jersey: Prentice Hall.

- Coleman, J.W. Kerbo, Harold R. and Ramos, Linda L. (2002). *Social Problems*. New Jersey: Prentice Hall.
- Connel, R.W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. (Çev. C. Soydemir) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Crespi, I. (2003). *Socialization and Gender Roles Within The Family: A Study on Adolescents and Their Parents in Great Britain*. Italy: Catholic University of Milan.
- Cumhuriyet Dönemi Türk Ekonomisi (1923-1978)* (1980). (Der. Memduh Yaşa), Akbank Kültür Yayını, İstanbul: Ağa Ofset Basımevi.
- Çağlar, Y. (1986). *Köy, Köylülük ve Türkiye’de Köy Kalkınması Sorunu*. Ankara: Türkiye Ziraatçılar Derneği Yayınları.
- Çaha, Ö. (1996). *Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*. Konya: Vadi Yayınları.
- Çak, E. Ş. (2010). *Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm Teorileri Bağlamında Türkiye’deki Reklam Filmleri ve Popüler Müzik Videoları*. *Yedi Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*,4.
- Çan, M. F.(2009). *Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi*. Fırat Kalkınma Ajansı.
- Çapcıoğlu, İ., Beşirli, H., Aksoy, E. ve Başak, S. vd.(2013). *Sosyoloji’ye Giriş*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2014). *Türkiye’de Aile, İş ve Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul Politikalar Merkezi.
- Çelebi, N. (1990). *Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları*. Konya: Sebat Ofset.
- Çelebi, N. (1993). *Bağımsız İşyeri Sahibi Kadınların Aile ve İlişkileri*. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Çelebi, N. (1997). *Turizm Sektöründeki Küçük İşyeri Örgütlerinde Kadın Girişimciler*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Çelik, F. (2006). İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı ile Analizi, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27.
- Çelik, Ö. (2008). *Ataerkil Sistem Bağlamında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Benimsenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, Ö. (2012). *1980 Sonrası Kırsal Dönüşüm: Osmancık ve Köyleri Örneği (Çorum)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çıtak, A. (2008). *Kadınların Çalışmasına Yönelik Tutum: Cinsiyet, Cinsiyet Rolü ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Bir Karşılaştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Çivi vd. (1994). Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Gelişme Sürecinde Kırsal Kesimin Değişimi, Sorunlar ve Beklentiler, I. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Çivici, Ş. (2007). *Türkiye’de Kadın Girişimci-2007 Durum Raporu*. Kayseri.
- Çoruh, M. (1983). “Sağlık ve Nüfus” Türkiye’nin Gelişmesinde Nüfus Olgusu. Ankara: S.S.Y.B. Aile Planlaması ve Ana Çocuk Sağlığı Genel Müdürlüğü/Batelle Enstitüsü Yayını.
- Dağdelen, G. (2010). Erken ve Zorla Evlilikler, Ben hiç fırsat bulup aşık olmadım. *Uçan Süpürge Uçan Haber Kadın Dergisi*, Ankara.
- Deaux, K. (1984). From Individual Differences to Social Categories: Analysis of a Decades’s Research on Gender. *American Psychologist*, 39, 105-116.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emegi, *Toplum ve Bilim*, 86, 171-193.
- Delaney, C. (1987). Seeds of Honor, Fields of Shame. *Honor and Shame and the Unity of the Mediterranean*, 15, 35-48.
- Delaney, C. (2001). *Tohum ve Toprak Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji*. (Çev. Somuncuoğlu, S., Bora, A.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Delphy, C. (1999). *Baş Düşman Patriyerkinin Ekonomi Politikası*. (Çev. Öz, H. ve Aykent Tunçman, L.). İstanbul: Saf Yayıncılık.
- Demirbilek, S. (2007). Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açısından İncelenmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44, 511.
- Demirtaş, H.A., ve Dönmez, A. (2006). Yakın İlişkilerde Kıskançlık: Bireysel, İlişkisel ve Durumsal Değişkenler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(3), 181-191.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) (1937). *1935 Genel Nüfus Sayımı: Köyler Nüfusu*. İstanbul: D.İ.E. Yayını.
- Doğan, İ. (2009). *Dünden Bugüne Türk Ailesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Doğan, S. M. (2005). Nüfus Hareketleri ve Sosyal Değişme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı:49.
- Doğramacı, E. (1989). *Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Doğramacı, E. (1992). Atatürk ve Kadın Hakları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 24.
- Doğramacı, E. (1993). *Atatürk’ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

- Donovan, J. (1997). *Feminist Teori*. (Çev. Bora, A., Gevrek, M. A. ve Sayılan, F.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dökmen, Z. Y. (1997). Çalışma, Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerini ile Ev İşleri ve Depresyon. *Türk Psikoloji Dergisi*, 12 (39), 39-56.
- Dökmen, Z. (2004). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dökmen, Z. (2010). Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar. (2.Basım). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ecevit, M.C. Karkıner, N. ve Büke A. (2009). Köy sosyolojisinin daraltılmış kapsamından tarım-gıda-köylülük ilişkilerine yönelik bazı değerlendirmeler. *Mülkiye*, 33(262), 41-61.
- Ecevit, Y. (1993). *Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri*, iç. *Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (der. Şirin Tekeli), İstanbul: İletişim, 117-128.
- Eken, H. (2006). Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol İle Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Engels, F. (1990). *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. (Çev: Kenan Somer) Ankara: Sol Yayınları.
- Ercan, F. (2011). *Kırsal Yapıda Toplumsal Değişme*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Ercem, F. (1984). Kırsal Sosyoloji Açısından Köy ve Köylülüğün Tanımlanması, *SÜ Fen ve Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sivas.
- Erdoğan, T. vd. (2012). *Ailede Cinsiyet Sosyolojisini Etkileyen Faktörlerin Araştırılması: Denizli Örneği*. T.C. Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (PAUBAP) Bilimsel Araştırma Projesi Sonuç Raporu.
- Erdoğan, D. (2014). *Feminist kuramlar: Radikal Feminizm ve Marksist Feminizmin Orta Yolu Olarak Sosyalist Feminizm*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalı, Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları.
- Eremrem, N. (1998). *Eski Türk Toplumunda Ailenin Yeri ve Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ereş, F. (2006). Türkiye’de Kadının Statüsü ve yansımaları, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 40-52.
- Erkek, S. ve Karagöz, H. (2009). *Kadının İş Hayatındaki Yeri ve Karşılaştığı Sorunlar*. Konya: Konya Ticaret Odası Etüd Araştırma Servisi.
- Erman, T. (1998). *Kadınların Bakış Açısından Köyden Kente Göç ve Kentteki Yaşam*, 75 *Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

- Erman, T. (2002). Money-Earning Activities and Empowerment Experiences of Rural Migrant Women in the City: The Case of Turkey. *Women's Studies International Forum*, 25.
- Eroğlu, D. (2013). *Toplumsal K rl ğ n Kırıp D kt kleri: Kır Gençliği*, Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları.
- Ersoy, E. (2009). Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 209-230.
- Ertürk, Y. (1987). *Erzurum Bölgesinde Kadının Tarımsal  retime Katılımı Konusunda Bir Araştırma. Kadının Tarımsal  retime Katılımı Sempozyumu*, 28-29 Eylül 1987, (Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, Erzurum Valiliği, FAO), Erzurum.
- Ertürk, Y. (1991). *Türkiye'de Uygulanan Kırsal Kalkınma Projelerinde Kadın Boyutu. Kırsal Kesimde Kadının Statüsü: Sorunlar ve çözüm  nerileri*. ILO-TKV Danışma Toplantısı Raporları, Aralık 1990, Ankara.
- Ertürk, Y. (1992). *Türkiye'de Sosyo-Ekonomik Gelişme ve Kırsal Kadının Konumu. Kadın ve Sosyo-Ekonomik Gelişme Konferansı*, 20-21 Mayıs 1991, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını.
- Ertürk, Y. (1996). *Türkiye'de Sosyo-Ekonomik Gelişme ve Kırsal Kadının Konumu*, Kadın ve Sosyo-Ekonomik Gelişme, Ankara: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü yayınları.
- Erzen, M. ve Yalın, B. (2012). *Paradoksları, Dogmaları, Dönüşümleri ve Vazgeilmezleri ile Metropol Kadınları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Esen, E. (2013). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Kırsal Kadının Durumu ve Almanya'dan Proje Uygulama  rnekleri, *Ankara Avrupa alışmaları Dergisi*, 12(1), 105-127.
- Eserpek, A. (1968). *Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını.
- Eserpek, A. (1977). Türk Köy Ailesinde İş bölümüne İlişkin Yapısal Değişmeler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1, 10.
- Eyce, B. (1994). *Konya'da Küçük Sanayide alışan Ailelerde Kadının Sosyal Kontrol Gücü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu IV. Dünya kadın Konferansı* (1995). Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Eyüpoğlu, A. Özer, ř. ve Tanrıöver, H. (1988). *Kentli Kadınların alışma Koşulları ve alışma Yaşamını Terk Nedenleri, 20.Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek*, (Ed.:O. iti), Ankara: TODAİE Yayını, 207- 217.
- Fazlıoğlu, A. (2003). *Kırsal Kalkınma Projelerinde Cinsiyet Dengeli Kalkınma Yaklaşımları*, Erzurum: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayınları.

- Fişek, H. (1984). *Sunuş. Türkiye’de Ailenin Değişimi, Yasal Açıdan İncelemeler*. Ankara: Türk Sosyal Bilimleri Derneği Yayını.
- Food and Agriculture Organizations of The United Nations (FAO) (1990a). *Rural Households and Resource Allocation for Development: An Ecosystem Perspective*, Rome.
- Food and Agriculture Organizations of the United Nations (FAO) (2010). Rural Women’s Entrepreneurship is “Good Business!”, *Gender And Rural Employment Policy Brief*.
- Fortier, L. (1975). Women, Sex and Patriarchy. *Family Planning Perspectives*, 7(6), 278-281.
- Fortin, N.M. (2005). Gender Role Attitudes and the Labour-Market Outcomes of Women Across OECD Countries. *Oxford Review of Economic Policy*. 21, 3,416-438.
- Foucault, M. (1993). *Cinselliğin Tarihi*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Franck, T. (1999). *The Legal Culture and the Culture Culture*, Soc’y Int’l L. Proc. 271-278.
- Freyer, H. (1960). *İçtimai Nazariyeler Tarihi*. (Çev. Tahir Çağatay). Ankara.
- Geniş, Ş. (2011). Sanayileşme ve Kırsal Yapıda Sosyo-Kültürel Değişim Örüntüleri: Gaziantep’te Bir Köy Araştırması, *Bilig Dergisi*, 58, 119-146.
- Geray, C. (1974). *Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar, Sorunlar, Yaklaşımlar, Örgütlenmeler*. Ankara: TODAİE Yayını.
- Geray, C. (1982). Kırsal Alanda Ekonomik Yapı ve Toplumsal Değişmenin Boyutları, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Gidarakou, I. (1999). Young Women’s Attitudes Towards Agriculture and Women’s New Roles in the Grek Countryside: A First Approach. *Journal of Rural Studies*, 15(2).
- Giddens, A. (1984). *Sociology, A Brief but Critical Introduction*. Hong-kong: The MacMillan Press.
- Gökçe, B. (1976). Aile ve Aile Tipleri Üzerinde Bir İnceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8, 1-2.
- Gökçe, B. (1996). *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Gökdağ, M. (1999). *Kentsel Ulaşımında Karayolu ve Raylı Taşıma Sistemlerinin Bazı Önemli Faktörlere Göre Karşılaştırılması*, II. Ulaşım ve Trafik Sergisi.
- Gökyay, Ç. (2008). *Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

- Green, E., Hebron, S. and Woodward, D. (1995). *Women's Leisure Today*. (Ed. C Critcher, P Bramham, A Tomlinson), *Sociology of Leisure: A Reader*. London: E & FN Spon.
- Güçlü, M. (2013). Gençlik Döneminde Boş Zaman Faaliyetlerinin Yeri ve Önemi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*. 1, 1.
- Gül, M. (1998). *Bizde Kadınların Siyasal Haklar Alması ve İlk Kadın Milletvekillerimiz Cumhuriyet'in Kuruluşunun 75. Yılı Armağanı*. Ankara: Gazi Üniv. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tar. Arş. ve Uyg. Merkezi Yayın, No:3.
- Gülçubuk, B. ve Savcı, İ. vd. (2011). *Türkiye'de Kırsal Alanda Kadının Girişimciliğini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Kadınların Bu Konuda Güçlendirilmesine Yönelik Politika Önerilerinin Geliştirilmesi*, Proje No: 108K523, Ankara.
- Gülçubuk, B. (1999). Tarımsal Üretimde ve Kırsal Kalkınmada Kadının Yeri ve Önemi, *Tarım ve Köy Dergisi*, 125,36-41.
- Gültekin, M. (2012). Dişi Bedenler Erkek Düşünceler mi? Değişen Geleneksel Köy Toplumsal Yapısında Kadınlar, Erkekler ve Ataerkil Değerler, *İnsan Bilim Dergisi*, 1(1), 38-55.
- Gün, S. ve Gülçubuk B. (1995). Kırsal Kesimin Gizli Gücü: Üretici Kadınlarımız. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 19(182), 32-39.
- Günay, G. ve Bener, Ö.(2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri, *TSA*, 15(3), 157-171.
- Günay, Ü. (1998). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Günaydın, G. (2009). Türkiye Tarım Politikalarında "Yapısal Uyum" 2000'li Yıllar. *Mülkiye Dergisi*, Bahar, XXXIII(262), 175-223.
- Güneş, G. (1999). Tarımsal Üretimde ve Kırsal Kalkınmadaki Kadının Yeri ve Önemi. *Tarım ve Köy*. Ankara: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayın Dairesi Başkanlığı.
- Günindi-Ersöz, A. (1999). *Cinsiyet Rollerine İlişkin Beklenti, Tutum, Davranışlar ve Eşler Arası Sorumluluk Paylaşımı* (Kamuda Çalışan Yönetici Kadınlar Örneği). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güreşçi, E. (2010). Türkiye'de Kentten Köye Göç Olgusu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1).
- Güreşçi, E. (2011). Türkiye'de Köyden Kente Göç ve Düşündürdükleri, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 11MI07.
- Güvenç, B. (1985). *Kültür Konusu ve Sorunlarımız*, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayını.
- Hablemitoğlu, Ş. (1996). *Kırsal Ailede Kadının İş Modelleri ve Kararlara Katılımı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hablemitoğlu, Ş. (2005). *Toplumsal Cinsiyet Yazıları*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

- Haldun, İ. (1997). *Mukaddime*. (Çev. Zakir Kadiri Ugan), İstanbul, 4(1).
- Hall, J. and Marry, N. (1993). *Culture: Sociological Perspectives*, New Jersey: Prentice Hall.
- Haoque, M. and Itohara, Y. (2008). Participation and Decision Making Role of Rural Women in Economic Activities: A Comparative Study for Members and Non-Members of the Micro-Credit Organizations in Bangladesh. *Journal of Social Sciences*, 4(3), 229- 236.
- Harlak, H. (1996). *Önyargılar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Haviland, W. A. (2002). *Kültürel Antropoloji*. (Çev. Hüsamettin İnaç), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Helling, G. ve Helling, B. (1956). *Sosyolojik ve İstatistikî Bakımdan Türkiye’de Köy*. (Çev. Dr. Ahmet E. Uysal), T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Yayın No: 369.
- Helvacıoğlu, F. (1996). *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik 1928-1995*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Hoşgör-Gündüz A. (2010). *Türkiye’de Kırsal Kadının Toplumsal Konumu: Bölgesel Eşitsizlikler, Yasal Müdahaleler ve Kısmi Kazanımlar*, (der. H. Durudoğan vd.), Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları içinde, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 295-313.
- Ibid, M. (2007). *Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği*, Ankara: Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yay.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999a). Bir Ülke, Bir Aile ve Birçok Göç: Cumhuriyet Döneminde Bir Toplumsal Dönüşüm Örneği. *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. (Der. Oya Baydar). İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999b). Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri, *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. (Der. Oya Baydar). İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Aydıngün, İ. (1998). Türkiye’de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketlerine Etkisi, *Türkiye’de İçgöç*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, 207-244.
- İkdam Gazetesi, 1 Eylül 1925.
- İmamoğlu, E. O. (1991). *Aile İçinde Kadın - Erkek Roller*. Türk Aile Ansiklopedisi. Ankara: Cilt 3, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı.
- İmamoğlu, O. (2012). *Değişen Dünya da Değişen Aile-İçi Roller*, 58-68.
- İnalçık, H. (1940). Tanzimat Nedir? *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, Ankara.

- İnce, E. (2012). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Karayolu Ulaşımına Genel Bir Bakış ve Köyde Ulaşım*. ÇTTAD, XII/24, 171-188.
- İnternet: Anonim (2009). GAP Bölgesinde Kırsal Alanda Kadının Toplumsal Durumu, (<http://www.gap.gov.tr/Turkish/Dergi/D471996/kadin.html>) adresinden 9 Nisan 2014’te alınmıştır.
- İnternet: Anonim, (2013a). Hanehalkı İşgücü İstatistikleri. (http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?alt_id=25) adresinden 22 Mayıs 2014’te alınmıştır.
- İnternet: Asan, A., Can M., Fazlıoğlu, A. (2012). Kırsal Alanda Yoksulluğun Gerçek Yüzü: Kadınlar (<http://sgb.aile.gov.tr/upload/mce/2012/>) adresinden 15 Eylül 2014’te alınmıştır.
- İnternet: Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) (2011). Türkiye’de Kadının Durumu, (http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/Pdf/tr_de_kadinin_durumu/trde_kadinin_durumu_2011_temmuz.pdf) adresinden 18 Haziran 2014’te alınmıştır.
- İnternet: Bozkaya, G. (2013). Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Analiz, (<http://sbe.kilis.edu.tr/dosyalar/sayfalar/say15/G%C3%BClferah%20BOZKAYA.pdf>) adresinden 18 Haziran 2015’te alınmıştır.
- İnternet: Fazlıoğlu, A. (2003). Kırsal Kalkınma Projelerinde Cinsiyet Dengeli Kalkınma Yaklaşımları, Erozyonla Mücadele ve Kırsal Kalkınma Projelerinde Sosyal Boyut Semineri, (<http://www.gap.gov.tr/Turkish/Sosprj/cdenge.html>) adresinden 13 Haziran 2014’te alınmıştır.
- İnternet: Global Gender Gap Report (2013). (<http://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2013>) adresinden 3 Şubat 2014’te alınmıştır.
- İnternet: Gülçubuk, B. (1997). Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Uygulama Esasları ve Dikkat Noktaları, (<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:37eXowiCl3gJ:dogaegitimi.org/egitim/kirsalkalkinma.doc+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>) adresinden 12 Eylül 2015’te alınmıştır.
- İnternet: Hofner, EM., Pollack MA, European Communities, a Roadmap for Equality Between Women and Men 2006-2010. (<http://irps3.ucsd.edu/ehafner/pdfs/incentives.pdf>) adresinden 12 Ekim 2014’te alınmıştır.
- İnternet: Kadın Dayanışma Vakfı (2008). Kadına Yönelik Şiddet El Kitabı. (<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:FofaMbOLntUJ:www.kadindayanismavakfi.org.tr/dosyalar/2008-Kad%25C4%25B1na-Y%25C3%25B6nelik-%25C5%259Eiddet-El-Kitab%25C4%25B1.pdf+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>) adresinden 13 Şubat 2015’te alınmıştır.
- İnternet: Karadeniz, O. ve Yılmaz, H. (2007). İş Dünyasında Kadın, Bölüm I. Türkiye’de Kadının İşgücü Piyasası İçindeki konumu ve İşgücü Piyasasına Katılımını Etkileyen

- Faktörler. İstanbul: Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu Yayını. (<http://www.turkonfed.org/rapor/isdunyasindakadin.pdf>) adresinden 8 Nisan 2015'te alınmıştır.
- İnternet: Kaya, Ç. Nilay (2013). Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Eğitim. (http://kizlarinegitimi.meb.gov.tr/files/img/toplum_cinsiyet_ve_egitim.pdf) adresinden 15 Kasım 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Kutlar, İ. vd.(2013). Kırsal Alanda Kadınların İşgücüne ve Kararlara Katılımını Etkileyen Sosyo Ekonomik Faktörlerin Belirlenmesi: Burdur İli Örneği. (<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Me0Avy8XDFQJ:www.tepge.gov.tr/Dosyalar/Yayinlar/0e4158cc66a0463abf6537b307aa5765.pdf+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>) adresinden 12 Nisan 2015'te alınmıştır.
- İnternet: Olhan, E. (2011). Türkiye'de Kırsal İstihdamın Yapısı. (<http://www.mdgfr.org/genclik/v2/m/Kirsal%20Istihdam.pdf>) adresinden 18 Kasım 2013'te alınmıştır.
- İnternet: Sankır, H. (2010). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Anlamlandırılış Biçiminin "Kadın Sanatçı Kimliği"nin Oluşum Sürecine Etkileri, Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi, (http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleleler_cerceve.htm) adresinden 15 Kasım 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Sunar, L. (2014). Toplumsal Değişim: Temel Kavramlar. (<http://lutfisunar.info/wp-content/uploads/2014/11/1.-Toplumsal-De% C4 % 9 Fi % C5 % 9 Fim-Temel-Kavramlar.pdf>) adresinden 12 Haziran 2015'te alınmıştır.
- İnternet: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2012). Hanehalkı İşgücü Anketi. (www.tuik.gov.tr) adresinden 21 Haziran 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2014). Tarımsal İşletmelerde Ücret Yapısı. (www.tuik.gov.tr) adresinden 26 Ocak 2015'te alınmıştır.
- İnternet: Türkiye Ziraat Odaları Birliği (2004). Türkiye'de ve Dünya'da Kadın Çiftçiler. (<http://www.tzob.org.tr>) adresinden 30 Eylül 2014'te alınmıştır.
- İnternet: UNESCO (2006). Global Monitoring Report. (<http://portal.unesco.org/education/en/ev.php>) adresinden 13 Ekim 2014'te alınmıştır.
- İnternet: Yetim, N.(2011). Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği. (eab.ege.edu.tr/pdf/2_2/C2-S2-%20M8.pdf) adresinden 17 Mart 2015'te alınmıştır.
- İnternet: Yozgat Nüfusu (<http://www.nufusu.com/il/yozyat-nufusu>), (<http://www.yozgatgazetesi.com>) adresinden 24 Mart 2015'te alınmıştır.
- İnternet: Aktaş, Y. (1994). Çalışan Anne ve Çocuğu (<http://mail.baskent.edu.tr/~20394475/dosyalar/208.pdf>) adresinden 14 Eylül 2015'te alınmıştır.

- İnternet:Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E., Kılıç, M., (2002). Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma veyaşam Koşulları ve Sorunları.(www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/publ/kadintarim.pdf) adresinden 6 Ağustos 2014’te alınmıştır.
- İyicil, A. G. (2006). *Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'deki Kadın Girişimciliğinin İrdelenmesi ve Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Jansen, H., Yüksel, İ. ve Çağatay, P. (2009). *Kadına Yönelik Şiddetin Yaygınlığı, Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Raporu*, Ankara.
- Kaçar, Ö. (2007). *Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Konumu: Türkiye’de Yakın Zamanlardaki Değişimi Anlamak*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Kadılar, E. (2011). *Üç Kuşak Kadının Cinsiyet Rollerini: Ankara Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1972). *Sosyal Değişimin Psikolojik Boyutları: İzmir Lise Öğrencileri Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1979). Türkiye’de Çocuğun Değeri, Kadının Rolü ve Doğurganlığı. *Türk Toplumunda Kadın*. Ankara: Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları ve Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1983). Modernity and the Role of Women in Turkey, *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (5027).
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1984). Aile- İçi Etkileşim ve İlişkiler: Bir Aile Değişme Modeli Önerisi, *Türkiye’de Ailenin Değişimi*. (Der. N. Erder). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1986). Status of Women in Turkey: Cross-Cultural Perspectives. *International Journal of Middle East Studies*, 18(4), 485-499.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *I. Aile Şurası Bildirileri*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Kansu, A. (1991). Cinsiyet Rollerinin Sosyalleşmesi ve Aile Dinamiği: Kuşaklararası Bir Karşılaştırma. *T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Aile Yazıları*, 3, 5(3).
- Kahraman, S. (2010). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 3(1), 30-35.
- Kalaycı, N., Hayırsever F. ve Özcan, F.Z. (2012). *İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algıları*, 2. Ulusal Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi, Bolu.
- Kalaycıoğlu, S., vd. (2003). *Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Raporları.

- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K. ve Beşpınar, U. F. (2010). Gitmek mi Zor Kalmak mı?: Avrupa'ya Erkek Göçü ve Geride Kalan Kadının Gözünden Göç Deneyimi. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27,1,123-146.
- Kalıpçı, İ. (1997). *Atatürk ve Kadın*. TCZB Yayını.
- Kamanlıoğlu, M. (2007). *Feminist Perspektifte Özürlü Kadına Bakışın Sosyolojik Değerlendirmesi Üzerine Kuramsal Bir Çalışma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kanbolat, Y. (1963). *Türkiye Ziraatinde Bünye Değişikliği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını.
- Kandiyoti, D. (1977). *Sex Roles and Social Change: a Comparative Appraisal of Turkey's Women*, iç. Signs 3, 57-73.
- Kandiyoti, D. (1974). Some Social-Psychological Dimensions of Social Change in a Turkish Village. *The British Journal of Sociology*, 25(1), 47-62.
- Kandiyoti, D. (1979). *Kadınlarda Psiko-Sosyal Değişim Kuşaklararası Bir Karşılaştırma*. (Ed.N. Abadan-Unat), Türk Toplumunda Kadın içinde Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği, (329-358).
- Kandiyoti, D. (1982). Urban Change and Women's Roles in Turkey: An Overview and Evaluation. (Der. Ç.Kağıtçıbaşı) *Sex Roles, Family and Community in Turkey içinde*, Indiana University Turkish Studies, Indiana.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. *Gender and Society*, 2(3), 274-290.
- Kandiyoti, D. (1989). Women and Turkish State: Political Actors or Symbolic Pawns?. (Der.N. Yuval-Davis ve F. Anthias) *Women-Nation State içinde*, St.Martin's Press, New York.
- Kandiyoti, D. (1998). Gender, Power and Contestation: Rethinking Bargaining with Patriarchy. (Der. C.Jackson and R. Pearson) *Feminist Visions of Development: Gender Analysis and Policy içinde*, Routledge, Londra ve New York.
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler, Bacular, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. (Çev. Aksu Bora, Feyziye Sayılan vd.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Kantar, M. (1996). *Adana ve İçel İli Dağ KöylerindeYaşayan Kırsal Kadınların Toplumsal Yaşamdaki Roller ve Bu Rollerle İlgili Geleceğe Yönelik Beklentileri*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Kantar, M. (1999). Girişimcilik ve Kırsal Kadınlar. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 4, 29-42.
- Kantar, M. (2000). *Adana İl Merkezinde ve Kırsal Alanında Yaşayarak Tarımsal Faaliyetlerine Devam Eden Ailelerde "Toplumsal Yapı ve Toplumsal Cinsiyet"*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Karagel, D. (2010). Türkiye Kırsalında Tarımda Çalışan Kadın Nüfus (1990-2000). *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3,13.

- Karkıner, N. (2006). Tarımda Kadın ve Bazı Yapısal İlişkiler. *İktisat Dergisi*, 469, 24-30.
- Kasapoğlu, A., Ecevit, M. vd. (2007). *Tarihsel Olarak İki Köyde Tutumlarda Değişme*. Proje Kodu: 106K233, Ankara.
- Kaya, T. ve Atsan, T. (2012). Kırsal Kadınların Sosyo-Ekonomik Durumları ve Geleceğe Yönelik Beklentileri (TRA1 Bölgesi Örneği), *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18(1), 1-11.
- Kazgan, G. (1999). 1980'lerde Türk Tarımında Yapısal Değişme. (Der. Oya Baydar), *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. Bayındırlık İ.Bakanlığı Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu. İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Keleş, R. (1961). *Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri*. Ankara: SBF Yayınları.
- Keleş, R. (1975). *Bölgesel Gelişme ve Yurtdışına Göç, İç. Uluslar arası İşçi Göçünün Boğazlıyan İlçesindeki Etkileri Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Türk Matbaacılık Sanayi.
- Keleş, R. (1996). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Yayınları.
- Keleş, R. ve Türkay, O. (1962). *Köylü Gözü ile Türk Köylerinde İktisadi ve Toplumsal Değişme*. Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü. No:13.
- Keyder, Ç. (1983a). The Cycle of Sharecropping and the Consolidation of Small Peasant Ownership in Turkey. *Journal of Peasant Studies*, X, 2-3.
- Keyder, Ç. (1983b). Paths of Rural Transformation in Turkey. *Journal of Peasant Studies*. XI, 1.
- Keyder, Ç. (1983c). Türk Tarımında Küçük Köylü Mülkiyetinin Tarihsel Oluşumu ve Bugünkü Yapısı. *Toplumsal Tarih Çalışmaları*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Keyder, Ç.(1988). Türk Tarımında Küçük Meta Üretiminin Yerleşmesi 1946-1960. *Türk Sosyal Bilimler Derneği* (Der. S. Pamuk ve Z. Toprak). Ankara: Yurt Yayınları, 18, 163-175.
- Kılıç, L.K. ve Eyüp, B. (2011). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Rollerine Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 129-148.
- Kıray, M. (1976). The Family of the Immigrant Worker. *Turkish Workers in Europe 1960-1975 içinde*. Netherlands.
- Kıray, M. B. (1982). *Sosyal Yapı ve Nüfus Etkileşimi*. Ankara: Toplum Bilim Yazıları.
- Kıray, M. B. (1982). *Toplum Yapısı ve Laiklik*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.
- Kıray, M. B. (1984). Büyük Kent ve Değişen Aile. *Türkiye'de Ailenin Değişimi* (Der: N. Erder) Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.

- Kıray, M.B. (1982). Küçük Kasaba Kadınları. *Türk Toplumunda Kadın*. İstanbul: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını.
- Kıray, M.B. (1982). Sosyo-Ekonomik Hayatın Değişen Düzeni, Kendiliğinden Dört Köyün Monografik Karşılaştırılması. *Toplumbilim Yazıları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.
- Kıray, M.B. (1985). *Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kıray, M.B. (2003). *Kentleşme Yazıları*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kırca, S. (2001). Feminist Kültürel Çalışmalarda Kuram ve Yöntem Tartışmaları: Dünyadan Türkiye'ye Açılan Pencere. *Toplum ve Bilim*, 14, 25-31.
- Kırkpınar, L. (2001). *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kızılaslan, N. ve Yamanoglu, A. (2010). Kırsal Alanda Kadınların Tarımsal Üretime ve Aile içi Kararlara Katılımı: Tokat İli Örneği. *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(13), 154-166.
- Kızılcılık, S. (1994a). *Sosyoloji Teorileri 1*. Konya: Emre Yayıncılık.
- Kızılcılık, S. (1994b). *Sosyoloji Teorileri 2*. Konya: Emre Yayıncılık.
- Kızılcılık, S. (1997). *Mersin'e Göç Etmiş İnsanların Sağlık Koşulları Üzerine Bir Çalışma*. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Toplum ve Göç, Kasım 1996. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Kitiş, Y., ve Bilgici, S. Ş. (2007). Bir Aile İçi Şiddet Olgusu: Sır Tutma İlkesi İle Şiddeti İhbar Etme Yükümlülüğü Arasındaki Etik İkilem. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3 (11), 7-13.
- Kocacık, F. ve Gökkaya, V.B. (2005). Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 195-219.
- Koç, F. (1963). *Bütün Yönleriyle Yozgat*. Ankara.
- Koçak, C. (2009). *Kültürel Değişim Sürecinde Kadın-Erkek İlişkileri ve Televizyon Dizilerindeki Değişim Göstergeleri: Değişim Sürecini Üniversite Gençlerinin Algılayış Şekilleri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kollontai, A. (2000). *Toplumsal Gelişmede Kadının Konumu*. (Çev. M. Ali İnci) İstanbul: İnter Yayınları.
- Kongar, E. (1970). Türkiye'de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkileri, *Amme İdaresi Dergisi*, III/2.
- Kongar, E. (1981). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kongar, E. (1982). *Kentleşen Gecekonducular ya da Gecekondulaşan Kentler Sorunu*. Ankara: Kentsel Bütünleşme, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayınları, No:4.
- Kongar, E. (1982). *Türk Toplum Bilimcileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Koray, M. (2008). *Tarımda çalışan kadın iş gücünün dönüşümü: güçlü yönler. Tarımda çalışan kadın iş gücünün dönüşümü arama toplantısı kitabı içinde*. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 19-25.
- Kramarae, C. and Spender, D. (2000). Global Women's Issues and Knowledge. *International Encyclopedia of Woman*, New York: Routledge.
- Kulak, E. (2011). *Tarımsal Üretim Süreçlerindeki Değişimin Kırsal Alanda Kadın İstihdamına Etkileri. 1980 Sonrası Gelişmeler*. Uzmanlık Tezi, Ankara: T.C.Başbakanlık Yayınları.
- Kurtkan, A. (1969). *Köy Sosyolojisi*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Lehman, D. (1982). After Chayanov and Lenin-New Paths of Agrarian Capitalism. *Journal of Development Economics*, XI, 133-161.
- Lewis, J.M. (2005). Sex Differences in Gender Role Attitudes. USA: The Ohio State University Senior Honors Thesis.
- Lindsey, L. L. (1990). *Gender Roles A Sociological Perspective. United States of America: Prentice Hall International Limited*.
- Illich, I. (1996). *Gender*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Macionis, J. J. and Plummer, K. (2002). *Sociology: A Global Introduction*. London: Prentice Hall.
- Mair, L. (1965). *An Introduction to Social Anthropology*. Clarendon Press.
- Makal, A. ve Toksöz G. (2012). *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Mangır, M., Baran, G., Aktaş, Y. ve Kandemir, F. (1992). *Yozgat İli Köylerinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları:1238.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx K. ve diğ. (1996). *Kadın Sorunu Üzerine*. (Çev. İsmail Yarkın) İstanbul: İnter Yayınları.
- Merter, F. (1990). *Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Morvaridi, B.(1992). Gender Relations in Agriculture: Women in Turkey, *Economic Development and Cultural Change*, 40(3), 567-586.

- Moya, M., Expósito, F. and Ruiz, J. (2000). Close Relationships, Gender, and Career Salience. *Sex Roles* 42, 9-10,825-846.
- Murdock, George Peter (1960). *How Culture Changes, Social Change*. (Ed: John Eric Nordskog), London: McGraw-Hill Book Company.
- Murray, E. (1985). Development and Families: Implications for Home Economics *Journal of Home Economics*, 77(4).
- Nirun, N. (1994). *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: DTYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 73.
- Oğuz, G. Y. (2006). *Toplumsal Yaşamda Kadın*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi.
- Oppong, C, K, Abu (1985). *A Handbook for Data Collection and Analysis on Seven Roles and Statuses of Women*, Geneva: International Labor Office.
- Orçan, M. (2008). *Kır ve Kent Hayatında Kadın Profili: Kırıkkale Araştırması*. Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı.
- Ozankaya, Ö. (1965). *Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Yayın No:322.
- Ozankaya, Ö. (1975). *Toplumbilime Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1987). *Toplumbilim*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Ökten, Ş. (2009). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni, *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 303-312.
- Önder, D. (2009). Türkiye'de Tarımsal Üretimde Kadının Konumunun İrdelenmesi, *MKU Ziraat Fakültesi Dergisi*, 14(1), 1-8.
- Ören, K., N. Negiz ve E. Akman (2012). Kadınların Yoksullukla Mücadele Aracı Mikro Kredi: Deneyimler Üzerinden Bir İnceleme, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(2), 313-338.
- Örnek, A. (2007). *Kırsal Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet*. Kırsal Kalkınma El Kitabı, İstanbul: Sena Ofset.
- Özbay, F. (1974). Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansıması. *Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Özbay, F. (1984). Türkiye'de Kırsal/Kentsel Kesimlerde Eğitimin Kadınlar Üzerindeki Etkisi. *Türk Toplumunda Kadın*, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Özbay, F. (1993). *Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme*. (Der. Şirin Tekeli), Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 129-158.

- Özbudun, S. (1994). *Türkiye’de Kadın Olmak: Bir Toplumsal Dönemeç Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Yazın Dergisi Yayınları.
- Özbudun, S., Sarı, C. ve Demirer, T. (2007). *Küreselleşme, Kadın ve “Yeni”- Ataerki*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Özcan, Y. Z. (1998). *İçgöçün Tanımı ve Veriler İle İlgili Bazı Sorunlar*, Türkiye’de İçgöç Konferansı, 6-8 Haziran 1997. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Özçatal, E. (2011). Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(1),21-39.
- Özçatalbaş, O. (1995). *Kırsal Alanda Kadının Rolünün Geliştirilmesinde Tarımsal Yayımlar ve Türkiye*. Anahtar, 6-79.
- Özdemir, G. (2009). Türk Kadınının Toplumsal Konumunun Gelişim Süreci, *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri*, 3, 1-19.
- Özden, Y. (1990). *Değişen Bir Toplumda Kadının İstihdam İmkanlarının Geliştirilmesi Konulu Uluslar arası Konferansı*, 7-8 Kasım 1989. Ankara: İş ve İşçi Bulma Kurumu.
- Özer, M. ve Biçerli K. (2004).Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55.
- Özkalp, E. (1995). *Sosyolojiye Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özkan, D. (2014). Modern Sosyal Hayatta Kadının Toplumsal Cinsiyetinin ve Rollerinin Dönüşümü: Geleneğe Karşı Modernite. *Turkish Studies International Periodical for the Languages*, 1239-1252.
- Özmete, E. (2012). Kırsal Kalkınma İçin Kadınların Güçlendirilmesi: Sosyal Hizmet Modelleri, *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 117-126.
- Öztürk, E. (2011). *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Öztürk, M. (2007). Türkiye’de İç göçe Katılanların Kent Yaşamına ve Kentsel Emek Piyasalarına Etkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*.
- Öztürk, Y.M. (2012). Ataerki: Bir Kavramın Yeniden İnşası “Eski” Ataerki’den Ataerki Kapitalizme, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 72-115.
- Parsons, T. (1955). *Family Socialization and Interaction Process*. Routledge.
- Patmavathi, D. (2011). “Sustainable Development of Rural Women Entrepreneurs”, 2nd International Conference on Business, Economics and Tourism Management, IPEDR vol.24, Singapore: IACSIT Press.
- Peker, E. ve Kubar, Y. (2012). Türkiye’de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XIV(II), 173-188.

- Peker, M. (1998). Türkiye’de İlgöçün Değişen Yapısı, *75. Yılda Köylerden Şehirlere*. (Ed. Oya Baydar). İstanbul: Tarih Vakfı Yayını.
- Penninx, R. and Velzen, L. (1975). Boğazlıyan İlçesinde Yurtdışına Gidenler, *İç. Uluslar arası İşçi Göçünün Boğazlıyan İlçesindeki Etkileri Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Türk Matbaacılık Sanayii.
- Popenoe, D. (1991). *Sociology*. New Jersey: Prentice Hall.
- Poyraz, T., Şahin, B. ve Arıkan, G. (2005). Kalecik’e Bağlı Bağcılıkla Uğraşan On Köyde Bireysel ve Kurumsal Açından Modernleşme Eğilimleri, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 1.
- Rakow, L. (1995). *Popüler Kültüre Feminist Yaklaşımlar: Ataerkinin Hakkını Teslim Etmek*. (Der. S. İrvan, M. Binark).
- Rankın, H. B. ve Aytaç, A. I. (2010). *Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Araştırma Sonuçları ve Düşündürdükleri* (der. H. Durudoğan vd.), Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları içinde, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 261-274.
- Redfield, R. (1963). *The Little Community*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Rodda, A. (1991). *Women and The Environment*. London: Zed Books Ltd.
- Sağ, V. (2001). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2, 1.
- Sağır, M. (1997). Sivas’ta Kentleşme İşsizlik ve Göç. *Toplum ve Göç*. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Kasım 1996. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve Erkeklere İlişkin Tutumlar ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6/11-12, 1-20.
- Sayer, H. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Sayılan, F. (2012). *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim: Olanaklar ve Sınırları*. Ankara: Dipnot/Eğitim Dizisi.
- Schaefer, R. T. (2007). *Sociology*. New York: McGraw-Hill Company.
- Schiffauer, W. (1987). *Die Bauern von Subay*. Das Leben in einem türkischen Dorf, Stuttgart.
- Scott, J. (1998b). Generational Changes in Attitudes to Abortion: A Cross-national Comparison. *European Sociological Review*, 177-190.
- Scott, J., Alwin, D. and Braun, M. (1996). Generational Changes in Gender-Role Attitudes: Britain in a Cross-National Perspective. *Sociology*, 471-492.

- Seçgin, F., ve Tural, A. (2011). Sınıf Öğretmenliği Bölümü Öğretmen Adaylarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları, *e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 1C0452, 6, (4).
- Sencer, M. (1971). *Türkiye’de Köylülüğün Maddi Temelleri (Üretim Güçleri ve Mülkiyet İlişkileri Açısından)*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Sezal, İ. (1992). *Şehirleşme*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Sezen, L. (2005). Türkiye’de Evlenme Biçimleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Şinasi Tekin Özel Sayısı)*.
- Sharma, A., Dua, S. and Hatwal, V. (2012). Micro Enterprise Development And Rural Women Entrepreneurship: Way For Economic Empowerment, *Arth Prabhand: A Journal of Economics and Management*, 1(6), 114-127.
- Shorter, F. and Macura, C. M. (1983). *Türkiye’de Nüfus Artışı (1935-75)*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Simmons, A. B. and Turner, J. E. (1974). The Socialization of Sex Roles and Fertility Ideals: A Study of Two Generations in Toronto. *Journal of Comparative Family Studies* 7, 255-271.
- Singal, S. and Srinivasan, K. (1990). Conceptual Framework to Study Rural Women’s Work Patterns and Economic Contribution to Family Resource Development. *Journal of Consumer Studies and Home Economics*.
- Sirman, N. (1991). *Gelişme Sürecinde Kırsal Kesim Kadının Statüsü: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. TKV-ILO Danışma Toplantısı Raporları İçinde (16-29).
- Sirman, N. (1993). *Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi*, Kadın Bakış Açısından Kadınlar (der. Şirin Tekeli), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smyke, P. (1991). *Women and Health*. London: Zed Books.
- Soysal, A. (2013). Kırsal Alanda Kadın Girişimciliği: Türkiye için Durum Değerlendirmesi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 163-189.
- Soyyığıt, R. (2002). *Sanayileşmenin Türk Ailesi Üzerine Sosyal Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sönmez, N. (2011). *Kırsal Alanda Kadın Girişimciliğinin Desteklenmesinde Kooperatifçiliğin Rolü (Amasya-Çorum İlleri Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Spence, J. (1985). Gender Identity and Its Implications for the Concepts of Masculinity and Femininity. in TB.sonderegger (ed) *Psychology and Gender*. London: University of Nebraska Press.
- Staggenborg, S. (1998). *Gender, Family, And Social Movements*. California: Pine Forge Press.

- Stickney, L. T. and Konrad, A.M. (2007). Gender-Role Attitudes and Earnings: A Multinational Study of Married Women and Men. *Sex Roles*, 801-811.
- Sullivan, T.J. (2003). *Introduction to Social Problems*. Boston: Pearson Education.
- Sunar, L. (2014). *Toplumsal Değişimi Açıklamak: Temel Kavram ve Kuramlar, Türkiye’de Toplumsal Değişim*, (Ed. Lütfi Sunar). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Sunay, C. (2005). 1950’li Yıllarda Göç ve Toplumsal Değişme Olgusunun Türk Siyasal Hayatına Etkileri, *Bilgi Dergisi*, 11/2.
- Sümer, F. (1974). *Bozok Tarihine Dair Araştırmalar I*, Cumhuriyet’in 50. Yıldönümünü Anma Kitabı, Ankara.
- Şafak, Ş. (1985) *Ailede Sorumluluk Dağılımı ve Bunu Etkileyen Faktörler*. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ev İdaresi ve Aile Ekonomisi Programı. Doktora Tezi, Ankara.
- Şahin, K. ve Terin, M. (2009). Van İlinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri Farklı İki Köyündeki Kadınların Tarımsal Faaliyetlere Katılımı ve Tarımsal Yayım İlişkin Görüşleri. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 39-49.
- Şahinkaya, R. (1966). *Orta Anadolu Köylerinde Aile Strüktürü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Şahinkaya, R. (1980). *Cumhuriyet Köye, Köylü Kadına ve Türk Ailesine Neler Getirdi “Prof. Dr. Rezan Şahinkaya’nın Kırsal Kalkınma, Aile ve Çocukla İlgili Basılmamış Makaleleri ve Araştırma Özetleri”*, Ankara.
- Şahinli, M. ve Şahbaz, N. (2013). Tarımda Kadın İstihdamı: Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumu, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15(25), 85-103.
- Şeker, M. (1987). *Güneydoğu Anadolu Projesi, Sosyal ve Ekonomik Sorunlar*. Ankara: V Yayınları.
- Şen, M. (2014). Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1.
- Şenol, D. ve Yıldız, S. (2012). *Çorum İli ve Kırsalındaki Kadınların Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapıları*. Çorum.
- Şimşek, M. (2008). *Küreselleşen Dünyada Kadının Ekonomik Konumu*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1991). Aile Yazıları III. Birey, Kişilik ve Toplum, (Der: Beylü Dikeçligil, Ahmet Çiğdem). Ankara.
- T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü. (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı*.

- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2000). *Kırsal Alan Kadınının İstihdama Katılımı*. Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2001). *Türkiye'de Kadın 2001*. Ankara: Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını.
- T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (2006). *Hanehalkı İşgücü Anketleri Sonuçları*.
- T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (2009). *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar*. Kentleşme Şurası.
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2012). *Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Ulusal Eylem Planı 2012-2016*, Ankara.
- Talas, C. (1981). *Toplumsal Politikaya Giriş*. Ankara: S Yayınları.
- Tan, M. (1979). *Kadın: Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Tan, M., Ecevit, Y. ve Üşür, S. (2000). *Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*. İstanbul: Tüsiad Yayınları.
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. (2008). *Kırsal Alanda Kadın Çalıştayı*. Ankara: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Taş, N. (1987). *Milli Mücadele Döneminde Yozgat*, Ankara.
- Taşkıran, T. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*. Ankara.
- Taylan, H. (2009). Türkiye'de Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 22, 117-138.
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, (2011). *'Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor*.
- Tekeli Ş. (1982). *Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri*. İstanbul: Türkiye Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Tekeli, İ. (1982). *Türkiye'de Kentleşme Yazıları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayıncılık.
- Tezcan, M. (1970). Sosyolojik Yönden Köy (Tanımı ve Özellikleri). *Amme İdaresi Dergisi*, 3(3), 151-182.
- Tezcan, M. (1984). *Sosyal ve Kültürel Değişme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tezcan, M. (1992). Boş Zamanların Değerlendirilmesi Sorununun Sosyolojik ve Eğitimsel Yönleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1, 11.
- Tezcan, M. (1995). *Sosyolojiye Giriş: Temel Kavramlar*. Ankara: Gelişim Yayınları.

- Tezcan, M. (2005). *Sosyolojik Kuramlarda Eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Timur, S. (1972). *Türkiye’de Aile Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Tolan, B. (1991). *Aile, Cinsiyet ve Cinsel Roller*. Türk Aile Ansiklopedisi içinde (c. 2) Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Tosunoğlu, T. (2003). *Girişimcilik ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişme Sürecinde Girişimciliğin Yeri*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Touraine, A. (2007). *Kadınların Dünyası*. (Çev. Mehmet Moralı), İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Tunç, H. (2012). Toplumsal Cinsiyet Farklılaşması Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Erkeklerin Küpe Takması Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33).
- Tuskan, A. (2011). Toplumsal Cinsiyet, Toplumda Kadına Bıçılan Roller ve Çözümleri. *İstanbul Barosu Dergisi*, 1.
- Tüfekci, S. (2002). *Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler (İstanbul Örneği)*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Tüm İktisatçılar Birliği (2006). *Türkiye’de Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu*, 13.
- Türk Aile Ansiklopedisi (1991). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay.
- Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı (TAPV) (2010). *Erken Evlilik Üzerine: Görünüm*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2010). *İstatistiklerle Kadın (2010)*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2011). *Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması (2011)*.
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2008)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Unat, N.A. (1977). Implications of Migration on Emancipation and Pseudo-Emancipation of Turkish Women, *International Migration Review*, 2, 1.
- United Nations Children’s Fund - UNICEF (2014). *The State of The Worlds Children 2014: Every Child Counts*. New York.
- Ünal, C. (1973). Cinsiyete Bağlı Psikolojik Farklar ve Türk Çocukları Üzerinde Bir Karşılaştırma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37-57.
- Ünal, N. (2009). *Kırsalda Kadın İstihdamını Etkileyen Faktörler veyaşam Kolaylaştırıcı Faaliyetler “Seydişehir İlçesi Örneği”*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Üner, S. (1986). Migration and Labor Transformation in Rural Turkey. (Ed. A. Richards). *Food, States and Peasants*. Westview Press.

- Vatandaş, C. (2007). *Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı*, 29-56.
- Vefikuluçay, D., Zeyneloğlu, S., Eroğlu, K. ve Taşkın, L. (2007). Kafkas Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Bakış Açıkları, *Hemşirelik Yüksekokul Dergisi*, 1, 26-38.
- Vergin, N. (1986). *Hızlı Şehirleşmenin Sosyolojik ve Siyasal Sonuçları*. (Der. Sisav), Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar. İstanbul: Sisav Yay.
- Walby, S.(1989). Theorising Patriarchy. *Sociology*, 23(2), 213-234.
- Weber, M. (1995). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. (Çev. Özer Ozankaya) Ankara: İmge Kitabevi.
- WHO (World Health Organization) (1998). *Gender and Health, Technical Paper*. WHO/FRH/WHD/98.16, Geneva.
- Williams, R. (1993). *Kültür*. (Çev. Suavi Aydın). Ankara: İmge Kitabevi Yayını.
- Wirth, L. (2002). *Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme, 20. Yüzyıl Kenti*. (Çev B.Duru ve A. Alkan) Ankara: İmge Yayınları.
- Yapıcı, A. (2002). *Gençlerde Dini Kalıp Yargılar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Yasa, İ. (1962). Toplum Kalkınması ve Köylerde Yardımlaşma Gelenekleri. *Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17, 1.
- Yasa, İ. (1969). *25 Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü (Karşılaştırmalı) Bir Toplumbilimsel Araştırma*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 270.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2014). *Toplumsal Yaşamda Aile*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3110.
- Yenisey, L. (1975). Yurtdışına İşçi Gönderiminin Boğazlıyan İlçesi Üzerindeki Sosyal Etkileri: Boğazlıyan'ın İki Köyünde Gözlemler, *Göç ve Değişme*, Ankara.
- Yıldırak, N. (1987). *Köy Toplumunda Kadın*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Yıldırak, N. (1992). *Köy Kadınlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Konumları*. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayınları.
- Yıldırak, N. Gülçubuk, B. Gün, S. Olhan, E. ve Kılıç, M. (2003). *Türkiye'de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma veyaşam Koşulları ve Sorunları*. Ankara: Tarım-İş Sendikası Yayınları.
- Yılmaz, C. (2007). Türkiye'de Kırdan Kente Göç Sürecinde Etkili Olan Faktörlerden Biri; Evlilik Yoluyla Göç. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21, 221-232.
- Yılmaz, D.V., Zeyneloğlu, S., Kocaöz, S. vd. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 6, 775-792.

Yılmaz, N. (2004). Farklılaştırıcı ve Ayrıştırıcı Bir Mekanizma Olarak Kentleşme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48.

Zeyneloğlu, S. (2008). *Ankara'da Hemşirelik Öğrenimi Gören Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

EKLER

EK-1. Katılımcılar

I. KUŞAK							II. KUŞAK						III. KUŞAK					
Köy	Kod	Yaş	Meslek	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı	Eşin Geçici Göçü	Kod	Yaş	Meslek	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı	Eşin Geçici Göçü	Kod	Yaş	Meslek	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı	Eşin Geçici Göçü
Güdülelmahacıh	K	70	Ev kadını	İlkokul	5	Köy	K1	48	Ev kadını	İlkokul	2	Ankara	K2	20	Ev kadını	Ortaokul	Çocuk yok	Bekar
Topçu	L	60	Ev kadını	İlkokul	5	Köy	L1	55	Ev kadını	Okuryazar değil	3	Köy	L2	23	Öğrenci	Üniversite Öğrencisi	Çocuk yok	Bekar
Divanlı	M	65	Ev kadını	İlkokul	5	Köy	M1	44	Ev kadını	Ortaokul	2	İstanbul	M2	21	Öğrenci	Üniversite Öğrencisi	Çocuk yok	Bekar
Lök Köyü	N	76	Ev kadını	Okuryazar değil	5	Köy	N1	53	Ev kadını	İlkokul	3	Köy	N2	34	Ev kadını	İlkokul	3	Köy
Gelingüllü	P	68	Ev kadını	İlkokul	5	Köy	P1	57	Ev kadını	İlkokul	4	Köy	P2	27	Ev kadını	Ortaokul	2	Ankara
Erkekli	R	71	Ev kadını	İlkokul	5	Köy	R1	48	Ev kadını	İlkokul	3	Ankara	R2	22	Ev kadını	İlkokul	2	Ankara
Osmanpaşa	S	67	Ev kadını	İlkokul	5	Köy	S1	43	Temizlik personeli	Ortaokul	2	Bursa	S2	34	Bebek bakıcısı	İlkokul	2	Köy
Gökçekışla	X	65	Ev kadını	İlkokul	4	Köy	X1	55	Ev kadını	İlkokul	3	Köy	X2	36	Bebek bakıcısı	Lise	2	Köy
Paşaköy	Y	63	Ev kadını	İlkokul	4	Köy	Y1	49	Ev kadını	İlkokul	3	Adana	Y2	23	Ev kadını	Ortaokul	2	Ankara
Büyükincirli	Z	78	Ev kadını	Okuryazar değil	7	Köy (vefat etmiş)	Z1	46	Ev kadını	İlkokul	2	İstanbul	Z2	29	Ev kadını	İlkokul	3	İstanbul

EK-2. Nitel Görüşme Formu

**YOZGAT KIRSALINDA YAŞAYAN KADINLARIN
CİNSİYET ROLLERİNDEKİ DEĞİŞİM
ÜÇ KUŞAK İNCELEMESİ**

DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. Yaş:

2. Doğum Yeri:

3. En uzun süreyle nerede yaşadınız?

4. Medeni Durumunuz?

Evli

Sadece dini nikah ile evli

Bekar

Eşi Ölmüş

Boşanmış

5. Evli iseniz evlenme şeklinizi belirtiniz?

Görücü usulü ile birbirlerini önceden tanımadan

Görücü usulü ile sonrasında tanışıp onaylayarak

Akraba Evliliği

Tanışıp anlaşarak

Diğer (belirtiniz).....

6. Öğrenim Durumunuz?

Okur-yazar olmayan

Okur-yazar

İlkokul mezunu

Ortaokul mezunu

Lise mezunu

Üniversitede okumakta

Üniversite mezunu

Diğer (belirtiniz).....

7. Mesleğiniz?

Ev dışında herhangi bir işe sahip değilim

Çalışıyor

Emekli

Öğrenci

8. Evde kimler beraber oturuyor?

- Anne, baba, çocuklar
- Anne, baba, çocuklar, babaanne, dede
- Anne, baba, çocuklar, babaanne, dede, eşinin evlenmemiş kardeşleri
- Anne, baba, çocuklar, anneanne, babaanne, dede, ailenin diğer evli üyeleri
- Eşi ve kendisi (Çocuksuz karı-koca veya çocukları evden ayrılmış karı-koca)

GÖRÜŞME SORULARI

1. (Evli ise) Eşiniz ile kaç yaşında evlendiniz? Sizce en uygun evlenme yaşı kaçtır?
2. (Evli ise) Eşiniz ile evlenme kararını kim verdi? Nasıl tanıştınız?
3. (Varsa) Çocuk sahibi olma kararını nasıl aldınız? Kaç tane çocuğunuz var?
4. Sadece bir tek çocuk sahibi olsaydınız, kız mı erkek mi olsun isterdiniz?
5. Erkek çocuk doğurmak kadının değerini artırır mı?
6. Yaşlandığınızda kızınızın mı oğlunuzun mu yanında kalmak istersiniz?
7. Sizce kadının çocuğu olmuyorsa erkek tekrar evlenmeli midir?
8. Ailenizdeki iş bölümü nasıldır? Hangi işleri kimler yapar? Çocukları yetiştirmek kimin sorumluluğundadır?
9. Geçim kaynağınız nedir? Tarım ise, bu alanda hangi işleri (Tohum ekme, toprağı sürme, çapa yapma, yabancı ot temizliği, sulama, gübreleme, ilaçlama, hasat, aşılama, budama, ürünleri pazara götürme vb.) siz yapıyorsunuz?
10. Hayvancılıkla uğraşıyorsanız, hayvansal üretimde hangi işleri (ahır-ağıl temizliği, hayvan beslenmesi, süt sağımı, hayvan otlatma vb.) siz yapıyorsunuz?
11. Bir gününüzü nasıl geçirirsiniz?
12. Ailenizde kararlar nasıl alınmaktadır? Kazancın nasıl kullanılacağına kim karar vermektedir?
13. Sizce evli bir kadının yaşamı ile ilgili kararları kocası mı vermelidir?
14. (Evli ise) En çok hangi konularda eşiniz sizin fikrinizi alır ve sözünüzü dinler?
15. Okula gitme şansı verilseydi, eğitiminize devam eder miydiniz? Kadınların herhangi bir meslek sahibi olması gerekir mi?
16. Ev işleri dışında bir işte çalışmakta mısınız? Geliriniz yeterli olsa (ihtiyacınız olmasa bile) ev dışında bir işte çalışmak ister miydiniz? Neden?
17. Sizce kadınların çalışma hayatına katılması evliliği olumlu mu, olumsuz mu etkiler? Çalışan bir anne, çalışmayan bir anne kadar çocuklarıyla ilgilenebilir mi, annesi çalışan çocuklar bu durumdan zarar görürler mi? Siz çalışmak ister miydiniz?
18. Sosyal güvenceniz var mı? Varsa nedir? (Emekli Sandığı, SSK, Bağkur, Yeşil

Kart, diğer) Bu güvenceden kimden dolayı faydalanıyorsunuz?

19. Girişimci kavramını biliyor musunuz? Evet ise, tanımlayabilir misiniz? Kendinizi girişimci olarak görüyor musunuz?
20. İşlerinizden arta kalan boş zamanlarınızda ne tür faaliyetlerle ilgilenirsiniz?
21. Çocuğunuzu yetiştirirken, kendi çocukluğunuzda büyüklerinizden gördüklerinizi göz önüne alır mısınız?
22. (Varsa) Kızınızın nasıl (görücü usulü, kendi kararı; görücü usulü kendi seçimi ve bizim onayımız vb.) evlenmesini istersiniz? Flört etmesine izin verir misiniz?
23. (Varsa) Kızınız ekonomik bağımsızlığını kazandığında ayrı yaşayabilir mi?
24. Bir kadın başında erkek olmadan hayatını idame ettirebilir mi?
25. Televizyon, internet, radyo, bilgisayar, cep telefonu vb. iletişim araçlarını kullanma sıklığınız nedir? Radyo-televizyon programlarını takip eder misiniz?
26. Yozgat şehir merkezine veya bağlı bulunduğunuz ilçe merkezine ne kadar sıklıkla gidiyorsunuz?
27. Annenizinki gibi bir evliliğe sahip olmak ister misiniz? Neden?
28. Annenizin rol ve sorumluluklarıyla kendi rol ve sorumluluklarınızı karşılaştırdığınızda bazı şeylerin değiştiğini ya da farklılaştığını düşünüyor musunuz?
29. Rol ve sorumluluklarda değişim olduğunu düşünüyorsanız, sizce neler değişmiştir? Değişim olumlu mu, olumsuz yönde mi gerçekleşmiştir?
30. Tekrar yaşama şansınız olsa yine kadın olarak mı dünyaya gelmek istersiniz? Neden?

EK-3. Köy Bilgi Formu

KÖY BİLGİ FORMU

(Köy Muhtarı veya köy hakkında bilgi sahibi olan öğretmen vb. kişilere uygulanacak)

Görüşülen Kişi:.....

Tarih: / /

2015

Köyün Adı:

.....

Köydeki Dolu Hane Sayısı:

.....

Kadın**Nüfusu:**.....**Erkek Nüfusu:**

.....

1. Köyün tarihçesi.....
2. Köyün Yozgat'a uzaklığı.....km.
3. Köyün ulaşım durumu.....
4. Köyün elektrik, telefon bağlantısı var mıdır?.....
5. Köyde içme ve sulama suyu sıkıntısı yaşanmakta mıdır?
.....

6. Köydeki okul durumu

İlkokul Var () Yok ()

Ortaokul Var () Yok ()

İlköğretim Var () Yok ()

Lise Var () Yok ()

7. Köydeki çocukların okula devam oranı nedir?

.....

8. Köydeki kız çocuklarının eğitimlerine devam oranı nedir?

.....

9. Köyde taşınmalı sistemin olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?

.....

10. Köyde sağlık hizmeti ile ilgili herhangi bir kuruluş var mıdır?

.....

11. Köyde yetiştirilen tarım ürünleri nelerdir?

.....

12. Köyde hayvancılık yapılıyor mu?

.....

13. Köyden Yozgat'a ve diğer büyükşehirlere göç veriliyor mu?

.....

14. Göç yaşıyorlarsa, sebebi nedir?

.....

15. Köyün kış veya yaz nüfusu

() Yazın artıyor, kışın azalıyor

() Kışın artıyor, yazın azalıyor

() Yaz ve kış aynı

16. Köyde mesleki eğitim programları, kurslar düzenlenmekte midir?

.....

17. Köyde yaşatılan adet ve gelenekler nelerdir?

.....

18. Köyün sorunları var mıdır? Varsa nelerdir?

.....

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : ÇAKIR, Hülya
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 22.08.1988 - Ankara
 e-mail : hlyackr@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı	2013
Lisans	Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü	2010
Lise	Aydınlıkevler Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi	2006

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2014 -	Bozok Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2012 - 2014	TÜBİTAK-Bilgem-YTE	İş Analisti / Sosyolog

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

Makale

Çakır, H. ve Aksoy, E. (2016). Yozgat Kırsalında Yaşayan Üç Kuşak Kadının Aile İçi Cinsiyet Rollerindeki Değişim, *Turkish Studies Dergisi*, 11/2, 259-280. DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9122>.

Babaoğlu, E., Çelik, E. ve Çakır, H. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Teknolojiye Yönelik Tutumunun Yabancılaşma Düzeyini Yordama Gücü, *İlköğretim Online*, 15(1), 204-218. DOI Number: <http://dx.doi.org/10.17051/io.2016.71420>.

Kitap Analizi

Çakır, H. (2016). Aksu Bora'nın "Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası" Kitap Analizi, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(8), 266-285.

Uluslararası Bildiri

Çakır, H. (2015). *In Our Recent History Written Press Image of Women: Life Magazine Case*, The International Conference on Changing World and Social Research I, Viyana.

Kitap Bölümü

Çakır, H. (2015). *Evlilik Çocuk Oyunu Değil Çocuk Evlilikler, "Türkiye'de Erken Evlilikler: Ankara Pursaklar Örneği"* (Ed. Bengü E. Çolakoğlu). Ankara: ANKA Kadın Araştırma Merkezi Yayınları.

GAZİ GELECEKTİR...

Gazi gelecektir

